

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE AİLE İÇİ SORUNLARA YÖNELİK
AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taner ALGAN

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

TEMMUZ - 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE AİLE İÇİ SORUNLARA YÖNELİK
AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taner ALGAN

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyal Hizmet
Enstitü Bilim Dalı : Sosyal Hizmet

“Bu tez 10/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Yusuf GENÇ	Başarılı	
Doç. Dr. İsmail BARIŞ	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN	başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Aile Danışmanlığı Uygulaması

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 239 sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 23/06/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 7’dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dahil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Taner ALGAN

10.07.2017

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı
Öğrenci Numarası
Ana Bilim Dalı
Programı
Statüsü

: Taner ALGAN
: 1360Y59008
: SOSYAL HİZMET
: SOSYAL HİZMET
: Yüksek Lisans

Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

10.07.2017

ÖNSÖZ

Günümüzde modernleşen dünya, toplumsal değişmelerle birlikte insanın kişisel ve ailevi hayatında bir takım sorunları beraberinde getirmiştir. Bilindiği üzere modernleşme, insanlara uzmanlaşmanın ön planda olduğu bir hayat sunmuştur. Aile üyeleriyle yaşanan sorunlarda, geleneksel değerlerin önemini yitirmeye başlaması ve sorunları çözmeye aracı kişilerin desteğinden uzak kalınması; bu sorunları çözmeye yetkin uzman kişilere başvurma ihtiyacını doğurmuştur. Bu sebeple aile sorunlarını çözmeye aile danışmanlığı hizmet ve uygulamaları modern dünyada ön plana çıkmış olup ayrıca bu alanda önemli derecede boşlukları bulunan bilimsel çalışmaların yapılması bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Çalışmam süresince konunun ve içeriğinin belirlenmesinden çalışmamın sonuna kadar her konuda elinden gelen destek ve yönlendirmelerini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim esnasında çalışmamda kullanacağım mevzuatlar konusunda sabırla beni bilgilendiren Doç. Dr. Yusuf GENÇ'e ve gerekli bilgi temelini sağlamamda yardımcı olan Doç. Dr. İsmail BARIŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmam boyunca her türlü tavsiye ve yönlendirmeleriyle bendenize destek olan bölüm başkanım Doç. Dr. Rıfat BİLGİN'e ve çalışmamın tamamını büyük bir itina ve özveriyle okuyarak gerekli tüm düzeltmeleri yapan bölüm hocalarımızdan Yrd. Doç. Dr. Handan KARAKAYA'ya teşekkür ederim.

Akademik çalışmalarımda her türlü desteğini tüm içtenliğiyle ve güler yüzlülüğüyle sunan değerli meslektaşım ve arkadaşım Arş. Gör. İhsan KUTLU'ya özel bir teşekkür sunmak durumundayım. Yine meslektaşlarımdan Arş. Gör. Emre BULUT'a ve Arş. Gör. Ahmet Melih AŞAN'a fikri ve manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Mesleki ve aile hayatımda arkadaşım, destekçim, hemderdim, biricik ve sevgili EŞİM'e yeri geldiğinde yorulduğumda desteklerini esirgmeden derdimle dertlendiği, bu süreçte sabır ve anlayış gösterdiği için kendisine tüm kalbimle şükranlarımı sunarım.

Son olarak çalışmamızın uygulama kısmı çerçevesinde kendileriyle görüşme fırsatı sunan, değerli fikirlerini ve zamanlarını bizlerle paylaşarak görüşmelere katılan tüm aile danışmanlığı alanındaki meslek elemanlarına ve hocalarımıza teşekkür ederim.

Taner ALGAN / 10.07.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: AİLENİN YAPISI VE MODERN TOPLUMDA AİLENİN	
DÖNÜŞÜMÜ	8
1.1. Ailenin Tanımı ve Yapısı	8
1.1.1. Ailenin İşlevleri	12
1.1.2. Aile Türleri.....	17
1.1.2.1. Geleneksel / Geniş Aile	20
1.1.2.2. Modern / Çekirdek Aile.....	22
1.1.2.3. Geçiş Ailesi	23
1.1.2.4. Yeni Aile Türleri ve Alternatif Yaşam Biçimleri.....	25
1.1.3. Sağlıklı/İşlevsel ve Sağlıksız/İşlevsiz Aile	31
1.2. Modern Toplumda Ailenin Dönüşümü	33
1.2.1. Modernleşme ve Ailenin Dönüşümü	34
1.2.2. Ailenin İşlevsel Dönüşümü.....	35
1.2.3. Ailenin Yapısal Dönüşümü.....	39
1.2.3.1. Bireyselleşme	41
1.2.3.2. Geleneksel Aileden Çekirdek Aileye Geçiş	43
1.2.3.3. Aile İçi İlişkilerde ve Rollerde Yaşanan Dönüşümler.....	45
BÖLÜM 2: AİLE İÇİ SORUNLAR	49
2.1. Genel Olarak Aile İçi Sorunlar	49
2.2. Aile İçi İletişim Sorunları.....	53
2.2.1. Eşler Arası İletişim Sorunları.....	58
2.2.2. Eşler Arası İletişim Çatışmalarından Kaynaklanan Evlilik Sorunları	64
2.2.3. Ebeveyn ile Çocuk Arasındaki Sorunlar.....	71

2.2.4. Ailenin Diğer Üyeleriyle Yaşanan Sorunlar	75
2.3. Aile İçi Sosyo-Ekonomik Sorunlar	78
2.3.1. Ekonomik Sorunlar ve Geçimsizlik	78
2.3.2. Aile İçi Şiddet	83
2.3.3. Boşanma.....	88
2.4. Aile İçi Sağlık Sorunları.....	94
2.4.1. Cinsel Sorunlar.....	94
2.4.2. Aile Üyelerinin Yaşadıkları Kişisel ve Ruhsal Sorunlar	100

BÖLÜM 3: AİLE İÇİ SORUNLARA YÖNELİK PSİKO-SOSYAL

HİZMETLER VE AİLE DANIŞMANLIĞI..... 102

3.1. Aile Sorunlarına Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler ve Aile Sosyal Hizmeti	102
3.1.1. Eğitici Hizmetler	107
3.1.2. Savunuculuk Hizmetleri.....	110
3.1.3. Danışmanlık Hizmetleri	111
3.2. Aile Danışmanlığı	112
3.2.1. Aile Danışmanlığının Tarihçesi	122
3.2.2. Aile Danışmanlığındaki Temel Kuramsal Yaklaşımlar	125
3.2.2.1. Aile Sistemi (Sistemik Aile) Yaklaşımı (ASY).....	125
3.2.2.2. Yapısal Aile Yaklaşımı (YAY)	127
3.2.2.3. Yaşantısal/İnsancıl Aile Yaklaşımı (YİAY).....	129
3.2.2.4. Stratejik Aile Yaklaşımı (SAY).....	131
3.3. Türkiye’de Aile Danışmanlığı.....	134
3.3.1. Aile Danışmanlığının Türkiye’deki Tarihsel Seyri.....	134
3.3.2. Aile Danışmanlığının Yasal Dayanağı.....	142
3.3.3. Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar	145
3.3.3.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB).....	147
3.3.3.2. Milli Eğitim Bakanlığı.....	151
3.3.3.3. Yerel Yönetimler (Belediyeler)	152
3.3.4. Aile Danışmanlığı Eğitimi	153
3.3.5. Aile Danışmanlığı Uygulaması.....	157

BÖLÜM 4: AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMASI İLE İLGİLİ NİTEL BİR

ARAŞTIRMA.....	163
4.1. Metodoloji	163
4.1.1. Yöntem.....	163
4.1.2. Görüşülen Kişiler ve Örneklem	164
4.1.3. İşlem.....	165
4.1.4. Kısıtlılıklar	167
4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Dökümlerinin Çözümü ve Yorumu.....	167
4.2.1. Aile Danışmanlığının Tanımı, İçeriği ve Önemi	167
4.2.2. Aile Danışmanlığının Aile İçi Sorunları Çözme Niteliği.....	181
4.2.3. Türkiye’de Aile Danışmanlığı Uygulamalarında Yaşanan Problemler	193
4.2.4. Aile Danışmanlığına Başvuranların/Danışanların Profili ve Sorunları	213
4.2.5. Katılımcıların Aile Danışmanlığı İle İlgili Genel Görüş ve Önerileri	219
4.3. Görüşmelerin Analizi ve Yorumu	226
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	230
KAYNAKÇA	244
GÖRÜŞME SORULARI.....	265
ÖZGEÇMİŞ.....	267

KISALTMALAR

AAK	: Aile Araştırmalar Kurumu
AAMC	: Amerikan Evlilik Danışmanları Derneği
AAMFT	: Amerikan Evlilik ve Aile Terapileri Derneği
AB	: Avrupa Birliği
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
ADM	: Aile Danışma Merkezi/Merkezleri
ADEK	: Aile Danışmanlığı Eğitim Koordinatörü
AEP	: Aile Eğitim Programı
AETD	: Aile ve Evlilik Terapileri Derneği
AFTA	: Amerikan Aile Terapisi Akademisi
Akt.	: Aktaran
AÖF	: Açık Öğretim Fakültesi
APA	: Amerikan Psikoloji Derneği
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Eğitim Programı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ATHGM	: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Bkz.	: Bakınız
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Programları
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Dü.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
EFTA	: Avrupa Aile Terapileri Örgütü/Federasyonu
Haz.	: Hazırlayan
HEM	: Halk Eğitim Merkezleri
IAMFC	: Uluslararası Evlilik ve Aile Danışmanları Derneği

IFTA	: Uluslararası Aile Terapisi Örgütü/Federasyonu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MYK	: Mesleki Yeterlilik Kurumu
MYS	: Mesleki Yeterlilik Sınavı
Örn.	: Örneğin
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PDR	: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
RAM	: Rehberlik Araştırma Merkezi
s.	: Sayfa
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SEKAM	: Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi
SEM	: Sürekli Eğitim Merkezi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezleri
SHU	: Sosyal Hizmet Uzmanı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
Vb.	: Ve benzerleri
Vd.	: Ve diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Ailelerin Karşılaşabileceği Bazı Sorunlar ve Sorunları Tetikleyen Faktörler	53
Tablo 2 : Türkiye’de Evliliklerde En Çok Sorun Yaşanan Konular	68
Tablo 3 : Cinsel İşlev Bozukluklarının Nedenleri.....	99
Tablo 4 : Sosyal Hizmet Perspektifinden Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Faaliyetler ...	106
Tablo 5 : Aile Danışması Teorileri.....	133
Tablo 6 : Derinlemesine Görüşme Gerçekleştirilen Katılımcıların Eğitim ve Görev Bilgileri	164

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Eşler Arası Sağlıklı İletişim İçin Gerekli İletişim Unsurları Şeması 60

Tezin Başlığı: Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Aile Danışmanlığı Uygulaması	
Tezin Yazarı: Taner ALGAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
Kabul Tarihi: 10.07.2017	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 267 (tez)
Anabilimdalı: Sosyal Hizmet	Bilimdalı: Sosyal Hizmet
<p>Aile kurumu, modernleşme sonucu meydana gelen toplumsal değişimin etkisi başta olmak üzere sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerle birtakım yapısal-işlevsel değişimler yaşamıştır. Ailede yaşanan bu değişimler, aile içi sorunları tetiklemiştir. Bu nedenle ailenin yapısal-işlevsel niteliklerini iyileştirici – geliştirici adımlar atılabilmesi için aileye yönelik birtakım psiko-sosyal hizmetlere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu hizmetler eğitici, savunucu, terapi ve danışmanlık faaliyetleri olmak üzere dört gruptan oluşmaktadır. Bu minvalde aileleri psikolojik, sosyal, kültürel ve eğitim yönünden desteklemeyi hedefleyen psiko-sosyal hizmetlerden bir tanesini de danışmanlık faaliyetleri kapsamında aile danışmanlığı hizmeti oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmamızın amacı, Türkiye’de aile içi sorunları çözmeye yönelik psiko-sosyal bir hizmet türü olan aile danışmanlığının kavramsal, kuramsal ve nitel bir araştırma çerçevesinde irdelemektir.</p> <p>Aile içinde yaşanan çeşitli sorunlara yönelik psiko-sosyal anlamda problem çözme yolları ve becerileri sunmaya çalışan aile danışmanlığı, Türkiye’de oldukça yeni bir hizmet olması nedeniyle bilimsel perspektif temelli incelenmesi gereken bir alan olarak görülmektedir. Bu çerçevede çalışmamız; kavramsal tanımından içerik ve kapsamına, verilen eğitim ve gerçekleştirilen uygulamalardan yasal ve kurumsal dayanağına, ülkemizde aile danışmanlığına ihtiyaç duyulmasının nedenlerinden aile danışmanlığının önemine ve amacına kadar; birçok açıdan Türkiye’de aile danışmanlığının genel profili çizilmek istenmiştir. Bu nedenle ülkemizde, aile danışmanlığının artılarıyla ve eksileriyle genel durumunu ortaya koyabilmek ve anlayabilmek için aile danışmanlığı konusunda yetkin öğretim üyeleri ve bu alanın sahada uygulayıcısı olarak görev yapan profesyonel meslek elemanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen veriler yoluyla Türkiye’de aile danışmanlığının genel seyri ve aile içi sorunlara yönelik aile danışmanlığının ülkemizdeki uygulamalarında (olumlu ve olumsuz bağlamda) yaşananlar aktarılmaya çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Ailenin Dönüşümü, Aile İçi Sorunlar, Psiko-Sosyal Hizmetler, Aile Sosyal Hizmeti, Aile Danışmanlığı	

Title of the Thesis: Family Counseling Application for Intrafamilial Problems in Turkey	
Author: Taner ALGAN	Supervisor: Assist. Prof. Hasan Hüseyin TAYLAN
Date: 10.07.2017	Nu. of pages: ix (pre text) + 267 (main body)
Department: Social Work	Subfield: Social Work
<p>Family institution has gone through some structural-functional changes due to social, cultural and economic reasons; primarily the effect of social change caused by modernization. These changes in family have stimulated intrafamilial problems. Thus, there is a need for some psycho-social services for family in order to enhance – develop the structural-functional qualities of family. These services comprise of four groups as educational, defender, therapy and counseling activities. In this manner, one of the psycho-social services that aim to support families psychologically, socially, culturally and educationally is family counseling service within the scope of counseling activities. In this context, the objective of our study is to examine family counseling, which is a psycho-social service type aimed at solving intrafamilial problems in Turkey, within the scope of a conceptual, theoretical and qualitative research.</p> <p>Offering ways and skills of solving various intrafamilial problems in psycho-social sense; family counseling is considered an area to be examined from a scientific perspective as it is a very new service in Turkey. In this context, our study intends to draw a general profile of family counseling in Turkey from a number of aspects including its conceptual definition, content and extent, trainings and applications, legal and corporate bases, reasons of needing family counseling in our country, as well as the importance and goal of family counseling. Thus, face-to-face interviews were conducted with academic members who were competent in family counseling and professional members who were field implementers of this area via a semi-structured interview form in order to reveal and understand the general condition of family counseling in our country with the pluses and minuses. The data acquired from these interviews were used in conveying the general course of family counseling in Turkey and (positive and negative) aspects of family counseling applications in our country aimed at intrafamilial problems.</p>	
Keywords: Transformation of Family, Intrafamilial Problems, Psycho-Social Services, Family Social Work, Family Counseling	

GİRİŞ

Konu ve Problem

Modernleşme süreciyle beraber toplumsal değişmeye eş zamanlı olarak ailede birtakım değişim ve çözümler baş göstermiştir. Bunun üzerine 20. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle gelişmiş ülkelerde ailelerin yaşadıkları sorunlara yönelik birtakım önleyici adımlar atılmıştır. Bu çerçevede aile içi sorunların en başında gelen iletişim ve etkileşim problemlerini azaltmak ve ailenin diğer sorunlarına (çocuk ile ilgili sorunlar, sosyo-ekonomik sorunlar, sağlık sorunları vb.) çözüm bulmak amacıyla aileye yönelik genelde psiko-sosyal hizmetler, özelde ise danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Toplumsal değişmelerin ortaya çıkmasıyla ailede yaşanan yapısal-işlevsel dönüşümlerin meydana getirdiği aile içi sorunlara yönelik “danışmanlık faaliyetleri” sunan “aile danışmanlığı” hizmeti kullanılmaya başlanmıştır. “Aile üyelerinin kişisel sağlıklarının nitelikleri, aile içi ilişki ve yaşam kalitesini belirler” düşüncesinden hareket ettiğimizde aile yaşamlarının ve aile kurumunun iyileştirici, geliştirici ve güçlendirici hizmetler almasını gündeme getirmektedir (Akyürek, 1990, s. 2).

Modernleşme süreciyle birlikte toplumsal değişimin oluşturduğu yeni sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıdan aile de payına düşeni almış durumdadır. Bu süreçte aile kurumu, yeni bir yapısal ve işlevsel sistemin içerisine girmiştir. Oluşan yeni toplumsal yapıda var olmaya çalışan aile kurumunda meydana gelen yapısal-işlevsel dönüşüm, aile içinde yeni sorunların baş göstermesine ve ailenin çeşitli yönlerden psiko-sosyal destek mekanizmalarından yoksun kalmasına sebebiyet vermiştir (Taylan, 2016, s. 459). Yapılan araştırmalar ve çalışmalar neticesinde aile içi sorunları çözmeye ve modern dönem sonrası aileye psiko-sosyal açılardan destek vermeye yönelik koruyucu-önleyici, iyileştirici, geliştirici-güçlendirici ve eğitici hizmetlere ve bu hizmetleri sağlayıcı-uygulayıcı özel ve/veya kamu kurum ve kuruluşlarına ihtiyaç duyulduğu ön plana çıkmıştır.

Aileye yönelik psiko-sosyal hizmetler içinde aile sosyal hizmeti önemli bir yer barındırmaktadır. Eğitici, savunucu ve danışmanlık faaliyetlerini içeren aile sosyal hizmeti ailelere hizmet sunan kurumlar aracılığıyla (Koşar, 2001, s. 88) Türkiye’de ailelere psikolojik, sosyolojik, kültürel ve ekonomik açılardan destek vermeye yönelik sistematik ve bilimsel yöntemlerle araştırılmaya ve incelenmeye ihtiyaç duyan bir sosyal

alanı teşkil etmektedir (Çamur Duyan, 2001, s. 216). Özellikle Türkiye’deki kamusal ve özel kamu kurum ve kuruluşlar göz önüne alındığında aileye yönelik destek hizmetlerinin önemi daha da artmaktadır. Zira Türkiye’de bu alanda hizmet veren kurumların belirli bir sistematik alt yapısı bulunmaması sebebiyle bu alandaki boşluğun, bilimsel anlamda aile hizmetleri temalı çeşitli konuların çalışılması doğrultusunda en aza indirilebileceği düşüncesi yaygındır.

Aile sosyal hizmeti kapsamında bulunan danışmanlık faaliyetlerinden birisini aile danışmanlığı hizmeti oluşturmaktadır. Modernleşmenin getirdiği yeni aile dinamikleri çerçevesinde son yıllarda Türkiye’de aile danışmanlığına bireysel ve kurumsal bazlı ilgi ve talep artmıştır. Bu ilgi ve talep; ilk kez 1997 yılında kamu kurumuna bağlı bir birim olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bünyesinde açılan Aile Danışma Merkezleri’nde (ADM) ailelere yönelik danışmanlık ve terapi hizmetleriyle kısmen karşılığını bulmuştur. 2017 yılına kadar geçen süreçte nicelik, nitelik ve yasal açıdan belirli zamanlarda güncellenerek Türkiye’nin birçok ilinde hizmet vermeyi sürdüren Aile Danışma Merkezleri’nin; 2007 ve 2009 yıllarında SHÇEK ve 2012 yılında ASPB tarafından çıkarılan “Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” ile ADM’lerin hizmet içeriği ve ailelere yönelik destek ve danışmanlık hizmeti verebilme kriterleri belirlenmiştir. 2013 yılında ise bu merkezler ASPB tarafından çıkarılan “Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği” çerçevesinde Sosyal Hizmet Merkezleri’ne (SHM) devredilmiştir. 2007 yılındaki yönetmelikte, kamuya bağlı ADM’lerin içerik ve kapsamı anlatılırken, 2009 ve sonrası yönetmeliklerde bu kategoriye Özel ADM’ler de eklenmiştir. Aynı zamanda geçen yönetmeliklerde – her yönetmelikte güncellenerek ve geliştirilerek – aile danışmanlığı için verilecek eğitimler, aile danışmanlığı uygulaması ve bu uygulamayı yapacak olan meslek elemanlarının kriterleri de açıklanmıştır. Ancak söz konusu yönetmeliklerde geçen aile danışmanlığının verilecek eğitim ve gerçekleştirilecek uygulama aşamaları hakkında birtakım boşluklar bulunduğu, alanda yetkin kişiler tarafından belirtilmektedir.

Modernleşme sürecinin beraberinde getirdiği toplumsal değişmeyi tetikleyen sanayileşme, küreselleşme, kentleşme ve göç hareketleri aileleri derinden etkilediği bilinmektedir. Bu etkiler aynı zamanda aile kurumunun varlığını devam ettirip ettiremeyeceği yönünde bir takım endişelere de sebebiyet vermekte ve aile kurumunun çözülme, dağılma ve yok olma tehdidine karşı aileyi koruma ve gerekli destekleri sağlama

konusunda devlet eli devreye girebilmektedir. Aile hizmetleri veya aile destek hizmetleri adı altında devlet tarafından önceleri ailelere ekonomik yardım yapılırken, ilerleyen dönemlerde aile içinde çıkan yeni sorunlar ailelere yönelik ekonomik yardımların yanı sıra psiko-sosyal hizmetlerinin de gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ailede meydana gelen yapısal-işlevsel değişimlerin oluşturduğu aile içi sorunları çözebilecek hizmet ve bu hizmeti sunacak kurumların ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu çerçevede ailelere yönelik psiko-sosyal hizmet türlerinden biri olan aile danışmanlığının Türkiye'deki genel seyrini, kapsamını ve profilini ortaya çıkarmak araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Ülkemizde aile danışmanlığı hizmeti yeni bir alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle aile danışmanlığı ile ilgili gerek ilgili yönetmelikte, gerek verilen eğitimlerde gerekse uygulama aşamasında bir takım belirsizlikler ve boşluklar bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de aile danışmanlığının eğitim/sertifikasyon boyutunu ve hizmet/uygulama boyutunu verebilecek kurumların standart bir şekilde belirlenmediği görülmektedir. Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde bu araştırmanın problemi, bütüncül bir bakış açısıyla aile içi sorunları çözmeye yönelik aile danışmanlığı hizmetinin Türkiye'deki yasal dayanakları ve kurumsal örgütlenişi, aile danışmanlığının eğitim ve uygulama boyutlarındaki belirsizlikler, aile danışmanlığının aile içi sorunları çözme yeterliliği ve terapiden ayrılan noktaları gibi konularda aile danışmanlığının hizmetinde oluşan birtakım boşlukların irdelenmesi üzerine kurulmuştur.

Amaç

Bu çalışma, aile içi sorunlara yönelik aile danışmanlığı hizmetinin içeriği, kapsamı, mevzuat çerçevesinde verilen aile danışmanlığı eğitimi, aile danışmanlığının ilgili kurumlar aracılığıyla sahada uygulanması/hizmete dönüşmesi, aile danışmanlığının nitelikleri, yasal dayanakları kurumsal örgütlenişi vb. başlıklarda aile danışmanlığının genel bir profilini çıkarmayı hedeflemektedir. Çalışmada bu amaca ulaşabilmek için bu alanda yetkin çalışmaları bulunan öğretim üyeleri ve alanda uygulayıcı olarak görev yapan meslek elemanlarıyla yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın temelde çift yönlü amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye'de aile danışmanlığı alanında bilimsel çerçevede bir boşluk bulunmaktadır. Dolayısıyla alandaki bu boşluğu bütüncül bir kuramsal ve kavramsal arka plan temelinde doldurmaktır. İkinci

amaç ise; aile danışmanlığı alanında mevzuat, eğitim, uygulama ve içerik açısından bütüncül bir çalışma olmaması, bizleri bu alanda gerek yazılı bir eser gerekse bilimsel bir çalışma olarak kuramsal ve uzman görüşlerin birlikte derlendiği elle tutulur bir araştırma yapılmasına sevk etmiştir. ¹

Bu temel amaç çerçevesinde; “aile danışmanlığının içeriği, kapsamı ve önemi”, “günümüzde aile danışmanlığına duyulan ihtiyacın temel sebepleri”, “danışmanlık hizmetlerinin terapiden farkı”, “aile danışmanlığının aile içi sorunları çözmedeki niteliği ve yeterliliği”, “Türkiye’de aile danışmanlığının tarihsel seyri”, “Türkiye’deki danışmanlık faaliyetlerinin eğitim ve uygulama boyutu”, “aile danışmanlığı eğitimlerin hangi kurumlar tarafından ne şekilde verildiği ve bu eğitimleri veren kurumların nitelik ve yeterlilikleri”, “eğitimlerde kullanılan müfredat ve uygulama derslerin içeriği ve niteliği”, “aile danışmanlığının kurumsal ve yasal boyutu”, “danışmanlık faaliyetlerinin uygulama boyutu ve uygulamada karşılaşılan yasal ve kurumsal sorunlar”, “aile danışmanlığının uygulama boyutunu sunan kurumların nitelik ve yeterlilikleri”, “sorun yaşayan bireylerin veya ailelerin aile danışmanlığına en çok hangi sorunlar bağlamında başvurduğu” gibi çalışmanın temel konusu olan aile danışmanlığının profilini oluşturabilecek konu başlıklarına yönelik genel hatlarıyla cevaplar aranmıştır.

Önem

Sosyalleşme ortamlarının en temel alanını oluşturan toplumsal kurumlar, içinde bulunduğu toplumsal sistemlerin yaşadıkları değişim ve dönüşümlerden doğrudan etkilenmektedir. Aile de toplumsal bir kurum olması nedeniyle içinde bulunduğu toplumsal yapı ve sistemden ayrı düşünülemez. Dolayısıyla sosyalleşmenin birincil derecede yaşandığı ve aile üyelerinin bir birey olarak ilk sosyalleşme alanı şeklinde kabul edilen aile kurumun; daha sağlıklı, nitelikli ve mutlu aile üyelerinden meydana gelmesi oldukça önemlidir.

Modernleşme süreci ve teknolojinin gelişmesiyle beraber her geçen gün yeni sorun alanlarının da eklenmesiyle içinden çıkılmaz bir hale gelen aile içi sorunlara yönelik çözüm bulmak amacıyla “*aile üyelerinin, aile içinde yaşadıkları sorunları çözebilmeye*

¹ Çalışmamızın yapıldığı tarih itibariyle doğrudan aile danışmanlığı ile ilgili literatürde bulunan Türkçe kaynaklar oldukça sınırlı kalmaktadır.

becerisini geliştirmesine yardımcı olmak ve ailelerin yaşam kalitesini yükseltmek” ilkesi temelinde hizmet veren aile danışmanlığına ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Ailelerin yaşadıkları çeşitli sorunlar ve bu sorunlara yönelik aile danışmanlığı gibi psiko-sosyal hizmetlerin ve bu hizmetleri sağlayan/uygulayan kurumların tanıtılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aile içi sorunlara yönelik aile danışmanlığının olumlu ve olumsuz yönlerinin bir arada incelendiği genel bir aile danışmanlığı eğitim ve uygulama panoraması oluşturmak, Türkiye’de aile danışmanlığının hali hazırdaki durumunu anlamak ve ortaya koymak açısından oldukça faydalı olacaktır. Bu sayede aile danışmanlığının işleyiş ve içeriği ile ilgili var olan eksikliklerinin kökeni bulunarak bu eksikliklerin giderilmesi ve aile içi sorunları çözebilecek yeterlilik ve standartlarda bir aile danışmanlığı hizmetinin sunulabilmesi; bu alanda ilgili kurum ve kurumlarca bilimsel ve sistematik çalışmalar ve planlamalar yapılmasını kolaylaştıracaktır. Bu durum ayrıca aile danışmanlığının hem teorik (bilimsel) hem de saha (uygulama) araştırmalarında tanınmasında, ilerlemesinde ve gelişmesinde için oldukça etkili olacağı düşünölmektedir.

Yöntem

Bu çalışma; kavramsal ve kuramsal bir araştırma yönteminin üzerine nitel araştırma gerçekleştirilecek oluşturulmuştur. Çalışmanın ilk üç bölümünde kuramsal ve kavramsal düzlemde bir araştırma yöntemi, dördüncü bölümde ise nitel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmamız genelde kavramsal ve kuramsal özelde ise; nitel bir çalışmayı içermektedir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde; ilk üç bölümden farklı olarak nitel bir araştırma yapılmıştır. Bu minvalde aile danışmanlığı alanında lisans ve lisansüstü dersler veren veya bu alanda bilimsel çalışmalar yapan öğretim üyeleri, aile danışmanlığı alanında eğitim faaliyetlerinde bulunan veya aile danışmanlığı eğitim veren eğitimciler/öğretim üyeleri ve aile danışmanlığı alanında uygulamalı olarak hizmet veren meslek elemanlarıyla yüz yüze görüşölmüştür. Böylece alanda teorik ve pratik çalışmaları bulunan ve aile danışmanlığı eğitimini veren eğitici kişilerle görüşme gerçekleştiriminin aile danışmanlığının teorik, pratik ve eğitim boyutlarını bir bütün olarak inceleme imkânı vermiştir. Görüşmede yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak ilgili kişilere aile danışmanlığının Türkiye’deki seyri hakkında çeşitli sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar önce uzmanlar ağzından aktarılmış akabinde verilen cevapların

çözümlemesi yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan bu çalışma aile danışmanlığı uygulaması alanında yapılmış ilk bütüncül çalışma olacaktır.

Örneklem grubu, aile danışmanlığının temel noktalarını (yasal, kurumsal dayanak, aile danışmanlığı eğitimleri ve uygulamaları, aile danışmanlığının nitelikleri vb.) bütüncül bir bakış açısıyla ele alabilecek bir şekilde seçilmiştir. Bu görüşmelerin en nihai amacı, uzman görüşleri ekseninde, Türkiye’deki aile danışmanlığı hizmetinin bir bütün olarak olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte genel bir profilini çizmektir. Bir başka ifadeyle görüşmeler ışığında ülkemizdeki aile danışmanlığının seyri ve ilerleyen dönemlerde aile danışmanlığı hizmetinin durumu hakkında artıları ve eksileriyle bütüncül bir değerlendirilme yapılması hedeflenmiştir. Böylelikle bu alanda gerek kamu kurumları/devlet politikaları aracılığıyla gerekse üniversiteler eliyle akademik bazlı yapılacak olası birtakım bilimsel etkinlikler, çalıştaylar ve eğitim çalışmaları çerçevesinde aileye yönelik gerçekleştirilecek olası planlama veya düzenlemelere yönelik ilerleyen dönemlerde atılacak adımlara bir nebze ışık tutabilecek ve bilimsel bir çalışmayla atılacak olası adımlara katkı sağlamak bu çalışmanın en temel nihai hedefini oluşturmaktadır. Bu nihai hedef aynı zamanda çalışmamızın son bölümünde nitel araştırma yönteminin tercih edilme sebebidir.

Bölüm Tanıtımı

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde; ailenin genel yapısı, işlevleri, aile türleri ve modernleşme süreciyle birlikte oluşan toplumsal değişimin ailede meydana getirdiği yapısal-işlevsel dönüşümler açıklanmıştır. İkinci bölüme geldiğimizde ailenin yapısal-işlevsel dönüşümlerine bağlı olarak aile içinde yaşanan sorunların neden ve sonuçlarına yönelik bir analiz yapılmaktadır. Üçüncü bölümünde ise, aile içi sorunlara yönelik aile danışmanlığı hizmetinin genel olarak tanımı, içerik ve kapsamı, tarihçesi, temel kuramsal yaklaşımları ve Türkiye’de aile danışmanlığının tarihsel seyri, yasal, eğitim ve uygulama boyutlarındaki dayanakları ve kurumsallık durumu incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde, aile danışmanlığına ait çalışmalar yapan öğretim üyeleri ve alanda çalışan meslek elemanları ile Türkiye’deki aile danışmanlığının genel durumu hakkında yapılan derinlemesine görüşmenin çözümlemeleri anlatılmaktadır. Sonuç bölümünde ise ilk üç bölümdeki teorik araştırmalar

ve son bölümdeki nitel araştırma birleştirilerek son değerlendirilmesi yapılmış ve öneriler kısmı ile çalışma tamamlanmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sınırlılıkları şöyle sıralanmaktadır:

1. Çalışma nitel bir araştırma ile sınırlanmıştır. Bu nedenle sınırlı sayıda kişiyle görüşülmüştür. Aile danışmanlığının teorik ve pratik alanında yetkin kişilerle yapılan görüşmelerde örneklem olarak İstanbul, Ankara ve Elazığ illeri seçilmiştir. Bu illerde toplam 11 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yüz yüze görüşme sebebiyle kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirlenen sorular ve görüşme esnasında sorulan birtakım ek sorular ile sınırlı kalmıştır.
2. Aile danışmanlığı, aile terapisi ve aile arabuluculuğundan ayrı bir alan olarak tutulmuştur.

BÖLÜM 1: AİLENİN YAPISI VE MODERN TOPLUMDA AİLENİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Ailenin Tanımı ve Yapısı

Toplumun en küçük temsili ve toplumu oluşturan en küçük organizasyon olarak kabul edilen aile, toplumun sürekliliği için vazgeçilmez ve korunmak zorunda olan sosyal bir kurumdur. (Erkal, 2012, s. 109). Tüm dünya toplumlarında tarihsel olarak önemli bir rol oynayan aile, günümüzde de – bir takım tartışmalara rağmen – bu rolünü devam ettirmektedir (Gladding, 2015, s. 3).

“Birbirleriyle evlilik, doğum ya da evlat edinme yoluyla bağlı olan ve aynı evde beraber yaşayan, en az iki insanın oluşturduğu bir birlik” olan aile (Newman, 2013, s. 96); yaşına bağlı olmaksızın her birey için hem toplumsal hem de bireysel yaşamda vazgeçilmeyen temel bir birimdir. Bu niteliğiyle aile; insani değerlerin, kültürel kimliğin ve tarihi sürekliliğin koruyucusu ve aktarıcısı evrensel bir kurumdur (Demirkan, 2006, s. 92). Evrensel bir kurum olan ailenin tanımında bir evrensellikten bahsetmek ise oldukça güçtür. Çünkü aile toplumdan topluma ve kültürden kültüre çeşitlilikler barındırmakta; hatta aynı toplumun değişik coğrafyalarında ve tarihsel süreçlerinde bile farklı özellikler gösterebilmektedir (Çağan, 2013, s. 84; Canatan, 2013, s. 60; Gladding, 2015, s. 5). Ailenin evrensel bir tanımının yapılamamasının bir diğer nedeni de tarihsel süreçte toplumsal değişmelere bağlı olarak ailenin sürekli dönüşmesi ve aile kurumu hakkındaki algıların ve düşüncelerin değişmeye uğramasıdır (Canatan, 2013, s. 62). Bu değişmelere; aileye alternatif yaşam biçimlerinin de (birlikte yaşama, tek ebeveynli aileler, üvey aile, vb.) eklenmesiyle, hangi tür birlikteliklerin aile olarak tanımlanacağını tartışmalı hale getirmektedir. Tüm bunlar, ailenin tanımını genişletmekte, çeşitlendirmekte ve her toplum için aileye yönelik farklı kriterlerin (yerleşim yeri, birlikte yaşayan üyelerin sayısı, otorite türü, evlilik yürü vb.) baz alındığı tanımlar oluşturmaktadır (Çağan, 2013, s. 84; Canatan, 2013, s. 62). Bu noktada Sarı (2014, s. 22)’nin ailenin evrensel bir tanımının yapılmasının zorluğunu belirten görüşleri ve çeşitli disiplinlerin aile ilgili çalışmalarına yönelik yaptığı tespitleri oldukça önemlidir:

İnsan türünün üretildiği ve neslin devamının sağlandığı aile yapısı içerisinde, insanların ilk sosyalleşmelerinin yapıldığı, toplumun kültürel öğelerinin ilk olarak üretildiği, insan ilişkilerinin ilk olarak düzenlendiği, cinselliğin düzenlendiği, ilk ekonomik ünite olarak üretim ilişkilerinin

düzenlendiği, toplumsal rollerin ve statülerin temellerinin atıldığı süreçler de yaşanmaktadır. Annelik, babalık, çocukluk, akrabalık, vatandaşlık gibi pek çok rolün de temeli ailede atılmaktadır (Sezal, 2003: 144). Bu çok yönlü yapısıyla aile toplum için her bakımdan temel teşkil etmektedir. Bu durum neticesinde ailenin biyolojik, hukuksal, ekonomik, psikolojik, antropolojik, kültürel, sosyolojik, pek çok yönüyle farklı disiplinler tarafından fazlasıyla incelenen bir kurumdur. Bu kadar farklı disiplin tarafından uzunca yıllar incelenmesine rağmen aile üzerine ortak ve genel geçer bir aile tanımı oluşturmak hala zordur (Sarı, 2014, s. 22).

Gittins (2011, s. 15) tek bir “aile”den değil, “aileler”den söz ederek aslında ailelerin çeşitliliğine vurgu yapmıştır. Zastrow (2014) da, dünyada çok çeşitli aile kalıplarının varlığından bahsetmektedir. Buna göre farklı kültürlerde farklı aile biçimleri bulunmaktadır ve aileye dair yapılan çeşitli tanımlamalar², kendilerini aile olarak tanımlayan bazı yaşam biçimlerini kapsamamaktadır: İki üvey çocuk büyüten ve yıllardır aynı evde yaşayan karı-koca; eşlerden birinin ölümü sonucu ya da eşlerin boşanmasıyla oluşan tek ebeveynli aileler; eşlerden birinin (askerlik, hapis cezası veya mesleki görevler vb. sebeplerle) zorunlu olarak evden uzakta yaşadığı bir aile birimi; yasal olarak evli olmadığı halde yıllardır birlikte yaşayan bir kadın-erkek çift, örnek olarak verilebilir. Bu durum, ailenin bütün varyasyonlarını içine alacak genel bir aile tanımının geliştirilemediğini veya geliştirilemeyeceğini bizlere göstermektedir. Zira farklı kültürlerde farklı aile yapıları görülmektedir (Zastrow, 2014, s. 256). Tüm bu örnekler, toplum içinde genel olarak “normal” kabul edilen aile kavramının dışına çıkmaktadır. Tarihsel, dinsel, kültürel, biyolojik, tıbbi, psikiyatrik, bilimsel, siyasal ve kişisel değerler ile iletişim aile üzerinde etkili olmaktadır. Bu göstergelerin tamamı ailelerin nasıl tanımlanacağını ve aileye nasıl yaklaşılacağını büyük ölçüde belirlemektedir (Duyan, 2010, s. 264).

Her ne kadar aileye yönelik herkesin üzerinde anlaştığı evrensel bir tanım yapmak güç olsa da (Gladding, 2015, s. 5); her toplumun kendi kültürüne has kalıpları ve aileye yönelik özel sistemleri doğrultusunda ailenin evrensel kabul edilen birtakım özellikleri göz önünde bulundurularak ailenin genel/kapsayıcı bir tanımı yapılabilir (Çağan, 2013, s. 84; Gittins, 2011, s. 93). Ancak; aile, farklı disiplinlerin üzerinde çalıştığı bir kurumdur. Bu bağlamda ailenin kavram olarak geniş bir yelpazeye ve etki alanı olarak ise çok boyutlu bir yapıya sahip olmasından ötürü; sosyal bilimlerin ilgi ve araştırma alanı içine

² Zastrow (2014, s. 256) aileyi genel olarak; “evlilik, soy ya da evlat edinme yoluyla bir araya gelip, ortak bir evde yaşayan insan grubu” şeklinde tanımlamaktadır.

girdiği tarihten itibaren her disiplin aileyi kendi açısından değerlendirmiş ve ailenin farklı farklı perspektiflerine, niteliklerine ve işlevlerine odaklanarak bu kurumu tanımlamışlardır (Taylan, 2003, s. 4), (Aksoy, 2016, s. 69). Bu da sosyal bilimlerde aileye yönelik tanımlamaların çeşitlilik göstermesini beraberinde getirmiştir.

Sosyal bilimlerde ailenin iki ayrı yaklaşımla tanımlandığını görmekteyiz. İlk yaklaşımda, ailenin işlevlerine odaklanılmıştır. İkinci yaklaşımda ise aile biyolojik, sosyolojik ve antropolojik temelde ele alınmıştır. Buna göre ilk yaklaşımda aile; cinselliğin meşru bir zeminde kontrol altına alınması, neslin devamı, çocukların bakımı, güven ortamının sağlanması, tarihsel süreçte belirlenen kültürel öğelerin ve statülerin öğretilmesi, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması vb. pek çok işlevi yerine getiren sosyal bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısında aile, işlevlerini yerine getirebildiği ölçüde devamlılığı olan bir yapıdır. İkinci bakış açısı olarak aile; biyolojik ihtiyaçlar sonucu meydana gelmiş çiftlerin bir araya gelerek oluşturduğu, kan bağı gibi yakınlık dereceleri ile tarihsel süreçlerde meydana gelmiş olan çeşitli formların ve kalıpların yer aldığı antropolojik ve sosyolojik bir birliktir (Sarı, 2014, s. 23-24).

Buradan yola çıkarak, ailenin çeşitli disiplinler açısından farklı tanımlarına değinilirse, aile; üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden “*sosyal bir grup*”; sosyal ve ekonomik yönden bir *birlik*; sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak “*bir örgüt*”; üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesi noktasında sistematik kuralları bulunan “*sosyal bir yapı*”; gelenek, görenek ve kültürel öğeleri içinde barındıran “*sosyal bir birim*”dir (Nirun, 1994, s. 17).

Macionis (2015, s. 462) aileyi, dayanışma kültürünün olduğu bütün toplumlarda var olan, insanları birbirlerine bakmaları için bir araya getiren sosyal kurum olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanıma göre ise aile; biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan; sosyalleşme sürecinin ilk ortaya çıktığı; karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri nesilden nesile aktaran; biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal, kültürel vb. yönleri bulunan; birincil ilişkilerin en yoğun olarak yaşandığı toplumun en önemli birimidir (Sayın, 1990, s. 2).

Taylan (2003, s. 5) aileyi, evlilikle başlayan; kan bağı, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, rol ve statüler vasıtasıyla konumlanan bireylerin içinde bulunduğu

sosyal bir grup olarak tanımlarken; Gladding (2015, s. 5) aileyi; biyolojik veya psikoloji bağları olan ve aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik olan ve kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu bir birlik şeklinde tanımlamıştır.

Balkanlıoğlu (2014, s. 18)'na göre, bir erkek ile bir kadının aynı çatı altında bir arada yaşama niyetiyle resmi olarak ilan edilmiş fiziksel, ekonomik, cinsel ve birbirlerine karşı yaşadıkları duygusal birlikteliğine “evlilik”, bu birlikteliğin hayat içerisinde karşılığını bulduğu kuruma ise “aile” denilmektedir. Benzer şekilde Gül (2015, s. 21) de, evlilik kavramının aile kavramına göre daha belirgin ve net olduğunu söylemektedir. Ailenin bir “grubu”, “örgütü” veya “topluluğu”; evlilik kurumunun ise “yaşama”, “paylaşma”, “çocuk doğurma ve büyütme” gibi hedeflerin farklı iki cinsten olan bireylerin “birliktelik” üzerine kurdukları “resmi bir sözleşme” olduğunu ifade etmektedir.

Framo ise; diğer aile tanımlarının biraz dışına çıkarak ailenin psikolojik örüntülerini ön plana çıkarmıştır. O'na göre aile; kaynağını yaşamın bizatihi kendisinden alan sevgi, saygı, bağlanma, ait olma, adanmışlık, mutluluk, güven ve fedakârlık gibi bir takım özel duyguların en derin ve en tatmin edici seviyede yaşandığı bir kurumdur (Framo, 1996). Bu nedenle, aile; aynı çatı altında yaşamlarını devam ettiren anne-baba ve çocuklardan oluştuğu sosyal bir birim olduğu kadar; aynı zamanda da bedenen ve ruhen sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde önemli görevleri olan bir kurumdur (Avşaroğlu, 2015, s. 250).

Berkay (1998, s. 539) da aileyi; içinde bulunduğu toplumun yapısına, şekline, ekonomik sistemine ve kültürel dokusuna göre üyelerinin sayısının değişebildiği; sosyal ve hukuki dayanağı olan bir organizasyon olarak tanımlamaktadır. Berkay'ın bu aile tanımındaki vurgusu “birey”edir. Nitekim ona göre aileyi oluşturan en temel parçalar bireylerdir; yani aile üyeleridir.

Sosyal bilimlerin aileye yönelik tanımlamalarını en sade şekilde Bell (Akt. Bulut, 1993, s. 2) özetlemiştir:

Bell (1975, s. 172), ailenin dört ayrı tanımı üzerinde durmaktadır. Birinci tanımlamada aile üyelerinden birinin fikrine dayanarak, onun duyguları ve fantazileri aracılığıyla aileyi tanıma söz konusudur. Psikiyatrik ortamlarda en çok kullanılan tanım budur. İkinci tanım, aileyi nükleer ve geniş yönüyle bir kurum olarak ele alan kültürel yaklaşımı içerir. Burada özel bir aileden söz edilmez, kuramsal bir yaklaşım vardır. Sosyoloji ve sosyal psikoloji tarafından kullanılır. Üçüncü

tanıma göre aile bir sosyal birimdir. Çeşitli parçaların oluşturduğu bir sistemdir. Küçük bir grup olarak ele alınır ve küçük grupların davranışları açısından sosyal psikoloji tarafından incelenir. Dördüncü tanımda ise aile toplumun değerleri ile sınırlı bir grup olarak kabul edilir (Bulut, 1993, s. 2).

Türkiye koşullarını göz önünde bulunduran Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu (DPT, 1989, s. 3-4) tarafından yapılan aile tanımı³, Bell'in yukarıda aileye yönelik sınıflandırdığı dört ayrı bakış açısının tümünü genel hatlarıyla kapsamaktadır (Bulut, 1993, s. 2). Aile; ayrıca “aile üyeleri ve etkileşimi”, “mülk ve akrabalık ilişkileri” ve “otorite ilişkileri”ne bağlı olarak oluşan, “zaman ve mekan boyutları”yla da farklılıklar gösteren ve “evrensel bir özelliği bulunan” toplumsal bir kurum olarak ele alınmıştır (İçli, 1997, s. 59).

Bize göre ise aile; evlilik ile başlayıp kan bağı ile devam eden, sürekliliği olan, üyelerinin bir takım sorumluluklarının bulunduğu, üyeler arası iletişimin yoğun bir duygusal temele dayalı olarak kurulduğu, belirli bir sistematige sahip, sosyal ve hukuki kurallarla çevrili, çok yönlü ve farklılıklardan oluşan biyo-psiko-sosyo-kültürel temelli evrensel bir yapıdır. Gittins (2011, s. 190), bu yapının birbirinden farklı fenomenlerle kaplı olduğunu belirtmektedir. Ona göre aileler; “kadın ile erkek ve ebeveynler ile çocuklar arasındaki güç ilişkileri”, “beraber yaşama”, “evlilik,” “korunma ve barınma”, “sevme ve sevilme”, sevgiyi paylaşma ve güven”, “ait olma”, “kendini gerçekleştirme”, “kadın-erkek arasındaki iş bölümü”, “ev içi emek”, “cinsellik-cinsel ilişkiler”, “otorite”, “bağımlılık”, “dayanışma”, “annelik ve babalık”, “doğum”, “kardeş ve akrabalık ilişkileri”, “ekonomik ilişkiler”, “toplumsal cinsiyet” ve “hizmet tanımları” gibi bir çok parçadan oluşan temelde yalın özelde ise kompleks bir bütünü oluşturmaktadır. Söz konusu parçalar ise; aile tanımlamalarında açık ve/veya gizli bir biçimde önemli yer tutan öğelerdir (Gittins, 2011, s. 190).

1.1.1. Ailenin İşlevleri

Aile, yukarıda verilen tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, çok boyutlu bir sistemdir ve bu nedenle birçok işleve sahiptir (Çağan, 2013, s. 84). Söz konusu işlevler, ailenin

³ Söz konusu Komisyon'un aileye yönelik tanımı şu şekildedir: “Aile, kan bağılılığı evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir” (DPT, 1989, s. 3-4).

amaçlarına ulaşmak için aile tarafından kullanılan süreçleri kapsamaktadır. Bu süreçler; aile üyeleri arasındaki iletişim kurma, hedef belirleme, iletişim çatışmalarının çözümü, beslenme vb. iç ve dış kaynakların kullanımını içerir (Hallaç ve Öz, 2014, s. 149). Erdoğan (2016, s. 50)'a göre ailenin işlevlerini düzenleyen bazı alt faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler öncelikle “aileye ait” ve “topluma ait” faktörler olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. Aileye ait faktörler: Aile türleri; ailenin içinde bulunduğu fiziki ortam; ailenin toplumsal statüsü ve dinamikleri; ailenin sosyo-ekonomik durumu ve ailenin yaşam döngüsü diye sınıflandırılmıştır. Topluma ait faktörler ise, toplumsal hizmetler ve imkânlar; gelenekler ve görenekler; cinsel davranış modeli; cinsiyete yüklenen roller ve toplumsal normlar olarak tasnif edilmiştir. Buna göre, ailenin temel işlevlerinin toplum tarafından kültürel denetime (toplumdaki örf ve adetler ya da gelenek ve görenekler) bağlı olarak düzenlendiğini ve belirlendiğini söyleyebiliriz. Kültürel denetim; bir toplumdaki gelenek ve görenekten aile üyelerinin rollerine ve sorumluluklarına kadar geniş bir alandaki sistemi belirleyebilmektedir. Ancak her toplumun aileden beklentileri ve buna bağlı olarak denetimleri değişmekte; hatta bu beklenti ve denetimler aynı toplum içerisinde bile aileden aileye farklılaşmaktadır (Erdoğan, 2016, s. 50). Bir başka ifadeyle aile evrensel bir kurum olmasına karşılık, çeşitli toplumlarda statü ve sorumluluklar açısından bir takım farklılıklar görülmektedir. Örneğin, birçok toplumda eşler arasındaki ilişkilerde yakınlık ve sadakat son derece önemliken, bazı toplumlarda birlikteliğin bunlar üzerine kurulu olmadığı görülmektedir (ASAGEM, 2011, s. 34-36). Bu nedenle ailelere düşen roller, cinsel davranışlara yönelik normlar, çocuk bakımı ve eğitimi, toplumlara ve aile türlerine göre değişmektedir. (Bulut, 1993, s. 4; Erdoğan, 2016, s. 50).

Tarih boyunca ailenin işlevlerinde bazı değişimler yaşanmıştır ve günümüzde de ailenin işlevlerine yönelik değişimler sürmektedir⁴ (Çağan, 2013, s. 85). Öte yandan sanayileşme ve kentleşme de aile işlevlerinde değişikliklere neden olabilmektedir. Bütün bu bilgilerin ışığında ailenin bir takım temel işlevleri belirlenmiştir. (Bulut, 1993, s. 4; Çağan, 2013, s. 85; Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 95). Sosyal bilimler literatüründe, ailenin işlevleri genel olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır⁵:

⁴ Örneğin tarihsel süreçte ekonomik bir birim olan aile günümüze doğru bu işlevini yitirerek üretici değil tüketici bir yapıya bürünmüş ve otorite ailenin dışında belirginleşmeye başlamıştır.

⁵ Ailenin işlevleri konusunda çok değişik sınıflandırmalar mevcuttur. Çalışmamızın ana içeriği açısından; yapılmış bütün sınıflandırmaları burada belirtmek pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla çalışmamızda, tarihsel süreç

1. Biyolojik işlev (Üreme/Neslin devamını sağlama ve cinsellik işlevi)
2. Psikolojik doyum sağlama, duygusal destek, sevgi ve paylaşma işlevi
3. Ekonomik ihtiyaçları karşılama işlevi
4. Fiziksel işlev (yeme, içme, giyinme, barınma)
5. Kültürel İşlev
6. Eğitim İşlevi
7. Çocukları koruma ve sosyalleştirme işlevi,
8. Dini işlev
9. Boş zamanı değerlendirme (eğlenme, etkinlik ve dinlendirme) işlevi
10. Üyelerine Prestij (saygınlık) ve statü sağlama işlevi
11. Güvenlik (aile üyelerini her türlü maddi ve manevi zararlardan koruma) işlevi ⁶

Bu genel sınıflamada; ailenin biyolojik, psikolojik, ekonomik, güvenlik, dinsel, eğitim, boş zaman değerlendirme ve saygınlık gibi temel işlevler geleneksel ailelere atfedilirken (Kongar, 1970, s. 63-64; Kandiyoti, 1984, s. 17; Dönmezer, 1999, s. 6-7; Kongar, 2016, s. 586-589); modern çekirdek ailenin temel işlevleri; cinsel ihtiyaçların karşılanması ve insan soyunun devamı, ekonomik işbirliği, çocukların eğitimi ve sosyalleşmesi olmak üzere dörde ayrılmaktadır. (Canatan, 2013, s. 59-60; Erdoğan, 2016, s. 46). Öte yandan Zastrow (2014, s. 260-261) modern sanayi toplumundaki ailelerin devamlılığında; nüfusun yeniden üretimi, çocuk bakımı, yeni bireylerin sosyalleşmesi, cinsel davranışların düzenlenmesi ve şefkat kaynağı olmak üzere beş temel işlevin önemli olduğunu söylemektedir.

Kongar (1970, s. 63-65) ise ailenin işlevlerini geleneksel ve çekirdek aileye göre 2'ye ayırmaktadır. Geleneksel ailenin işlevlerini ekonomik, sosyal statü (prestij) sağlama, eğitim, koruyucu, dini, eğlenme ve dinlenme, eşler arası sevgi ve neslin devamı işlevi olmak üzere yedi ana başlıkta toplayan Kongar; çekirdek ailenin işlevlerini ise çocuğun sosyalleşmesi ve eşler arası psikolojik dengenin sağlanması olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

içerisinde literatürde kabul gören ailenin yüklendiği işlevleri, yapılmış bütün benzer sınıflamalardan hareketle, tek bir başlık altında ve özet mahiyetinde verilmesi uygun görülmüştür. Geniş Sınıflandırmalar için bkz: (Aksoy, 2016, s. 69-70; Bilgin, 1991, s. 42; Bulut, 1993, s. 3-4; Çağan, 2013, s. 84-85; Erdoğan, 2016, s. 50; Giddens, 2000, s. 153; Sayın, 1990, s. 41; Tezcan, 1990, s. 67-70).

⁶ Ailenin işlevleri başlığında literatürde 6 ana, 21 alt başlık ile gördüğümüz en geniş kapsamlı sınıflandırma için bkz. alt başlık Kır (2011, s. 385-399).

Çekirdek ailenin temel işlevleri sosyal bilimciler tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmasına karşın işlevlerin “üreme (neslin devamı) ve cinsellik”, “sosyalleşme” ve “eşler arası psikolojik (duygusal destek) doyum” olmak üzere üç ana özellikte birleştiğini görmekteyiz (Kongar, 1970, s. 65; Kandiyoti, 1984, s. 17; Özgüven, 2001, s. 12-13; Duyan, 2010, s. 265; Özkalp, 2013, s. 86).

Sayar ve Bağlan (2012, s. 175)’a göre; çekirdek aile, çocuğun yetiştirilmesi ve aile üyelerinin duygusallığı ve eşliği (birliktelik) olmak üzere iki temel işlevi oluşturmaktadır ve bunlar çekirdek aile için oldukça önem arz etmektedir. Zira, bu iki temel işlev başka hiçbir sosyal kurumda bulunmamaktadır.

Ailenin şekli ve özellikleri fark etmeksizin bu işlevler, bütün aile türlerinde bulunmaktadır (Bilgin, 1991, s. 42). Her ne kadar aile biçimleri toplumdan topluma çeşitlilik gösterse de, tarih boyunca ailenin temel işlevleri tüm toplumlarda benzer özellikler göstermektedir (Hallaç ve Öz, 2014, s. 149; Bulut, 1993, s. 3).

Kır (2011, s. 382)’a göre ailenin sisteminde, türlerinde ve işlevlerinde önemli değişimler olmuştur. Eğitim, meslek edindirme vb. birtakım işlevler başka kurumlara devretmiş olmasına rağmen çocuk yapma, sevgi ve koruma, büyüme ve yetiştirme, çocukların sosyalleştirilmesi, ahlâk eğitimi ve kişisel gelişim gibi insan neslinin korunması ve devamını sağlama gibi temel işlevlerini hiçbir zaman ve hiçbir toplumda kaybetmemiştir. Aile kurumu günümüzde bu temel işlevlerini artan bir önemle devam ettirmektedir.

Ailedeki temel işlevlerin önemini koruduğuna dair Kır (2012)’ın söylemlerine karşıt görüşler de mevcuttur. Günümüzde aile, hem bir üretim birimi olarak ekonomik işlevini hem de politik bir güç sistemi olma özelliğini kaybetmiştir. Bazı sosyal bilimcilere göre aile sadece bireylerin kişiliğini şekillendiren bir kurum olma işlevini sürdürmektedir. Yani aile, çocuğun sosyalleşmesini ve üyelerine duygusal destek yardımı sağlayan psikolojik bir birim olarak varlığını sürdürmektedir (Parsons ve Bales, 1955; Yorburg, 1983; Akt. Bulut, 1993, s. 5). Ancak Ogburn’a göre aile, üreme dışındaki diğer işlevlerini yeterince yerine getirememektedir. (Ogburn, 1963, akt. Bulut, 1993, s. 5).

Nirun, ailenin işlevlerini bireysel, kişisel ve insani ihtiyaçlar olmak üzere üçe ayırarak açıklamıştır. Ona göre, ailenin işlevleri: “beslenme, barınma, korunma, sağlıklı yasama” vb. işlevler bireysel; “eğitme, yetiştirme ve haklara sahip kılma” vb. kişisel; “manevi

duygu ve düşüncelerle donatma” gibi insani ihtiyaçlardan oluşmaktadır (Nirun, 1994: 21). Aile, kendi bireyleri için toplum tarafından yerine getirilemeyen birtakım önemli görevler üslenmektedir. Bu bağlamda aile ikincil derecede görevlerini başka kurumlara devretse de, temel görevler her zaman aile tarafından yapılmıştır. Nirun’a göre ailenin temel görevlerini yerine getirebilecek başka bir sosyal yapı günümüze kadar görülmemiştir. Zaman içinde toplumdaki yapılarda değişimler görülse de ailenin temel işlevleri hiç değişmemiştir. “Nesillerin devamı, çocukların yetiştirilmesi, şahsiyetin kazandırılması, kültürün nesilden nesile aktarılması; sosyal, kültürel, psikolojik uyumun aile bireyelerine sağlanması, ailede güvenin tam olarak kurulması” işlevleri ailenin temel işlevleridir (Nirun, 1994, s. 150)

Aile işlevlerinde iki önemli boyut bulunmaktadır. Birincisi, aileye çevre tarafından atfedilen sorumluluklardır. Bunlar; temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanması, çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi, büyüme ve gelişimleri için uygun biyo-psiko-sosyo-kültürel çevrenin oluşturulması (yani sosyalleştirilmesi için gerekli ortamların hazırlanması) ve üyelerin sosyal kontrolünün geliştirilmesi ile duygusal bağlarının beslenmesidir. İkincisi ise; aile içinde meydana gelen ve bir harekete/eyleme yönelten davranışsal durumlardır (Özbesler, 2001, s. 19-20).

Dikeçligil (2014, s. 40) ise; ailenin işlevleri konusunda farklı bir yaklaşımı sergilemiştir. Ona göre, ailenin işlevlerinde iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ailenin temel işlevleri arasında karşılıklı olarak derin bir ilişki bulunmasıdır. Yani, ailenin herhangi bir işlevindeki olumlu veya olumsuz bir değişme (ya da işlevlerin güçlenmeyi veya zayıflaması) diğer işlevleri de etkilemektedir. Bu nedenle işlevler arası bağlantılar aile hayatının kompleks bir sistem olduğunu bizlere göstermektedir. İkinci nokta ise, ailenin işlevlerine atfedilen anlamlar zamanla kültürel, ekonomik, siyasal, hukuki ve sosyal alanlarda değişim ve dönüşüme uğrayabilmektedir. Dolayısıyla işlevlerdeki değişiklikler ailenin toplumsal yapıdaki sisteminin de değişimine etki etmektedir.

Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları (1994, s. 12)’na göre ailenin işlevleri temel ve ikincil işlevler olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre ailenin temel işlevleri:

- İnsan neslinin devamının sağlanması,
- Çocukların bakım ve yetiştirilme sorumluluğu,

- Aile üyelerine beslenme, bakım, sevgi, disiplin, destekleyici bir psikolojik doyum sağlama ve güven işlevi,
- Sağlık, eğitim ve kültürel faaliyetler sağlama işlevidir.

İkincil işlevler ise;

- Arabuluculuk,
- Üyelerinin kapasitesini ve sosyalizasyonunu geliştirmek,
- Aile refahı için gerekli olan fiziksel ve psikolojik alt yapıyı oluşturmak,
- Farklı yetenekleri olan aile üyelerinin yeteneklerini ilerletmelerinde yardımcı olmak şeklinde sıralanabilir.

Bize göre ailenin psikolojik, sosyal ve sağlık (beslenme, aile üyelerinin bakım ve yetiştirilmesi) yönünden işlevleri önem arz etmektedir. Nitekim bu işlevler, ailenin psiko-sosyal açıdan daha sağlıklı/işlevsel nitelikte olmasını sağlamaktadır.

1.1.2. Aile Türleri

Çeşitli disiplinler aile ile ilgili çalışmalarında en genel sınıflandırma olarak iki temel aile tipi belirlemişlerdir. Bunlar, anne- baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ile ebeveynler, çocuklar, büyük anne, büyük baba ve diğer akrabalarından meydana gelen – çekirdek aile türüne göre nispeten üye sayısı daha fazla olan – geniş aile tipidir (Gittins, 2011, s. 19). Genel itibariyle çekirdek aile “modern”; geniş aile ise “ geleneksel” olarak nitelendirilir. Bu nitelendirme aynı zamanda kendi adlarıyla müsemma dönemlere atfedilir. Ancak bu nitelendirmeler ve atfedilmeler kanaatimizce kesinliği olmayan ve çeşitli sosyal bilimciler arasında da tartışılan bir sınıflandırma şeklidir. Nitekim modern sanayi dönemi toplumunda geniş aile ve geleneksel aile örüntüleri görüldüğü gibi, pre-modern ya da sanayi öncesi toplumlarda da çekirdek ailenin nüveleri bulunmaktadır (Giddens, 2000, s. 140; Gittins, 2011, s. 19-22; Sarı, 2014, s. 24-25).⁷

Aile türlerindeki çok çeşitlilik nedeniyle sosyal bilimciler tarafından aile türleri farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Aile türleri, literatürde “otorite”, “hane halkı sayısı”, “eş sayısı”, “ yerleşim yeri”, “akrabalık ilişkisi ve soyun dağılımı”; “miras aktarımı”, “sosyo-ekonomik yapı” ve “modern dünyada alternatif yaşam biçimlerinden doğan aile çeşitleri”

⁷ Ayrıca detaylı bilgi için bkz. (Giddens, 2012, s. 248; Yıldırım, 2013a, s. 70; Can, 2014b, s. 79-81).

olmak üzere sekiz ana başlıkta toplanmıştır. Daha farklı sınıflandırmalar mevcut olsa da genel olarak aile türleri şu şekilde sınıflandırılmıştır (Zeybekoğlu Dündar, 2014, s. 45-48; Gökçen, 2014, s. 93-119; Eşsizozlu, 2012, s. 7) :

1. Otorite Türüne Göre:

- a. Ataerkil Aile
- b. Anaerkil Aile
- c. Eşitlikçi (Demokratik) Aile

2. Hane Halkı Sayısına Göre:

- a. Büyük Aile
- b. Kök Aile
- c. Birleşik Aile

3.Eş sayısına Göre:

- a. Tek eşlilik (monogami)
- b. Çok eşlilik (poligami)

4. İkametgah/Yerleşim Yerine Göre

- a. Kırsal Aile
- b. Kentsel Aile
- c. Gecekondu Ailesi
- d. Kasaba Ailesi
- e. Göçebe Aile

5. Akrabalık İlişisine ve Soyun Aktarımına Göre

- a. Baba soylu aile
- b. Ana soylu aile
- c. Baba ve ana soylu aile

6. Sosyo-Ekonomik Yapıya Göre

- a. Sanayi Öncesi Aile
- b. Sanayi Ailesi
- c. Sanayi Ötesi (Post-modern) Toplum Ailesi

7.Mirasın Aktarımına Göre

- a. Babaerkil aile
- b. Kök aile
- c. Kararsız aile

8.Alternatif yaşam biçimlerine göre

- a. Birlikte Yaşama
- b. Tek ebeveynli aile
- c. Üvey aile
- d. Babasız aile

Günümüzde artık sanayi ötesi toplumlardan ve bu toplumların yapısına uyum sağlayan yeni aile türlerinin de bahsedilmektedir. Bunlardan en önemlileri “çözülen aile”, “parçalanmış aile” ve “tamamlanmamış aile” türleridir (Sayın, 1990, s. 20-21). Bu üç farklı aile türü yukarıda verdiğimiz sınıflamaya girmemektedir. Görüldüğü üzere ailenin hangi açılardan ele alınacağına göre aile türleri değişmektedir. Genel sınıflama açısından günümüz toplumlarında yaygın olarak görülen geleneksel geniş aile ve modern çekirdek aile olmak üzere iki aile türü mevcuttur (Karataş, 2001, s. 92). Ancak, kanaatimizce bu iki aile türünün yanında geçiş ailesi ile aileye yönelik alternatif yaşam biçimleri de aile sisteminin günümüzde yaşadığı yapısal ve işlevsel değişim ve dönüşümleri anlayabilmek için diğer önemli aile türlerini oluşturmaktadır. Çalışmamızda bu genel sınıflandırma üzerinden aile ele alınacaktır. Buna göre aile türlerine yönelik genel sınıflama şu şekilde oluşmaktadır:

- Modern/Çekirdek Aile
- Geleneksel/Geniş Aile
- Geçiş Ailesi
- Aileye Yönelik Alternatif Yaşam Biçimleri

1.1.2.1. Geleneksel / Geniş Aile

Genel olarak az gelişmiş ülkelerde veya gelişmekte olan kırsal kesimlerde yaygın olarak görülen geleneksel geniş aile (Taylan, 2003, s. 11), hane halkı sayısının kalabalık ve geniş akrabalık ilişkileriyle birbirine bağlı olarak varlığını sürdüren bir aile türünü oluşturmaktadır. Anne-baba, çocuklar, büyük anne-büyük baba, kardeşler, kuzenler, amca-dayı, hala-teyze vb. üyelerden oluşan geleneksel geniş aileler (Giddens, 2012, s. 247); çok fonksiyonlu, dayanışma kültürü yaygın ve akrabalık bağları güçlü bir toplumsal yapıyı temsil etmektedir (Gökçe, 1976, s. 60-61; Yıldırım, 2013a, s. 71). Öte yandan bu aile türünde “biz” ve “yardımlaşma” duygusu hâkimdir ve mülkiyetin ortaklığı söz konusudur (Yasa, 1973, s. 2; Zeybekoğlu Dündar, 2014, s. 49-50).

Geleneksel geniş ailede, tarıma dayalı bir sistem mevcuttur ve burada erkeğin, ailenin diğer üyeleri üzerinde kesin otoritesi vardır. Bir başka ifadeyle aile üyeleri arasında eşitliğe dayalı bir aile içi ilişki söz konusu değildir. Otoritenin belirlenmesinde de cinsiyet (erkek üye) ve yaş (aile üyeleri içindeki en yaşlı kişi) en önemli iki kriterdir (Karataş, 2001, s. 93).

Geleneksel aile, ekonomik olarak bağımsız bir üretim birimini oluşturmaktadır. Bu ekonomik birimin karar mekanizmasının başında yaşça en büyük kişi bulunur ve bu kişi, üretim faaliyetlerinde aile üyelerinin yapacağı işleri ve rollerini belirlemektedir. Üretim; işbölümü, uzmanlaşma ve teknolojiyi içermeyen, insan ve hayvan gücüne dayanan basit bir tarımsal sistemle gerçekleşmektedir. Evin erkek çocukları evlendiğinde evin üzerine gelir ve baba mesleğini devam ettirir. Çocuk, geleneksel ailede ekonomik bir değeri temsil etmektedir. Aynı zamanda çocuk ve yaşlılar aile güvencesindedir. Coğrafi hareketlilik kısıtlıdır ve aile üyelerinin iç ve dış denetimi oldukça güçlüdür (Karataş, 2001, s. 93).

Geleneksel geniş ailenin bulunduğu toplumlarda genelde ailenin işlevlerinde herhangi bir farklılaşma olmamaktadır. Aynı zamanda üç kuşak neslin bir arada yaşadığı bu aile türünde, aile üyeleri arasındaki ilişkileri ve rolleri belirlemede hiyerarşik bir yapı bulunmaktadır. Bu hiyerarşik yapıyı da üyelerin cinsiyetleri, yaşı, evlilik durumu, sağlık durumu ve doğurganlık gibi faktörler belirlemektedir. Örneğin, erkek kadından, evli olan olmayandan hiyerarşik olarak daha üst pozisyondadır (Özbay, 1984, s. 37).

Geleneksel geniş ailede, aile üyelerinin rolleri önceden belirlenmiştir. Kadın, ev içi işleri ve ilişkileri düzenlemekten; evin reisi olan erkek, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve ev dışı işleri yönetmekten, çocuklar ise ebeveynlerin bakımından sorumludur (Yasa, 1973, s. 3).

Aile üyelerinin toplumsal statüleri aileleri tarafından belirlenen bu aile türünde, aynı zamanda toplumsal güvenlik işlevi ön plandadır. Aile üyelerinin özellikle ev dışından gelebilecek olası maddi ve manevi zararlara karşı korunması geleneksel ailelerde oldukça önemlidir (Zeybekoğlu Dündar, 2014, s. 50).

Geniş ailede, kadın-erkek, anne-baba, ebeveyn-çocuk ve diğer akrabalarla ilişkiler kutsal değerlerle temellenerek anlam kazanmaktadır. Otoriteye bağlılık, aile büyüklerine saygı ve onlara bakma yükümlülüğü temel ilkeler arasında bulunmaktadır. Ayrıca bu aile türünde “mahremiyet” ve inanç güçlü bir şekilde kendini göstermektedir. Bu bağlamda aileye ait sorunlar veya sınırlar kamusal alana taşınmamaktadır (Can, 2014b, s. 76).

“Evin yaşça en büyüğünün veya babasının otorite konumunda olması”, “evlilikte nihai kararı aile reisinin (baba) veya ailenin en büyüğünün vermesi”, “evlenen erkek çocuğun baba evine yerleşmesi”, “komşuluk ilişkilerinin son derece önemsenmesi”, “aile kimliğinin birey kimliğinden önce gelmesi ve aile üyelerinin kimliklerini ailenin kendisinden alması” gibi konular geleneksel geniş aile modelini, diğer ailelerden farklı kılan niteliklerdir (Taylan, 2005, s. 2).

Özgüven (2001, s. 26); geniş ailenin varlığını şöyle ifade etmektedir;

Geniş ailenin varoluş yaşamının kökeninde toprağa bağlılık, aileye yetecek kadar üretim sağlamayı amaçlayan bir ekonomik düzen, geleneksel ve dinsel etkenler, aile bütünlüğünü bozmama çabaları bulunmaktadır. Geleneksel toplum düzeninden gelen bir tutum olarak, aile bireyleri arasında tartışmasız bir dayanışma söz konusudur. Geniş aile yapısında, bireyin toplumsal yaşamla ilgili sorumlulukları aile üyelerinin tümüne dağıtılmış olduğundan, bireysel sorumlulukları azaltmakta, buna karşın, aile içi kurallara uyma yönünden ise sorumlulukları artmakta ve davranış özgürlüğü kısıtlanmaktadır (Özgüven, 2001, s. 26).

Denilebilir ki, geniş aile; toplulukçu ve bağımsız üretim sistemiyle belirli değerlere bağlı olarak önceden belirlenmiş roller ile ilişkilerin dayanışma çerçevesinde yaşandığı bütüncül bir aile modelini oluşturmaktadır.

1.1.2.2. Modern / Çekirdek Aile

En basit tanımıyla “anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan” ve Karataş (2001, s. 92)’a göre “evlilik ailesi” olarak da adlandırılan modern çekirdek aile, bütün aile türleri içinde en sade olanıdır (Kandiyoti, 1984, s. 17).

Geleneksel geniş aile ile karşılaştırıldığında, üye sayısı daha az ve kapsamı daha dar olan modern çekirdek aile – daha önceki dönemlerde bazı toplumlarda görülse de – sanayileşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve işlevlerinin bir kısmını aile dışındaki kurumlara devretmiş bir aile türüdür. (Gökçen, 2014, s. 104). Aynı zamanda geleneksel ailelerdeki üretici rolünü kaybeden çekirdek aile, sanayi üretiminin getirdiği tüketici özelliğiyle bilinmektedir (Yıldırım, 2013a, s. 74). Buna ek olarak, bir hanede birden çok aile üyelerinin tek çatı altında birlikte yaşadığı aile yapısı geleneksel geniş aile olarak tanımlanırken; eşler ve onlara bağımlı çocuklardan oluşan bir birim olan aile türü ise çekirdek aile olarak ifade edilmektedir (Marshall, 1999, s. 112 ve 265).

Modern çekirdek ailenin “anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan” şeklindeki klasik tanımına, batılı ailelerde evlat edinmenin yaygınlaşmasıyla beraber, küçük bir ekleme yapılmıştır. Giddens’a göre bu yeni tanımda çekirdek aile, “bir evde kendi çocukları ya da evlat edinilmiş çocuklarıyla yaşanan anne ve babadan oluşan aile türüdür” şeklinde tanımlanmaktadır (Giddens, 2000, s. 148-149).

Özgüven (2001, s. 26), sanayileşmenin, modern çekirdek aileyi oluşturma şeklini şöyle aktarmaktadır:

Endüstri toplumunda, geleneksel aileden farklı olarak, daha çok üretime ve geniş işbirliğine dayanan sanayi için gerekli insan tipine gereksinim duyulmuştur. Bunun gereği olarak da insan tipinde nitelik yönünden farklılaşmalar olmuş ve iş talebinde belli yaş sınırlamaları ortaya çıkmıştır. Böylece kırsal kesimden ve geniş aileden ayrılarak endüstri merkezlerine göçen, çoğunluğu genç ve çalışan insanlar, kentleşmenin bir ürünü olarak, kişi sayısı az, ana-baba ve çocuklardan oluşan “çekirdek” aile türünü oluşturmuşlardır (Özgüven, 2001, s. 26).

Modern çekirdek aileyi geleneksel geniş aileden ayıran en önemli noktalar; üye sayısının azalması, işlevlerinin daralması ve aile üyelerinin karar alma mekanizmasının daha özgürlükçü ve ortaklaşa uygulanmasıdır (Zeybekoğlu Dünder, 2014, s. 50). Bununla birlikte çekirdek ailelerde akrabalık bağları zayıflamış ve ailenin kontrol mekanizması

işlerliğini yitirmeye başlamıştır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 97).

Elkind (1992; Akt. Sayar ve Bağlan, 2012, s. 171)'a göre modern çekirdek aile üç duygu üzerine inşa edilmiştir. Bunlar:

- Eşler arası romantik aşk ile kurulan evlilikler (Modern öncesi dönemlerde evlilikler mülkiyet ve sosyal statü üzerine kurulurdu.),
- Kadının annelik içgüdüsüne sahip olması nedeniyle küçük çocukların anne tarafından bakılmaya muhtaç olduğu fikri,
- Aile içi ilişkilerin, aile dışı ilişkilerden her daim daha önemli ve bağlayıcı olduğu düşüncesi.⁸

Doherty (1992) ise Elkind'in ifade ettiği duygular üzerine kurulmuş olan modern çekirdek aile modelinin, aile üyelerinin bireysel tatminine ve memnuniyetine dayandığını belirtmektedir. Doherty'nin "Psikolojik aile" olarak nitelendirdiği modern ailenin temelini bireyselleşme ve bireysel duyguların oluşturduğu söylenebilir.

Geçmiş dönemlerde orta sıklıkta görülen çekirdek aile modeli, günümüz gelişen ve gelişmekte olan toplumlarında baskın bir aile modeli olmakla birlikte (Bustan, 2015, s. 55); Taylan (2005, s. 3)'a göre, Türk toplumunun aile yapısı, hane halkı sayısı (aile büyüklüğü) bakımından çekirdek aile modelinin ilişkilerini sürdürse de, aile içi genel örüntüler (otorite, akraba ilişkileri vb.) açısından geleneksel geniş aile modelini taşımaktadır.

1.1.2.3. Geçiş Ailesi

Genel olarak literatürde geniş ve çekirdek aile türleri iki temel aile biçimi şeklinde kabul edilmekle birlikte bu iki aile türüne ek olarak bir de "geçiş ailesi" mevcuttur. Geçiş ailesi, toplumların geleneksel yapılarından modern çekirdek yapıya geçişte belli bir süre var olan aile türünü ifade etmektedir. Bu süreci Tolan (1991a, s. 208) şöyle aktarmaktadır:

Toplumsal değişimler hiçbir zaman aniden, doğrudan ve kendiliğinden oluşmazlar. Bir durumdan bir diğerine geçişte, başka bir deyişle eski yapının tasfiye olmaya başlayıp yenisinin oluşumunu henüz tamamladığı aşamada doğan norm ve değerler boşluğu, sürekli olarak çoğalan, çeşitlenen ve kendilerinden farklı bir hale gelen, böylece de geçişi kolaylaştıran sayısız ara tip tarafından

⁸ Modern ailenin temelini oluşturan üç öge: "romantiklik", "annelik güdüsü" ve "aile içi ilişkiler" şeklinde özetlenebilir.

doldurulmaya çalışılır. Bu ara-tipler, toplumsal dönüşüm sürecinin keskinliklerinin yaratabileceği uyumsuzlukları yumuşatarak, geleneksel değerlerden modern değerlere geçişi kolaylaştıran bir tür “tampon mekanizma” oluşturmaktadır. İşte günümüz Türk ailelerinde yaşanmakta olan dönüşüm sürecinde, böylesi ara-tiplerin giderek daha çok görülmeye başlandığı gözlemlenmektedir (Tolan, 1991a, s. 208).

Geçiş aile modeli, bir taraftan geleneksel geniş ailenin dinamiklerini koruyan diğer taraftan ise modern döneme geçiş sürecinin oluşturduğu çekirdek ailenin özelliklerini benimsemeye çalışan ara bir model ya da ailenin ara bir formunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda sanayileşme ve kentleşme süreçlerine giren tüm toplumlar ve toplumsal yapılar değişmeye başladıklarından dolayı sanayileşmekte olan toplumlar “geçiş toplumu” olarak adlandırılmakta ve bu sanayileşme ve kentleşme sürecini yaşayan aileler de “geçiş ailesi” olarak nitelendirilmektedir. Ülkemizde daha çok gecekondu ve kasabalardaki aile türleri “geçiş ailesi” olarak kabul edilmektedir. Geçiş ailesi, geleneksel geniş aile ile modern çekirdek ailenin kırılma noktasını oluşturduğu için, bu aile türünde hem geleneksel geniş aile hem de modern çekirdek ailenin belirtileri aynı anda görülebilmektedir. (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 98). Zira toplumlarda olduğu gibi ailelerde de bir yapıdan bir başka yapıya geçiş/dönüşüm için belirli bir evrilme sürecine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda toplumsal yapılarda keskin bir geçiş/dönüşüm olamayacağı için bir yapıdan bir diğerine geçiş süreci hem eski hem de yeni yapının özelliklerini bir arada aynı anda barındırabilmektedir.

Yıldırım (2013a, s. 73)’a göre geçiş aile modeli, günümüz kentlerinde yaşayan ancak geleneksel örüntülerinden bağını koparmamış geniş aileleri temsil etmektedir. Bir başka ifadeyle geleneksel aile modelinin kent versiyonunu oluşturan geçiş ailesi, kentlerde yaşayıp fakat akrabalık bağları ve ilişkileri sıkı olan birçok çekirdek aile modelinin etkileşiminden oluşmaktadır. Bu yönüyle “değişen geniş aile” şeklinde de tanımlanan geçiş ailesi hem geleneksel akrabalık ilişkilerini devam ettirmekte hem de modern dünyanın teknoloji ve iletişim araçlarından faydalanmaktadır.

Bilgin (1991, s. 44)’e göre, geçiş aile modelinde dikkat edilmesin gereken önemli bir husus; bu aile modelinin salt “geleneksel geniş aile” ile “modern çekirdek aile” arasında var olan bir aile türü olmadığıdır. Bir taraftan bu iki aile türünün dinamiklerini barındırdığı gibi, kendisine ait aile içi ilişkileri, sosyal ve ekonomik yapısı, toplumsal işlevleri ve dinamikleri de bulunmaktadır.

Özetle geçiş aile türü; geçmişe dair psikolojik, sosyolojik, kültürel, dinsel kodlarını korumakla birlikte; öte yandan yeni yaşamın getirdiği yeni toplumsal dinamikleri, değerleri ve yaşam tarzlarını kendine uyarlamaya ve bu yeni yaşam biçimine uyum sağlamaya çalışan bir aile türünü yansıtmaktadır (Özgüven, 2001, s. 27).

1.1.2.4. Yeni Aile Türleri ve Alternatif Yaşam Biçimleri

Toplumsal değişimler aile türlerinde de çeşitli dönüşümlere yol açmıştır. Sanayileşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkan çekirdek aile modelinde günümüzde yeni yaşam biçimleriyle birlikte farklılıklar meydana gelmiş ve alternatif yaşam biçimleri olarak adlandırılan yeni aile türleri veya biçimleri ortaya çıkmıştır (Sezal, 2003, s. 143). Bu yeni aile türleri; geleneksel geniş ailenin işlevini kaybetmesi sonucu özölmeye başlaması ile ortaya çıkan modern çekirdek aile türüne benzer bir şekilde, çekirdek aile türünün özölmesi ve dağılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle yeni aile türleri çekirdek ailenin parçalanmış alt türlerinden meydana gelmiştir. Bu da, ailenin bilinen standart tanımlarının ciddi bir biçimde değişmesine sebebiyet vermiştir (Yıldırım, 2013a, s. 78).

Yeni aile türleri ve alternatif yaşam biçimleri büyük bir oranda batı toplumlarında görölmekte olup, ölkemizde görönlüğü düşüktür. Ancak, genel olarak toplumsal değişmelerin modern dönem sonrası seyri ve toplumsal yaşam algılarında oluşturduğu dönüşümü göz önüne aldığımızda, uzun vadede toplumumuzda da yeni aile türlerinin daha çok görönr olması ihtimal dâhilindedir.

Birlikte Yaşama (Cohabitation)

“Evli veya resmi nikâh olmadan yetişkin çiftler (erkek ve kadın) tarafından aynı evin paylaşılması” olarak tanımlanan “birlikte yaşama”; daha çok aynı ırk, eğitim ve yaş seviyesindeki genç yetişkin, hiç evlenmeyen veya boşanan çiftlerden oluşmaktadır ve kadınlarda daha yüksek olduğu görölmektedir (Yıldırım, 2013a, s. 80). Birlikte yaşamamanın en temel özelliği, çiftlerin evlilik sorumluluğundan kaçınmalarıdır (Zeybekoğlu Dündar, 2014, s. 55).

Macionis, “birlikte yaşama”nın çocuklu veya çocuksuz olmak üzere İskandinav Ülkelerinde yaygın olduğunu ve A.B.D.’de 6 milyondan fazla insanın birlikte yaşamadığını ve bu sayının evlerin % 6’sını oluşturduğu belirtmektedir. Birlikte yaşamayı 25-44 yaş aralığındaki insanların ve cinsiyet eşitliğini savunan bireyler daha

çok tercih etmektedir (Macionis, 2015, s. 478). Büyük çoğunluğu evlilik öncesi dönemi kapsasa da okul dönemi yıllarında da yaygın olarak görülen birlikte yaşamın sonucunda çocuk sahibi olan çiftler de olmaktadır. 1990'lı yıllarda A.B.D.'de doğan çocukların %31'i birlikte yaşama sonucu doğmuş olması buna bir örnek olarak verilebilir (Yıldırım, 2013a, s. 80).

Özellikle A.B.D., İngiltere ve İskandinav ülkeleri olmak üzere batı toplumlarında oldukça yaygın görülen bu alternatif yaşam biçimi ile evlilik arasındaki yakın ilişkiyi inceleyen araştırmalarda, birlikte yaşayan çiftlerin üçte ikisinin on yıl içerisinde birbirleriyle evlendikleri görülmüştür (Giddens, 2000, s. 176). Her ne kadar birlikte yaşayan çiftlerin büyük bir oranı evlense de, uzun soluklu ebeveynlik rollerini yerine getiremedikleri gözlemlenmiştir. Çünkü eşler, birlikte yaşamın bir özelliği olarak; az bağlı ve sorumlulukları düşük ilişkilere alışmış olmaktadır (Macionis, 2015, s. 478). Araştırmada ayrıca birlikte yaşamın genç yetişkinler tarafından "bir deneme evliliği" olarak görüldüğü ve "birlikte yaşamın temel beklentisi ve hedefi"nin ise çiftlerin birbirleriyle evlenmesi olduğu tespit edilmiştir (Giddens, 2000, s. 176).

Tek Ebeveynli Aile

Ebeveynlerden birisinin biyolojik veya evlat edinilmiş çocuğun/çocukların bakım, eğitim ve yetiştirilme gibi sorumluluklarını tek başına üstlendiği ve ebeveyn olarak tek başına ailenin reisi olduğu bir aile türü olan "tek ebeveynli aileler" için oldukça farklı ifadeler kullanılmaktadır (Gladding, 2015, s. 6 ve 75). Buna göre "tek ebeveynli aile" ifadesi; "boşanma", "ölüm", "mesleki veya askeri görev icabı eşlerden birinin aileden uzak yerlerde bulunması", terk etme" ve "evlat edinme" gibi beklenmeyen veya eşlerin kontrolünde olmayan durumlardaki aileleri betimlemek için kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle tek ebeveynli aileler, eşlerden birinin ölümü, boşanma veya başka çeşitli sebeplerle ailenin sorumluluğunu tek bir eşin üstlenmesinden oluşmaktadır (Bustan, 2015, s. 59). Ayrıca ailenin hane halkı sayısı, aile üyelerinin kökenleri ve kaynakları, ailenin içinde bulunduğu aile yaşam döngüsü aşaması gibi etkenler tek ebeveynli ailelerin farklı dinamik ve yapılarında olduklarını göstermektedir. Bu nedenle Gladding'e göre tek ebeveynli ailelerin standart bir türü bulunmamaktadır (Gladding, 2015, s. 75).

Sezal (2003, s. 142-143)'e göre tek ebeveynli aileler iki farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir:

- Boşanma sonrası tek ebeveynli duruma zorunlu geçiş,
- Birlikte yaşama sonucu doğan çocuk sonrası terk etme veya terkedilme ile ortaya çıkan durum.

Sezal (2003, s. 142-143), tek ebeveynli ailelerde ilk durumun “aile” olarak kabul edilebileceğini; fakat aynı şeyin ikinci durum için pek kabul edilebilir olmadığını söylemektedir. Bunun nedeni olarak ikinci durumu, “aile” olabilme süreçlerinin hiçbir aşamasının gerçekleşmemiş olmasına dayandırmaktadır. Buna rağmen ikinci durum için daha uygun bir ifade bulunmadığına koşut olarak “aile” kavramını bu durum için belirtilen sınırlamalar çerçevesinde kullanmanın pek de yanlış olmayacağını da vurgulamaktadır.

Tek ebeveynli aileler, % 60 oranında “boşanma veya ayrılma” gibi sebeplerle giderek yaygınlaşmaktadır. Bu ailelerin çoğunda çocukların vesayeti annelerine verildiğinden, kadınların ebeveyn olduğu tek ebeveynli aileler daha çoktur. Bunların büyük çoğunluğunun başında, bir boşanmanın ardından çocukların vesayeti genellikle annelere verildiği için, kadınlar bulunmaktadır. Günümüzde İngiltere’de bir milyondan fazla tek ebeveynli aileler bulunmakta ve temel bakım gerektiren çocukların %20’si tek ebeveynli ailelerde yaşamaktadır (Giddens, 2000, s. 162-163). A.B.D.’de ise 18 yaş altı çocuklara sahip olan % 29 oranında tek ebeveynli aileler bulunmaktadır. Genel olarak ise çocukların %26’sı tek ebeveynli aileler ile yaşamaktadır ve % 85’i bekâr bir anne tarafından büyütülmektedir (Macionis, 2015, s. 478).

Tek ebeveynli aileler kendi içinde önemli sorunlar barındırmaktadır. Ebeveynlik rolünü kadının gerçekleştirdiği tek ebeveynli ailelerde, bu kadının yaşadığı ekonomik sıkıntılar ilk ciddi sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü tek ebeveynli ailelerde çocuğun sorumluluğunu üstlenen kadının, çocuğun temel bakımını sağlayabilmesi için bir gelire ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca kadının eğitimini ilerletmesi veya çalışma kabiliyetinin kısıtlanmış olması tek ebeveynli ailelerde diğer bir sorunu teşkil etmektedir. Bir diğer önemli sorun ise, yapılan araştırmalarda tek ebeveynli ailelerde ebeveyn rolünü tek başına üstlenmenin erkek ve kadın içinde oldukça güç olmasıdır. Üstelik kadınların tek ebeveyn olduğu ailelerde, kadınlar destek almak için annelerine başvurumaktadırlar (Macionis, 2015, s. 478). Tek ebeveynli ailelerin – daha önce evlenip evlenmediklerine bakılmaksızın – toplumsal olarak benimsenmemesinin de tek ebeveynli aileler ve

özellikle çocuklar açısından bir başka sorun olduğunu söyleyebiliriz (Giddens, 2000, s. 162).

Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuklar açısından da bir takım sorunlar bulunmaktadır. Bu ailelerde bulunan çocuklar genelde ekonomik yoksulluk çekmektedir. Bununla beraber aldıkları eğitim düzeyi düşük olmakta ve yetişkinlik dönemlerinde de düşük ücretli ve düşük seviyeli işlerde çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu tür çocuklarda, kendileri gibi tek ebeveynli olma eğilimi oluşmaktadır (Macionis, 2015, s. 478). Giddens (2000, s. 163)'e göre; modern toplumda, ortalama en yoksul grupları tek ebeveynli aileler oluşturmaktadır ve çoğu yoksul genç ve yetişkinlerin tek ebeveynli ailelerde büyüdüğü görülmektedir.

Babasız Aile

Batı toplumlarında yaşanan hızlı ve köklü değişimler, ailede de baş döndürücü dönüşümlere veya çözümlere sebebiyet vermiştir. Nitekim “babasız aile” ya da “taşıyıcı anne (bir başkasının yerine doğum yapan)” gibi aileye alternatif yeni kavramsallaştırmaları bu çözümler veya radikal dönüşümler göstermektedir (Yıldırım, 2013a, s. 79). Bu kavramlardan birisi de “olmayan baba” adlı kavramdır. 1930 ile 1970 yılları arası “olmayan baba” dönemi olarak adlandırıldığını söyleyen Giddens (2000, s. 163-164), o dönemi şöyle aktarmaktadır:

1930'ların sonlarından 1970'lere kadar olan dönem kimi zaman, “olmayan baba” dönemi olarak adlandırılmıştır. İkinci dünya savaşı sırasında, pek çok baba savaşta görev almaları yüzünden çocuklarını çok ender görebilmekteydi. Savaşı izleyen dönemde, ailelerin büyük bir bölümünde, kadınların çoğunluğu işgücüne katılmamaktaydı ve evde çocuklarını yetiştirmekteydi. Baba eve ekmek getirmekteydi; baba çocuklarını yalnızca akşamları ve hafta sonları görebilirdi. Daha yakın zamanlardaki artan boşanma oranları ile tek ana babalı ailelerin sayısındaki artış ile birlikte, “olmayan baba” terimi başka bir anlam kazanmaya başladı. Terim artık ayrılma ya da boşanma sonucunda, ya çocuklarıyla çok ender bir araya gelen ya da onları hiç aramayan babalara göndermede bulunur oldu. Bu durum, dünyadaki en yüksek boşanma oranlarının bulunduğu ülkeler arasında yer alan İngiltere ile A.B.D.'de yoğun tartışma yaratmıştır. Babasız ailelerin artan oranının, suç oranlarındaki artıştan, giderek ağırlaşan çocukların bakımından karşılanması sorunlarına kadar çok çeşitli toplumsal sorunların kökeninde yattığı söylenmektedir (Giddens, 2000, s. 163-164).

Babasız ailelerin artışıyla birlikte çeşitli sosyal sorunlar baş göstermektedir. Boşanmaların artışıyla birlikte sadece babalar kaybedilmemiş; aynı zamanda babalık

imajı da zedelenmiştir. Baba / otorite figürü olmadan büyüyen çocuklar (Giddens, 2000, s. 154), sorumluluk alma davranışlarında bir disiplinsizlik ve savurganlık oluşmaktadır. Öte yandan evlenme oranlarının azalması, boşanmanın ve tek ebeveynli ailelerin artışı, birlikte yaşama vb. durumlar “babalık kurumu”nu zayıflatmaktadır (Zeybekoğlu Dündar, 2014, s. 55). Bu bağlamda Yıldırım (2013a, s. 80), otorite ile otoriterlik kavramlarının ince farkına dikkat etmek şartıyla, aile kurumunda çocukları disipline etme, sorumluluk almalarını sağlama ve denetleme konusunda babalık rolüne bağlı otorite işlevinin çok önem arz ettiğini vurgulamaktadır.

Üvey Aileler

“Bir çift yetişkinden en az birisinin üvey bir ebeveyn olduğu ve önceki evliliklerinden veya ilişkilerinden olan çocuk/çocuklardan oluşan bir aile türü” olarak tanımlanan üvey aile; “yeniden kurulmuş aileler”, “karışık aileler”, “yeniden evlenmiş aileler”, iki çekirdekli aileler”, “ikinci aile/ler” ve “REM aileler” olmak üzere literatürde birçok isimle/kavramla ifade edilmektedir. Üvey aile; “üvey annenin olduğu aileler”, “üvey babanın olduğu aileler” ve “ her iki ebeveynin de önceki evliliklerinden olan çocukların bulunduğu karışık aileler”i kapsamaktadır. Üvey ailelerin çoğunu, üvey baba olan aileler oluşturmaktadır; çünkü doğum veya boşanma sonrası çocukların büyük bir oranı anneleriyle yaşamaktadır. Üvey aileler; üyelerinin kişilik yapıları, davranış sistemi ve işleyişi itibarıyla diğer aile türlerinden farklılık göstermektedir. Ayrıca üvey aileler arasında geçmiş yaşam, kültürel kodlar, bulunduğu koşullar ve aile üyelerinin kişisel arka bahçeleri gibi önemli farklılıklar bulunmaktadır (Bray ve Easling, 2013, s. 318). Bu sebeple denilebilir ki, üvey ailelerin kendilerine özgün bir takım özellikleri ve sorunları mevcuttur. Aile üyelerinin ilişki kuracağı üye sayıları fazla olacağından (hem öz üye sayısı hem de üvey üye sayısı bağlamında) bu aile türünde aile içi ve akrabalarla iletişim kompleks bir yapıya bürünmektedir. Örneğin; çocukların öz anne-babalarının yeniden evlenmeleri, bu çocukların (dördü öz ve dördü üvey olmak üzere) büyük anne ve baba sayısını arttıracaktır. Bu durum kurulacak iletişim ve ilişkilerin niteliğine de yansıtacaktır. Aynı zamanda kültürel ve toplumsal olarak üvey ailelere yönelik olumsuz tavır ve düşüncelerin mevcut olması hem üvey ailelerin kötü olarak bilinmesine hem de başta çocuklar olmak üzere aile üyelerinin aile içi iletişimini ve toplumla kuracakları ilişkide uyum problemleri yaşamasına neden olmaktadır (Bustan, 2015, s. 279-280).

Sezal (2003, s. 142) boşanma sonrası yeniden evlenmelerde, eşlerin önceki evliliklerden var olan çocukların “yeni aileye” veya “aileye yeni” katılmasıyla birlikte oluşan ailelere “üvey aile” tanımından ziyade “yeni geniş aile” tabirini kullanmaktadır. Önceki evliliklerinden olan çocukların bu aileye katılımı hem aileyi hane halkı sayısı olarak genişletmekte hem de çocuklar, aileye katılan “yeni üyeler” olmaktadır. Bu bağlamda Sezal, üvey aile türüne “yeni geniş aile” demektedir. Kanaatimizce Sezal’in bu tabiri, üvey aile ifadesini daha kuşatıcı bir tanımlama olmaktadır.

A.B.D.’de üvey aileler; boşanma ve yeniden evlenme oranlarındaki hızlı artış ve birlikte yaşama sonucu doğan çocuk sayısı sebebiyle yayılan bir aile türüdür. Bu çocukların % 33’ü (her üç çocuktan biri) yetişkin dönemi öncesi (18 yaşına varmadan), yeniden evlenmiş veya birlikte yaşayan üvey ailelerle yaşamak durumunda kalmaktadır. Yine yetişkin kadınların % 40’ı yeniden evlenerek üvey bir ebeveyn rolünde hayatını sürdürmektedir. Bütün ailelerin %40’ı ise üvey büyükbaba ve büyükanne içermektedir (Bray ve Easling, 2013, s. 317). Bustan (2015, s. 279)’a göre A.B.D.’de boşanmış çiftlerin yaklaşık % 80’i yeniden evlenmektedir ve bu yeniden evlilikler, yaklaşık % 60 oranında 18 yaşının altında çocuklara sahip aileler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu verilere göre tahmini 10 milyon üzerinde A.B.D.’li çocuk, üvey ailelerde yaşamaktadır.

Giddens (2000, s. 166-167)’a göre üvey ailelerde bir takım zorluklar/sorunlar bulunmaktadır. Bunlar:

- Genelde başka bir şehirde yaşamasına rağmen çocukları üzerinde etkisini sürdüren biyolojik bir ebeveynlerin varlığı,
- Boşanmış eşlerin yeniden evlenmeleri sonucu oluşan gerilimler,
- Üvey ailelerin; farklı yaşamlara ve tecrübelerine sahip, aynı zamanda da kişisel ve aileye yönelik farklı beklentileri olan çocukları bir araya getirmesinin oluşturduğu bir takım sıkıntıların bulunması,
- Üvey çocukların birçoğu, iki aileye birlikte “ait olması” nedeniyle, “alışkanlıklar”, “davranışlar” ve “bakış açıları” arasındaki çatışma ve sorun yaşama ihtimallerinin oldukça yüksek olmasıdır (Giddens, 2000, s. 166-167).

Melez Aile

19. ve 20. yüzyıllarda batı toplumunda savaşlar nedeniyle sıkça yaşanan çocukların öksüz ve yetim kalması sonucu genellikle bir akraba bu çocuğun bakımını üstlenmiştir. Dolayısıyla bakımını üstlenen kişinin ailesine – dışarıdan – yeni bir üye katılmış olmaktadır. Bu durum aile türünü nispeten değiştirmiştir. Ayrıca boşanmalar ve yeniden evlenmeler sonucunda üvey anne-baba ve kardeşlerle birlikte yeni bir aile tipi daha oluşmaya başlanmıştır. Gittins (2011, s. 23) bu tür aileleri “melez aile” olarak betimlemiştir.

1.1.3. Sağlıklı/İşlevsel ve Sağlıksız/İşlevsiz Aile

Ailenin sosyo-ekonomik nitelikleri, toplumdaki hizmet ve imkânlar, aile üyelerinin kişilik özellikleri, genetik yapıları ve aile içi iletişim dinamiklerine bağlı olarak aileler, sağlıklı veya sağlıksız olarak sınıflandırılmaktadır. Bahsedilen bu özellikleri yerine getiren aileler sağlıklı/işlevsel aileler olarak kabul edilirken; bu özellikleri kısmen ya da tamamen yerine getirmeyen aileler sağlıksız/işlevsiz aile olarak tanımlanmaktadır (Çamur Duyan, B, s. 7).

Sağlık kavramı, herhangi bir patolojinin olmaması anlamındadır. Sağlıklılık ise, daha çok etkileşimsel bir süreç, pozitif ilişkiler ve sonuçlarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla sağlıklı aileler hem bir ideal hem de bir gerçekliktir (Power, 1991 Akt. Özbesler, 2001: 26). Aynı zamanda aileler, işlevlerini yerine getirip getirmediğine göre sağlıklı olup olmadığı belirlenir. Buna göre, sosyal bilimciler tarafından işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiren aileler “sağlıklı/işlevsel aileler” olarak; buna karşılık, aile içi etkileşimin bozuk olması nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen aileler ise sağlıksız/işlevsiz aileler olarak tanımlanmıştır.

Sağlıklı/mutlu ailelerde; eşler arası ilişkilerde ve rollerde uyum söz konusudur ve eşler birbirlerini değiştirmeden olduğu gibi kabul ederler. Birbirlerine saygı duyarlar. Aile içi iletişim de karşılıklı sevgi ve saygı çerçevesinde kurulur. Sağlıklı ailenin göstergeleri; karşılıklı saygı gösterme, işbirliği kurabilme, ailesine ve yakın dostlarına karşı sorumluluk taşıma davranışlarıdır (Geçtan, 1982, s. 25). Sağlıklı ailelerde herhangi bir sorun ya da çatışma oluşması durumunda aile üyeleri sorunu veya çatışmayı çözmeye odaklanırlar. Bir başka ifadeyle bir problemin çözümüne odaklanmak sağlıklı ailelerin en

önemli özelliklerindedir. Yine sağlıklı ailelerde üyeler birbirleriyle olmaktan mutluluk duyarlar ve zevk alırlar. Aynı zamanda aile üyeleri her ortam ve koşulda birbirlerini desteklerler (Alacahan, 2010, s. 291).

Sağlıklı aileler işlevlerini çok iyi yerine getirirler. Aile üyeleri, aile içi iletişimden memnun ve psikolojik olarak sağlıklıdırlar. Aile üyeleri arasında çatışma çok azdır. Gelişimsel değişikliklere çok kolay ve başarılı bir biçimde uyum sağlarlar, stresli olaylarla çok iyi baş edebilirler. Bu nedenle bu tür ailelere “optimal” veya “güçlü” aileler de denilir. Bu optimal aile işlevlerinin bütününe veya birkaçının yerine getirilememesi durumu “sağlıksız aile”yi doğurmaktadır (Nazlı, 2014, s. 23-27). Yine sağlıklı ailelerde, bireysel farklılıklara saygı, duygu paylaşımı, işbirliği, problem çözme, mizah duygusu, birlikte doyumlu zaman geçirme, maneviyat, takdir etme duygusu, kişiye verilen değer vb. işlevler sıklıkla kullanılabilir (Nazlı, 2014, s. 24-25; Alacahan, 2010, s. 291).

Üyeleri arasında iletişimin pek sağlanmadığı, ilişkilerin kopuk ve katı kurallara bağlı bulunduğu, egoizm duygusunun hâkim olduğu, duyguların sağlıklı bir şekilde ifade edilemediği, şiddetin potansiyel olarak var olması sağlıksız ailelerin en belirgin karakteristiğini oluşturmaktadır. Bu tür ailelerde bireyler birbirlerine gerçek bir yakınlık duymazlar, aksine birbirlerine karşı içten içe olumsuz bir duygu beslerler ve olumsuz davranışlar sergilerler. Bu yapıdaki ailelerde psikolojik sorunlar ve patolojik rahatsızlıkların baş göstermesi ihtimali yüksektir (Bulut, 1993, s. 1-4). Ayrıca Bell (1975: 185; Akt. Bulut: 1993: 11)’e göre aile üyeleri arasında iletişim bozuk ve ilişkilerin kopuk olduğu; birtakım rollerin aile üyelerine katı kurallarla bağlı olarak zorla yüklenmiş olması gibi özellikler sağlıksız/işlevsiz ailelerin özelliklerinden bazılarıdır.

Unutulmamalıdır ki, aile sürekli bir değişim içindedir. Bir zamanlar işlevsel veya sağlıklı olarak kabul edilen özellikler başka bir dönemde sağlıklı görülmeyebilir ya da ailelerin sağlıklılıkları ömürlerinin farklı dönemlerinde değişebilmektedir. Başka bir ifadeyle, ailenin yaşamının bir dönemdeki sağlıklılığı sonraki dönemlerde de sağlıklı olacağına bir garantisi değildir (Carlson ve Fullmer, 1992, s. 27-34). Buna göre, değişime uyum sağlama, uygun sınırlar koyma, ilişkileri açık iletişim üzerine kurma, sorumluluk almayı destekleme, kendilerine ve çocuklarına ilişkin güven ifade etme ve gelecekleri hakkında iyimser olma (DeFrain ve ark. 2005, Akt. Gladding, 2015, s. 32) sağlıklı ailelerde

bulunması gereken özellikler olup, bu özellikleri taşıyamayan aileler sağlıklı olarak ifade edilebilmektedir (Gladding, 2015, s. 32).

Çalışmamızın ana konusu olan aile danışmanlığı; bu bağlamda, sağlıklı/işlevsel ailelerin daha da mutlu ve kaliteli yaşam sürmesini; sağlıklı/işlevsiz ailelerin ise sorunlarını tespit edip koruyucu, önleyici, güçlendirici birtakım çalışmalarla bu ailelerin işlevsiz yönlerini işlevsel hale getirmeyi hedefleyen psiko-sosyal bir hizmet türü olarak uygulanmaktadır.

1.2. Modern Toplumda Ailenin Dönüşümü

Gerek bir birey gerekse aile kurumunda yer alan aile üyeleri olarak tüm insanlar, sürekli değişen dünyada yaşamak ve bu değişimlere uyum sağlamak durumundadır. Bir yandan sanayi ve teknolojilerdeki gelişmeler, diğer yandan kitle iletişim araçlarının ilerlemesi ve toplumsal değerlerin bir takım değişimler geçirmesi aile kurumunu da etkilemekte ve bu etki çok hızlı bir şekilde olmaktadır. Sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel dönüşümler; aile yaşantısını doğrudan ya da dolaylı bir değişime uğratmakta ve bundan dolayı aile sürekli olarak bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmektedir (Erel ve Bener, 1998, s. 520). Zira aile kurumu; tüm toplumlarda zamana, mekâna, üretim biçimlerine ve başka kültürlerle etkileşim seviyesine göre bir takım değişim ve dönüşümler yaşamaktadır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 91).

Günümüzde aile kurumunun; modern sanayi devriminin oluşturduğu bileşenler ve teknolojik gelişmeler ile toplumsal talep, ihtiyaç ve değerler doğrultusunda ortaya çıktığı ilk tarihten bugüne, içeriden ve dışarıdan en köklü ve en yoğun değişim ve dönüşümlere tabi tutulduğu ifade edilmektedir (Başaran, 2014, s. 141-144). Bu sebeple günümüzde aile iki temel dönüşüm süreci geçirmektedir. Bunlardan ilki, çeşitli ve farklı toplumsal kurumların ortaya çıkmasıyla, ailenin bir takım temel işlevlerinin bu kurumlara aktarılmasıdır. İkincisi ise; bir değerler bütünü olarak kabul edilen ailenin, değerlerde yaşadığı dönüşümlerdir (Sarı, 2014, s. 25-26).

Literatürde toplumsal değişmeye koşut olarak ailede gerçekleşen bir takım değişimler iki ana başlık içinde değerlendirilmektedir:

- Ailenin Yapısında Meydana Gelen Değişimler: Aile büyüklüğünün (sayıca ve nitelikçe) azalması, yani ailenin küçülmesi. Ayrıca ailenin üretici olmaktan

çıkarak tüketici konuma yönelmesi sonucu dayanışma kültüründe giderek azalma görülmektedir.

- Ailenin Görevlerinde/İşlevlerinde Meydana Gelen Değişimler: Sanayileşme sürecinin aile kurumu üzerindeki etkilerine bağlı olarak ailenin yerine getirdiği görevler bakımından çekirdek aile türünü ortaya çıkarmakta ve aile üyelerinin rollerinde dönüşümler yaşanmaktadır (Özdemir, Laçın, Yiğit, Saruç, ve Kaya Kılıç, 2006, s. 204).

1.2.1. Modernleşme ve Ailenin Dönüşümü

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal değişme bağlamında en köklü ve radikal dönüşümlerden biri ve belki de en önemlisi olan modernleşme⁹; inanç ve değerler, kurumlar, üretim biçimleri, insan, toplum ve enformasyon ilişkileri bakımından geleneksel kültürün yaygın olduğu bir toplum türünden yeni bir toplumsal yapıya geçişi ifade eden bir süreçtir (Can, 2014b, s. 77).

Bununla birlikte modernleşme süreci; sanayileşme, kentleşme, göç hareketleri, makineleşme, teknoloji ve tıp dünyasındaki ilerlemeler, ulaşım ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi yenilikler ile toplumsal kurumların iyileştirilmesi, yeni toplumsal ilişkilerin oluşması, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların iş hayatında çalışmaya başlaması, aile planlaması ve para piyasasına geçiş (kapitalizm) gibi modernleşme sürecinde ortaya çıkan birtakım gelişmeler (Tolan, 1991b, s. 495-496); günümüzde - aile kurumunu da içine alacak bir biçimde - çok boyutlu ve olabildiğince kapsam alanı geniş bir değişim ve dönüşüm ağının gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır (Subaşı, 2014, s. 112). Bu yönüyle, makro düzlemde ailenin toplumsal değişme ile olan ilişkisi; modernleşme ve modernleşmenin getirdiği oluşumlar (sanayileşme, kentleşme, göç vb.) ve yenilikler (teknolojik gelişmeler, tıptaki ilerlemeler vb.) üzerinden değerlendirilebilir (Yıldırım, 2013b, s. 122; 128).

⁹ Giddens (2000)'a göre modernleşme; 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan 300 yıllık tarihsel gelişmeleri içeren en köklü değişimlerin yaşandığı tarihsel sürecin adıdır. (Yıldırım, 2013b, s. 122-123)'a göre ise modernleşme; sanayi devrimi ile aydınlanma hareketinin birlikte yer aldığı geniş ve köklü bir toplumsal değişmeyi ifade eden bir süreçtir. Öyle ki modernleşme topluma ait hemen hemen her unsuru bir şekilde etkilemiştir ya da dönüştürmüştür. Bir başka açıdan modernleşme; "modern" ve "geleneksel" olarak nitelenen iki toplum tipinin kıyaslamasına dayanmaktadır. Yani modernleşme; gelenekselden (modern olmayan toplumdaki) sanayileşme ve kentleşmenin yaşandığı modern topluma dönüşmek demektir (Dikeçliçil, 2014, s. 18).

Modernleşmenin aile üzerindeki etkilerini anlayabilmek için öncelikle modernleşmenin niteliklerinden ana hatlarıyla bahsetmek gerekmektedir. Modern dönemin temelini, insan gücüne dayalı geleneksel tarım toplumundan makine gücüne dayalı teknolojik üretim biçimine geçiş oluşturmaktadır. Bu geçiş süreci aynı zamanda sanayileşme sürecini de başlatan bir etken olmuştur (Can, 2014a, s. 77). Sanayileşme ile beraber kentleşme ve göç hareketleri ortaya çıkmış, fikişel hayatta ise ilerleme, bireycilik, sekülerlik, aydınlanma vb. olgular ön plana çıkarak modern dünyanın paradigmasına yön vermiştir (Yıldırım, 2013b, s. 123). Bu nedenle modernleşme özelinde sanayi devrimi, kentleşme ve göç hareketleri; toplumsal değişimin dinamiklerini oluşturan ve toplumsal kurumların birçoğunun dönüşümüne zemin hazırlayan en temel hareketler olmuştur (Can, 2014a, s. 77; Yıldırım, 2013b, s. 123).

Belirtildiği üzere modernleşme, toplumun birçok ögesinin yenileşme hareketidir. Bir başka ifadeyle geleneğe ait olan her ögenin yenisiyle yani modern olanıyla değişmesidir. Bu değişme birçok etkenden oluşmakla beraber en temelde sanayileşme ve kentleşme aracılığıyla olmaktadır. Modernleşme sürecindeki toplumsal yapılarda meydana gelen bu değişmelerden birisi de aile kurumunda gerçekleşmiştir. Aile, artık yeni bir “ilişkiler ağı” ve yeni bir “sistem”e adım atmıştır. Buna göre aile; tarımsal üretimin oluşturduğu yaşam tarzından sanayi temelli bir üretimin sunduğu yaşam şekline doğru bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Yıldırım, 2013b, s. 123). Aynı şekilde aile içi ilişki biçimleri ve ihtiyaçlar da bu değişime göre şekillenmiştir. Bahsi edilen tüm bu süreçler aileyi yeni bir bağlama yerleştirmiştir. Bu nedenle Yıldırım (2013b, s. 123)’a göre aile kurumuna yönelik bu yenileşme sürecini en genel ifadeyle “Ailenin modernleşmesi” şeklinde tanımlamak mümkündür.

1.2.2. Ailenin İşlevsel Dönüşümü

Modernleşme olgusu ve onun oluşturduğu politikalar en çok aile kurumunda etkisini göstermiştir. Bu politikalar yeni bir aile sistemi ve yaşam dinamiği meydana getirmiştir. Böylelikle modernleşmenin birçok alanda getirdiği yenilikler, diğer alanlar ve kurumlar gibi aile kurumunu da aşamalı olarak yeniden inşa etmektedir (Subaşı, 2014, s. 106). Bir başka ifadeyle modernleşme ve onun oluşturduğu sanayileşme ve kentleşme günümüz toplumlarına şekil veren en önemli üç süreci oluşturmaktadır (Bozkurt Şimşek, 1988, s. 15). Bu süreçler; aile kurumunun yapısını, normlarını, inanç ve değerlerini önemli

derecede etkilemekte (Yıldırım, 2013b, s. 130); sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda değişimin en çok görüldüğü kurum olan aileyi; hem yapısı hem de işlevleri itibariyle farklı dönüşümlere uğratmaktadır (Taylan, 2009, s. 118). Aile üyelerinin hep beraber yaşadığı geniş aileler çözümlenerek yerini çekirdek aileye bırakması bu etkilerin ve değişimlerin en başında gelmektedir (Ekşi, 2005, s. 76; Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 18-20, 95-99 ve 106-107).

Aile; mikro düzeyde toplumun en küçük birimi, makro düzeyde ise toplumsal bir kurum olması sebebiyle modernleşmenin getirdiği bir takım değişikliklerin doğal olarak ilk sıradaki muhatabı olmuştur (Dikeçligil, 2014, s. 21). Bu nedenle modernleşme, ailenin en başta özel (mahrem) kimliğini dönüştürmüştür. Okullar, kreşler, oyun bahçeleri, anaokulları, iş yerleri, ofisler, fabrikalar, iş toplantıları, iş gezileri veya turistik geziler, spor oyunları, AVM kültürü, lokantalar, kafeler ve çay bahçeleri, sinema ve tiyatro vb. faaliyetler; ailenin kendine has ev, avlu, bahçe, sokak ve mahalle ile çevrili alanlarını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca aile üyelerinin artık küçük yaşlardan itibaren zamanlarının büyük bir bölümünü ev dışında geçirmek durumunda kalması, aile ile ilgili “mahrem” konuların medya organlarında konuşulmaya – ve hatta tartışılmaya – başlanması; aile kurumunun özel ve özgün yapısını kamusal bir hüviyete büründürmüştür (Can, 2014b, s. 81-82).

Aile kurumunun mahrem yapısının modern zamanda aşınmaya başlaması, işlevlerindeki değişimlerle kendini göstermektedir. Değişen toplumsal yapılar¹⁰ içinde, ailenin “temel kurum” olma özelliğini kaybettiği ve temel işlevlerini yitirmeye başladığı ileri sürülmektedir. (Özbay, 1984, s. 38-39). Bu durumda aile kurumunun modernleşme süreciyle birlikte üretim, eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık gibi birtakım işlevlerinin yeni bürokratik kurumlara aktarılması söz konusu olmuştur (Meriç Yazan, 1989, s. 173-174). Modern dönemde hastaneler, fabrikalar, eğitim kurumları, huzur evleri ve sosyal güvenlik kurumu gibi kurumlar; ailenin yerine birçok hizmet sunmaktadır (Yıldırım, 2005, s. 95). Böylece ailenin işlevlerinin modern kurumlara aktarılması kolaylaşmıştır.

¹⁰ Modernleşme sürecinin oluşturduğu, sanayi temelli üretim sistemleri, ekonomik yapının kapital bir niteliğe bürünmesi, üretim biçimlerinin farklılaşması, teknolojinin hem ürettiği ürünler hem de ekonomiyle olan ilişkilerinin ilerleme sağlaması, tıp biliminin gelişmesi gibi yeniliklerin oluşturduğu özel ve kurumsal yapılar bu duruma örnek verilebilir.

Modernleşme sürecinde sanayileşmenin oluşturduğu sosyal hareketliliğin artması, işbölümünün yaygınlaşması, para piyasasının önem kazanması ve seri üretime geçiş gibi etkenler; geleneksel geniş ailelerde pek uzmanlık gerektirmeyen bir takım görev ve sorumlulukları modern dönemde uzmanlık gerektiren kompleks bir hâle getirmiştir. Aile kurumunun; karmaşıklaşan bu görev ve sorumlulukların – bilgi, donanım, teknik ve fiziksel beceri bakımından – altından kalkamayacağı anlaşılmış ve geleneksel dönemdeki geniş ailedeki birtakım temel işlevlerin farklı kurumlar tarafından üstlenmesi zorunlu hale gelmiştir (Nirun, 1994, s. 21). Bu bağlamda modernleşmenin aile özelinde devrim niteliğinde gerçekleştirdiği en ciddi işlevsel dönüşüm; çocuk eğitimi ve çocuk ile yaşlı bakımının aile dışındaki farklı kurumlara devredilmesi olmuştur. Çocuklar – yaşlarına göre – kreş, anaokulu, özel okul ve devlet okulunda eğitim görmeye başlamıştır. Çocukların bakımı ise genelde bakıcı aileler ya da yetiştirme evleri gibi özel bakım merkezlerinde yapılmıştır. Yaşlı bakımını da; yaşlı bakım merkezleri veya huzur evleri gibi kurumlar üstlenmiştir. Böylelikle uzmanlaşma ve iş bölümünün ön planda olduğu modern dönemde aile kurumunun üyelerine yönelik temel sorumluluklar, aile dışı kurumlara taşınarak karşılanmak istenmektedir (Yıldırım, 2013b, s. 127).

Fukuyama (2015, s. 58), toplumsal normlar ve toplumsal düzendeki en önemli değişikliklerin – feminizm akımının doğuşunun da etkisiyle – aile kurumundaki eğitim, üretim, bakım işlevi ile cinsiyetler arası ilişkiler ve roller gibi öğelerde meydana geldiğini belirtmektedir.

Aile, modernleşen toplumların hemen hepsinde önemini büyük ölçüde yitirmiştir. Amerikalıların çoğunun aile çiftliklerinde yaşadığı sömürge Amerika'sı döneminde tükettiği gıdanın dışında çok sayıda ev eşyasını da üreten aile, temel üretim birimiydi. Aile çocuklarını eğitiyor, yaşlı üyelerine bakıyor ve çiftliklerin büyük bölümünün fiziksel olarak izole ve ulaşım olanaklarından yoksun olması nedeniyle kendi eğlencesini kendisi üretiyordu. Sonraki yıllarda aile bu işlevlerin neredeyse tamamını elinden kaybedecekti. Önce erkekler ve kadınlar evin dışında fabrikalarda ve bürolarda iş aramaya koyulmuşlar; çocuklar devlet okullarına gönderilmiş; büyükanne ve büyükbabalar huzur veya bakımevine sepetlenmiş ve eğlence de Walt Disney ve MGM gibi ticari şirketler tarafından sunulur hale gelmişti. Yirminci yüzyılın ortasına gelindiğinde aile artık iki kuşaktan oluşan çekirdek yapı haline gelmiş ve elindeki tek eşsiz özelliği olarak üreme işlevi kalmıştı (Fukuyama, 2015, s. 60).

Kentleşme, sanayi döneminde “modern orta sınıf” şeklinde adlandırılan ve toplumun büyük kesimini oluşturan sanayi işçisi ve memurun artışına sebep olmuştur. Bu sebeple

kadın, ailenin dışında iş hayatına girerek, aile kurumunun üretim yapma niteliğini kaybetmesine zemin hazırlamıştır. Böylelikle aile üyelerinin bakımı, yetiştirilmesi, eğitimi ve korunması gibi sorumluluklar ve görevler aile kurumunun dışında ilgili kurumlarca gerçekleşmeye başlamıştır. Yani aile, ilgili kurumlara birtakım temel işlevlerini devretmiştir (Alkan, 1991, s. 963).

Ailenin işlevleri sadece eğitim, üretim, bakım vb. işlevlerinde değil; aynı zamanda evlilik sistemlerinde de dönüşüme uğramıştır. Kentleşme, bireyselleşme, sekülerleşme, kadının ekonomik ve sosyal bağlamda özgürleşmesi sonucu geleneğe ve ekonomik bir üretim birliğine dayanan ailenin işlevi; sevgi ve eşliğe (birliktelik) dayanan duygusal bir işleve evrilmiştir. Bu nedenle ailenin işlevleri karşılıklı bireysel ihtiyaçların giderilmesine ve üyelerinin karşılıklı etkileşiminin bulunduğu dinamik bir sürece dönüşmüştür. Bu sürecin temelini duygusallık, sevgi ve eşlik (birliktelik) oluşturmaktadır (Sayar ve Bağlan, 2012, s. 174-175).

Geleneksel ailelerdeki evlilik sisteminden oldukça farklı olan kent ailesinde evlilikler; “romantik düzlem”, “aşk olgusu” ve “duygusallık” temelinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte modern kent ailesinin gerçekleştirdiği evliliklerde “doğru erkek” ve “doğru kadın” arayışı güdülenen bir bakış açısı olmuştur. Eş seçimleri ise, evlenecek adayların kendileri tarafından özgür bir iradeyle seçilmektedir. Böylelikle evlilikteki işlev; aile üyelerinin birçok alanda birlik ve bütünlüğüne yönelik olmaktan çıkmış, yerini “görsellik” ve “karşılıklılık” (mütekabiliyet) anlayışına bırakmıştır. Bir başka ifadeyle; modern dönemde ahlâki değerlerin yerine “sevgi”, “aşk” ve “romantik olma” üçlüsü tercih edilerek “duygusal destek” ve “bireysellik” esasına dayanan bir evlilik formu ortaya çıkmıştır (Benokraitis, 2005, s. 66-67).

William Ogburn (1938; akt. Zastrow, 2014, s. 260), sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerin sonucunda meydana gelen ailedeki işlevsel değişimleri şöyle özetlemiştir:¹¹

- Ekonomik gelir işlevini kaybetmiş aileler, gelirlerini artık ev dışındaki çalışma hayatından temin etmeye başlamıştır.

¹¹ Ogburn, ailedeki bu işlevsel değişiklikleri Amerikan aileleri özelinde belirtmiş olsa da kanaatimizce küreselleşmenin de etkisiyle dünya toplumlarında var olan birçok ailede bu değişimler az ya da çok geçerlidir.

- Ailenin koruyucu işlevini; hastane, emniyet, koruyucu evler, sigorta şirketleri vb. kurumlar devralmıştır. Aynı şekilde ailenin eğitim işlevini de okullar, çocuk bakım merkezleri, dershaneler, kreşler üstlenmiştir.
- Aile, dinsel eğitim ve etkinliklerin merkezi olmaktan uzaklaşmıştır.
- Aile üyeleri eğlenme ve dinlenme faaliyetlerini artık evde değil ev dışında gerçekleştirmeye başlamıştır.
- Ailenin sosyal statü sağlama işlevinin geçerliliği azalmıştır. Aile üyeleri; okul, iş, sosyal gruplar gibi ailenin dışındaki kurumlarda sergiledikleri çalışma, etkinlik ve başarıları bu statüyü belirlemektedir.

Tekin (2014) ise; modernleşmenin aile üzerindeki etkilerini genel olarak “sekülerleşme”¹², “bireyselleşme”, “evin otelleşmesi”¹³, “toplumsal değerlerin ve kültürlerin aşınması”, “evlilik yaşının gecikmesi veya ertelenmesi”, “eş adaylarında aranan niteliklerin değişmesi” ve “doğumun ertelenmesi veya istenmemesine bağlı olarak çocuk sayısındaki düşüş” olarak sınıflamaktadır.

1.2.3. Ailenin Yapısal Dönüşümü

Dünyadaki tüm toplumlarda (her ne kadar yapısında ve işlevlerinde bir takım farklılıklar olsa da) bir ailenin varlığından söz edilebilmektedir. Denilebilir ki, ailenin olmadığı bir dönem bulunmamaktadır; fakat tarihsel süreçte toplumların yaşadığı bir takım konjonktürel gelişmelere bağlı olarak ailenin bazı değişim ve dönüşümlere uğradığı zamanlar vardır. Aile kurumunda geleneksel yapıdan modern toplum sistemine geçiş sürecinde yapısal değişikliklerin yaşanmasını tetikleyen sanayileşme ve kentleşme bu duruma önemli bir örnektir. (Aktay, 2014, s. 181-182). Ergün (1991, s. 893)’e göre aile türlerinin çeşitlenmesinde ve ailenin işlevsel ve yapısal değişiminde zihinsel temeller

¹² Tekin (2012, s. 115)’in vurguladığı üzere sekülerleşme, bir çeşit dünyevileşmedir; yani dini inançların gerek bireysel gerek toplumsal vicdanda giderek önemini kaybetmeye başlamasıdır. Buna göre dünyevileşmenin tezahürleri: hazcılığın yayılması, tüketimin bir hayat formu haline gelmesi, konforluğun insanların yaşamınca birincil amaç halini alması, paylaşım ve kanaat duygularının azalmaya başlaması, bireysellik, içerik ve kalite bağlamında birey ve toplum bazında din ve inanın sıradanlaşması şeklinde tezahür etmektedir. Yine Tekin (2012), modernleşme sürecinde ailedeki değişimlere sebep olan faktörlerin aynı zamanda sekülerleşmenin bir sonucu olarak kabul etmektedir. Yani “bireyselleşme”, “çocuk sayısındaki düşüş”, “evliliklerdeki kriterlerin değişimi”, “toplumsal değerler ve kültürlerin farklılaşması” vb. etmenlerin sekülerliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu bağlamda modernleşme ile sekülerleşmenin, ailenin değişmesine yol açan faktörlerinin her ikisinde de aynı olduğu söylenebilir.

¹³ Tekin (2014, s. 267) bu ifadesinde evin (ailenin) sabahları işe gidilen, akşamları ise dinlenmek için dönülen bir mekâna dönüştüğünü vurgular. Bu mekânda yeme, içme, dinlenme vb. faaliyetler yapılmakla beraber, aile üyeleri – bireyselliğin getirdiği özgürlük algısının etkisiyle – arasında iletişim pek olmamakta ve bireylerin kendi hayatını yaşadığı bir ortam olduğu belirtilir. Bu nedenle ev (aile), bir mekân olmanın ötesinde başka bir anlam taşımamakta ve aile üyelerinin birbirine duygudaşlık, paylaşım, bağlılık vb. anlamlarda değme oranı da azalmaktadır.

modernleşme ile atılmış olsa da; ilk etkili süreç sanayileşmeyle ve sanayileşmenin getirdiği kentleşme süreciyle başlamıştır. Buna Lawrence Stone'un Avrupa'da geleneksel dönem aile yapısından modern dönem aile yapısına geçiş aşamalarını inceleyen çalışması, bu sürecin değişim saiklerini en güzel özetleyen bir örnek olarak verilebilir.

Stone 1500-1800 yılları arasında aile kurumunun üç farklı aşamadan/dönemden geçtiğini ifade etmektedir. Buna göre, dönemin ilk aile türü, sayıca küçük ev halklarından oluşan; fakat topluluk içinde diğer akrabalarla yakın ve samimi ilişkiler kurulan “bir çekirdek aile modeli”dir. Stone bu dönemdeki ailelerde, üyeler için duygusal bir bağlanma yaşanmadığını ve cinselliğin sadece çocuk doğurma odaklı olarak görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca bu aile türünde; bireysel seçme özgürlüğü ve tercihler, aile büyüklerinin ve akrabaların çıkarlarına bağımlı durumdadır. 17. ve 18. yüzyıllar arasında geçen dönemde, ikinci aile türü olan “geçiş ailesi” ön plana çıkmıştır. Bu aile türü, yakın akraba ve toplulukların kendileriyle olan ilişkilerinde daha bağımsız bir hüviyet kazansa da anne-baba otoritesi hâlen devam etmektedir. Ancak aile içi aşk, sevgi ve duygular daha çok görünür hale gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda geçiş ailesi, ilk dönemki çekirdek ailenin biraz daha yumuşamış; fakat bazı özelliklerini hâlâ üzerinde gördüğümüz bir aile türünü oluşturmaktadır. Üçüncü aşamaya geldiğimizde, modern dönem özelliklerini yansıtan bir aile modeli karşımıza çıkmaktadır. Bu aile türü, üyelerinin yakın ve yoğun duygusal bağlarla birbirlerine bağlı olduğu, üyeler arası sağlıklı iletişimin gerçekleştiği, yüksek düzeyde aile içi mahremiyeti bulunan, ev içi ve çocuk yetiştirilmesi ile ilgili sorumlulukların paylaşıldığı; evliliklerin ise romantik, sevgi, şefkat vb. duygulara ve evlilik içi cinsel çekiciliğe dayanan bir yapıyı oluşturmaktadır. Bu dönem ailesinin önceki aşamalardan farklı olarak; ev ile iş yerlerinin ayrı olması ve bu ayrışmanın giderek yaygınlaşmasından kaynaklanan, ailenin üretim mekanizmasından bir tüketim sistemine bir evrim yaşanmaktadır (Giddens, 2000, s. 149-150). Bu nedenle, sanayi öncesi dönemden sanayi ötesi/sonrası döneme kadar geçen tarihsel süreçlerde yaşanan üretim tarzındaki dönüşümler ve ekonomik gelişmeler, aile kurumunun yapısında ve işlevlerinde çok önemli dönüşüm izleri bırakmıştır (Köse, 2012, s. 28). Bu noktadaki en belirleyici faktör sanayi devrimi ve sonrası süreç olmuştur.

Giddens (2012, s. 252); dünya çapında günümüz aile kurumunun modernleşme ve sanayileşme sürecinde yaşadığı önemli yapısal değişim aşamalarını şöyle özetlemektedir:

- Geniş aile modeli etkisini yitirmeye başlamıştır ve geniş aileye bağlı olan akraba ilişkileri ve evlilikleri azalmaktadır.
- Evlenecek çiftler, eş seçimini kendi özgür kararlarıyla vermektedirler. Bir başka ifadeyle eş adayları artık aile büyükleri tarafından değil evlenecek kişiler tarafından seçilmektedir.
- Kadın hakları genişlemeye başlamış ve kadının aile içi rolü daha çok tanınır olmuştur. Ayrıca aile içi kararlarda ataerkil yapı, yerini daha eşitlikçi ve kadınların da söz sahibi olduğu bir yapıya bırakmıştır.
- Cinsel özgürlük düzeyleri, kısıtlayıcı yapıdaki toplumlarda da yaygınlaşmaya başlamıştır.
- Eşcinsel birliktelikler ve evlilikler yaygınlaşmaya başlamıştır.
- Çocuk haklarının iyileştirilmesi yönünde bir eğilim oluşmuştur.¹⁴

Bu çerçevede ailede yaşanan yapısal dönüşümler belli başlı birtakım genel başlıklar altında incelenmiştir:

1.2.3.1. Bireyselleşme

Modernleşme, bir birey olarak insanın zihnine “kendilik” düşüncesini inşa ederek, aile üyelerinin (aile kurumunun bir üyesi olan birey/ler/in) bireysel hareket etmeleri yönünde bir algı oluşturmaktadır. Yani, modernleşme ile beraber aile üyeleri; dayanışma kültürüne bağlı ilişkilerinden uzaklaşarak bireyci bir yapıya bürünmüşlerdir. Geleneksel dönemdeki cemaate ve sadakate dayalı aile ilişkileri modern dönemle yerini “Ben”e (özerk bir bireyciliğe) bırakmıştır. Bireyselleşen bireyin aynı zamanda aile ile olan bağları çözülmektedir. Bu durum, modern toplumlarda oluşan bireyselleşme eğiliminin aile kurumunu etkilemesine neden olmuştur (ASAGEM, 2010, s. 30). Ayrıca çocuklar; zamanlarının büyük bölümünü aile üyelerinden ayrı okul, kreş, bakıcı aile, oyun parkları vb. yerlerde geçirmeleri ve buna ek olarak ebeveynlerin de sanayi tipi çalışma koşullarında günün büyük bir bölümünü iş yerlerinde çalışarak geçirmeleri, ailenin bireyselleşmesine¹⁵ zemin hazırlayan diğer temel etkenlerdir (Yıldırım, 2013b, s. 125).

¹⁴ Kanaatimizce bu durum, çocuk merkezli aile modellerinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

¹⁵ Bireyselleşme kavramını çift yönlü düşünmemiz ailedeki dönüşümleri daha sağlıklı kavrayabilmemiz açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu minvalde bireyselleşmenin hem avantajları hem de dezavantajlarının bulunduğunu belirtmek gerekir. Buna göre, bireyselleşen bir bireyin özellikle modern dönemin içinde stres barındıran hayat tarzlarının değişen koşullarında, bu değişmelere karşı mücadele edebilme ve girişken bir yapıya sahip olabilme özelliği

“Aile kurumunun modernleşmesi”; bireysel mutluluktan mülk edinmeye, aile içi ilişkiler ve sorumluluklardan hukuki haklara (boşanma gibi) kadar herkesin kendi hayatını yaşayabilecek bir düzeyde “bireyci bir felsefe anlayışı”nın gelişmesini beraberinde getirmiş, aile üyelerinin gündelik ilişkilerini ve hayat tarzlarını da dönüşüme uğratmıştır (Subaşı, 2014, s. 105).

Ailede çocuğa bağıllık ve çocuk ile kurulan sosyal ilişki; aile içi bireyselleşmeyle birlikte değişmektedir. Bir başka ifadeyle bireyselleşmenin etkisi, çocukların ailedeki konumu ve ailenin çocuklara bakış açılarındaki farklılıklar oluşmasında da kendini göstermiştir (Beck, 2011, s. 179). Modern dönemin üretici özelliğini yitiren aile kurumunda, çocuklar ekonomik bir yük haline gelmiştir. Çocukların sanayi öncesi dönemlerde aile üretimine sağladığı katkıyı, modern sanayi dönemi aile modelinde sağlayamayınca; çocukların kurumsal ve gideri yüksek olan bir eğitim görmeye başlamaları ile yeme, içme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçları ayrı bir ekonomik gider olmuştur. Bu nedenle sanayileşmeyle birlikte ailelerde çocuk sayısında ciddi bir düşüş de görülmektedir. Bir başka ifadeyle modernleşmenin oluşturduğu sanayileşme dönemi, bireyselleşme ve ekonomik giderlerin etkisiyle, ailelerin daha az sayıda çocuk sahibi olma tercihinin arttığı bir dönem olmuştur (Zastrow, 2014, s. 259).¹⁶ Bir yanda aile üyeleri tarafından ekonomik bir maliyeti olan bir üye ve aile üyelerinin bireysel davranmalarına engel olarak görülen çocuk; öte yandan ise, yeri doldurulamayacak ve alınıp verilemez pozisyonunda olan aile içi birincil ilişkilerin kaynağı olarak kabul edilebilmektedir (Beck, 2011, s. 179). Bu durum bireyselleşme sürecine giren ailelerde üyelerin çocuklara dair algılarındaki paradoksu/çıkırmazı teşkil etmektedir.

Sanayileşme, ailelerin kırsal bölgelerdeki tarım arazilerini bırakarak kentlere veya metropoliten bölgelere göç etmesine sebep olmuştur. Kentlerde üretim için aile bireyelerine – daha doğru bir ifadeyle insana – pek ihtiyaç kalmamış, sanayi sistemleri ve teknolojik aygıtlar bu görevi yerine getirmeye başlamıştır. Seri üretim, insan gücünden

kazanması avantajlı bir duruma örnek teşkil ederken; bir diğer taraftan da bireyleşmiş bir birey, aile içi ilişkilerinde ve aile üyeleri arasında bütüncül bir bağ kur(a)mamakta ve aile bağları zayıflamaktadır. Buna ek olarak aile içi sorumluluk duyguları azalmaktadır. Nitekim boşanmaların artması, ebeveynlerin huzur evlerine gönderilmesi, aile içi şiddet, birlikte yaşama kültürünün yaygınlaşması özellikle bireyselleşmenin getirdiği sorumluluk duygusunun zayıflamasının bir sonucu olarak gösterilebilir (Yıldırım, 2013b, s. 125).

¹⁶ Zastrow (2014, s. 259), ayrıca bu dönemde çocukların kurumsal eğitim sistemine entegre olmasıyla beraber, eğitim seviyelerinin artması ve hızlı bir şekilde değişen sanayi toplumlarında yaşlı işçilerin mesleki beceri ve yeteneklerinin ortadan kalkmaya başlaması, yaşlıların da giderek itibar ve önemini kaybetmeye başlamasına sebep olduğu da vurgulamaktadır.

çok makine gücüne odaklı çalışmaktadır. Kentlere gelen ve kendisini seri üretimin içinde bulan aileler; üretici yapıdan çıkıp ekonomik işlevini kaybederek tüketici rolüne bürünmüşlerdir. Aynı zamanda ailenin tüketici rolüne bürünmesi; çekirdek aile modellerinin ve bireyselliğin ortaya çıkışının habercisidir (Zastrow, 2014, s. 259).

1.2.3.2. Geleneksel Aileden Çekirdek Aileye Geçiş

Sanayileşme, toplumdaki üretim ilişkileri ve biçimini değiştirmiş ve buna bağlı olarak her alanda toplumsal değişimin önünü açmıştır. Toplumsal değişimlerden en çok etkilenen kurumların başında ise aile gelmektedir. Üretim biçiminin değişmesi büyük aile sistemini parçalayarak küçültmüş ve çekirdek aileye dönüştürmüştür. Tarımda makineleşme, şehirleşmenin hızla yayılması, iç göç ve yatay hareketliliğin artması, seri ve sanayi üretim tarzına geçilmesi ailenin yapısını ve alanını daraltan ve küçülten en önemli olaylardır (Ergün, 1991, s. 893-894). Öyle ki, modern dönemin en temel ayağı olan sanayileşmenin; aile kurumunun yeniden tanımlanmasına ve yapılanmasına neden olacak kadar aile üzerinde geniş kapsamlı bir etkisinin olduğu söylenmektedir (Goody, 2004, s. 179-180).

Ailenin dönüşümünü en sade şekilde özetleyen yapısal-işlevselci görüşe göre aile; sanayileşme süreciyle beraber oluşan hayat formunun gerekli işlevliğini karşılayabilmek için birtakım yapısal dönüşümler geçirmek durumunda kalmıştır. Burada ailede yaşanan en temel dönüşüm geleneksel geniş aile modelinden modern çekirdek aile türüne geçiş olmuştur. Bu geçişte aile birtakım işlevlerini yitirmeye başlamış buna karşılık aile üyeleri arasında manevi destek işlevi eskiye göre daha da güçlenmiştir. Akrabalık ilişkileri zayıflamış ve izole bir aile yapısı meydana gelmiştir. Yani sanayileşmeyle beraber aile, mevcut sanayi toplumlarının yapısı ile uyumlu olacak bir biçimde ilişkiler kurabileceği bir sisteme ulaşmıştır (Karataş, 2001, s. 95).

Sanayileşme, kentleşme ve kapitalizm süreçlerinde ailede tarıma dayalı geleneksel yaşam, yerini iş bölümü ve uzmanlaşmayı zorunlu kılan çekirdek kent ailesine bırakmıştır. Bu durum, aile üyelerinin ev dışında çalışmasına neden olmuştur. Ailenin üretim kimliğini bu süreçler sonucunda kaybetmesiyle beraber aile ile toplum arasındaki uyumlu ilişkiler bozulmaya başlamıştır.¹⁷ Ayrıca bireysellik artmış bunun sonucunda da

¹⁷ Ailenin üretim sistemi kapitalist sistemin temelini oluşturan büyük ve kâr amaçlı şirketlere/işletmelere devredilmesi sonucu, aile işletmelerinin kapitalist şirketlerle rekabeti giderek artmaya başlamış, aile ile toplum arasındaki olumlu ilişkiler sekteye uğramış ve ailenin toplum ile uyumu konusundaki makas açılmıştır.

aile bağları, akrabalık ilişkileri zayıflamış; otorite şekli dönüşüme uğramış ve ailenin kontrol mekanizmaları işlevini yitirmiştir (Gökçen, 2014, s. 97; Aktay, 2014, s. 182-185). Bu nedenle aile; varlığını sürdürebilmek ve aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına yapısında ve işlevlerinde bir takım değişikliklere gitmek zorunda kalmış, değişen toplumsal yapıların yeni koşullarına uyum sağlamaya çalışan bir kurum haline gelmiştir. Bu bağlamda Berkay (1998, s. 539), ailenin toplumdaki en temel organizasyon birimi olmasına karşın toplumsal değişmelerdeki hızlı gelişen süreçlerde belirleyici değil belirlenen konumda olduğunu vurgulamaktadır.

Sanayileşme insan gücüne ihtiyacın artmasına, insanların kırsal kesimden ve geniş aileden ayrılarak endüstri merkezlerine göç etmesine yol açmıştır. Endüstrileşmenin olduğu yerlerde yeni bir kentleşme ve kültür oluşturmuştur. Bu da aile yapısını etkilemiştir. Sosyal ve ekonomik sebeplerle aile ölçüsü daralmış, geniş aileler çekirdek ailelere dönüşmüştür. Bireysellik gelişmeye başladıkça geniş ailenin sürdürülmesi ekonomik olmaktan çıkmış, yavaş yavaş çözümlenerek yerini çekirdek ailelere bırakmıştır (ASAGEM, 2011, s. 31).

Ailenin işlevlerinin daralması, üretime katılımın düşmesi, eğitimin aile dışı kurumlara aktarılması gibi durumlar; sanayi toplumlarında geniş ailenin kapsamını küçülterek çekirdek aile modeline geçişe yol açmış ve geniş aile sanayileşmeyle birlikte baskınlığını kaybetmiştir (Kapız, 2002, s. 144).

Modern düşünce dünyası, ailenin az sayıda kişiden oluşmasını benimsemiştir. Bu düşünceyle aile üyelerine bir birey olarak daha iyi şartlar ve imkânlar (giyinme barınma, eğitim fırsatı, konforlu yaşam sunabilme ve daha çok tüketim olanağı vb.) sunabileceğine inanılmaktadır. Bu nedenle, aileye daha iyi refah sağlayabilmek adına, ailenin üye sayısı ve kapsama alanının belirli aşamalarla küçülerek çekirdek aile modeline dönüşmesi modernleşmenin bir ürünüdür (Yıldırım, 2013b, s. 124).

Geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçişin arka planını sanayi toplumlarının talep ve ihtiyaçları oluşturmaktadır. Bu nedenle aile kurumunda meydana gelen roller, işlevler ve yapısal dönüşümler çekirdek aileyi ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede sanayi toplumlarında başat aile modeli, çekirdek aile olmuştur (Subaşı, 2014, s. 105).

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin sonucunda ortaya çıkan¹⁸ modern çekirdek (veya küçük) ailede;

- Ebeveynlerin az sayıda çocuk sahibi olma talepleri ve doğum aralıklarını belirleyebilme özgürlüğünün oluşması,
- Ekonomik şartların gelişmesi,
- Çocukların eğitim sorumluluklarının artması ve eğitim maliyetinin yüksek olması,
- Çocukların aile içi iş gücüne katılımının azalması,
- Aile içi kararların ortak alınması gibi birtakım değişimler görülmektedir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 11).

1.2.3.3. Aile İçi İlişkilerde ve Rollerde Yaşanan Dönüşümler

Sanayi öncesi dönemde ev ile üretim yerinin yan yana ve insanların çalıştıkları yer ile yaşadıkları mekânın bütünleşik olması, aile kurumunun ekonomik ve üretim işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesini sağlamıştır. Sanayileşmeyle birlikte ev ile iş yerlerinin tamamıyla farklı yerlerde olması gerektiği düşüncesinin yaygınlaşması sonucu, aile üyeleri farklı iş kollarına geçmek durumunda kalmıştır. (Fukuyama, 2015, s. 353; Giddens, 1998, s. 112). Tam da bu noktada Beck, sanayileşmenin temelini çekirdek aile; çekirdek ailenin temelini ise erkek-kadın rollerinin ayrışmasının oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu ayrışma bilinen iş ve aile örüntülerinin ayrılmasına dayanmakta olup Beck'e göre sanayi toplumunun en temel özelliğini bu ayrışma meydana getirmektedir (Beck, 2011, s. 157). Bu durum ev içi üretim faaliyetleri ile ev dışı üretim sistemleri arasında önemli bir ayrım ortaya çıkarmıştır (Gittins, 2011, s. 50).

Günümüz kentlerinde ev içi hizmetler ile ev dışı faaliyetlerin kapitalizm ve küreselleşme ile birlikte genel olarak ayrışması, pek çok kent ailesini, yaşam standardını belirli bir düzeyde koruyabilmek için ücretli iş gücü hizmetlerine bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılık ailede çalışan üye sayısının zorunlu olarak artmasına ve kadınların çalışma hayatına katılmasına neden olmuştur (Seyler, Monroe, ve Garand, 1995; Gittins, 2011, s. 49). Beck'in tabiriyle geleneksel evlilik modelinden iki gelirli bir evlilik türüne (çekirdek aile) geçiş olmaktadır. Bu da ailedeki üyelerin sorumluluk ve fırsatları paylaşımını

¹⁸ Literatürde, çekirdek ailenin modernleşme ve sanayileşme süreçlerinden önce de var olduğuna dair çeşitli veriler ve çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, bu konudaki muhtelif tartışmalara girmeksizin çalışmamızda çekirdek aile türünü modernleşme süreciyle beraber ele alınmıştır.

zorunlu kılmıştır. Yani cinsiyetler arası roller ve görevler değişmiştir (Beck, 2011, s. 171).

Kent ailesinin yaygınlaşmaya başlamasıyla geleneksel (kırsal) ailenin faaliyet alanları ve aile içi rollerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Modern kent (çekirdek) ailesi, yaşam koşulları gereği aile üyelerinde çalışabilecek pozisyonda olan herkesin çalışmasının gerektiğine yönelik bir düzen oluşturmuştur. Ancak Belik Kıray (1984, s. 72)'a göre üyelerin aile içi ilişki ve rolleri ilk dönem kent ailelerinde geleneksel ailedeki sistemden çok farklı olmamıştır. İlk dönemlerde kent ailesinde de, geleneksel ailedeki gibi erkek, evin geçimini sağlamak amacıyla dışarıda çalışmak ve evin dışındaki işleri yönetmekle sorumlu iken; kadının rolü ise, ev içi işleri (temizlikten aile üyeleri arasındaki ilişkilere kadar) düzenlemektir. Bununla birlikte zaman zaman üç kuşağın bir arada yaşadığı geleneksel (kırsal) ailelerde bu kuşakların (özellikle kızlar ve gelinler bağlamında) aile içi ilişkilerini düzenlenmesinde ve iletişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde de belirleyici rol anneye yani kadına ait olmaktadır. Fakat zamanla kent ailesinin modernleşmesi, kadının ev içi rollerindeki bu kilit pozisyonunun dışına çıkmasına etki etmiştir (B. Kıray, 1984, s. 72). Nitekim kadınların iş hayatına atılması, kadın-erkek eşitliği düşüncesi, eğitim seviyesinin yükselmesi, insan hakları, özgürlükler ve demokrasi anlayışı, aileyi dönüştürerek günümüzde bir tüketim birimi haline getirmiştir (Nirun, 1994, s. 21). Ayrıca kadının ücret karşılığında ev dışı bir işte bütün gün çalışması; geleneksel aile formundan uzaklaşmış ev ile işin ayrıldığı bir aile yapısına işaret etmektedir (Pina ve Bengtson, 1993).

Modern kent ailesinde, geleneksel geniş ailedeki gibi erkek – kadın rollerinin (ev içi ve ev dışı olarak) önceden belirlenmesi ve tamamen ayrışması söz konusu değildir. Toplumsal değişmelerin kent insanına yüklediği sorumluluklar çerçevesinde o anki şartlara göre roller aile üyeleri arasında paylaştırılmaktadır. Bu bağlamda metropoliten kentlerde erkeğin işyerindeki çalışma saatleri ve ev ile işyerinin mesafesinin genelde uzak oluşu gibi sebeplerle işten ayrılamaması; büyük şehirlerin düzeni gereği yapılması gereken bir takım işler (çocukların okul sorunları, kamu kurum ve kuruluşlarında yerine getirilmesi gereken görevler ve/veya kurumlara çeşitli sebeplerle yapılması gereken başvurular, fatura ödemeleri, hastaneye gitme durumları, bürokratik işlere girmek veya evin gıda ve temizlik ihtiyaçlarını marketlerde karşılamak vb.) kadının sorumluluğuna düşebilmektedir (B. Kıray, 1984, s. 73). Aynı şekilde eğer kadın ev dışı bir işte

çalışıyorsa bu defa erkek; çalışan zamanlar dışındaki boş vakitlerinde ev içi işlerde (temizlik, yemek vb.) ve çocuğun bakım ve eğitiminde kadına yardımcı olabilmektedir. Diyebiliriz ki; modern dönem kent/çekerdek ailesinde yaşam koşullar gereği aile üyeleri arasındaki rol ve sorumluluklar keskin bir şekilde ayırlanamakta ve dönemin konjonktürüne göre roller şekillenmektedir.

Dünya 1980'lerde tarım ve sanayi devrimlerinden sonra enformasyon devriminin¹⁹ gerçekleşmesine şahit olmuştur. Bu da göstermektedir ki, 1980'ler sonrası çok ciddi ve hızlı değişimler yaşanmıştır. Enformasyon devrimi teknolojiyi ve hizmet sektörünü de geliştirmiştir. Nasıl ki sanayi dönemi, kendisinden bir önceki dönemden farklı ve yeni sınıflar ortaya çıkarmış ise; aynı şekilde sanayi sonrası enformasyon devrimi de sanayi döneminden farklı sosyal sınıfların oluşmasına zemin hazırlamıştır²⁰ (Köse, 2012, s. 31). Bu sınıfta hizmet sektörü ön plana çıkmış ve bilgi en önemli güç olmuştur. Hizmet sektörünün gelişimi kadınların hem “üretici olma” hem de bilgi ve bilişim teknolojileri, eğitim, medya, ekonomi, sağlık ve turizm vb. sektörlerde daha etkin olarak çalışabilmesine olanak sağlamıştır (Caner, 2004, s. 139; akt. Köse, 2012, s. 31). Sanayi sürecinde ve sonrasında kent toplumlarında meydana gelen değişimler, kadın ve ailenin otorite, rol ve konumundaki dönüşümlerinde de önemli etkisi olmuştur (Köse, 2012, s. 31).

Söz konusu değişimlerin getirdiği etkiler ile kadının rolü ve statüsünün arttığı görülmektedir. Özellikle modern ideolojinin hemen her alanda sunduğu “eşitlik ilkesi” toplumsal cinsiyetlerin aile içi rollerdeki paylaşımlarına da yansımıştır. Bu doğrultuda aile kurumu da erkek - kadın rol dağılımını yeniden yapılandırmak durumunda kalmıştır. Buna göre modern dönemde toplumsal, siyasi ve kamusal alanda daha etkin görevler üstlenmiş ve erkekle eşit haklara ve statüye sahip olan kadın; sadece annelik görevini yerine getiren bir kişi değil aynı zamanda karar veren, meslek sahibi olan, çalışabilen ve para kazanabilen bir birey haline gelmiştir. Böylelikle erkeğe ve kadına has görev ve sorumluluklar ortadan kalkmış ve ataerkil aile biçimi de önemini kaybetmeye başlamıştır (Yıldırım, 2013b, s. 125-126).

¹⁹ Enformasyon devriminin yaşandığı bu dönem sanayi sonrası dönem diye adlandırılmaktadır.

²⁰ Daniel Bell'in “bilgisayar teknolojisi kullanarak bilgi üretme” anlamına gelen “sanayi sonrası” şeklinde isimlendirdiği bu yeni süreçte, fabrika ve makine merkezli üretim sistemine sahip olan sanayi döneminden farklı olarak üretim; bilgiyi oluşturan, üreten, geliştiren, uygulayan ve muhafaza eden bilgisayar ve/veya diğer elektronik araçlarla sağlanmaktadır (Macionis, 2015, s. 92-93).

Kadınların, iş hayatında daha fazla görünür olması; ailedeki güç ilişkilerini ve aile reisliğini etkilemiştir. Ekonomik bağımsızlığını elde eden kadın, aile içinde daha etkin olmuş ve artık aile içi önemli kararlar her iki cinsiyet tarafından ortaklaşa alınmaya başlanmıştır. Hem toplum hem de aile yapısında ataerkil aile örüntüleri devam etse de; bu durum çekirdek ailede – kadının iş hayatına atılmasının da etkisiyle – aile içi güç ve otorite ilişkilerinin daha dengeli, eşitlikçi ve demokratik bir yapıya geçmesini sağlamıştır. Böylelikle kadının kendine olan güveni ve saygısı artmış geleneksel anne-baba ve karı-koca rolleri de değişime uğramıştır. Geleneksel geniş ailede çocuklardan sevgisini bile esirgeyen bir yapıda yetişen baba; modern çekirdek aile ile birlikte ev işlerinden alışverişe, çocukların eğitimden bakımına kadar ailede kadına yardımcı olmaya başlamıştır. (Santur, 1998, s. 573; Köse, 2012, s. 32). Ayrıca bu süreçte, baba ile çocuklar daha çok ilişki kurmaya başlamışlardır ve çocuğun sorumlulukları, artık, anne ve babanın birlikte üstlendiği bir görev olmuştur (Bayer, 2013/2, s. 106).

BÖLÜM 2: AİLE İÇİ SORUNLAR

2.1. Genel Olarak Aile İçi Sorunlar

Aile kurumu, üyeler bakımından birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunan, yakın ilişkili ve duygusal bağlarla bağlı bir sistemden oluşması nedeniyle; ailenin içinde üyelerin karşılaştığı sorunlar, aile içi sistemi hem etkilemekte hem de bu sistemden etkilenmektedir (Yolcuoğlu, 2014, s. 150). Bu nedenle dinamik ve kompleks bir yapıya sahip olan aile kurumunu (İl, 2001, s. 53) içinde bulunduğu psiko-sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve çevresel anlamda içten ve dıştan pek çok değişken etkilenmektedir (Yavuzer ve İşmen Gazioğlu, 2015, s. 12) Bu değişkenler, aile üyeleri arasında başta “ilişkiler ve iletişim” olmak üzere pek çok noktada aile içinde sorunlar meydana getirmektedir (Göç, 2006, s. 5).

Bir önceki bölümde açıklanan toplumsal değişmelerden aile kurumu iki noktada etkilenmiştir. Bunlardan ilki, aile kurumu dışında birtakım sosyal kurumların ortaya çıkarak aileye ait olan bazı görev ve işlevleri yüklenmesi; yani aile kurumunun birtakım görevlerinin bir kısmını farklı kurumlara devretmesi; ikincisi ise, toplumsal sorunların aileyi içten etkilemesine bağlı olarak aile yapısının zayıflaması ve kapsamının daralmasının (ASAGEM, 2008, s. 2-3) aile içinde bir takım sorunlara sebep olmasıdır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 95-96). Bu bağlamda bulunduğumuz dönemde aile, önceki dönemlere kıyasla daha çeşitli ve daha fazla sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. En başta aileye yönelik algıların değişimi, ortaya çıkan sosyal kurumların değişen yapılarının ve görevlerinin ailenin değişimini ve aile içi sorunları tetiklemesi, aile kurumunun karşı karşıya olduğu sorunları anlamak adına önem arz etmektedir (Yıldız, 2013, s. 151).

Gittins (2011: 202)’e göre günümüz ailelerindeki en büyük ve en önemli değişiklik, artık evlilikten, cinsellik duygusundan, çocuk bakımı ve eğitiminden çok fazla şey beklenmesidir. Dahası ailedeki gerçeklikler giderek kaybolarak ailede idealler baskın hale gelmektedir. Yani ailede reel ile ideal arasındaki makas giderek açılmaktadır. Bu da aile içi sorunları tetiklemektedir.

Castells (2006, s. 41, 256-257)’e göre; “boşanmalar ve boşanmalara bağlı oluşan tek ebeveynli aileler”, “evlilik hayatı ile iş ve gündelik hayatın uyumunu sağlamanın giderek

güçleşmesi ve buna bağlı olarak evliliklerde bunalımların ve çatışmaların artması”, “aile içi şiddet”, “anneliğin azalması”, “birlikte yaşama ve bunun sonucunda doğan evlilik dışı çocuklar”, “aynı cinsten olan bireylerin evlenmesi”; “evliliğin ve çocuk sahibi olmanın ertelenmesi, reddedilmesi veya sayıca tek çocuğun tercih edilmesi (tek çocuklu ailelerdeki artış)”, “yalnız yaşayan insanların artması” gibi etkenler toplumsal sistemlerin ve toplumsal işlerliğinin temelini oluşturan aileyi işlevsel ve yapısal olarak sorunlu hale getirmektedir. “Castells’in “ataerkil ailenin krizi” olarak nitelendirdiği söz konusu tüm bu sorunların ortaya koyduğu sonuçlar, genelde toplumu, özelde ise aileyi doğrudan etkilemektedir (Castells, 2006, s. 47, 256-257).

Yolcuoğlu (2014, s. 150)’na göre ailelerde; “boşanma, alkol, uyuşturucu kullanımı, kumar problemi, yoksulluk, işsizlik, iflas, ölümcül veya kronik hastalıklar, ayrılıklar veya ölüm, mutsuz evlilikler, üyelerin ağır duygusal ve psikolojik sorunlar yaşaması, çocuk ihmal ve istismarı, eşlerin birbirine kötü davranması, para idaresinde zorluklar yaşanması, düşük ve yetersiz gelir problemi, çocuk suçluluğu ve aldatma” gibi çok çeşitli sorunlar meydana gelebilmektedir.

Bulut (1993, s 20-21), aile üyelerinin karşılaştıkları bir takım zorlukların aile içi sorunların ortaya çıkmasına neden olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Aile kurumunun karşılaştığı güçlükler nitelik itibariyle değişkenlik göstermekte ve değişik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu güçlükler, eşler arasındaki anlaşmazlık gibi ilişki bozuklukları türünde ortaya çıkabileceği gibi, aile üyeleri arasındaki duygu ve iletişim bozuklukları, gelirdeki azlık, işsizlik, kaza, çeşitli bedensel ve ruhsal sağlık sorunları, hastalıklar, eşlerden birinin aileyi terk edip gitmesi, konut koşullarının elverişsizliği, çalışan annenin çocuklarını bırakacak yer bulamaması, çocukların başıboş kalmaları ve suça yönelmeleri, aile reisinin içki, kumar veya uyuşturucu maddelere bağımlı hale gelmesi, ailenin ya da üyelerinden bir veya bir kaçının toplumsal çevreye uyum sağlayamaması gibi oluşumlar şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu güçlük ve sorunlar genellikle birçok nedenlerin bir araya gelmesinden doğmaktadır. Bu yüzden, aile üyelerinin hepsini birden ilgilendirmekte ve onları her halükârda derece derece etkilemektedir (Bulut, 1993, s. 20-21).

Thorman (Akt. Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 203-206), “her ailenin kendine özgü bir yapıda olması nedeniyle bu ailelerin sorunları da içerik olarak farklı olabilmektedir” ön kabulüyle aile içi sorunları genel hatlarıyla dört ana başlıkta toplamaktadır:

- **Eşler arasındaki evlilik sorunları:** Aileler arasındaki tipik sorunların en başında gelmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 203).
- **Ebeveynler ile çocuklar arasındaki (iletişim) sorunlar(ı):** Bu sorunlar, ebeveynler tarafından çocukların denetiminin nasıl sağlanacağına yönelik yaşadıkları zorluklar ve çocuklar ile ebeveynleri arasında var olan – özellikle çocukların ergenlik dönemine geçişiyle birlikte artan – iletişim sorunlarını içermektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 204).
- **Aile üyelerinin kişisel sorunları:** Bu sorunlar, aile üyelerinin kişisel olarak yaşadıkları psikolojik sorunları ve sağlık sorunlarını içermektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 205).
- **Dış çevrenin aile üzerindeki etkisine dayalı sorunlar:** Bu sorunlar; gelirin yetersizliği, işsizlik, barınma koşullarının kötü seviyede olması, ulaşım, dinlenme ve eğlenme imkanlarının yetersiz oluşu, sağlık koşullarının kötü ve yetersiz olması, ikamet yerlerindeki tehlikeli çevre koşulları vb. oluşmaktadır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 203 ve 206).

Duyan, Özgür Sayar ve Özbulut (2008, s. 86) ve Çamur Duyan (A, s. 2) ise; aile içi sorunları; aile içi şiddet, boşanma, iletişim sorunları, yoksulluk, ekonomik sorunlar, cinsel ve psikolojik sorunlar, kronik hastalık, suç ve adli sorunlar, suça yönelme, cinsel istismar, çocuk istismarı ve kente uyum sorunları olarak belirtmişlerdir. Bu çerçevede yapılan bir araştırmada, aile içi sorunlar çeşitli başlıklarda sıralanmıştır:

Risch ve arkadaşları (2003) yaptıkları bir araştırmada, 5 yıl ve 5 yıldan az süredir evli olan çiftlerin problem yaşadıkları konuları incelemişlerdir. Araştırma sonucunda çok sayıda katılımcının “iş ve ev arasındaki dengeyi kurmada” güçlük yaşadıkları saptanmıştır. Problem yaşanan diğer konuların sırasıyla “cinsel ilişki sıklığı, maddi konular, ev işleriyle ilgili beklentiler, sürekli atışma (tartışma), eşle iletişim, kayınvalide-kayınpederle ilişkiler, eşin ailesiyle zaman geçirme” şeklinde olduğu saptanmıştır (Yavuzer ve İşmen Gazioğlu, 2015, s. 12).

Karmaşık bir yapıya sahip olan aile kurumun yaşadığı sorunlar da doğal olarak çok çeşitli ve kompleks yapılarda olabilmektedir. Bu nedenle ailelerin yaşadığı problemleri sabit ve tek tip şeklinde düşünmek yanlış sonuçlar doğuracaktır. Örneğin, ailenin bir üyesi olan kadın; “anne”, “eş”, “çalışan” ve “aile reisi” gibi farklı rolleri aynı süreçte üstlenebilmektedir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999, s. 362). Bu çerçevede, farklı rolleri birlikte üstlenen kadın, aynı zamanda aile içinde farklı sorunları da eş zamanlı olarak

yaşayabilmektedir. Eş rolünde evlilikle ilgili sorunlar; annelik rolünde çocuğunun eğitimi, okulu, yetiştirilmesi ile ilgili sorunlar; çalışan rolünde işleriyle ilgili sorunlar vb. yaşayabilmektedir. Bununla birlikte aile üyelerinin alkol veya madde bağımlısı olmasından ötürü aile içi şiddet ve istismar vakaları yaşanabilmekte, öte yandan yaşlı bir evli çift; evin ihtiyaçlarını karşılama ve sağlık ile ilgili problemlerle mücadele etmekte ve düşük gelire sahip aileler; sağlık, eğitim, barınma gibi olanaklardan yararlanamama gibi sorunlarla baş başa kalabilmektedir. Tüm bu anlatılanlar göstermektedir ki; her ailenin yapısı kendine özgü olabildiği gibi, sorunlar da aynı şekilde farklı farklı olabilmektedir (Johnson ve Wahl 1995, s. 939; Akt. Göç, s. 8-9; Gittins, 2011, s. 203).²¹ Dolayısıyla aile sorunlarını tek bir sınıflamada incelemek oldukça yetersiz kalacaktır. Bu bağlamda her ne kadar daha farklı tasnifler yapılabilecekse de çalışmamızda ele alacağımız aile içi sorunlar, genel olarak üç ana başlıkta incelenmiştir.

Sosyal bilimler alanında yapılan bilimsel ve saha çalışmaları incelendiğinde aileye yönelik sorunların genel olarak aşağıdaki başlıklar altında toplandığı söylenebilir:

²¹ Burada Tolstoy'un ailelerle ilgili hemen hemen herkesçe bilinen şu sözüne değinmek yararlı olacaktır: "Bütün mutlu aileler birbirlerine benzerler, ancak her mutsuz ailenin ise kendine özgü bir mutsuzluğu vardır."

Tablo 1**Ailelerin Karşılaşabileceği Bazı Sorunlar ve Sorunları Tetikleyen Faktörler**

İletişim ve Etkileşim Sorunları	Aile İçi Şiddet ve Boşanma	Ekonomik Sorunlar
Eşlerin Evlilikten Beklentileri	Kişilik / Davranış Bozuklukları	İşsizlik, Yoksulluk, İflas
Eşlerin Aşk Anlama Biçimleri	Zararlı Alışkanlıklar (Kumar)	Sekülerizm ve Bireycilik
Empati Yoksunluğu	Alkol ve Madde Bağımlılığı	Sanayileşme, Kentleşme, Göç
Eşlerin Kişisel İç Çatışmaları	Cinsel Sorunlar	Kitle İletişim Araçları & Medya
Sevgi ve Saygının Kaybolması	Duygusal Sorunlar	Para Yönetimi
İlgisizlik ve Sadakatsizlik	Ölümcül Hastalıklar (AIDS)	Ahlâki Değerlerin Aşınması
Kişilik Farklılıkları	Süreğen Hastalıklar	Mahremiyet İhlalleri
Şiddetli Geçimsizlik ve Tahammülsüzlük	Ciddi Yaralanmalar	Ev İşlerinin Paylaşımı
Aile Büyükleri ve Akrabalarla İletişim ve İlişki Sorunları	Aile Üyelerinin Genel Sağlık ve Ruhsal Durumları	Cinsiyet Rollerindeki Değişiklikler
Eşlerin Yaşlılık Dönemleri	Öfke, Kızgınlık ve Saldırganlık	Her İki Eşin Çalışması
Yaşlı Aile Üyelerine Bakma	Aile Üyelerinin Cinsel İstismara Uğraması	Uyumsuz/Bozuk Sosyal Çevre
Çocuk, Yaşlı İstismarı & İhmali	Aileye Yeni Üyenin Katılması	Kültürel Farklılıklar
Çocuk Yapamama	Aile Üyelerinin Eğitim Seviyesinin Düşük Olması	Eşler Arası Güç/Otorite İlişkileri
Çocukların Aileden Ayrılması	Aileye Dışarıdan Müdahale	Suç İşleme/Suç Mağduru Olma
Engelli Çocuk	Aile Üyelerinin Ölümü	Terk / Evden Kaçma
Çocuklarla İlgili Sorunlar (Yetiştirme, Eğitim, Denetim, Yönlendirme & Ergenlik vb.)	Aile Üyelerinin Serbest Zaman Faaliyetlerini Değerlendirmede Yaşadıkları Çatışmalar	Ailenin Ortak Karar Alma Mekanizmasında Ortaya Çıkan Sorunlar

Kaynak: (Zastrow, 2014, s. 261-312; Çayıroğlu, 2016, s. 12; Mavili Aktaş, 2009, s. 45; Özgüven, 2001, s. 99-109; Nazlı, 2014, s. 10-13; Duyan, 2013, s. 389; Gladding, 2015).

2.2. Aile İçi İletişim Sorunları

Genel olarak iletişim; “herhangi bir davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla insanlar arası ilişkileri ve etkileşimleri ortak kılma” ve “bireylerin fikir, bilgi, haber, tutum, duygu ve becerilerini” akla gelebilecek türlü yollarla bir başkasına aktarma, iletme, anlamlandırma, bilgi üretme ve paylaşma süreci” (Özgüven, 2001, s. 18), “iki birim arasında birbirleriyle ilişkili mesaj alışverişi” (Cüceloğlu, 2016, s. 68), “kaynağın

bir mesajı bir kanal üzerinden alıcıya iletilmesi süreci” (Arslanoğlu, 2013, s. 20), veya “bilgi alışverişi” (Dökmen, 2016, s. 15) şeklinde tanımlanabilmektedir. “Alışveriş” kelimesinden de anlaşılacağı üzere, iletişimin en temel niteliği; hem “alış” hem de “veriş” eyleminin birlikte gerçekleştiği çift yönlü bir süreçtir (Cüceloğlu, 2016, s. 71); yani “bilgi akışında tek yönlü değil, çift yönlü olma” durumudur (Dökmen, 2016, s. 38). Buna göre iki insanın karşılıklı konuşması bir iletişim biçimi olarak kabul edilebileceği gibi arıların birbirlerine balın bulunduğu yeri bildirmesini de bir iletişim şekli olarak görülmektedir (Hinde, 1974’ten akt. Dökmen, 2016, s. 37).

Dönmezer (1999) ise iletişimi şöyle özetlemiştir:

Genel olarak iletişim, bireyler, gruplar ve toplumlar arasında söz, yazı, görüntü ile el-kol hareketleri vb. simgeler aracılığı ile duygu ve düşüncelerin karşılıklı olarak iletilmesini sağlayan bir etkileşim sürecidir. İletişim iki yönlü bir süreçtir. İletinin yalnızca gönderilmesi ya da alınması iletişimi oluşturmaz. İletişimin olabilmesi için bir ileti alışverişi (iki yönlülük), alınan ve verilen iletilerin birbiriyle ilişkili olması gerekir (Dönmezer, 1999, s. 78-79).

Satir, iletişim kavramını genel anlamından biraz farklı kullanarak, insanların birbirlerine bir şeyleri anlatmak, ifade etmek veya açıklamak için başvurdukları yöntemler şeklinde tanımlamakta (Satir, 2016, s. 4) ve iletişimi insanların arasında gerçekleşen, olup biten her şeyi hem örten hem de etkileyen “dev bir şemsiye”ye benzetmektedir (Satir, 2016, s. 57).

Kişilerarası iletişim ise; mesajın kaynak ve hedefini sadece insanların meydana getirdiği ve sadece insanlar arasında etkileşimin gerçekleştiği bir iletişim türüdür. Bir başka ifadeyle “en az iki insanın karşılıklı olarak bilgi, duygu, düşünce ve yaşantılarını belirli yollarla paylaştıkları psiko-sosyal bir sürece”, “kişilerarası iletişim” denilmektedir (Kaya, 2015, s. 5). Buna göre; kişilerarası iletişimin gerçekleşebilmesi için; “en az iki kişinin yüz yüze olarak bulunması”, “belirli bir yakınlık mesafesinde karşılıklı iki yönlü mesaj girdisinin olması”, “sözlü veya sözsüz iletişimin belirli bir zaman ve mekân birliği eşliğinde gerçekleşmesi” gerekmektedir. (Dökmen, 2016, s. 41-42 ve 349; Özgüven, 2001, s. 19-20). Kişilerarası iletişimde bu nitelikler dışında ayrıca “iletişim kuran bireyler ve gruplar arasında karşılıklı güvenin olması”, “bilgi ve duyguların paylaşılmasının amaçlanması”, “iletişimin temel özelliği olarak çift yönlü olması” ve “sözlü ve/veya sözsüz olması” gibi özellikler de bulunmaktadır (Siyez, 2015, s. 62).

Günümüzde iletişime yüklenen anlam, aile içi ilişkileri ve iletişimin yapısını belirlemektedir. Buna göre mutlu ve sorunsuz bir aile ilişkilerinin temeli iyi bir iletişimden geçmektedir. Karı ile koca ve ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkilerin aksaması ve/veya bozulması aile içi sağlıklı/kötü iletişimden kaynaklandığı kabul edilmektedir (Walczak ve Burns, 1999, s. 77-78). Benzer bir tespit yapan Satir (2016, s. 4)'e göre; ailedeki iletişimin niteliği ve türü, aile üyelerinin “öz değer”ini yansıtmaktadır. Buna göre aile üyeleri arasında dolaylı, belirsiz, katı kurallı ve sağlıklı bir iletişim türünün bulunması; o ailenin “sorunlu aileler” kategorisine girdiğini göstermektedir. Aynı şekilde iletişimin belirgin, açık, net ve doğrudan olup esnek kuralların uygulandığı aileler ise “sorunsuz aileler” olarak nitelenmektedir.

Aileyi anlamak için “aile içi iletişim”in içeriğini, boyutunu, niteliğini ve aile üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini iyi anlamak gerekmektedir. Nitekim aile kurumu geniş boyutları bulunan bir sistemdir. Bu sistemin içinde yer alan her bir alt sistemdeki iletişim şekli ve içeriği de bir o kadar geniş boyutlu ve çok çeşitlidir.

Steinmetz (1990)'a göre aile içi iletişim; aile üyelerinin birbirleriyle paylaştıkları mesajların zamanla gelişmesi sonucu üyeler arası ilişkilerde birliktelik gerektiren, sistematik ve organize olmuş, doğal bir etkileşim sürecidir (Şener ve Terzioğlu, 2008, s. 8).

Görgün Baran (2004, s. 34)'a göre aile içi iletişimde; “anlama”, “karşılıklı ilişkide bulunma”, “aile içi rolleri paylaşma” ve “bireysel alanların hak ve sorumluluklar çerçevesinde özgür ve özerk olmasını sağlama” gibi nitelikler, başta eşler arası olmak üzere, aile üyeleri arasındaki iletişimin uzun yıllar boyunca sağlıklı bir şekilde sürmesinde oldukça önem arz etmektedir.

Burleson ve Denton (1997, s. 886)'a göre yapılan araştırmalarda aile danışmanlığına ve terapisine en çok iletişim sorunları sebebiyle başvurulmuştur. Bu durumun en önemli sebebi olarak görülen eşler arası iletişim becerilerindeki eksiklik/yetersizlik veya iletişimsizlik, aile kurumunu tehdit eden faktörlerden en önemlisini oluşturmaktadır (Cizmecı, 2016, s. 10). Buna örnek olarak aile üyeleri arasındaki iletişimsizliğin aile içinde şiddet ve istismar başta olmak üzere pek çok ciddi aile sorunlarına yol açabildiği söylenmektedir (Burleson ve Denton, 1997, s. 887).

Aile içi iletişim sorunları; sosyal değerler, ahlâki yaptırımlar, dinsel inançlar, gelenek ve görenek gibi birçok sürecin birleşmesinden veya etkileşiminden ortaya çıkmaktadır (Özügür, 2013, s. 74-107). Bu etkileşim; aile içi şiddet, çocuk bakımına ve yetiştirmeye dair farklı fikirlerin olması, ekonomik konular, cinsel sorunlar, çalışma hayatı ve eğlenme faaliyetleri gibi çeşitli konuları kapsamaktadır (Kirst-Ashman ve Hull, 1999, s. 365).

Avcı (1991, s. 627-628)'ya göre; mekân ve zaman sorunları da aile içi etkileşimi ve iletişimi etkileyen faktörlerdendir. Aile üyelerinin birbirleriyle bir arada geçirdikleri süre ve bu sürenin değerlendirilme şekli, ailenin eğitim ve gelir düzeyi ile ailenin büyüklüğü gibi birçok diğer etkenler de aile içi iletişim sorunları belirleyebilmektedir. Ayrıca ailenin ekonomik, sosyolojik, psikolojik, pedagojik, kültürel, tıbbi ve siyasi vb. nitelikteki birçok sorun da dolaylı olarak aile içi iletişim sistemini etkilemektedir.

Günümüzde toplumsal değişmelerin etkisiyle bireyselleşmenin yoğun bir şekilde vurgulanması, bir birey olarak aile içinde yaşayan aile üyelerini de etkilemektedir. Bugün aile ilişkileri daha kompleks, belirsiz, kaygan ve esnektir. Kendi içine kapanmış bir aile yapısı ve ilişkileri, kaygan ve esnek zeminde bulunan aile içi roller; günümüzde aile üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde sorunlar çıkarabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin ortaya çıkmasında en önemli etken bireyselleşmenin aile içi ilişkilere ve iletişime olan etkisidir (Willi, 2012, s. 182). Nitekim bugünün aile yapısı, çeşitli sebeplerle aile üyelerinin birbirlerine zaman ayırma ve birbirleriyle iletişim kurma konularında da oldukça sınırlı kalmaktadır. Araştırmalar, akşam yemeğinde aile üyelerinin birbirleriyle gerçekleştirdikleri sohbetlerin giderek azaldığını göstermektedir (Walters, 1998; Akt. Nazlı 2014: 351). Tüm bunlar aile içi iletişimsizliğe ve dolayısıyla bir takım sorunlara yol açmaktadır.

Aile içinde meydana gelen sorunlar, ancak sağlıklı bir aile içi iletişimle çözülebilmektedir. Bu bağlamda iletişimde ortaya çıkan aksaklıklar ailenin işlevlerini yerine getirmesini engellemektedir. Ailedeki bireylerin birbirlerine içten davranması ve sorunların aile kurumuna ve aile sağlığına zarar vermeden çözülmesi iletişimin sağlıklı kurulup kurulmadığına bağlıdır (Çamur Duyan, 2000, s. 11).

Bernard (1999, s. 58)'ın aile içi iletişim konulu çalışmasına göre; aile içi iletişimde aile yapısının sağlıklı olduğu zamanlarda ailenin sorunlara yönelik çözüm arayışları daha verimli olmaktadır. Buna göre ailede sorunlara çözüm bulmada üyeler birbirlerine

karşılıklı olarak mesajları daha net ve doğrudan aktarabilmektedir. Yine aile içi iletişim ne kadar sağlıklı ise aile üyelerinin birbirlerine o kadar daha iyi bir şekilde destek olabilmekte ve aile üyeleri birbirlerine yönelik duygu ve düşüncelerini konuşarak daha rahatlıkla ifade edebilmektedir.

Aile içi iletişim ve çatışma; aile içi sorunlar içinde en önemli konuyu oluşturmaktadır; çünkü aile üyeleri birbirlerine olan ihtiyaç, istek ve endişelerini iletişim yoluyla birbirlerine iletmektedir. Yine ailedeki çeşitli sorunlar açık bir iletişim ile çözülebilmektedir. Güçlü ve sağlıklı bir iletişim ile aile üyelerinin birbirlerine yönelik sevgi ve saygılarını dile getirme, birbirlerine yönelik farklılıklarını ifade edebilme ve ailenin tüm üyeleriyle etkili ilişkiler kurabilme imkânı sağlamaktadır (Peterson, 2009).

Bu noktada Bray (1995) aile kurumunda yaşanan en yaygın problem alanlarını şöyle özetlemiştir (Akt. Canel, 2007, s. 81-83):

1. İletişim: Literatürde sağlıklı aile fonksiyonları arasında en fazla yer alan problem alanı, aile ve evliliklerde yaşanan iletişim problemleri olmaktadır. İletişim problemleri genellikle aile üyelerinin sözlü ve sözsüz davranışları birbirlerine karşı ne şekilde sergiledikleriyle ilgili olmaktadır. Aile içi iletişim, aile üyelerinin birbirlerine karşı ihtiyaç ve isteklerini net bir şekilde ortaya koyabilme ve kendilerini net bir şekilde ifade edebilme yeteneği, aile üyelerinin birbirlerine karşı ilgili olması, birbirlerini uygun bir şekilde yanıtlayabilmeleri ve diğerlerinin bakış açısından kendisini görmeye istekli olabilmek öğelerini içerir. Sağlıklı iletişim aile üyelerinin birbirlerine karşı yeterli özeni göstermelerini, aralarında ortak paylaşımların gelişmesini ve sözel iletişimlerinin mümkün olduğunca net ve direkt olmasını gerektirir. Aile üyelerinin birbirlerine yeterli dikkati sarf etmemeleri, aile üyeleri arasında ortak anlamlılığın eksikliği, dolaylı ve maskeli bir sözel iletişimin varlığı, genellikle sağlıklı aile içi iletişimin göstergeleri sayılmaktadır. Aile içi iletişim problemlerinin varlığı, aile içi çatışma ve etkisiz problem çözme becerilerini de beraberinde getirmektedir.

2. Çatışma: Aile içinde çatışmanın varlığı sadece aile fonksiyonlarında değil, aynı zamanda bireysel ve evlilikle ilgili fonksiyonlarda da bozukluklar olabileceğinin bir göstergesidir. Aile içi çatışmaların derecesi, eleştirel bir ortam veya hafif dereceli anlaşmazlıklardan, sözel saldırılar ve fiziksel şiddete kadar varabilen bir dağılıma sahiptir. Çatışmaların varlığı ailenin birbiriyle negatif etkileşimlerini arttırmakta, anlaşmazlık ve uyumsuzlukları çoğaltmaktadır. Çatışma aynı zamanda eşlerin birbirlerine karşı sergiledikleri negatif tavırlardan da etkilenip kızışabilmektedir. Çatışmaların kızışması veya yatışması, temelde bireylerin savunucu veya destekleyici bir iletişim içinde olup olmamaları ile alakalıdır. Aile üyelerinden birinin kendisini eleştiriliyor olarak algılanması, direkt olarak savunucu iletişimi doğurmaktadır. Kişinin verdiği savunucu bir cevap ise karşı tarafın da kendisini eleştiriliyor olarak algılayıp onun da savunucu bir cevap vermesine sebep

olmaktadır. Bu savunucu iletişim kısır döngü sürdükçe, çatışmanın seviyesi de gittikçe artmaktadır. Aile üyelerinden birisinin kendisini eleştiriliyor olarak algılasa bile, destekleyici veya empatik nitelikli bir cevap vermesi durumunda, karşısındaki ya eleştiriyi kesmekte yada daha nötr ve hatta destekleyici bir ifadeyle iletişime devam etmektedir. Bu da çatışma döngüsünün kırılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca çatışmanın alakalı olduğu diğer konular arasında, ailevi stresler, depresyon, anksiyete, aile üyeleri arasındaki zayıf iletişim ve aile üyelerinin problem çözme becerilerindeki eksiklikleri sayılabilir. Aile içi çatışma konusunda gerçekleştirilen ilk araştırmalar, çatışmanın aile fonksiyonlarına zarar verdiğini ortaya koymuştur. Ancak son yıllarda, sıklıkla çatışma eğiliminde olan ancak çatılmalarını çözümlenmeyi başarabilen evli çiftlerle gerçekleştirilen araştırmalar, bu çiftlerin evlilik doyumlarının, çatışmadan kaçınan çiftlerden çok daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak araştırmaların ortaya koyduğu bir diğer konu da yoğun çatışmaların yaşandığı ailelerde, aile üyelerinin çeşitli sağlık problemlerinin olduğu gerçeğidir. Ebeveynler arasındaki çatışma, çocuklarda davranış problemleri yaratan bir faktör olarak da karşımıza çıkmaktadır (Akt. Canel, 2007, s. 81-83).

Aile içi ilişkilerde karşımıza “eşler arası iletişim”, “ebeveyn-çocuk iletişimi”, “kardeşler arası iletişim” ve “yetişkin-yaşlı (kuşaklar arası) iletişimi” olmak üzere dört farklı aile içi iletişim türü çıkmaktadır (Görgün Baran, 2004, s. 34). Bize göre aile içi iletişim sorunları; eşler arası iletişim çatışmaları ve evlilik sorunları, ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişim sorunları ve ailenin diğer üyeleriyle yaşanan iletişim sorunları olmak üzere üç ana başlığa ayrılması daha kuşatıcı olmaktadır.

2.2.1. Eşler Arası İletişim Sorunları

Etkili ve nitelikli iletişim; geçmişten günümüze kadar tüm dönemlerde evlilik yaşamının ve aile içi ilişkilerin başarılı bir şekilde yürümesini sağlamış ve aile hayatındaki mutluluğu olumlu yönde etkilemiştir. Bununla birlikte günümüzdeki ailelerde cinsiyet rollerinin ve sorumluluklarının değişmesi ve esnekleşmesi, eşler arasında çatışma ve uyumsuzlukların daha fazla yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle günümüz toplumlarında rollerin çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması sonucu rollere dair beklentilerin iyi bir şekilde ifade edilmesi gerekliliği, başarılı ve sağlıklı bir iletişimi eski dönemlere nispeten günümüzde daha önemli hale getirmiştir (Şener ve Terzioğlu, 2008, s. 8-9).

Güleç (2012, s. 71)’e göre eşler arası uyumsuzluk ve çatışmalar; “eşlerden birinin kendi istek, duygu ve düşüncelerinin diğer eş tarafından engellenmek üzere olduğunun/engellendiğinin algılanması/anlaşılması ile başlayıp her iki tarafın duygu,

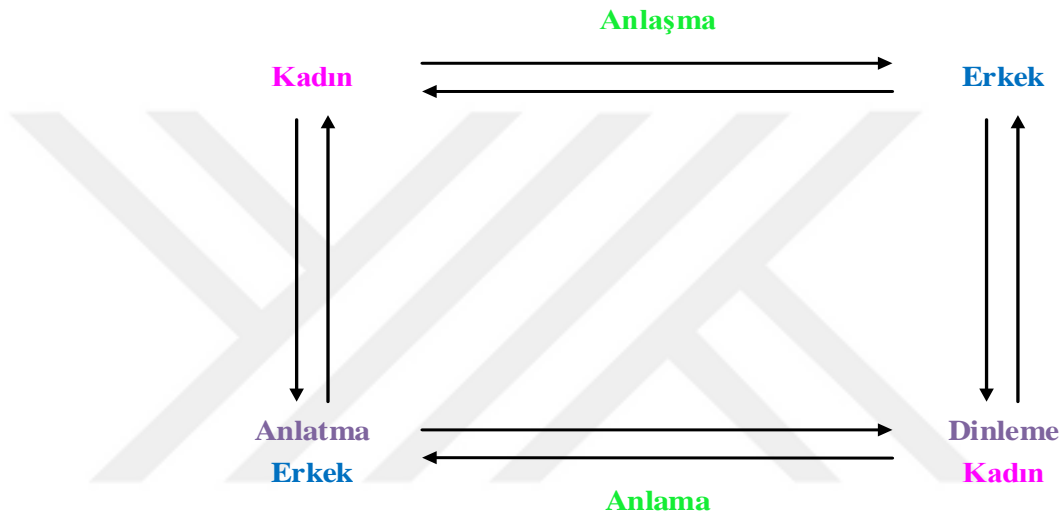
düşünce ve algılarının sözel ve/veya fiziksel saldırganlığı da içerecek davranışlarda bulunan bir süreci kapsamaktadır.”

Türkiye’de eşler arası çatışmalarla ilgili yapılan bir araştırmada, eşler arası “iletişim eksikliği ve yetersizliği” ailede meydana gelen psiko-sosyal çatışmaların içinde en yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir (Özüğurlu, 2013). Buna göre eşler arası geçimsizliğin en temel nedeni “iletişim” yetersizliği veya kopukluğudur. İletişim bozukluğu ve mesajların dağınık bir şekilde verilmesi/algılanması sebebiyle eşler arası sorunların tam kavranmadığı sağlıklı ailelerde, tartışmaların çoğunun aslında önemsiz sebeplerden oluştuğu görülmektedir. Ancak bu tür ailelerde çiftler genelde esas sorunu göz ardı edip veya asıl sorunun farkında olmayıp küçük sorunlara takıldıklarından yaşadıkları gereksiz iletişim problemleri sonucu birbirlerini yıpratmaktadır (Özguven, 2001, s. 36).

Pek çok ailenin dağılmasına veya parçalanmasına yol açan eşler arası iletişim sorunları oldukça çeşitli sebeplerle ortaya çıkabilmektedir. Buna göre, birbirlerini daha önceden pek tanıma imkânı bulamayan eşler arasında kişilik uyumsuzlukları ve iletişim bozuklukları oluşabilmekte ve ailenin dağılmasına yol açabilecek şiddetli geçimsizlikler yaşanabilmektedir. Karşılıklı olarak birbirlerinin karakter ve davranışlarını bilen insanlar arasında gerçekleşen evliliklerin daha mutlu ve başarılı sürdüğü göz önüne alındığında, evlenecek çiftlerin evlilik öncesi birbirlerini temel noktalarda tanıma imkânı bulması oldukça önem arz ettiği söylenebilmektedir (Çiftçi ve Biçici, 2005, s. 28). Eşler arasında uyumsuzluk/çatışma²² veya iletişim problemlerini ortaya çıkaran diğer etkenler ise; “iletişim eksiklikleri ve hataları”, “yanlış kullanılan iletişim metotları”, “genel ihtiyaçlar”, “cinsel doyumsuzluk”, “doyurulmamış duygusal ihtiyaçlar”, “kişisel değerler”, “eşlerin kendi aileleriyle ilgili sorunlar”, “para yönetimindeki anlaşmazlıklar”, “çocuklarla ilgili sorunlar”, “aile içi şiddet ve saldırganlık”, “alkol ve madde bağımlılığı”, “serbest zaman faaliyetlerini kullanmada yaşanan uyumsuzluklar”, “karşılıklı engellemeler”, “kişisel gerginlikler”, “bireysel iç çatışmalar”, “olumsuz duygu dışavurumu” gibi birtakım psikolojik/ruhsal rahatsızlıklar, kültürel farklılıklar, siyasi görüş ve inanç farklılıkları vb.dir (Güleç, 2012, s. 71).

²² Çalışmamızın bu bölümünde eşler arası “uyumsuzluk”, “çatışma” ve “iletişim sorunları” kavramları birbirlerinin ifade edilebilecek düzeyde yakın anlamda kullanılmıştır.

Mavili Aktaş (2009, s. 59), evlilikteki bir çok sorunun iletişim aksaklıklarından veya bozukluklarından kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre iletişimde yaşanan sorunların birçoğu “anlatma”, “dinleme”, “anlama” ve “anlaşma” boyutlarında ortaya çıkan sıkıntılardan meydana gelmektedir. Ayrıca, aile üyelerinin birbirlerine temel sorunu sormaksızın, birbirleriyle sorunları paylaşmaksızın ve birbirlerini dinlemeksizin karşılıklı olarak “zihin veya niyet okumaya ve yorumlamaya” başlamaları iletişimin en temel kusurlarını oluşturmaktadır. Aşağıdaki şema Mavili Aktaş (2009, s.59)’a göre eşler arası sağlıklı bir iletişim için olması gereken iletişim unsurlarını göstermektedir:

Şekil 1 : Eşler Arası Sağlıklı İletişim İçin Gerekli İletişim Unsurları Şeması

Kaynak: (Mavili Aktaş, 2009, s. 22)

Aile içi ilişkilerde eşlerin birbirlerine duygu ve düşüncelerini – diğerinin herhangi bir yargılaması olmadan – içtenlikle aktarabilmesi ve – farklı fikirlere sahip olsalar bile – belirli konuları birbirleriyle “önyargısız” tartışabilmesi oldukça önemlidir. Aile ilişkilerinde belirli konuları veya ilişkileri konuşamayan ve gerektiğinde tartışamayan, zihinlerindeki düşünceleri “berrak” bir şekilde birbirlerine açıkça söyleyemeyen eşler zamanla birbirlerine karşı “yabancılaşabilmektedir”. Bu durum eşler arası “ortak noktalar”ı gittikçe azaltmakta ve eşler arasındaki ilişkiyi artık “zorunlu” bir beraberliğe dönüştürmektedir. Öyle ki, artık aynı evde yaşayıp beraber yeme ve içme, televizyon izleme vb. faaliyetlerinde bulunmalarına rağmen, eş ilişkisi, “duygusal boyutu”nu kaybeden bir birlikteliğe evrilmektedir (Haley, 1988, s. 196).

Özüğurlu (2013, s.74-107) tarafından eşler arasındaki psiko-sosyal çatışmaları, uyumsuzlukları ve sorunları ortaya koymak amacıyla – evli kadınlarla – yapılan araştırma ise, şu sonuçları içermektedir:

- Eşler arasındaki “iletişim yetersizliği/eksikliğinden” kaynaklı birtakım sorunların çözüm bulunamadan devam etmesi (%97),
- Eşlerin birbirlerinden ve evliliklerinden beklenilene bulamaması (%97),
- Eşlerin serbest zaman faaliyetlerini belirlemede ve ekonomik gelir (para) yönetimini sağlamada yaşanan anlaşmazlıklar (%97),
- Eşlerden en az birinin toplum içerisinde eşine karşı ilgisiz ve kırıncı davranışlar sergilemesi ya da eşlerin toplum içindeki davranışlarının problemlili olması (%97),
- Eşler arasında birbirlerine karşı var olan genel ilgisizlik durumu (%96),
- Eşler arasındaki “rol çatışmaları”nın sebep olduğu anlaşmazlıklar (Örneğin: Ev işlerindeki paylaşım ve sorumlulukların dağılım şekli) (%93),
- Eşler arası iletişimin sağlıklı sürmesinden kaynaklı, eşlerin birbirlerine zıt davranması ve bunun sonucunda “ortak bir amaç” doğrultusunda bir birlik kurulamaması (%90),
- Evliliklerin birçoğunda yaşanan genel anlamda “geçimsizlik” (%88),
- Eşlerin birbirlerine genel olarak değer vermemeleri (%87),
- Eşler arası doğru bir şekilde iletişim kurulamaması (%67),
- Evliliklerdeki küçük anlaşmazlıkların büyük ve ciddi krizlere dönüşmesi (%57),
- Eşlerin aile büyükleri ve yakın akrabaları tarafından müdahale edilmesi ve eşler arası ilişkileri olumsuz yönde etkilemeleri (3. şahıs problemleri) (%56)...

Özüğurlu'nun bu çalışmasında da görüleceği üzere eşler arası sorunların en başında “iletişim problemleri” gelmekte olup diğer sorunların altında yatan temel sebep de yine iletişim bozukluğudur.

Erkek ve kadın aynı problemlere farklı metotlarla yaklaşmaktadır. Bu bağlamda kadın için problemi tartışmak ve kendini ifade etmek önemliyken, erkek için problemin çözümü esastır. Erkek problemin nasıl çözüldüğüyle ilgilenmeksizin sadece problemin çözülüp çözülmediğiyle odaklanırken, kadın problemin çözümünden daha çok problemin kendisiyle ilgilenmektedir (Sayar, 2016, s. 93). Bir başka ifadeyle herhangi bir problem karşısında erkek “zihinsel sığınak” şeklinde tabir edilen sığınağına çekilerek düşünüp

çözüm üretmeye çabalamaktadır. Kadın ise problemi düşünerek çözüm bulmak yerine paylaşarak çözüm üretmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda diyebiliriz ki kadın sürece yoğunlaşırken erkek sistematik düşünmeye ve sonuca odaklanmaktadır. Burada kadın ve erkeğin bahsedilen yapı farklılıkları bilinmediğinde veya göz ardı edildiğinde eşler arasında ciddi iletişim sorunları ortaya çıkmaktadır (Tarhan, 2015, s. 57-58).

Sayar (2016, s. 103-104)'ın ifade ettiğine göre cinsiyetlerin birbirlerinden uygulanması mümkün olmayan beklentileri, eşler arasında iletişim problemlerini doğurmaktadır. Sayar'a göre, kadınlar genelde eşlerinden daha nazik ve duyarlı davranışlar beklerken; erkekler ise özellikle dış dünyadaki çeşitli faaliyet ve iş etkinlikleriyle gösterdikleri başarılarla tatmin olma duygusu içinde davranırlar. Burada kadın, erkekten "leb demeden leblebiyi anlayacak" bir düzeyde bir incelik beklemekte ve bu inceliği ise eşlerinin kendi zihinlerinden geçenleri anlayabilmesi şeklinde ifade etmektedir. Bu durum evlilikte, çok ciddi bir şekilde düşülen bir hatadır. Erkekler ise, iş hayatında elde ettiği başarılarla aldığı doyumla hayatını devam ettirip iş ile aile hayatında yaşanan tatmin dengesini kuramaması aile içi iletişimsizliklerin zemini oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle başarıyı sadece işteki çabaya bağlayarak aileyi ikinci plana atmak ailede çeşitli iletişim problemlerini ortaya çıkarmaktadır (Sayar, 2016, s. 103-104).

Aile yaşamında, zaman geçtikçe hayatın gerçek sorunları ortaya çıkmaya başlamaktadır. "Ekonomik durum", "çocuğun eğitimi", "akraba ilişkileri", "ev ihtiyaçları", "zaman ve imkânların kullanılma şekli", "iş-aile yaşam dengesi" ve "aile içi roller ve statü" vb. pek çok konuda eşler arasında bir uzlaşma ve "ortak yaşam kuralları" belirleme ihtiyacı doğmaktadır. Bu "ortak anlaşma" ihtiyacı bazen eşler arası iletişim sorunlarına ve çatışmalara yol açabilmektedir. Bu tür çatışmalar ortaya çıktığında evlilik bir "sınanma" evresine girmektedir ve eğer eşler bu süreci karşılıklı anlayış ve hoşgörü göstermeden ve sağlıklı bir iletişim kuramadan geçirdikleri takdirde evlilik birliğinin sarsılma ihtimali oluşabilmektedir (Özgüven, 2001, s. 86).

Aile yaşamında bazı durumlarda eşler arası tartışmalar çıkabilmektedir. Esasında bu tartışmalar eşlerin birbirleriyle daha fazla iletişim kurmalarını gerektirmektedir. Nitekim eşler bazen "aynı dili konuşuyoruz fakat anlaşamıyoruz" tarzındaki ifadeleri aslında aynı dili konuşmanın anlaşabilmek için yeterli olmadığını bizlere göstermektedir. Çünkü aynı dili hem konuşup hem de anlaşabilmenin yolu o dilin içine doğduğu ve içinde yaşadığı

anlam kodlarının tümüyle aynı ortamdan oluşması gerektirmektedir. Bir başka ifadeyle içinde bulunduğumuz farklı sosyalleşme süreçleri ve ortamları, sembollere farklı anlamlar yüklememize sebep olmaktadır. Sembollere yüklenen anlam farklılıkları da içinde bulunulan ve yaşanan kültürel ve sosyal sınıf farklılıklardan gelmektedir. Bu nedenle aynı toplumda yaşayıp aynı dili konuşsalar bile bireylerin anlam kodları, kültürleri ve sosyal çevresi farklı olması birbirleriyle anlaşmalarını güçleştirmektedir. Dolayısıyla eşlerin aile içi ilişkilerde rasyonel olmaları evliliğin sağlıklı sürmesi açısından önem arz etmektedir (Görgün Baran, 2004, s. 35).

Ailede eşler arası uyumlu birlikteliğin sağlanmasında aile üyeleriyle sağlıklı ilişkileri doğru bir iletişim metodu kullanarak kurabilmek oldukça önemlidir (Şener ve Terzioğlu, 2008, s. 8). Nitekim eşler arası iletişimde en çok sorun yaşanan noktalardan birisi, eşlerin birbirlerine yönelik duygu ve düşünceleri eksik iletmeleri veya yanlış iletişim metotları kullanarak aktarmalarıdır (Güleç, 2012, s. 70).

Eşler arası söz konusu problemleri azaltabilmenin yolu; aile içi iletişim becerilerini arttırmak ve ailede oluşan her türlü sorunun aile üyeleri tarafından açık bir şekilde tartışabilecek ortamı oluşturmaktır. Bu ortamın oluşabilmesi için; aile üyelerinin birbirleri hakkındaki fikirlerini uygun bir dille rahatlıkla aktarabilecekleri ve farklı görüşlerin ifade edilmesinde hoşgörü ve anlayışla karşılanacağı imkânlar sunulmalıdır. Ayrıca ailedeki sorunların aile üyeleri tarafından farklılıklara saygı duyulacak bir şekilde birlikte çözüm araması, aile içi iletişim sorunlarını ve eşler arası geçimsizliği azaltmada önemli bir rol oynayacaktır (Özgüven, 2001, s. 85).

Tüm bu anlatılan sorunlardan yola çıktığımızda, eşler arası iletişim sağlıklı olduğu müddetçe; evlilik veya eşler arasında yaşanan diğer çatışma faktörlerinin üstesinden daha kolay ve daha çabuk gelinebileceğini, iletişim yetersizliği veya bozukluğu ile ilgili sorunlar ise eşler arası çatışmaları daha da yayarak sorunların çözümünü güçleştireceğini bizlere göstermektedir (Ergin, 2015a, s. 190). Diyebiliriz ki iletişim problemleri aile içi sorunların büyük bir kısmının temelini oluşturmaktadır. Buna en iyi örnek olarak Holmes ve Rahe'nin çeşitli olayların aile yaşamına yol açtığı stres yükünü anlayabilmek için geliştirdikleri ölçek çalışmasını gösterebiliriz. Bu çalışmaya göre ailenin bir üyesi olan bir birey olarak insanı en çok strese sokan 14 olaydan 12 tanesinin aile içi ilişkiler ile

ilgili olduğu saptanmıştır. Bu da aile içi ilişkilerin birey sağlığında ne kadar çok önemli rol oynadığını bizlere göstermektedir (Baltaş ve Baltaş, 1995, s. 186).

2.2.2. Eşler Arası İletişim Çatışmalarından Kaynaklanan Evlilik Sorunları²³

Genel olarak evlilik, “iki kişi arasında, birbirlerine karşı sorumluluklar ve haklarla sonuçlanan hukuki ve toplumsal olarak onaylanmış bir birlik” şeklinde ifade edilmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 136). Evlilik kurumunu oluşturan temel üyeler, karı-koca olmak üzere eşlerdir. Eş rolündeki kadın ve erkeğin (yaşadıkları aile yapılarının ve kültürlerinin birbirlerine yakınlığına veya uzaklığına bakılmaksızın) iki farklı birey olarak aynı çatı altında bir birliktelik sürdürmesinin zaman içerisinde – en uyumlu çiftlerde bile ister istemez – birtakım sorunlar yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu noktada Mavili Aktaş (2009, s.38-39)’ın da ifade ettiği üzere insanın bulunduğu her yerde “sorun veya çatışma”, “anlaşma veya uzlaşma” da vardır. Problemsiz ve çatışmasız “ideal” bir aile/evlilik modeli şüana kadar görülmemiştir ve bundan sonra da var olacağı pek mümkün gözükmemektedir. Burada önemli olan nokta, ailelerin zaman zaman küçük sorunlar veya tartışmalar yaşamaması değil; bu sorunların veya tartışmaların, ailenin günlük ve genel işlevlerini yerine getirmesini engelleyecek kadar kritik ve incelenmesi gereken sorunlu bir seviyeye ulaşıp ulaşmadığıdır. Canel (2012, s. 56) bu durumunu şöyle özetlemektedir:

En başarılı ve mutlu ailelerde bile zaman zaman çatışmalar yaşanabilir. Her evlilik ilişkisinde çatışma, tartışma ve ardından çözüm bulma süreci, ilişkinin doğasında yer alır ve sürekli tekrarlanır. Çiftin evlilik ilişkisinin yolunda gitmesini sağlayan faktör ise evliliklerinde tartışma ve çatışma yaşamıyor olmaları değil, yaşadıkları tartışmaları tatlıya bağlayabilmeleri ve çatışmalarını çözebilecek beceriye sahip olmalarıdır. Aksi takdirde aile içerisinde sürekli tartışmaların ve çözülemeyen çatışmaların var olması, ailenin stres seviyesini yükseltir, aile ve evlilik fonksiyonlarında bozulmalara yol açar (Canel, 2012, s. 56).

²³ Bu bölümde, doğrudan eşler arası iletişim sorunları dışında, iletişim sorunlarından kaynaklanan evlilik sorunları – ailenin geneli baz alınarak – genel hatlarıyla incelenecektir. Buradaki temel amaç, aile içi iletişimin doğrudan ve sadece eşler arasında meydana getirdiği sorunlar ile ailenin genelinde (tüm aile üyeleri) meydana getirdiği genel evlilik sorunları arasındaki farklılıkları ayrı ayrı başlıklarla değerlendirebilmektir. Nitekim eşler arası iletişim sorunları ile genel evlilik sorunlarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca; Eşler arasındaki iletişim problemlerinden veya çatışmalarından kastedilen, “birbirleriyle fikir ve duygusal paylaşımları”, “karar verme eylemleri” ve “problem çözme metotları” gibi iletişimin nirengi noktasını oluşturan yerlerde yaşanan sorunlardır (Noller ve Feeney 2002; Akt. Canel, 2007, s. 122). Eşler arası genel evlilik problemlerden kasıt ise; “kimseyle iletişim kurmama”, “kolaylıkla incinme hissiyatı”, “sinirlenme”, “kıskançlık”, “alkol veya ilaç kullanımı”, “evde çok az bulunma” ve “savurganlık” vb. şeklinde eşlerin kişiliklerinin veya kişisel davranışlarının evliliklerinde sorun oluşturup oluşturmadığıdır (Yılmaz, 2001, s. 50).

Gottman ve Silver (2016, s. 131-136), evlilik sorunlarını veya eşler arası çatışmaları “*kalıcı/sürekli*” ve “*çözülebilir*” olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır. *Çözülebilir sorunlar*, ailenin yıllık tatilini nerede geçireceği veya serbest zamanlarını nasıl kullanacağı gibi görece aile içinde ortak karar alınarak çözümlenebilecek sorunlardır. Aile yaşamı boyunca aile ile birlikte var olacak ve evlilik çatışmalarının büyük bir oranını barındıran (%69) “aile üyelerinin kişilik yapıları, evliliğe ve rollere ilişkin beklentileri” ve “ailenin değerleri” gibi çeşitli konulardan oluşan sorunlar ise *kalıcı/sürekli sorunlar* olarak nitelendirilmektedir. Kalıcı/Sürekli sorun türünde profesyonel bir yardım alınmadığı takdirde çoğu zaman eşler arası çatışma durumu çözümlenemez olmaktadır.

Sayar (2016, s. 109-110), evlilikte sorun oluşturabilme olasılığı bulunan “*statik*”²⁴ ve “*dinamik*”²⁵ olmak üzere birtakım risk faktörleri olduğunu belirtmektedir. Buna göre Sayar tarafından; “evlilikten önce birbirini tanıyamama”, “çok erken yaşta evlenme”, “maddi açıdan zorluk yaşama”, “farklı dinsel geçmişe ve tecrübelerine sahip olma” ve “sorunlara karşı güçlü veya savunmacı bir tepki verme özelliğine sahip olma” vb. faktörler “*statik*” risk faktörleri olarak nitelendirilirken; “aynı fikirde olunmadığı durumlarda iletişim noktasında yaşanan güçlükler”, “karşılıklı olarak yıkıcı bir tarzda konuşma/tartışma” ve “önemli şeyler hakkında sahip olunan farklı tutumlar” gibi sorunlar ise “*dinamik*” risk faktörleri olarak ele alınmaktadır.

Segrin (2004, akt. Canel, 2007, s. 81) ise; aile içi çatışma konularını *içerikle ilgili konular* (para yönetimi, ev işlerinin paylaşımı vb.) ve *ilişkiyle ilgili konular* (aşk, güç, ebeveynlik vb.) olmak üzere iki ana başlıkta gruplandırmaktadır. Yine Segrin (2004, Akt. Canel, 2007, s. 79-80) tarafından aile hayatının tüm dönemlerinde karşılaşılabileceği problemleri “*beklenen*” ve “*beklenmeyen*” faktörler olarak iki gruba ayırmıştır. Buna göre; evliliklerin ilk dönemlerinde evliliğe uyum sağlamak; ebeveyn olmanın getirdiği bir takım sorumluluklara ve yeniliklere uyum sağlamak, yetişkin çocukların çeşitli sebeplerle evden ayrılmasına uyum sağlamak ve eşlerin yaşlılık dönemlerine uyum sağlaması “*beklenen*” faktörler olarak görülürken; “*beklenmeyen*” faktörlerde ise, evlilikte yaşanan çeşitli problemler (iletişim sorunları, eşler arasındaki anlaşmazlıklar, sorunları tartışamama ve çözememe, eşlerin yaptıkları her davranışın olumsuz olarak algılanması veya yorumlanması vb.) ve çeşitli sebeplerle ailede yaşanan ayrılıklar (askere gitme,

²⁴ Evlilikte, nispeten değiştirilemez faktörler olarak adlandırılmaktadır (Sayar, 2016: 109).

²⁵ Evlilikte, değiştirilebilir ve düzeltilebilir faktörler olarak görülmektedir (Sayar, 2016: 110).

mesleki sebeplerle bir süre aileden uzak kalma, boşanma, ölüm ve terk vb.) olarak sınıflanmaktadır.

Cüceloğlu (2016, s. 198) da, evlilik ilişkilerindeki iletişim bozukluklarına yönelik ortaya çıkan herhangi bir sorun veya tartışma sırasında eşlerin sergiledikleri tutumu ikiye ayırmaktadır.

- Sorunu, “açık” ve “savunmasız” bir şekilde ele alan “*yapıcı tutum*”,
- Sorunu tartışmak için kullanılan, suçlayıcı, savunucu, ve agresif; yani “*yıkıcı tutum*”.

Cüceloğlu (2016, s. 198)’na göre *yapıcı tutumlar*, eşler arası ilişkiyi daha da geliştirmek için bir fırsat sağlarken, *yıkıcı tutumlar* ise, eşlerin birbirinden uzaklaşmasına ve ilişkilerin zayıflayıp kopmasına neden olmaktadır.

Haley (1988, s. 196) ise; aile içi ilişkilerde eşler arası anlaşmazlıklara veya evlilik çatışmalarına yol açan üç ana başlığı şöyle sıralamaktadır:

- Eşlerin “hangi kurallara” uyacakları durumu,
- Birbirleriyle “tutarsız olan kararların veya kuralların” yürürlüğe konulması girişimi,
- Kuralların “kimin tarafından” konulması gerektiği konularıdır (Haley, 1988, s. 196).

Buna göre, eşlerden birinin aile içi karar mekanizmasında daha etkin olması veya sorunlara kendi başına çözüm bulması ve uygulaması (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 18-19); eşler arasındaki ilişkilerde kuralları kimin belirleyeceği sorusu, eşler arası güç savaşını ortaya çıkarmaktadır (Haley, 1988, s. 197). Zamanla bu “güç savaşı” eşler arası sözel ve fiziksel şiddet, tehdit vb. şekline dönüşebilmektedir. Bu bağlamda ailede kuralları kimin belirleyeceği kararlaştırılmış olması önem arz etmektedir (Ateş, 2015, s. 121). Ayrıca eşler arası rekabeti, güç/otorite ilişkilerini ve çatışmalarını arttıran bir nokta da, günümüze eşlerin “*aile içinde birbirleriyle mücadele eden iki varlık*” konumuna dönüşmesidir (Çayıroğlu, 2016, s. 37).

Sayar (2016, s. 107-108) başlıca evlilik sorunlarını; “cinsel yakınlık yoksunluğu”, “bencillik”, “tartışma sırasında öfkelenmek”, “eşe saygı duymama”, “şakalarla karşı

tarafı rahatsız etme” ve “eşe karşı dikkatli olmama veya onu dinlememe” şeklinde özetlerken; Cummings ve Davies (2014, s. 3-4) ise; evlilik sorunlarının stresli, sosyo-ekonomik seviyesi düşük, aile üyelerinden herhangi birinin psikolojik veya sağlık sorunlarının bulunduğu ve ebeveyn – çocuk iletişiminin aksak olduğu ailelerde daha sıklıkla görüldüğünü belirtmektedir.

Eşlerin evliliklerden farklı veya gerçek dışı beklentiler içinde olmaları doğrultusunda birbirlerine yönelik sergiledikleri tavırlar, evlilik ilişkilerinde başarısızlık ve çatışmaları doğurmaktadır (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 21-22). Örneğin evliliklerde; çoğu kadın tarafından yakınlık olarak “duygu (duyarlılık) ve güvende olma” istenirken, erkekler ise evliliklerdeki yakınlığı “cinsellik, günlük hayatta yardımlaşma ve yoldaşlık” olarak görmektedir. (Yavuzer, 2015, s. 170-171).

“Eşlerin ailelerle ilgili düşünceleri ve rahatsızlıkları”, “cinsellik”, “temizlik ve ev içi gündelik yaşam alanı ile ilgili alışkanlıklar”, “para ve birikim konuları”, “eşlerin hayalleri ve ilgi alanları” gibi eşler arasında evlilik öncesi veya evliliğin ilk günlerinde pek konuşulmayan birçok konu; ilerleyen dönemlerde eşler arasında tartışma ve çatışmaya sebep olmaktadır (Oğuz, 2016, s. 151). Bu tartışma ve çatışmalar esnasında eşler arası “öfke” ve “kırgınlık” devreye girmekte ve eşler birbirlerini yıpratmaktadırlar. Tüm bu nedenlerle eşler arası birçok noktada kavga ve şiddet gibi aile içi sorunlar kaçınılmaz olmaktadır (Haley, 1988, s. 196). Bu sorunu “kör noktalar” benzetmesiyle tanımlayan Turna (2016) şöyle açıklamaktadır:

“Evlence değişti” cümlesinin gerçek açıklaması ise; eşini evlenmeden önce yeterince tanımamak ve biraz da “hayalindeki eş” olduğuna inanmak istemesi olabilir. Herkesin zihninde “eş” için bir rol tanımı vardır. Evleneceği kişi ne yaparsa yapsın, onun, bu rol tanımına uygun olduğuna inanma ve sürece devam etme isteği çok güdüleyicidir. Ayrıca; evlilik kararının büyümesi, insanların bu süreçte kendisi için önemli olan pek çok beklentiyi ifade etmesini, rahatsızlıklarını dile getirmesini engeller. Evlenecek kişiler, kendisini karşısındaki insandan gizleyebilecekleri gibi kendilerinden bile gizleyebilirler. Bu, “kör noktalar” dediğimiz, kişinin kendisinde tanımadığı, farkında olmadığı, düşünce, inanç ve davranışlarıdır. Evlilik gerçekleştiikten bir süre sonra, artık her şey yerli yerine oturur. Gerçek beklentiler, alışkanlıklar, sorunlar ortaya çıkar. İlk başlarda bunlar dikkate alınmamaya devam edilir. Ancak bir nokta gelir ve artık kaçınılmaz durumlarla yüzleşmek gerekir. Ancak açıkça konuşma fikri rahatsızlık vericidir. Eşler birbirlerinin kırılacağı, incineceği endişesiyle, bu yüzleşmeyi ertelemeye devam eder. Bu durum, gerginlik yaratır. Gerginlik, gerçek sorun dışında, çözülmesi daha basit sorunlar üzerinden tartışma yaparak ortaya çıkar. Bu tartışma,

gerçek sorunu tanımlamayı bile sağlamaz ve böylece gerçek sorunun çözülme ihtimali bir türlü ortaya çıkmaz. Gerginlik giderek artar (Turna, 2016).

TAYA (2006, s. 87-88)'nin yaptığı araştırma verilerine göre Türkiye’de eşler arasında en fazla sorun yaşanan konular şunlardır:

Tablo 2
Türkiye’de Evliliklerde En Çok Sorun Yaşanan Konular

Sorun	%
Ev ve Çocuklarla İlgili Sorumluluklar	% 36.2
Harcamalar	% 32.7
Gelirin Yeterli Olmaması	% 32.6
Kıskançlık	% 23.9
Sigara Alışkanlığı	% 18.3
Giyim Tarzı	% 14.2
İş ile İlgili Sorunların Eve Taşınması	% 13.5
Görüşülen Kişiler Konusunda	% 12.0
Kadının/Erkeğin Aile İle İlişkiler	% 11.7
Alkol Alışkanlığı	% 4.8
Dini Görüşlerin Farklılığı Nedeniyle	% 4.3
Kumar Alışkanlığı	% 1.8

Kaynak: (TAYA, 2006, s. 87-88)

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere en fazla sorun yaşanan ilk dört alan sırasıyla; ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklar (% 36), gelir yetersizliği (%33), harcamalar (%33) ve kıskançlık (% 24) olarak görülmektedir.²⁶ Derinlemesine inceleme yaptığımızda ise

²⁶ Söz konusu tablodaki oranlar, araştırma konusu olan sorunlara verilen “sık sık yaşarız” ve “bazen yaşarız” cevapların toplam oranı şeklinde verilmiştir.

ekonomik sorunların (gelir yetersizliği, temel ihtiyaçların karşılanması ve harcamalar) (%65) açık ara farkla ilk sırada olduğunu görmekteyiz.

Evliliklerinde sorun yaşayan eşlerden bazılarının eşlerini sürekli “değiştirmeye çalışması” ve bu tür çiftlerin bireysel olarak kişisel görüşlerine kendilerini “kilitlemeleri” eşler arası çatışmalara zemin hazırlayan bir başka temel sorunlardandır. Hangi konuda olursa olsun sadece kendi görüşünü empoze etmeye çalışan eş prototipi aile içi sorunları körüklemekten başka bir varlık gösterememektedir. Ayrıca bu tür eşlerin ruhsal ve kişisel iç sorunlarının olduğu yüksek bir ihtimaldir. Oysaki bu sorunların çözümünün temel noktası ise karşıdakini (eşini) suçlamaksızın, farklı ve alternatif düşüncelerin olabilirliğini kabul etmek ve empatik bir davranış ve anlayış gösterebilmektir (Özgüven, 2001, s. 97). Bu bağlamda evliliklerde bireysel alana müdahale, eşlerin kendi değer yargılarına bağlı kalarak “yargıçlık” rolüne bürünmesine ve bir birey olarak eşlerin özgür alanlarını kısıtlama davranışına girmesine sebep olmaktadır. Bu durum gerek eşlerin birbirleriyle olan ilişkisini gerekse evlilik birliğini sarsan çatışmaların ve sorunların meydana gelmesini tetiklemektedir (Görgün Baran, 2004, s. 35). Öte yandan eşlerin birbirlerinde bulunan bazı özellikleri sevmediği için karşılıklı olarak birbirlerini tamamıyla değiştirmek istemeleri insanın kişilik ve evliliğin yapısına aykırıdır. Nitekim evlilik çoğu zaman farklılıklara (eşlerin farklı yapılarına) – meşru çerçevede – tahammül edebilmeyi ve saygı gösterebilmeyi gerektirmektedir. Aksi takdirde hiçbir insan bir diğer insana bütünüyle veya bütününe yakın bir oranda benzemesi mümkün değildir.

Evliliğin getirdiği bir takım sorumluluklar çerçevesinde eşlerin bireysel alanlarının serbest bırakılması ve bunun kabul edilmesi evlilik birliğinin ve eşler arası iletişimin sağlıklı yürütülebilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Nitekim eşlerin, evlilik hayatında her şeyi paylaşmaları pek mümkün gözükmemektedir. Eşlerin birlikte hareket edeceği ve hoşlanacağı faaliyetler olabileceği gibi eşlerden birinin sevdiği bir etkinlik, diğerinin ilgisini çekmeyebilir. Bu durumda eşlerin her zaman ortak faaliyette bulunmaları gerekmez. Bir başka ifadeyle yapılacak her faaliyette eşlerin her zaman birlikte olmaları gerektiği yanlış bir düşünce biçimidir. Eşlerin birbirlerinden bağımsız olarak; özel ilgi alanlarının ve/veya arkadaş grubunun bulunması ve bunlarla bağımsız geçirebileceği belirli zamanlara sahip olması gayet olağan bir durumdur. Burada, eşlerin birbirlerine ait özel ilgi alanlarını ve faaliyetlerini destekleyip desteklemediği önem arz etmektedir. Çünkü evlilik, bu tür faaliyetlerin yapılmasına veya yaşanmasına imkân

sağlayan bir kurum olmaktan çok bir çeşit hapisane olarak algılanması eşler arası ilişkileri zedeleyebilmektedir (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 18). Tam tersine eşlerin, birbirlerinin bireysel ilgi alanları ve faaliyetlerine destek vermeleri aile ilişkilerini daha da güçlendirebilmektedir.

Evlilik çatışmalarına sebep olan faktörlerden bir diğeri de eşlerden birisinin mükemmeliyetçi bir yapıda olmasıdır. Mükemmeliyetçi olan eş, sahip olduğu mevcut durumdan ve ilişkiden hiçbir zaman tatmin olmayıp her zaman daha iyisini beklediğinden sürekli karşı tarafı (eşini) küçümsemekte ve eleştiriye tabi tutmaktadır. Bu durumda eleştirilen eş, doğal olarak kendini savunma pozisyonuna geçeceğinden eşler arası ilişkiler gerilmeye başlamaktadır. Sürekli kendini haklı gören bir zihniyette bulunan eş, diğer eşle iletişimde sorunlar yaşamaya başlamaktadır (Oğuz, 2016, s. 160).

Eşler arası evlilik çatışmalarının fiziksel sağlık, ruh ve aile sağlığı üzerinde de pek çok olumsuz etkileri bulunmaktadır (Güleç, 2012, s. 73). Nitekim evlilikte meydana gelen sorunların aile üyeleri üzerindeki etkilerini Canel (2012, s. 56) şöyle aktarmaktadır:

Çatışmalı bir evlilik hayatı, depresyon, anksiyete bozuklukları, madde kullanımı, cinsel problemler, çeşitli fiziksel rahatsızlıklar (kalp, tansiyon, mide rahatsızlıkları, cilt bozuklukları vb.) gibi pek çok sorunun sebebi olabileceği gibi, çocuklarda ve ergenlerde davranış problemleri de oluşturabilir. Evlilik ilişkilerinde sürekli çatışma yaşayan ve çatışmaları genellikle hayal kırıklıkları, incinme ve küskünlükle sonuçlanan çiftler zamanla evliliklerinden aldıkları doyumunu yitirirler. Eşlerin birbirlerine olan bağlılıkları ve güvenleri azalır. Oysa çiftin ve aile üyelerinin aralarındaki sorunları çözerek yaşamdan aldıkları doyumunu arttırabilmeleri mümkündür. Yaşanan problemler ve çatışma durumları, sorunları aşarak ilişkiyi geliştirebilmek amacıyla olumlu yönde kullanılabilir. Uzun süreli beraberlikler, çatışmaları çözme becerisinin bir sonucudur (Canel, 2012, s. 56).

Geleneksel evliliklerdeki eşlerin birbirleriyle olan ilişkisinin, çekirdek ailede değişmesi de ailelerde evliliğin sorunlar yaşamasına etki etmiştir. Özellikle geleneksel ailenin erkek ve kadına yüklediği sorumlulukların net belirlenmiş olması erkeğin ve kadının eş olarak birbirleriyle olan ilişkilerini sınırlamaktadır. Modern çekirdek ailede ise eşler arası paylaşılan unsurlar fazla ve arkadaşlık ilişkileri daha güçlüdür. Bu nedenle eşlerin birbirlerine aşırı bağımlılığı ve rol karmaşası yaşaması modern dönem evliliklerde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir (Geçtan, 1981, s. 148)

Eşler arasındaki sorunlar ve çatışmalar evlilik ilerledikçe artmakta olduğunu savunan Özügürlü (2013: 106-107)'ya göre;

- Çocukların yetiştirilmesi sürecinde daha çok çocuklarla iletişim ihtiyacını karşılayan kadının, çocuklar büyüdüktan sonra iletişimin öznesi artık eşi olduğu için eşinden beklentileri artmakta ve eşiyle arasında sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır.
- Eşler, evliliğinin ilk yıllarında evin zorunlu olarak ekonomik ihtiyaçlar ve eksikliklerinin karşılanması ile meşgul olmakta ve bu durumda kadın kendi sorunlarını arka plana atmaktadır. Evliliğin ilerleyen dönemlerinde ekonomik olarak refaha ulaşıldıktan sonra; kadının “paylaşılan bir yaşam” isteminde bulunması, görece ekonomik refaha kavuşmuş ailelerde eşler arası sorunları belirginleştirmektedir.
- Evlilikteki ilk dönemlerde, genç olmanın da etkisiyle, eşlerin sorun ve çatışmalara karşı dayanma ve sabır gücü daha yüksek olmakta, yıllar geçtikçe ve sorunlar biriktikçe eşlerin sorunlara ve birbirlerine karşı tahammül dirençleri azalmaktadır.
- Evliliğin ilerlemesiyle eşlerin birbirlerine karşı cinsel çekicilikleri de azalmaya başlamaktadır.

2.2.3. Ebeveyn ile Çocuk Arasındaki Sorunlar

Aile kurumunun alt sistemlerini oluşturan en önemli öğelerden birisi olan çocuklar; aynı zamanla ebeveynleriyle olan ilişkileriyle de aile içi iletişimde önemli bir yer tutmaktadır. Ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişim sorunları, aile içi iletişim sorunlarının yarısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çocukların buldukları yaş ve gelişim dönemlerine göre hem kişisel olarak kendi içlerinde hem de aileleri ile yaşadıkları problemler değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle çocuğun bulunduğu yaş ve gelişim dönemine göre ebeveynlerin iletişim yöntemini doğru kurması önemlidir (Baltacı, 2010, s. 25). Çocuklarla kurulan iletişimin niteliği, onlarla sağlıklı bir ilişki kurulup kurulmadığını göstermektedir. Ülkemizde ebeveynlerin birçoğu çocuklarıyla kurulacak iletişim tarzını bilmemekte, çocuk iletişimi noktasında bilinçsizce davranabilmektedir. Çocuğun yapısından ve onunla kurulacak iletişim şeklinin farkında olmayan veya göz ardı eden ebeveynler, çocuklarıyla sürekli olarak iletişim sorunları yaşama ihtimali oldukça yüksektir. Ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişim sorunlarının artması

ebeveynlerin gözünde “saygısızlık ve itaatsizlik”, çocukların gözünde ise “şiddet” olarak algılanabilmektedir (Çiftçi ve Biçici, 2005, s. 32).

İnanç ve Hatipoğlu (1995, s. 47)’na göre ailenin temel üyeleri olan ebeveynler, aile içi ilişkileri ve iletişim şeklini belirlemektedir. Burada ebeveynlerin çocuklarla kurduğu ilişki ve iletişim biçimi önemlidir. Çocuk, içine doğduğu aile yapısının ortamına göre ilk ilişki deneyimlerini yaşar, temel kişilik ve davranış niteliklerini kazanır. Ailedeki anne ve babanın kişilik yapıları, zekâ seviyeleri, fiziksel yapıları, meslekleri, ruhsal durumları, sosyal ve kültürel ilişkileri, yetiştirildikleri sosyal çevre ve yetiştirilme tarzları, çocuklara yönelik bakış açıları, çocukları için ayırdıkları süre ve bu sürenin niteliği gibi konular; çocukların kişisel özellikleri ve iletişim becerilerini önemli oranda etkilemektedir.

Aile kurumu, ailenin bir üyesi olarak bireyin gelişimi ve yetiştirilmesinde bir takım işlevleri yerine getirdiği gibi iletişim konusunda da oldukça önemli işlevleri barındırmaktadır. Bunun nedeni, aile içinde çocuğun gelişim kaydedebilmesi için ebeveynler ile çocuklar arasında etkili ve sağlıklı bir iletişim kurulması gerektiğidir. Etkili ve sağlıklı bir iletişim, aile üyelerinin birbirlerinin duygu ve düşüncelerini karşılıklı olarak doğru bir şekilde anlamalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda etkili bir iletişim; çocuklarda aile içi dayanışma, yardımlaşma, işbirliği ve paylaşma edimlerini ve duygularını geliştirmekte; bu da çocukların psiko-sosyo-kültürel olarak gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Sağlıklı bir etkileşimin kurulabildiği ailelerde; çocuklar kendini doğru ifade edebilen, özerk ve bağımsız bir kişilik kazanırlar. Kendini daha iyi ifade edebilme becerisi kazanan çocuk, aynı zamanda duygu ve düşüncelerini daha özgür bir şekilde aktarabilme yeteneğini de geliştirmektedir. Tam tersine etkili bir iletişim ortamının sağlanamadığı ve engellendiği ailelerde, çocukların zihinsel becerileri ve duygu ve düşüncelerini aktarabilme yetenekleri daha düşük seviyede olmaktadır. Bu da çocukların kendini rahatlıkla ifade edemeyen bağımlı bir kişiliğe bürünmesine ve ilerleyen yıllarda birçok iletişim sorunuyla karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde ebeveynler ile çocuklar arasında kurulacak nitelikli bir iletişim başta çocukların psikolojik ve zihinsel dünyası için olmak üzere tüm aile üyeleri için sağlıklı bir aile yaşantısı adına oldukça önem arz etmektedir (Dönmezer, 1999, s. 77).

Toplumsal değişmelerin etkisiyle evliliklerin ertelenmesi veya evlenme yaşının yükselmesi, hem ailenin üreme işlevindeki verimlilięi²⁷ düşürecekler hem de ebeveynler ile doğacak çocuk arasındaki yaş farkı artacağı için ebeveynler açısından çocuğu denetleme, eğitime ve yönlendirme mekanizması güçleşecektir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklara iletmek istedikleri ile çocuklar bir bağ kuramayıp, ebeveyn ile çocuk arasında iletişim ve anlama işlevinde çeşitli sorunlar baş gösterecektir (Şentürk, 2008, s. 19). Ayrıca bahsi edilen toplumsal değişmelerin bireyselleşmeye olan etkisi de göz önüne alındığında, bireyselleşme eğiliminin ebeveynler ile çocuklar arasında bir kuşak çatışmasına²⁸ yol açtığı görülmektedir. Bununla birlikte teknoloji ve kitle iletişim sistemleri, ebeveyn – çocuk ilişkisi arasındaki makası açarak farklı bir düzleme kaymasına neden olmuş ve muhataplar arasında iletişim çatışmaları yaşanmaya başlamıştır. Öyle ki hızlı değişimler ve teknolojik gelişmeler karşısında ebeveynler, çocuklarına sağlıklı rehberlik yapamamaktadır ve yaşanan toplumsal dönüşümler sebebiyle birer yetişkin olarak tecrübelerini çocuklarına aktarmak ise pek bir şey ifade etmemektedir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 320).

Aile Komisyon Raporları (1994: 321-322)' na göre kuşaklar arası çatışmalarda aile içi nedenler; diyalog kurmama, baskıcı ve sert tutumlar, çocuklara güvenilmemesi, tutarsız davranışlar, aşağılamak veya yüceltmek şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflama bize aile içi üyelerin (iki kuşağın) sağlıklı ilişkiler içinde olmadıklarını göstermektedir. Bahsedilen ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkilerde yaşanan kuşak çatışmasını Bozkurt Şimşek (1988, s. 26) şöyle aktarmaktadır:

Özellikle teknolojik toplumların sunduğu çeşitli uyarı bombardımanı arasında kimlik kazanma savaşı veren genç, geleneksel toplumlara kıyasla daha çabuk değer çatışması içine girmekte ve aileyi bağımsızlığını engelleyici bir tehdit kaynağı olarak görebilmektedir. Bu arada farklı referans grupları edinen gencin, haberleşme ve iletişim araçları gibi teknolojik ürünlerle de beslenen psikolojik gelişimin aile üyeleri tarafından gözlenip anlaşılabilmesine adeta imkân kalmamakta,

²⁷ Bilindiği üzere erkek ve kadınların üremedeki verimlilik yaşının 15-49 yaş aralığı olduğu için evliliğin ertelenmesine bağlı olarak ortaya çıkan üremede verimlilik azalmaktadır; yani neslin devamını sağlamak zorlaşmaktadır (Şentürk, 2008, s. 19).

²⁸ Ebeveynler ile çocuklar arasındaki kuşak çatışmalarına sebep olan nedenler; “ebeveynlerin yetiştiği ve sosyalleştiği ortam ile çocukların doğduğu, büyüdüğü ve sosyalleştiği ortam dinamiklerinin farklı olması”; “Ebeveyn ile çocuk arasındaki yaş farkının fazla olması”, “geleneksel toplum sisteminden modern topluma geçiş”, “kentleşme ve sanayileşme”, “teknolojik gelişmeler ve bilginin hızla yaygınlaşması”, “kültürel alışverişin hızlanması ve etki alanının genişlemesi” ve “toplumsal hareketliliğin artması”dır (Özen, 1994, s. 214).

karşılıklı olarak, rol, beklenti ve değer yargıları konusunda ortaya çıkan çatışmalar yıkıcı boyutlara ulaşabilmektedir (Bozkurt Şimşek, 1988, s. 26)

Yavuzer (2015, s. 170); günümüzdeki çekirdek aile modelinde, evlerin “dar mekanlar”dan kurulu olması ve aile üyeleri arasında gün geçtikçe çeşitli sebeplerle artan “paylaşım duygusunun azalması ve iletişim yetersizliği” sebebiyle çocukların sağlıklı bir etkileşim ortamında aile üyeleriyle ilişki kuramadan büyüdüklerini belirtmektedir.

Ebeveyn ile çocuk iletişimde çocuğun zamanla büyümesi ve ergenliğe geçiş dönemi oldukça önemlidir. Bu dönem göz ardı edildiğinde çocuğun aile ile olan ilişki ve iletişimi bozulmaya uğramaktadır. Çünkü çocukluktan ergenliğe geçiş, aslında çocuğun gençliğe adım attığı ilk dönemlerine uyum sağlayabilmesi açısından anlayışa, ilgiye ve iletişime en çok ihtiyacı olduğu dönemdir. Bu nedenle ailelerde, çocuklara yönelik iletişimin açık olması ve anlayış çerçevesinde ilişki kurulması; çocuğun yaşadığı içsel ve dışsal sorunların üstünün kapatılmasını önlemekle kalmayıp ileriki dönemlerde olası sorun olabilecek birçok noktanın önceden tedbirinin alınmasını sağlamaktadır. Bu noktada ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kanallarını sürekli aktif tutmaları ve gerektiğinde çocukla yakın ilişkiler kurabilecek ailenin diğer üyeleri ile çocuğun iletişimi sağlıklı bir şekilde sağlanmalıdır (Görgün Baran, 2004, s. 34).

Özen (1994, s. 219)’in yaptığı bir saha çalışmasında da belirtildiği üzere, çocuklar ve özellikle ergenlik dönemindeki gençler; aileleriyle sorunlarını rahat ve açık bir dille ifade edebileceği ortama ihtiyaç duymakta ve kişisel sorunlarını çözmeye ebeveynlerinden hoşgörü, şefkat ve anlayış çerçevesinde destek beklemektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere çocukların ve gençlerin kişisel ve ailevi sorunlarının çözümünde ebeveynleriyle olan iletişimi ve ebeveynlerin çocuklara ve sorunlara olan bakış açısı önem arz etmektedir. Bir başka ifadeyle ebeveyn-çocuk iletişiminin seviyesi ve tutumu çocukların aileleriyle sorunlarını paylaşabilme düzeyini belirlemektedir.

Çocuğun, gençliğe geçiş sürecinde ailesinden bağımsız bir şekilde kendi “benlik” yapısını tanıyabilme becerisini kazanacak ortamının bulunması ebeveyn – çocuk ilişkilerinde önem arz eden bir başka husustur. Ergenlik dönemine ulaşmış çocuklar, birey kimliğini kazanabilmesi için, ebeveynlerinden duygusal olarak kopabilmeli ve onlara bağımlı olarak kalmamalıdır. Bu kopuş “bağımsızlık” anlamında bir kopuş olup ebeveynler tarafından çocukların kendilerine karşı geldiği veya kendilerini sevmediği anlamına

gelmemektedir (Satir, 2016, s. 355-357). Ebeveynler, çocuklarıyla artık bağımsız bir birey kimliğine bürünmüş bir yetişkin edasıyla iletişim kurdukları takdirde böylelikle çocuklar ile ebeveynler arasındaki iletişim daha sağlıklı sürmektedir. Aksi takdirde ebeveynler ile bağımsızlaşan bir birey olarak çocuklar arasında iletişim problemleri ve anlaşmazlıklar baş gösterebilmektedir (Güleç, 2012, s. 68). Ayrıca ergenlik sürecine geçişte çocukların olumlu görülen davranışları onay görmesi ve takdir edilmesi çocukların istedik davranışları geliştirmesinde ve hayatına yerleştirilmesinde önemli bir geri bildirimdir. Böylelikle çocuğun kendisine olan öz saygısı ve benliğinin gelişmesine katkı sağlanmış olur. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına sunduğu rol modelin niteliği gelecek dönemlerde çocukların da benzer rol modeller üstlenmesini sağlamaktadır. Bu sebepler doğrultusunda, ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişimlerini yerine göre “arkadaş modu”nda yerine göre ise “ebeveyn modu”nda ve sağlıklı bir etkileşim düzeyinde olmalıdır (Görgün Baran, 2004, s. 35-36).

2.2.4. Ailenin Diğer Üyeleriyle Yaşanan Sorunlar

Akrabalık ilişkileri, evlenme ile başlar ve çocukların doğmasıyla bir kan bağı olarak devam etmektedir. Çocuklar aracılığıyla taraflar arasında “genetik bir bağ” oluşmaktadır. Bu bağ bir silsile oluşturmaktadır. Oluşan bu silsile genel aile sisteminin diğer aile sistemleriyle de ilişki kurmasını sağlamaktadır. Böylelikle oluşan etkileşim, güçlü akrabalık bağlarının kurulduğu ailelerde destek, dayanışma ve yardımlaşma gibi olumlu niteliklerle donatılırken, kimi zaman da aile içi ilişkilere ve sorunlara müdahale edildiği durumlar ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda aileler ile akrabalar arasında ilişkilerde çatışmalar yaşanabilmektedir (Özkan, Kaya, Bodur, ve Kucur, 2000, s. 151).

Aile büyükleri, akrabalar ve sosyal çevre aile ilişkilerini etkileyebilmektedir. Aile kurumu, en başta birinci derecede akrabalarla iç içe ilişkiler kurmak durumundadır. Bu bağlamda aile içi ilişkilerdeki huzur ve mutluluk kısmen de aile dışındaki (akraba ve sosyal çevre) ilişkilerin niteliğine de bağlıdır (Sezal, 1997, s. 54).

Akrabalarla ilgili sorunlar; evlilik birliği kurulduktan sonra eşlerin aileleri ile sağlıklı ilişkilerin kurulmasında karşılaşılan zorluklardır. Eşlerin kendi aileleriyle sorun yaşamamaları için her iki aile ile kurulacak ilişkiler iyi ayarlanmalıdır. Bilindiği üzere toplumumuzda özellikle “gelin-kaynana ilişkileri” oldukça sorunlu bir ilişki alanını oluşturmaktadır (Yakalı Çamoğlu, 2016, s. 7-47). İletişim sorunlarının çoğu duygusal

olgunluğa ulaşmamış ilişkiler ve bireyler arasında çıkmaktadır. Gelin ile kaynana arasında yaşanan çatışmaların çoğunda da duygusal olgunluk seviyesine ulaşmadığı görülmektedir. Bu noktada eşlerin ebeveynleri aile ilişkilerine olumsuz etki yapmaya başladıklarında çiftler ortak ve tutarlı bir tavır sergilemelidir (Çiftçi ve Biçici, 2005, s. 30-31; Yakalı Çamoğlu, 2016).

Özügürlü (2013)'ya göre; aile büyükleri, akraba ve yakın çevre ile ilişkiler ve bu ilişkilere bağlı olarak gelişen etkileşimler ve iletişim süreçlerinin kalitesi; sorunsuz bir evlilik ilişkilerinin ve huzurlu bir aile hayatının sürdürülebilmesi açısından oldukça önemlidir. Öte yandan eşlerin de mutlu ve uyumlu bir birliktelikleri için eşlerin akrabalarla ilişkilerinin de uyumlu olması gerekmektedir. Bu noktada akrabalarla görüşme sıklığı, iletişim esnekliği, ebeveynlerin eşlerin aile içi sorunlarına müdahale etmesi, eşlerden birinin diğer eşin ailesi tarafından benimsenememesi veya eşlerden birinin diğer eşin ailesini benimseyememesi gibi konular aile hayatını, evlilik ilişkilerini etkilemekte ve eşler arasında sorunlar oluşmasına yol açabilmektedir (Knox, 1972 ve 1979; Akt. Şener ve Terzioğlu, 2002, s. 6-7).

Çiftçi ve Biçici (2005, s. 31)'ye göre aile büyükleriyle olan ilişkilerde, düşüncelerin karşılıklı olarak ifade edil(e)memesi ve tarafların birbirini dinlemeden eksik bilgi, ön yargı ve “niyet okuma” ile hareket etmesi; Türk toplumunda aile içi ilişkilerde görülen en önemli eksikliklerden ve sorunlardan bir tanesidir. Bu durumun en çok uygulandığı yerler özellikle aile büyükleri ve akrabalarla olan aile içi ilişkilerdir. Burada eşler arası niyet okuma olabileceği gibi tarafların eşlerinin aileleriyle olan ilişkilerinde niyet okuma da olabilmektedir.

Sayar (2016, s. 104-105) eşler arasında aile büyükleri ile olan ilişkilerde yapılan yanlışlar ve bunların evliliklerde getirdiği sorunları şöyle aktarmaktadır:

Evlilikte yapılan yanlışlardan birisi de, iki kişinin arasında kalması gereken ilişkiye üçüncü kişilerin de dahil olmasına izin vermektir. Anne babalar çocuklarının mutluluğu için onları yönlendirmek isterler. Elbette bunu tamamıyla iyi niyetle yapmaktadırlar ama sonuç her zaman düşündükleri gibi olmaz. Tabi ki herkes anne babasını hoşnut edecek bir evlilik yapmak ister ama evlilik bir insanla yoldaş olmak, bir ömrü onunla paylaşmak demektir. Bundan böyle kişinin en yakınındaki insan, onun eşi olacaktır. Dolayısıyla sınırları çok iyi çizmek, evliliğin dışında kalması gereken şahısların konumlarını doğru belirlemek çok önemlidir. Bu, evlenen kişinin hayatında çok keskin bir kırılma olacak ve bundan sonra anne babasıyla, kardeşleriyle, dostlarıyla hayatına dair

bir şeyleri paylaşmayacak demek değildir. Onlar, yine, evlenen kişinin destekleyicisi olarak yanında yer alacaktır. Ama birtakım mahrem konular, sadece eşlerin bilmesi gereken hususlar başkalarına aktarılmamalıdır (Sayar, 2016, s. 104-105).

Eşlerin evliliğin ilk yıllarında aile ilişkilerinin sınırlarını belirlemesi, hem kendi ailelerinin, hem akrabaların hem de çevrenin müdahalesine maruz kalmaktan kurtarabileceği gibi ilişkilerin de sorunsuz olmasını sağlamaktadır (Güleç, 2012, s. 68). Aksi durumlarda eşlerden birinin veya her ikisinin ailelerinin etkisinde kalarak, aile içi ilişkilere dışarıdan gelecek olumsuz müdahalelere izin vermeleri sonucu evlilik birliğinde çatışmalar meydana gelebilmektedir. Bir başka ifadeyle eşler, ebeveynleriyle olan ilişkileri evliliklerine yansıtması evlilik ilişkilerinde sorunlar oluşturmaktadır (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 18). Bu konuda özellikle kadınlar; (önemsiz konulara şiddetli tepki verme, öfkelenme, cinsel isteksizlik veya çocuklara şiddet gösterme şeklinde) sorunları dolaylı olarak yaşamakta ve kendilerinde bir takım sağlık sorunları (bel ağrısı, baş ve boyun ağrıları, bayılma vb.) görülebilmektedir (Göç, 2006, s. 12).

Türkiye’de modernleşme ile beraber giderek azalmasına karşın hâlâ toplumun belirli kesiminde görülen, eşlerden birinin (genelde erkek eşin) ailesiyle birlikte veya çok yakınında oturması durumu, eşler arasında sorun çıkaran tartışma konularından bir diğeridir. Öte yandan eşler, ailelerinden uzak yerlerde yaşasalar da, çeşitli sebeplerle (ebeveynlerin eşlerin ilişkilerine gereksiz müdahale etmesi, ailenin iç işlerine karışması vb.) ebeveynleriyle birtakım ilişki sorunları yaşayabilmektedir (Özbay, 2001, s. 21).

Willi (2012, s. 216), evlenen çiftlerin aileleri üzerinden yaşadıkları sorunları ve aile büyükleriyle yaşanan çelişkileri şöyle ifade etmektedir:

Evlilik temelinde partnerlik herhalde yetişkin yaşlarda ailenin manevi değerlerinin kişisel olarak düzeltilmesi için en yoğun çekimi oluşturur. Ailenin manevi varlığı burada bir kez daha yoğun bir sınava tabi tutulur. Her iki partnerdeki aileye özgü görüş ve tutumlar, değerler ve normlar, alışkanlıklar ve kalpler en azından bir ölçüde uyum sağlayabilecekleri kadar birbirlerine denk düşmelidir. Her iki partnerin kişiliklerinde bir ailenin hikâyesi diğer ailenin hikâyesiyle birleşir. Her iki ailenin kendine özgü manevi varlığı yeni bir ailenin hikâyesinin dokusuna dahil olur. Bir ailede üyelerden biri aileye özgü zihniyet düzeltmelerini eşinin desteğiyle gerçekleştirmeye çalışıyorsa ailesi tarafından “günah keçisi” ilan edilir. Evlenen çocuğun davranışlarındaki her değişim hemen eşine atfedilir ve kırgınlık içindeki aile, buna bağlı düzelteleri geçersizleştirebilmek ve çocuğu geri kazanabilmek için evliliğin başarısızlığa uğramasını bekler. Evlilikte iki ailenin dünyaya bakışlarının çatışması sürekli gerilime ve tartışmalara yol açabilir. Fakat buradan yaratıcı

bir çözüm olarak “yeni fikirlerin” çıkması da mümkündür. Bir evlilikle meşrulaşmamış bir yaşam ortaklığı arasındaki en önemli fark, evliliğin sadece iki kişi değil, iki aile arasında da bağ kurmasıdır. Çift böylece, daha yaygın bir ilişkililik avantajı ve akrabaların çiftin yaşamlarına daha fazla karışması dezavantajı ile büyük aile sistemine dahil olur (Willi, 2012, s. 216).

2.3. Aile İçi Sosyo-Ekonomik Sorunlar

2.3.1. Ekonomik Sorunlar ve Geçimsizlik

Aile ilişkilerinde dayanışma sağlayabilecek ya da çatışmaya yol açabilecek ikili bir özelliğe sahip olan “gelir seviyesi” ve “para yönetimi” (ekonomik konular); ailenin sağlıklı bir yaşam sürmesi için oldukça önemlidir. Aile yaşantısında gelir seviyesinin temel ihtiyaçları karşılayabilecek seviyede olmaması ve harcamaların denetimini kimin sağlayacağı gibi ekonomik konular ailede bir takım sorunlar oluşturabilmektedir. Bu bağlamda “para yönetimi” ve “gelir yetersizliği” aile içinde şu sorunlara sebep olabilmektedir (Bilen, 2009, s. 168-169):

- Günümüzdeki toplumsal yapının değişmesi sonucu aile yapısında yaşanan dönüşümleri bir istisna olarak gördüğümüzde, genel anlamda ailede para kazanan üye, erkektir. Ancak parayı harcayan ise kadın olmaktadır. Bu noktada yeterli gelire sahip olmayan ailelerde, erkek; bu durumlarda hem sorun yaşamakta hem de harcamaların kadın tarafından dengesi sağlanmadığı için öfke ve kızgınlık duyabilmektedir.
- Parayı kazanan aile üyesi erkek olduğundan, genelde harcamalarla ilgili kararları da erkekler belirlemektedir. Bu “tekelci tutum” da aile içi çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.
- Yakın sosyal çevre, eşlerin aileleri ve akrabaları, ailenin gelir-gider durumuna müdahale edebilmekte ve böyle durumlarda aile içinde ciddi sorunlar belirlemektedir
- Eşlerden en az birisinin gelir-gider dengesi ve yaşam standardına dair gerçek dışı bilgilere sahip olması veya ekonomik dengeyi göz ardı etmesi, eşler arası çatışmaları tetiklemektedir.
- Ailenin gideriyle ilgili plan ve değerlendirme faaliyetlerinin ailede kim tarafından yapılacağı ve yönetileceği/uygulanacağı konusunda eşler arası anlaşmazlıklar olabilmektedir.

- Eşlerden herhangi birinin bulunduğu konumdaki çevresiyle ekonomik bağlamda kendisini kıyaslamak ve gerçekçi olmayan beklentilere girmek; aile içi ilişkilerde sorun oluşturabilmektedir (Bilen, 2009, s. 168-169).

Ekonomik koşullar ve ailenin ihtiyaçları, ailenin işlevselliğini ve yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Ailenin yaşam standartlarını, ailenin ekonomik seviyesinin belirlediği göz önüne alındığında; aile üyeleri, buldukları ortam içerisinde hedefledikleri faaliyetlere ulaşabilmesi için ailenin ekonomik düzeyinin, hedeflenen faaliyetlerin ekonomik olarak karşılanmasıyla doğru orantılı olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle ailenin ekonomik durumu, o ailenin ve üyelerinin hayattan beklentisini de belirleyebilmektedir. Bu bağlamda ekonomik gelir seviyesi ne kadar yüksek ise aile üyeleri tarafından sosyal hayatta gerçekleştirilmek istenen (sosyal, kültürel, sanatsal, psikolojik, eğitim vb.) faaliyetler ve yaşam kalitesini yükseltmek de bir o kadar kolay olmaktadır. Böylece ailenin bir bütün olarak “herhangi bir faaliyet üretebilme ve bu faaliyette aktif rol oynama” ve aile üyelerinin bireysel anlamda yaşamdan “doyum/verim alma” duygusu psikolojik ve sosyolojik olarak yaşam kalitesini arttırmaktadır.

Tam tersine ekonomik seviyenin düşük olması genelde aile üyelerinin sosyal hayata dair hedefler belirlemesini engellemekte veya erteletmektedir. Bu tür aileler, sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamakla meşgul olmakta ve ailenin bir bütün olarak ya da üyelerinin bireysel bazlı herhangi bir aktiviteleri pek bulunamamaktadır. Bu durum “*modern hayatın yoğunluğu karşısında farklı sosyal aktiviteleri gerçekleştirmenin aile üyelerini psikolojik ve zihinsel bağlamda daha sağlıklı ilişkiler ve olgun kişilikler kazandıracağı imkânı*”ndan yoksun bırakmakta ve ailenin psikolojik ve zihinsel bakımdan baskı altında kalmasına dolayısıyla kabuğuna çekilmiş bir yaşama sevk etmektedir. Bu sebeplerle ailede ilerleyen zamanlarda çeşitli psikolojik sorunlar ortaya çıkmakta ve aile üyelerinin – başta iletişim bağlamında – arasındaki bağ zayıflayabilmektedir. Nitekim aile içi şiddet, istismar, aile üyeleri arasındaki iletişim ve değer verme durumlarının düşük olması gibi sorunlar genelde ekonomik seviyenin düşük olduğu ailelerde görülmektedir.²⁹

İşsizlik ve gelir yetersizliği özellikle metropol kentlere göç eden veya metropol kentlerde yaşayan orta sınıf aileler üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır (Göç, 2006, s. 13).

²⁹ Bu tespit genel/yaklaşık bir kanıdır ve tüm düşük gelirli ailelerde bu tür sorunlar olacağı şeklinde anlaşılmalıdır. Elbette ki istisnalar, her alanda ve konuda vardır ve kaide dışıdır. Ancak ekonomik seviyesi düşük ailelerde bu tür sorunların varlığı diğer aile türlerine göre daha yüksek olduğu da aşikâr bir durumdur.

Ayrıca modern kent hayatının ailelere yüklediği giderlerin artışıyla birlikte kazancın az olması da aile bireylerini olumsuz anlamda etkilemektedir. Modernleşme sürecinde ailenin eğitim işlevinin aile dışındaki eğitim kurumlarına devredilmesi ile beraber aileler çocuklarını kreş, anaokulu, okul öncesi programlar (etüt, özel ders vb.) ve/veya dersane hizmetlerine yönlendirmek durumunda kalmaktadır. Bu da ailelere ek giderler yüklemektedir. Aile üyelerinin genel sağlık, eğitim ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayan anne-babalar stres altında bir hayat yaşamak zorunda kalmakta ve bu stresli yaşam kendilerinde bir takım ruhsal ve genel sağlık sorunları, kişilik bozuklukları, şiddet vb. durumlara yol açmaktadır. Tüm bunlar aile hayatını sağlıklı kılmaktadır.

Toplumsal değişimin bir sonucu olarak modern dönemde ailelerin ihtiyaçları değişmiş ve çeşitlenmiştir. Bu değişiklikler ailenin geliri kullanma biçimini ve gelir – gider dengesini de etkilemiştir (Göç, 2006, s. 13). Eşlerin giyim ve bakım istekleri, çocukların eğitim masrafları ve çocukluk yaşlarında gerekli birtakım ihtiyaçlar, günümüz teknolojik araçlarının ve otomobilin artık lüks olmaktan çıkıp bir ihtiyaç haline gelmesi; gider kaleminin çok boyutlu olmasına sebep olmuştur. Özellikle tek maaşlı gelire sahip olan ailelerin, ekonomik durumu çok çeşitli hale gelen gider kalemini karşılamakta zorlandığı ve ailelerin istenilen düzeyde ve refahta bir hayat yaşayamadığı için aile üyeleri bu durumdan olumsuz olarak etkilenmektedir.

Ailede ekonomiyi sağlayan kişinin çalışma rolü, iş ve gelir durumları, aile yaşamının refahını ve kalitesini belirlemede en önemli etkenlerden birisidir. Bu koşullar sağlanamadığında aile birliğini kurmak veya sürdürmek oldukça güçleşmekte ve hatta ayrılma veya boşanma durumları olabilmektedir. Ayrıca aile bireyleri, belirli veya uzun süreli dönemlerde iş imkânı bulamayabilmekte ya da düşük gelire sahip işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedir. Bu durumlarda çocuk yapma ertelenmekte veya tek çocuk yetiştirilmekte, bazı durumlarda ise aile büyüklerinin yanına geçici olarak taşınma söz konusu olmakta ve bunlar da kendi içinde ailelerde bir takım sorunlara yol açmaktadır (Voydanoff, 1990, s. 1105). Ailenin, kendi ihtiyaçlarını karşılamada yeterli gelire sahip olmaması veya gelirinin kesilmesi gibi durumlarda aile içinde huzursuzluk ve hatta dağılma tehlikesi gibi ciddi sorunlar doğabilmektedir (Çiftçi ve Biçici, 2005, s. 26-27). Bununla beraber, ailenin ekonomisinden sorumlu olan birey; ailenin ihtiyaçlarını karşılamada baş edemeyeceğini düşündüğünde, kendini tükenmiş hissetmektedir. Bu da

bireyi çözüm yolu bulmaktan kaçıp, kendi kabuğuna çekilmesine, birtakım psikolojik sorunlar yaşamasına yol açabilmekte ve hatta intihara bile sevk etmektedir (Erkan, 2009).

Yapılan araştırmalarda düşük gelirli ailelerde, eşlerin birbirleriyle olan ilişkileri oldukça stresli olduğu ve aile içi iletişim, uyum ve fikir birliği de düşük seviyede kaldığı tespit edilmiştir. (Broaman, Hamilton ve Hoffman, 1989; Akt. Baltacı, 2010, s. 20). Bu durum aile içi ilişkilerde ekonominin temel düzeyde olmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Conger ve arkadaşları ise (1990, s. 646); *“ekonomik yoksunluğun evlilik ilişkilerinde ve kalitesinde gerginlik oluşturma gibi birtakım olumsuz etkiler bıraktığını; bu etkiler sonucu, aile içi ekonomik düzeni yürüten erkekte psikolojik dengesizliğin arttığını ve eşler arasında ise anlayış ve birbirlerine olan desteğin azaldığını”* söylemektedir.

Ekonomik anlamda gerek toplumsal gerekse ailevi güvencesizlik; kişilerin birbirleriyle olan ilişkileri bozmaktadır. İş yerindeki kaygı ve gerginlik doğal olarak bireyin aile hayatına da yansımaktadır. Özellikle toplumsal veya ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde, işini kaybetme endişesi ile iş yerinde gerginlik ve sorun yaşayan bireyde iş verimi düşmekte ve kimi zaman aile üyelerine karşı istem dışı öfkeli veya şiddet eğilimli olabilmektedirler. Eve gelir getiren aile üyesinin işlerinin bozulması; kişinin dengesinin bozulmasına ve dolayısıyla aile üyelerine yönelik sorunlu davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Böyle durumlarda bazen aile içi iletişim de bozulabilmektedir (Acar, 2015).

Acar (2015)'a göre; ekonomik ve toplumsal kriz ortamlarının oluşturacağı sorunlar şunlardır:

- İş hayatında oluşabilecek sorunlar,
- Aile içi sorunlar,
- Bireysel psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları,
- Diğer insanlarla sosyal ilişki sorunları.

Ekonomik sorunları bulunan ailelerde sadece aile büyükleri değil aynı zamanda çocuklar da bu ekonomik sorunlardan derinden etkilenmektedir. Özellikle hızlı nüfus artışıyla birlikte kırsal bölgelerde kişi başına düşen toprak alanının küçülmeye başlaması, bir çok ailenin daha iyi ekonomik koşullar elde edebilmek umuduyla metropol kentlere göç

etmektedir. Kentlerdeki ailelerin giderlerinin daha fazla olması nedeniyle aile büyüklerinin yanı sıra aile bütçesine katkı sağlamak için bazen çocukların da çalışma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda çocuklar, çocukluklarının getirdiği yaşam alanından farklı bir alana kaymaları sonucu psikolojik, sosyolojik, fiziksel ve ruhsal anlamda çeşitli sorular yaşamaya başlamaktadır. Bu durum aynı zamanda çalışmak zorunda olan çocukların toplum içerisinde psiko-sosyal ve sosyo-kültürel bağlamda çeşitli riskler ve sorunlar oluşturduğu çeşitli çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır (Barış, 2009, s. 88).

Avcı (1991, s. 628)'ya göre; ailenin gelir düzeyi, karşılaşıcağı aile içi ve aile dışı iletişim niteliğini ve niceliğini de belirlemektedir. Ailenin gelir seviyesi; aile üyelerinin eğitim düzeyini ve kitle iletişim araçlarına erişim olanaklarını da doğrudan belirlemektedir.

Ortalama 8 yıl süren evlilik dönemleri incelenen 130 boşanmış kadın üzerinde yapılan bir çalışmada, evliliğin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olan etkenler arasında öncelikli sırayı ailenin o andaki geliri almaktadır. Uyuşmazlık ve duygusal destek yetersizliği ikinci önemli etken olarak bulunmuştur (Yavuzer, 2015, s. 171).

Eşlerin ekonomiye (gelir) ve harcamalara (gider) bakış açısı, aile içi ilişkilerde ekonomi bağlamında kilit rol oynamaktadır. Nitekim eşlerin geldikleri ailelerin ekonomiye bakış açılarının farklı olması, eşlerin de ekonomiye bakışlarını farklı kılabilir. Ekonomiye bakışları farklı olan eşlerin; doğal olarak gelir – gider dengesini sağlamak ve harcama şeklini belirlemek gibi ekonomik konularda da aldıkları kararlar aile içi ilişkilerde çatışmaya sebep olabilmektedir. Bu sorunları önleyebilmek için eşler, ekonomiye ilgili farklı “değer yargıları”na sahip olabileceklerini peşinen kabul ederek, ailenin ekonomik dengesini bozmayacak bir şekilde ortak bir karar alabilmeli ve uzlaşabilmelidirler (Bilen, 2009, s. 169). Bu noktada Şener ve Terzioğlu (2002, s. 8) eşler arasında ekonomik dengenin kurulmasının önemini ve dengenin kurulmadığı zamanlarda aile içi yaşanabilecek olası sorunları şöyle ifade etmektedir:

Eğer elde edilen gelir bilinçsizce harcanır veya tasarruf edilirse, eşler kaynakları idare edecek bilgi ve yetenekten yoksunsa, değer sistemlerindeki farklılıklardan dolayı amaç belirleme ve karar verme konularında görüş ve çabalarını birleştiremiyorlarsa yüksek gelir düzeyine rağmen, hayal kırıklığı ve tatminsizlik yaşanabilir. Evlilik uyumunda önemli olan nokta gelirin miktarı ile birlikte eşlerin para idaresi vb. ekonomik konularda fikir birliğine varmaları ve ortak bir anlayış oluşturmalarıdır. Böylece, ailede ekonomik kaynakların kullanımı, muhafazası ve tasarrufuna

ilişkin problemlerin çıkması önleildiği gibi kaynak maksimizasyonu ve aile güvenliği sağlanarak kişiler arası çatışmalar da azalır (Şener ve Terzioğlu, 2002, s. 8).

Ailelerde gerçek gelir seviyesi ile beklenti arasında uyumsuzluk olduğu durumlarda da eşler arası çeşitli sorunlar olmaktadır. Beklenti düzeyi gerçek olmayan bireylerin doyuma ulaşabilme ihtimalleri de düşük olacağından aile içi mutsuzluk ve huzursuzluklar baş göstermektedir (Bilen, 2009, s. 169). Ailelerde mutlu ve başarılı yaşam için beklenen değil, mevcut olan yaşam standartlarına uygun bir şekilde davranmak ve ekonomik harcamalarda dengeyi gözetmek oldukça önemlidir.

Yapılan çeşitli çalışmalarda ekonomik sıkıntılar ile aile içi şiddet arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genelde gelir düzeyinin düşük olduğu alt sosyo-ekonomik tabanlı ailelerin; sosyo-ekonomik olarak orta sınıf düzeyindeki ailelere göre beş kat daha fazla şiddete başvurdukları tespit edilmiştir (Özgüven, 2001, s. 298-299). Bu nedenle aile üyelerinin yaşam kalitesini yükseltmek ve ailede meydana gelebilecek olası sorunları (çatışma, şiddet, boşanma vb.) engelleyebilmek adına aile kurumunun ekonomik işlevini nitelikli ve etkili bir şekilde yerine getirebilmesi oldukça önemlidir (Çopur ve Erkal, 2013, s. 96).

Genel olarak ekonomik yoksunluk; aile içi şiddet, suça yatkınlık, intihar, sağlık sorunları, madde bağımlılığı gibi birçok yıkıcı etkiye sahiptir. Ayrıca ailedeki huzursuz ve güvensiz ortam, temel ihtiyaçların karşılanamamasından kaynaklı yetersiz beslenme, barınma ihtiyacının karşılanamaması, hastalıklar ve güvencesi olmayan sosyal bir hayat gibi faktörler başta çocuklar olmak üzere aile üyelerinde ciddi etkiler bırakmaktadır (Baltacı, 2010, s. 21).

Voydanoff (1999, s. 1106); gelirin evli olan erkek ve kadınlar üzerindeki etkilerini şöyle ifade etmiştir: “yetersiz veya düşük gelirin; erkekler üzerinde stres ve depresyon gibi bir takım psiko-sosyal sorunlara yol açarken; evli kadınlar üzerinde ise yine depresyon başta olmak üzere, kaygı bozuklukları (anksiyete) ve çeşitli sağlık sorunları (baş ağrısı, migren vb.) yaşadıkları görülmüştür.

2.3.2. Aile İçi Şiddet

Bireysel ve toplu olarak uygulanabilen, insanlara fiziksel ve psikolojik açıdan zarar veren davranışların tümü “şiddet” olarak tanımlanabilmektedir. Bu davranışların aile üyeleri

arasında gerçekleştiğinde “aile içi şiddet” olarak ifade edilmektedir. Aile içi şiddet; ailenin bir üyesinin diğer üyelerine karşı gerçekleştirdiği her türlü yıkıcı ve fiili saldırgan davranışlarını kapsamaktadır (Mavili, 2014b, s. 15). Ayrıca aile üyeleri tarafından, ailede yaşayan diğer bireylerden herhangi birinin kendi isteği dışında belli bir şeye davranmaya zorlayan her türlü davranış ve tutum, aile içi şiddet olarak değerlendirilebilmektedir (Bahadır, 2013, s. 171).

Toplumlarda yaygın olarak öğrenilmiş bir davranış olan ve her dönemde farklı şekillerde ve tonlarda görülen şiddet (Gittins, 2011, s. 25); bireysel ve sosyal yaşamın içinde her an karşılaşılabilecek bir olgu haline gelmekte ve giderek yaygınlaşmaktadır. Duygusal, sözel, cinsel, politik ve fiziksel olarak farklı şekillerde toplumun birçok katmanında kendini gösteren “şiddet”, aile kurumunda da görülmektedir (Özgüven, 2001, s. 297). Yaygın görüşe göre, daha çok erkeğin kadına ve ailenin diğer üyelerine uygulanan bir davranış şekli olarak görülen şiddet olgusu, aslında kimi durumlarda kadınların da özellikle çocuklara ve eşlerine (kocalarına) şiddet uyguladıkları bilinmektedir. Bazen de çocukların ebeveynlere yönelik şiddeti söz konusudur. Erkeklerin, kadınlara uyguladıkları şiddet türü daha çok fiziksel veya cinsel şiddet olurken; kadınlar ise daha çok psikolojik (duygusal ve sözel) şiddet uygulamaktadır (Durğun, 2016, s. 92).

Aile içi şiddet; aile üyelerinden birisinin bir diğer aile üyesine/üyelerine karşı “saldırganlık” eylemi gerçekleştirmesi veya “duygusal baskı altına almak” şeklinde tanımlanabilmektedir (Vatandaş vd., 2016, s. 153). Bu şiddet türünde “dövme”, “yaralama”, “sakatlama”, “cinsel saldırı” veya “öldürme” gibi somut teşebbüsler/fiziksel şiddet olabileceği gibi; “sözel”, “zihinsel”, “duygusal” ve “ekonomik şiddet” şeklinde tespiti oldukça zor soyut şiddet türleri de görülebilmektedir (Özgüven, 2001, s. 297). Aile içi şiddetten en çok kadınlar, yaşlılar ve çocuklar mağdur olmaktadır. Bu dezavantajlı gruplar kendilerini savunmada fiziksel ve psikolojik olarak yetersiz kalmaktadır (Zastrow, 2014, s. 270). Genel olarak ise “eşler arası şiddet” ve “ebeveynlerin çocuklara yönelik gerçekleştirdiği şiddet”; görülen en yaygın şiddet çeşididir. Aile içi şiddetin diğer şiddet türlerinden ayrılan en önemli özelliği; devamlılığının yüksek seviyede olmasıdır (Vatandaş vd., 2016, s. 153-154).

KSGM tarafından aile içi şiddet genel kapsamlı olarak şöyle tanımlanmıştır:

Eşinizin size veya çocuklarınıza ya da sizinle aynı evde yaşayan akrabalarınıza yönelik; sizinle aynı evde yaşayan herhangi bir akrabanızın, size ya da evdeki diğer kişilere yönelik; evli olmanıza rağmen isteğinizle veya mahkeme kararı ile ayrı evlerde yaşadığımız eşinizin, size yönelik; tehdit, baskı ve kontrol içeren, fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zarar görmenize veya acı çekmenize sebep olan her türlü davranış “Aile içi şiddettir” (KSGM, 2008, s. 6).

Aile içi şiddeti tetikleyen genel etkenler şöyle sıralanabilmektedir (Seyyar, 2007, s. 51; Özgüven, 2001 s. 299; Bahadır, 2013, s. 171-173).

- Aile üyelerinden en az birisinin alkol ve(ya) madde bağımlısı olması,
- Eşler arası şiddetli geçimsizlik ve cinsel uyumsuzluklar,
- Aile içi iletişimsizlik, ilgisizlik ve empati eksikliği,
- Ailenin gelir yetersizliği ve bu yetersizliğin aile üyelerinin öz güvenlerini ve sosyo-ekonomik pozisyonlarını yıpratıcı şekilde krizlere sebep olması veya işsizlik,
- Aile üyelerinin sosyal hayattan ve akrabalarından uzak bir yaşam sürmesi,
- Boşanma süreci öncesi meydana gelen uzun süreli gerginlik ve tartışmalar yaşanması,
- Çeşitli sebeplerle şiddete meyilli, katı disiplinin uygulandığı bir ailede büyümek,
- Elverişsiz barınma koşullarında yaşamak zorunluluğu,
- Aile üyelerinin kişisel psikolojik sorunlarının veya psikiyatrik hastalıklarının yüksek düzeyde olması ve bunları tedavi edememeleri,
- Evlilikte çeşitli sebeplerle yaşanan uyumsuzluklar ve istenmeden gerçekleşen evlilikler,
- Yaşamdan memnun olmama durumu,
- Eşlerin yetiştirilme tarzları ve yetiştikleri ailelere ait tutum, inanç, değer ve kültür farklılıkları,
- Eşler arasında toplumsal cinsiyet ve rol farklılığından dolayı ortaya çıkan görüş ayrılıkları,
- Aile üyelerinin birbirlerinin insan hak ve özgürlüklerine, özel ilgi ve zevklerine saygı duymaması,
- Eşler arasındaki yaş ve statü farkının yüksek olması,
- Aile dışındaki akraba ve komşularla olan ilişkiler,

- Ev dışından veya zorlu iş koşullarından kaynaklanan baskı, gerilim, çaresizlik, güçsüzlük, umutsuzluk, öfke vb. saldırgan duyguların evdeki aile üyelerine yansıtılması
- Eğitimsizlik, cehalet; hoşgörüsüzlük, tahammülsüzlük, sevgi ve saygı eksikliği,
- Anti sosyal veya narsistik kişilik bozuklukları,
- Bencillik, kıskançlık, sinirlilik, saldırganlık gibi davranış bozuklukları,
- Duygusal baskı ve sorumluluklardan kurtulma isteği,
- Medya aracılığıyla yayınlanan şiddet içerikli haberlerin ve programların etkisi,
- Toplumda şiddetin çözüm aracı olarak kabul görmesi,
- Geleneksel töre anlayışları ve ataerkil zihniyetin şiddete olan yatkınlığı.

Literatürde şiddetin nedenleri – yukarıda da verildiği üzere – detaylı incelense de şiddet uygulayan bireyin kendine özgü, kişisel bir geçmişi bulunduğundan bir genelleme yapmak pek olası değildir. Ancak şiddetin nedenlerini en genel tasnifle (Engström, 2013, s. 34):

- Ailedeki rol modeller,
- Öğrenilmiş davranışlar (toplumsal cinsiyete bakış açısı),
- Aile içi sorunları çözme becerisi ve metodu,
- Kontrol ve hükmetme ihtiyacı, şeklinde sıralanabilir.

Eşler arasında aile içi şiddet türlerinden birisi olan fiziksel şiddet uygulandığına, tıbbi yardım gerektirecek derecede şiddetli fiziksel yaralanmalar olmasa bile, eşler arası ilişkilere ciddi zarar verici etkiler bırakmaktadır. “Eşler arası ilişki doyumunda azalması ve bozulması”, “boşanma”, “ekonomik kayıp”, “kişisel acı, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu”, “madde kullanımına eğilim” ve “çocuklar üzerinde negatif bir algının oluşması” gibi sorunlara ve dolayısıyla sonuçlara sebep olmaktadır (Deborah, Capaldi, Shortt ve Kim, 2013, s. 165).

Yapılan araştırmalarda yaygın kanaatin aksine kadınların da sayıca erkekler kadar şiddet uyguladığı; sadece erkeklerin şiddet uygularken biyolojik gücünün etkisiyle kadınların daha çok mağdur oldukları tespit edilmiştir. Buna göre, “duygularını ifade etmenin bir yolu”, “kıskançlık”, “eşleri cezalandırma veya kendisine ve çocuklarına karşı erkek şiddetine bir tepki olarak kendini savunma” ve “bir şey isteme” gibi durumlar, kadınların

şiddete başvurma sebepleri olarak görülmektedir (Dutton, El-Khoury, Murphy, Somberg ve Bell, 2013, s. 250-251).

Aile içi şiddetin çocuklar üzerinde de bıraktığı bir takım etkiler mevcuttur. Buna göre aile içi şiddete maruz kalan çocukların şiddet yaşamayan çocuklara göre içe kapanık, depresyon hali yüksek, saldırgan davranışlarda bulunma, itaatsiz davranma, okul başarısında ve sosyal becerilerde düşüklük görülmektedir (Markman, Kline, Rea, Piper ve Stanley, 2013, s. 148). Ayrıca çocuklara yönelik uygulanan aile içi şiddette, çocuklarda; “çevreyle ciddi uyum sorunları yaşama”, “yüksek düzeyde ruhsal sağlık problemleri (travma, davranışlarda ihmalkârlık, umursamazlık, umutsuzluk ve kaygı vb.) yaşama”, “birtakım sağlık sorunlarının baş göstermesi (mide ve baş ağrıları, astım vb. somatik sorunlar; dikkat dağınıklığı, sosyal aktiviteler katılımında isteksizlik veya istikrarsızlık)” gibi sorunlar görülebilmektedir (Jouriles, McDonald ve Skopp, 2013, s. 267-268).

Yates, Doods, Sroufe ve Egeland tarafından yapılan araştırmalarda, çocukluk ve ergenlik dönemi yoksul bir aile ortamında geçen bireylerin ileride kuracakları ailelerde; aile içi şiddet, çocuk ihmal ve istismarı daha yoğun görülmektedir. Bir başka araştırmada ise; ebeveynleri tarafından şiddet gören çocukların aile ortamında hiç şiddet görmemiş çocuklarla yaptıkları kıyaslamada, şiddet gören çocukların sosyal ve kişisel uyum sağlamada ciddi düzeyde uyum problemleri yaşadıkları ve buna ek olarak şiddet gören bu çocukların büyüdüklerinde ebeveynlerine yönelik şiddet uyguladıkları gözlemlenmiştir (Jouriles, McDonald ve Skopp, 2013, s. 269).

Kanaatimizce aile içi şiddetin genel tasnifini en sade şekilde özetlemiş olan Arslantaş (2013, s. 39), çeşitli sebeplerle ortaya çıkan aile içi şiddeti; “ailelerin gelir seviyesi”, “aile üyelerinin eğitim seviyesi”, “aile içi ilişkilerin niteliği ve iletişimin yapısı”, “aile üyelerinin mesleki konumları ve statü dağılımları” ve “aile üyelerinin gelecekle ilgili beklentileri ve hedefleri” olmak üzere altı ana başlıkta toplamıştır.

Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın nedenleri ile ilgili olarak yapılmış açıklamalar incelendiğinde ise genellikle; genetik, nörolojik ve biyolojik özellikler, bazı psikiyatrik bozukluklar, alkol ve madde kullanımı, sosyal destek yokluğu, yetişkinin çocuklukta istismara uğramış olması, özellikle cinsel istismarın olduğu ailelerde babanın güç ve kararlarda baskın olması, babanın güç ve kontrol sağlamak için şiddete başvurmaması, anne baba arasında cinsel sorunların olması, aile dışı ilişkilerde kısıtlılık, işsizlik, yoksulluk ya da modernizasyon gibi

nedenlerle yoğun bir stresin ortaya çıkması, anne ve babanın çocuğa karşı davranışlarındaki tutarsızlık, çevrede uygun rol modellerinin olmayışı ve içinde yaşanan grubun şiddeti teşvik etmesi gibi etmenlerin etkili olduğu görülmektedir (Taş, Uyanık, Karakaya, 1997; Freedman, Sears, Carlsmith, 1998; Taner ve Gökler, 2004; Özdoğan, 2004; Walsh, Mcmillian, Jamieson, 2003; Akt.Kaymak Özmen, 2004, s. 29).

2.3.3. Boşanma³⁰

Boşanma; “ailenin bölünmesine, dağılmasına yol açan, ailedeki bireyleri de derinden sarsan ve hiçbir zaman istenmeyen yıpratıcı bir olay” olarak tanımlanmaktadır (Çelikoğlu, 1997, s. iv). Psikolojik, sosyal ve hukuki süreçleri bulunan boşanma olgusu; hukuki anlamda, “toplumsal ve/veya hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların eş olarak birbirleriyle herhangi bir bağları kalmayacak ve varsa ortak çocukların hakları hukuki olarak saklı kalmak üzere mahkeme/hâkim kararıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenebilmelerine imkân tanıyan, sosyo-psikolojik süreçleri bulunan hukuki bir işlemdir (Arıkan, 1996, s. 25).

Evlilik kurumunun tarihi kadar boşanma olgusunun da tarihi eskilere dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisindeki ilk toplumlardan günümüze kadar, hemen hemen tüm toplumlarda boşanma, pek hoş karşılanmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bir başka açıdan ise, ailenin olduğu her toplumda boşanma da doğal olarak var olabilecek bir olasılıktır ve bu yönüyle boşanma bir “aile gerçeği” olarak kabul edilmektedir. Eski dönemlere kıyasla günümüzde boşanma, dünya toplumlarında giderek artan bir toplumsal gerçeklik halini almış ve bu nedenle günümüzde, geçmiş dönemlerden çok daha fazla oranda boşanma vakası gerçekleşmektedir (Sezal, 1997, s. 76).³¹

Boşanmaya sebep olan faktörler oldukça geniş çerçevede olmasına rağmen genel olarak en çok görülen sebepler şunlardır: “iletişim bozukluğu veya yetersizliği”, “eşlerin sosyo-kültürel yapılarındaki farklılıklar”, “cinsel sorunlar”, “çocuğun olmaması”, “ekonomik sorunlar”, “ilgi ve zevk alanlarındaki farklılıklar”, “aile içi şiddet”, “eşlerin birbirini aşırı derecede ihmal”, “tarafların kişisel ve psikolojik sorunları (depresyon, kişilik bozuklukları, şizofreni, panik atak vb.)”, “eşlerin ailelerine aşırı bağımlılıkları”,

³⁰ Boşanma, hem kendi başına bir sorun hem de aile içi diğer sorunların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle boşanma olgusu çift yönlü olarak düşünülmelidir. Çalışmamızda bu çift yönlülük göz önüne alınmakla birlikte daha çok sorunların bir sonucu olarak ortaya çıkan bir sonuç ve bu sonucun kendisinin oluşturduğu bir sorun olarak ele alınmıştır.

³¹ Denilebilir ki; çalışmamızın genelinde çeşitli yerlerde atıfta bulunduğumuz toplumsal değişimin getirdiği bir takım dönüşümler ve sonuçlar boşanmayı arttıran en temel etkenlerden bir kaçıdır.

“çevrenin veya eşlerin ailelerinin, aile içine gerekli gereksiz müdahale etmeleri”, “eşlerin zayıf karakterde olmaları”, “eşler arası ekonomik ve sınıfsal farkın yüksek olması”, “eşler arası yaş farkının yüksek olması”, “erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler”, “aile baskısı sonucu gerçekleştirilen evlilikler”, “ tarafların alkol ve madde bağımlısı olmaları” (Hortaçsu, Akt. Şen, 2015, s. 18), “boşanmayı kolaylaştıracak yasaların çıkarılması” (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 175) ve “bireycilik eğiliminin artması”dır (Zastrow, 2014, s. 265-266).³²

Boşanma, Türk Medeni Kanunu’nda; genel nedenler olarak “evlilik birliğinin sarsılması veya ortak yaşamın yeniden kurulamaması ve eşlerin boşanmada konusunda anlaşması”; özel nedenler olarak ise, “zina”, “hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış”, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme”, “terk”, “akıl hastalığı”; olmak üzere 6 ana maddede toplanmaktadır (TMK, s. 161.-166. Maddeler).³³

Arıkan (1996, s. 63-111), “Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması” adlı çalışmasında, evlilikleri boşanmaya götüren riskli durumları şöyle sıralamaktadır:

- Aile büyüklerinin istememesine (karşı çıkmasına) rağmen evlenilmesi,
- Çok küçük yaşta yapılan evlilikler (eşlerin küçük yaşlarda evlenmesi),
- Eşlerin yetiştirilme tarzlarının birbirlerinden oldukça farklı olması,
- Eşlerin eğitim ve ekonomik durumlarının birbirlerinden oldukça farklı olması,
- Eşlerin dini inançlarının birbirlerinden oldukça farklı olması,
- Eşler arası yaş farkının fazla olması,
- Eşlerin farklı milliyetlerden olması,
- Eşlerden en az birinin daha önce boşanmış veya dul olması.

ASAGEM (2009a) “Boşanma Nedenleri Araştırması”na göre, genel olarak boşanma nedenleri;

- Evlilik öncesi gerçekçi olmayan ve eşlerin evlenince değişeceğine dair beklentiler,

³²Boşanmayı tetikleyen faktörlerin detaylı analizi için ayrıca bkz. (Zastrow, 2014, s. 264; Oğuz, 2016, s. 159; Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, s. 175; Giddens, 2000, s. 156-165).

³³ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>

- Evlilik öncesi eşlerin ailelerinin bu evliliğe sıcak bakmamalarının evliliğe yansımaları,
- Eşler arası iletişim sorunları,
- Ekonomik sorunlar (gelir yetersizliği, işsizlik, yüklü borcun olması vb.),
- Eşlerin birbirlerinden farklı karakterlere sahip olması,
- Aile içi rol çatışmalarının yaşanması,
- Aile içi şiddet,
- Ataerkil aile zihniyeti ile modern dönem aile zihniyetinin çakışmasının aile içi ilişkilerde meydana getirdiği bir takım ikilikler ve çatışmalardır.

Yine ATHGM (TAYA, 2011, s. 229) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması”na göre boşanma nedenleri; aile içi ilişkiler ve sorumluluklar bazında eşlerin sorumsuz ve ilgisiz davranışları (%27.3), evin ekonomik olarak temel ihtiyaçlarının karşılanamaması (geçim sıkıntısı %12), sadakatsizlik (%11,7), aile içi şiddet (%11,4) ve alkol, madde bağımlılığı ve kumar alışkanlığı (%8.8) şeklinde sıralanmaktadır.

ASAGEM (2009a) “Boşanma Nedeni Araştırması”na göre boşanma oranlarındaki artışın nedenleri; “küreselleşme”, “kitle iletişim aygıtları”, “teknoloji ve medyanın yaygınlaşması”, “tüketim kültürü”, “bireyselleşme”, “değerlerdeki yozlaşmanın artması” olarak görülmektedir. Bu faktörler; bir sorun çözücü mekanizma işlevi gören aile kurumunu, söz konusu bu işlevini yitirerek artık sorun üreten bir sistem haline dönüştürmüş ve dolayısıyla tüm bunların birer yansıması olarak ailelerdeki boşanma oranları da artış göstermiştir (Şen, 2015, s. 21). Ayrıca batılı toplumlarda artan refah seviyesi, bireyselleşme, eşlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanması, aşırı ve lüks tüketim gibi faktörlerden dolayı boşanmaların artmasını göz önüne aldığımızda, boşanma olgusunun toplumumuzda da giderek artan bir sorun haline geldiği görülmektedir (Taylan ve Danış, 2016, s. 47).

Bustan (2015, s. 248-252)’a göre; boşanma oranlarının artışında;

- Evliliğe karşı tutumların değişmesi,³⁴
- Aile yapısındaki değişimler,

³⁴ Örneğin; yeni evlilik kavramına yöneliş, evliliğin “arkadaşlık” ve “eşlik”e dönüşmesi ve evliliklerde “romantik aşk”a odaklanma vb.

- Cinsiyet rollerinin değişmesi,
- Kadınların ekonomik bağımsızlığı,
- Ailedeki ekonomik refahın artması,
- Cinsel ilişkilerin özgürlüğü,
- Boşanma yasalarının değişmesinin etkileri olmaktadır.

Collange (1997)'e göre “kentleşme”, “bireyciliğin yükselişi”, “çocuk sayısındaki düşüş”, “toplumsal değişmelerin beraberinde getirdiği gündelik yaşam değişimi”, “aile içi ilişkilerin ve yaşam tarzlarının değişmesi”, “toplumsal roller ve aile içi sorumlulukların değişimi”, “ekonomik sorunlar”, “kadınların iş hayatına katılması”, “sevgisizlik” ve “dinin etkisinin azalması” gibi faktörler, Batı toplumlarında boşanmayı bir “salgın” haline getirmiştir.

Amato (2010, s. 651-652) ise; “erken yaşta evlilik”, “yoksulluk”, “eşlerin eğitim seviyelerinin düşük olması”, “farklı ırktan biriyle evlenme”, “birden fazla evlilik yapmış olma”, tek ebeveynli ailelerde büyümüş olma”, aile içi şiddet”, “eşler arası sevgi ve saygının eksikliği”, “eşler arası sürekli tartişma yaşanması” gibi etkenlerin boşanma olgusunu ortaya çıkardığını belirtmektedir.

Türkiye'deki boşanma nedenleri incelendiğinde, evliliklerin büyük bir çoğunluğu “geçimsizlik” başlığı altında bir neden ile boşanmayla sonuçlanmaktadır. 2004-2014 yılları arasındaki TÜİK verilerine göre (TÜİK, 2005-2015); %93 - %98 oranında boşanmaların sebebi “geçimsizlik” olarak görülmekte fakat “geçimsizlik” başlığının hangi faktörlerden oluştuğuna dair herhangi bir bilgi verilmemiştir (ASAGEM, 2009a, s. 23). Yine ASAGEM'e ait 2009 verilerine göre boşanmanın en büyük nedeni %90 oranında “şiddetli geçimsizlik” olarak belirlenmiştir. Taylan ve Daniş (2016, s. 53)'a göre ASAGEM tarafından gerçekteştirilen bu araştırma; “geçimsizlik” başlığının alt nedenleri derinlemesine araştırılmış olması açasından Türkiye'de boşanma nedenlerine yönelik yapılmış ilk ciddi ve kapsamlı çalışma özelliği taşımaktadır.

Boşanma sebepleri arasında; ekonomik yetersizlik, dinî, ahlâkî ve manevi bağların ve değerlerin zayıflaması, sosyal fedakârlığın azalması, aile içi beklentilerin gerçekteşmemesi, bireyciliğinin artması, eşler arası sevgi ve saygının azalması, aile içi şiddet ve geçimsizlik sayılmaktadır (Seyyar, 2007, s. 154). Ayrıca toplumsal değişmelere bağlı olarak aile yapısı ve türlerinde yaşanan değişmeler, boşanmaya yönelik değer

yargılarının değişmesi ve kanuni açıdan boşanmanın kolaylaştırılması gibi etkenler de boşanma oranlarını arttırmaktadır (Taylan ve Danış, 2016, s. 48).

Yavuzer (2015, s. 165)'e göre boşanma sebebiyle danışmanlara başvuranların büyük bir bölümünde, eşler arası karşılıklı iletişimsizlikten kaynaklı duygu ve düşüncelerin sağlıklı bir şekilde ifade edilmemesi, herhangi bir tartışma/paylaşım yaşanmamış olması görülmektedir. Ayrıca evli kadınların kariyer planlamaları, aile içi istismar ve şiddet boşanmayı doğuran sebepler arasında kabul edilmektedir.

Mavili Aktaş'ın belirttiği verilere göre ülkemizde 2007 yılında 600 bin çift evlenmiş ve bu çiftlerden 3000'i ilk yılda boşanmıştır. Aynı zamanda son yıllarda büyük kentlerde boşanma oranları bir hayli artmış ve boşanmaların %48'i ilk beş yıl içinde gerçekleşmiştir. Yine Mavili Aktaş (2009, s. 48)'e göre bu sonuçlar bizlere eşler arası "anlama", "anlaşma" ve "iletişim sorunlarını çözme" becerilerinde ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. İletişim kurma becerileri düşük seviyede olan eşlerin aile içi ilişkilerde yaşanabilecek olası sorunlara karşı tahammül ve problem çözme becerileri de düşük olmakta ve tüm bunlar birlikte, çiftleri "kolay yol olarak" boşanmaya götürmektedir.

Amato (2010, s. 652)'ya göre kadınların ekonomik bağımsızlık seviyesi arttıkça boşanmaya yönelik eğilimleri de artmaktadır. Ayrıca çalışan kadınların ev içi ve dışı olmak üzere sorumluluk katsayısı daha fazla olduğundan çalışan kadın ile eşi arasında ev içi çeşitli rollerde iş bölümü veya paylaşım mevcuttur. Çoğu zaman bu iş bölümü, eşler arasında gerilime ve hatta daha da ileri giderek boşanmayla sonuçlanabilmektedir. Ayrıca günümüzde - özellikle batı toplumlarında başta olmak üzere - aile kurumunda yaşanan önemli ve hızlı değişimlerin getirdiği bir sonuç olarak boşanma oranlarının artmasında; evliliğe ilişkin beklentilerin artışı, üniversite mezunu olmayan erkeklerin düşük gelirli işlerde çalışmak durumunda kalması, toplumsal yapıda boşanma eyleminin benimsenmesi ve boşananların eskisi gibi etiketlenmemesi gibi etkenler de yatmaktadır (Amato, 2000).

Alptekin (2011, s. 38-39), boşanmayı geniş bir bakış açısıyla ele alarak Clarke-Stewart ve Brentano (2006, s. 50-51)'dan şöyle aktarmaktadır:

Kuşkusuz boşanma tek bir nedene sahip olgu değildir; pek çok faktör birbirine bağlı olarak boşanmanın ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Özellikle toplumsal değişimler boşanmaya

ilişkin yasal mevzuatın, ahlaki ve moral bakış açısının ve sosyal kısıtlamanın önündeki bariyerleri aşındırıcı yönde etkide bulunur. Sosyo-kültürel değişimler bizim “aile” olarak tanımladığımız kavramın sınırlarını genişletmekte; kişiler geleneksel özellikler taşımayan aileleri giderek daha fazla kabul edici yönde tutum sergilemektedirler. Bununla birlikte evliliklerin fonksiyonu dramatik bir şekilde değişime uğramakta; çiftler daha az sayıda çocuk sahibi olmayı isterken ailenin yerine getirmesi beklenen pek çok rolü toplumun diğer kurumları üstlenmektedir. Ailenin odağı, üretimden bağımsızlık isteklerine ve duygusal doyuma doğru kaymaktadır. Bu şekliyle günümüz aileleri önceki zamanlardaki ailelerden daha kompleks bir görünüm içerisindedir. Eşlerin her ikisinin de evin dışında çalışması tüm dengeleri değiştirmektedir. Ait olunan etnik grup, evlenme yaşı, sosyo-ekonomik statü, dindarlık düzeyi, çocuk sahibi olma gibi demografik faktörler ve kişiler arası ilişkiler çiftlerin boşanma risklerini artırabilecek etkiye sahiptir. Örneğin genç yaşta evlenme, ailede bir boşanma veya istismar öyküsünün bulunması kişinin boşanma riskini artırmakta; alkol kötüye kullanımı veya zayıf iletişim becerileri gibi belirgin kişilik ve davranış özellikleri bir çiftin ilişkisini giderek daha fazla istikrarsızlaştırmaktadır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006: 50-51; Akt. Alptekin, 2011, s. 38-39).

Evliliğe yüklenen anlamın değişmesi veya gerçek dışı anlam yükleme boşanmayı tetikleyen bir diğer önemli faktördür. Öyle ki, aile içi ilişkilerde eşler arası beklentilerin artışı ve ilişkilerde kişisel haz ve doyum duygusunun ön plana alınmasıyla evliliklerde “bireycilik” ve “mükemmeliyetçilik” olgusunu ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2000, s. 158).

Farklı kültürlere sahip evli çiftlerin aralarındaki sorunlar da boşanmayı tetikleyebilmektedir. Nitekim farklı kültürler farklı davranış ve düşünce kalıplarını oluşturmaktadır ve bu farklı davranış kalıplarına ve düşüncelere sahip bireyleri bir araya getirerek tek çatı altında ömür boyu evlilik bağı ile yaşamalarını kabul etmek bazen öngöründe hatalara sebebiyet verebilmektedir. Bu bağlamda özellikle ailelerle çalışan danışmanlar ve terapistlerin kültürel farkındalık edinmeleri gerekmektedir (Dattilio, 2015, s. 266).

İbrahimoğlu ise (2004, s. 38); “Bu yıl evlenen her iki çiftten birinin on yıl içinde boşanacağını, her on bir yetişkinden birinin boşanmayı yaşayacağını, boşanmaların %60’ının 25-39 yaş aralığındakilerden oluştuğunu, on sekiz yaşın altındaki çocukların en az yarısının ebeveynlerinin boşanacağını, her yıl bir milyondan fazla çocuğun boşanmadan etkilendiğini, boşanan kadınların, boşanan erkeklerden daha fazla ikinci evliliklerini yaptıklarını; ancak ikinci yapılan evliliklerin öncekinden daha fazla risk taşıdığını, her altı çocuktan birinin üvey evlat olduğunu ve üç yaşının altındaki çocukların

% 29'unun her iki ebeveynle birlikte yaşadığı" gibi boşanmaya dair nedenler ve boşanmanın sonuçlarını kapsayan genel bir panorama sunmaktadır.

2.4. Aile İçi Sağlık Sorunları

2.4.1. Cinsel Sorunlar

İnsanın tüm yaşamı boyunca en verimli dönemlerini kapsayan komplike bir süreç olarak cinsellik olgusu, bir bireyin psikolojik, fiziksel ve sosyal yaşantısının önemli bir ögesini oluşturmaktadır (Özguven, 2012, s. 1-2). Bu bağlamda cinsellik; sadece bir üreme eylemi değil, aynı zamanda eşlerin karşılıklı duygu ve hislerini birbirine aktarılmasını ve paylaşılmasını sağlayan bir yaşantı şeklidir (Yılmaz, 2007, s. 6). İçinde bulunulan toplumun değer yargıları, bireylerin davranışları ve beklentileriyle birleşerek zamanla cinselliğe dair bakış açımızı ve bilgilerimizi şekillendirmektedir (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 149). Bunun dışında cinsellik, ailelerde "yaşam kalitesi"ni arttıran bir etken olarak görülmektedir. Örneğin, kişinin hayatında geçirdiği ciddi düzeyde herhangi bir hastalık ve ameliyat durumu, kişinin evlilik hayatında cinsel sağlığını ve cinsel yaşamını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Sarıtaş, 2011, s. 18). Araştırmalara göre, "spinal kord yaralanması" geçiren hastalarının cinsel yaşamlarının olumsuz yönde etkilendiği ve bunun sonucu olarak kişinin yaşam kalitesinin düştüğü görülmüştür (Sezgin, 2007, s. 20).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre cinsellik; fiziksel, duygusal, psikolojik, entelektüel ve sosyal bileşenler ile iletişim, kişisel nitelikler, sevgi, yakınlık ve üreme (çoğalma) gibi değişkenlerin pozitif anlamda birleşimini sağlayan bir kavramdır. Cinsellik; insan yaşamı boyunca "yakınlık ve üreme", "keyif ve haz alma", "cinsel eğilim", "cinsel kimlik ve roller" ve "cinsiyet" öğelerini kuşatan merkezi bir yönü ve dürtüsü bulunmaktadır. Ayrıca cinsellik; "istek duyma ve arzulanmanın", "hayal etmenin", "inançlar ve tutumların", "değerlerin", "davranışların", "alışkanlıkların", "roller ve ilişkilerin" deneyimlendiği veya ifade edildiği bir olgudur. Cinsellik, bu ölçütlerin tümünü içermesine rağmen, bunların tümüyle her zaman deneyimlenemeyebilir veya ifade edilemeyebilir. Cinsellik; biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, politik, kültürel, etik, yasal, tarihi, dini ve manevi (ruhsal) faktörlerin etkileşimini içermektedir (WHO, 2006). Bu bağlamda cinsel yaşam için diyebiliriz ki; insanlara ait birçok bileşenden oluşan "ilişki kurma becerisi ve iletişim tarzı", "kişinin öz güvene sahip olması", "yaşam koşulları", "yaşanılan çevre" ve "inanç ve değerler" son derece komplike bir yapıya sahiptir (Eşel, 2006).

Cinsellik, eşler arası bir iletişim kanalını oluşturmaktadır. Cinsellik sadece bedensel bir iletişim değil; aynı zamanda eşler arası kişilik ve değer iletişimidir. Bu noktada eşler arası cinselliğin doyurucu bir nitelikte olması, her ikisinin de gerek bireysel gerek ailevi yaşam kalitesini ve doyumunu arttırmaktadır (Kayır, 2001, s. 8).

Sadece doyum sağlamak amacıyla gerçekleşen genital bir birleşmeden ibaret olmayan cinsellik veya cinsel uyum; esasında eşler arası genel uyumun sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Kompleks bir ruhsal yapısı olan bu parça, “sevme”, “sevilme”, “dokunma”, “okşanma”, “konuşma” ve “bağlılık” gibi cinsel uyumu sağlayabilmek için çok çeşitli duygu ve ruhsal ihtiyaçları barındırmaktadır. Cinsel uyum, bir bireyin hayatı içinde yer alan ve diğer uyum alanları olan iş uyumu ve toplumsal yaşam ile uyumlu olduğu takdirde daha verimli olmaktadır. Bir alandaki uyumluluk veya uyumsuzluk bir diğerini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Örneğin iş hayatında ciddi uyumsuzlukları olan bir bireyin cinsel hayatında da uyumsuz olması olasıdır. Tam tersine toplumsal hayatta gayet uyumlu olan biri cinsel hayatında da doyum alabilmektedir (Ateş, 2015, s. 122).

Eşler arası evlilik ilişkileri ve doyumunda cinsel ilişkinin direkt ya da dolaylı birçok etkisi bulunmaktadır. İstenilen düzeyde bir cinsel ilişkileri bulunan eşlerde, anksiyete gibi kaygı bozuklukları daha az görülürken, aynı zamanda istenilen cinsel ilişki performansı; eşleri birbirine yakınlaştırmakta ve aralarında sevgi, saygı, sıcaklık, birbirini koruma ve değerli kılma vb. duyguları oluşturmaktadır. Bunun aksine cinsel ilişkilerinde bir takım sorunlar yaşayan veya beklenen düzeyde cinsel ilişki seviyesine ulaşamayan eşler arasında, eşlerin erkeklik ve kadınlık rollerini hissetmede bir dengesizlik yaşamasına sebep olmakla beraber ayrıca, eşler arası gergin olma hali, değersizlik, güçsüzlük, doyum eksikliği, iletişim bozuklukları vb. bir takım sorunlar baş göstermektedir (Dokur ve Profeta, 2006). Bu bağlamda evliliklerde çeşitli sorunlar ve çatışma alanları oluşturan konulardan birisinin de eşler arası cinsel ilişki sorunları veya cinsel işlev bozuklukları olduğu söylenebilir.

Cinselliğin üzerindeki etkili faktörlerden biri de (eşler arası) iletişimdir. Cinsel iletişimin açık olması ile evlilik uyumu arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Trudel (2002) tarafından 996 bireyle telefon üzerinden yapılan bir anket çalışmasında, cinsel iletişimin 60 yaş altındaki kadın ve erkek bireylerin evlilik ilişkisindeki doyum düzeyine önemli bir

katkı sağladığı tespit edilmiştir (Çelik, 2015, s. 116-117). Tam tersine iletişimin sorunlu olduğu eşler arasında cinsel yaşam doyumunda da sorunlar yaşanmaktadır.

Eşler arasında kişisel bir bağ kuran cinsellik, eşler arası ilişkiyi ve iletişimi bağlayıcı bir güce sahiptir. Eşler arası cinsellik ilişkileri ne kadar gelişkin ise aile ve evlilik hayatı da bir o kadar sağlıklı olmaktadır. Cinsellik ilişkisinde sorunlar yaşayan eşlerin birbirleriyle iletişim noktasında da bir takım problem ve çatışmalar yaşayabilmektedir. Aynı zamanda cinselliğin yeterli bir seviyede ve kalitede olmadığı evliliklerde eşler arasında bağlar zayıflamaktadır (Canel, 2007, s. 132-133).

Dokur ve Profeta (2006)'ya göre; eşler arası ilişkileri cinsellikten bağımsız düşünmek yanlış bir sonuç doğurmaktadır. Bir başka ifadeyle eşler arası problemlerin bir bölümü cinsel ilişkiler üzerinden yaşanmaktadır. Eşlerin aralarındaki ilişki biçimleri ve davranış tarzı, cinsel ilişkilerinde de görülebilmektedir. Bu bağlamda eşler arası cinsel çatışmalar da, tıpkı iletişim sorunlarında olduğu gibi eşlerin cinselliğe yönelik isteklerini veya istemediklerini açık bir şekilde birbirleriyle konuşmama ve birbirlerine ifade etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Oysaki cinsel çatışmaların çoğunda eşlerin birbirleriyle açık bir ifadeyle konuşabilmeleri sorunların birçoğunun çözümünü kolaylaştırmaktadır. Bu noktada Velidedeoğlu Kavuncu (2011, s. 150)'ya göre “iki kişinin duygusal yakınlığı eşliğinde sevgi, şefkat ve cinsel hazzı suçluluk, korku ve utanma duygusu hissetmeksizin karşılıklı yaşamaları ve yaşatmaları” sağlıklı cinsellik olarak tanımlanmaktadır.

Eşler arasında cinselliğe yönelik yaşanabilecek sorunlardan birisi de eşlerin en az birisinde görülen cinsel işlev bozukluklarıdır. Cinsel işlev bozuklukları, birtakım psikolojik ve sosyal nedenlerden kaynaklanabilmekte ve genelde birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 155). “Erken yaşlarda yaşanan travmatik (taciz vb.) cinsel durumlar”, “cinselliğe yönelik eksik ve yanlış bilgiler (cinsel mitler)”, “eşler ile iletişim sorunlarının yaşanması”, “eşlerin ilişkiye yönelik beklentileri”, “aile yapısı”, “psikolojik ve psikiyatrik hastalıklar”, “psikolojik endişeler (performans anksiyetesi, kontrol kaybı endişesi)” ve “ensest ilişkiler” gibi psikolojik kaynaklı faktörler ile “yaş”, “alınan ilaçların etkisi”, “vasküler ve nörolojik rahatsızlıklar”, “alkol ve madde kullanımı” gibi fiziksel kaynaklı faktörlerden

kaynaklanan cinsel işlev bozuklukları oluşabilmektedir (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 150).

Eşler arası ilişkiler ile cinsel ilişkilerin arasındaki bağ hakkında farklı bakış açıları da mevcuttur:

Eşler arasındaki genel ilişkide uyum sorunu bulunuyorsa cinsel işlev bozukluklarının varlığı; bunun tam tersi, yani cinsel sorunları varsa genel ilişkilerinde de sorunun varlığı söz konusu olabilmektedir. Ancak, genel ilişkide sorun yaşayıp cinsel yaşamlarının mükemmel olduğunu veya genel ilişkileri iyi olmasına karşın sadece cinsel sorunu olduğunu söyleyen çiftler de bulunmaktadır. Cinsel alan yalnızca ilişki hakkında bilgi vermez, aynı zamanda sorunların dramatik şekilde ele alındığı bir alandır. Çünkü çiftler cinsel konularda oldukça kırılgandırlar. Cinsel sorunlar çiftlerde intim ilişkiden korku (incitilmekten terkedilmekten, kontrolü kaybetmekten oluşan korkular) neticesinde birbirlerine yakın hissedememekten ve mesafeli olma çabalarından da kaynaklanmaktadır. Cinsellik ile genel evlilik sorunları arasındaki örtüşmenin bir nedeni de tatmin edici bir cinsel ilişkide iyi iletişimin önemidir. İletişim becerileri, evlilik ilişkisinde olduğu gibi cinsellikte de önemlidir. Bazı çiftlerin sınırlı tecrübesi ve cinsellikle ilgili konuları konuşmadaki utangaçlığı, iletişim konusundaki eksikliklerinin daha da göze batmasına neden olmaktadır (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 164-165).

Eşler arası cinsel doyumsuzluğun temel nedenlerinden birisi, birbirlerini karşılıklı olarak “uyaramamaları” ve cinsel duyguları “paylaşamamaları” olmaktadır. Cinsel ilişkide eşlerin birbirlerine karşı çekingen davranışlar sergilemeleri ve cinsel ilişkinin kimin tarafından yönetileceğinin belirsizliği, ilişkilerde bir takım doyumsuzluklara sebep olmaktadır (Özgüven, 2001, s. 286). Ayrıca eşler arasındaki çeşitli sebeplerle çatışmalar ve gün içinde yaşanmış bir sorunun gücenme ve kızgınlık duygularıyla çözülmemiş olması da cinsel ilişkiyi olumsuz etkilemektedir (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 163).

Kayır (2001, s. 10)’ göre cinselliğe yönelik cinsel işlev bozukluğundan kaynaklanmayıp terapi gerektirebilecek bir takım cinsel sıkıntılar, eşler arası sorun olarak baş gösterebilmektedir. Bunlar;

- Cinsel ilişki sıklığı ve cinsel ilişkinin şekli,
- Cinselliği başlatma veya geri çevirme/reddetme,
- Cinsellik hakkında tartışmalar/kavgalardır.

Cinsel yaşam dinamiklerine ve olası cinsel sorunların nedenlerine farklı bir açıdan değinen Özüğurlu (2013, s. 108-109)’ya göre, cinsel yaşam; ruhsal ve toplumsal

yaşamdaki bağımsız düşünülemez. Bu nedenle ruhsal yaşamda gerilim ve çatışmalara sebep olan tüm etkenler, cinsel yaşamımızı da etkilemektedir. Öte yandan ruhsal gerilim ve çatışmalar psikolojik olduğu kadar toplumsal niteliklere de sahiptir. Evliliğin de sorumlulukları ve sorunları bir arada barındıran toplumsal bir kurum olduğu düşünüldüğünde, bu kurumda yaşayan eşler arasında ortaya çıkacak olası sorunlar da toplumsal ve psikolojik kaynaklı olacaktır. Buna göre eşlerin yaşadığı kişisel ya da aralarında yaşadıkları bireysel, toplumsal ve ruhsal çatışmalar, aralarındaki cinsel yaşamı da doğrudan etkileyecektir. Bir başka ifadeyle toplumsal ve psikolojik çatışmalar, aile içi cinsel yaşamın niteliğini belirleyen önemli bir noktadır.

Eşler arası cinsel yaşam çok önemli olmakla beraber, aile hayatının başarısını belirleyen tek kriter değildir. Cinsel ilişki; evlilik doyumunun tek belirleyicisi olmamakla beraber, eşler arası uyumsuzlukta etkilenen bir yapıda olması nedeniyle çift yönlüdür. Evlilikteki herhangi bir sorunda cinsel yaşam etkilenebilmektedir. Aynı şekilde cinsel doyumsuzluk da evliliği etkileyebilmektedir. (Bilen, 2009, s. 146) . Özetle denilebilir ki cinsel yaşam; “eşler arası ilişki”, “eşler arası uyum” ve “evlilik (özellikle psikolojik, iletişim ve toplumsal olmak üzere) sorunları” arasında çift yönlülük veya karşılıklılık mevcuttur. Cinsel yaşam, bu üç öğeden hem etkilenmekte hem de bu üç öğeyi etkileyebilmektedir.

Cinsel işlev bozukluklarının nedenleri üç aşamada ele alabilmektedir:

Tablo 3

Cinsel İşlev Bozukluklarının Nedenleri

<p><i>Hazırlayıcı (cinsel işlev bozukluğunun ortaya çıkmasını kolaylaştıran ve yatkınlığını arttıran) Etkenler</i></p> <p>Yetiştirilme tarzı Olumsuz aile ilişkileri Yetersiz veya yanlış cinsel bilgilendirme Erken travmatik cinsel yaşantılar Yaşam biçimi</p>
<p><i>Ortaya Çıkaran (cinsel işlev bozukluğunun hazırlayıcı etmenlerini ilerleten ve devam ettiren) Etkenler</i></p> <p>Eşler arasında uyumsuzluk Yetersiz veya yanlış cinsel bilgilendirme (Cinsel mitler) Travmatik cinsel yaşantı Hamilelik ve doğum Evlilik dışı ilişkiler Gerçekdışı beklentiler Eşlerden birinin cinsel sorununun olması Fiziksel veya psikiyatrik hastalıklar Alkol ve madde bağımlılığı Yaşlılık</p>
<p><i>Sürdüren (cinsel işlev bozukluklarını kronikleştiren veya durumu daha kötü hale getiren) Etkenler</i></p> <p>Yetersiz veya yanlış cinsel bilgilendirme (Cinsel mitler) Performans anksiyetesi ve yetersiz ön sevişme Suçluluk ve utanma duyguları Eşler arasında yetersiz iletişim Eşlerin genel olarak ilişkisinde sorunların yaşanması Eşler arasında çekiciliğin kalmaması Psikiyatrik hastalıklar</p>

Kaynak: (Velidedeoğlu Kavuncu, 2011, s. 156)

2.4.2. Aile Üyelerinin Yaşadıkları Kişisel ve Ruhsal Sorunlar

Aile üyelerinin ruhsal sağlık³⁵ dengesi bozulduğunda bireyin, gerek ailenin diğer üyeleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerini, gerek mesleki çalışmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Kişinin kaygı, huzursuzluk, tedirginlik, umutsuz düşünme ve kendisine olan güvenin sarsılması gibi insanlarla olan ilişkilerin bozulacağı tarzda ve kendisini yetersiz ve güçsüz hissetmesi, olaylara verilen anormal aşırı tepkiler, davranış ve düşüncelerde tutarsızlık hali gibi psikolojik ve ruhsal sorunlar yaşaması, aynı zamanda evlilik ilişkilerinde de sorunlara sebebiyet vermektedir (Özgüven, 2001, s. 80).

Turner ve Copiec (2006)'in 649 üniversite öğrencisiyle yaptıkları bir araştırmada, aile üyeleri arasında yaşanan çatışmaların gençlerin/çocukların ruh sağlığı üzerine etkileri incelenmiştir. Yapılan bu araştırmada; aile içi yaşanan sorunların gençlerde/çocuklarda; ilaç ve alkol kullanımı, depresyon ve kişilik bozuklukları yaşama vb. sorunları tetiklediği ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada ayrıca aile içi sorunların gençlerde/çocuklarda; öz benlik saygısını düşürdüğü ve gençlerin/çocukların duygusal ilişki ve iletişimini de olumsuz yönde etkilediğine dair sonuçlar bulunmuştur (Kargı ve Akman, 2006, s. 143).

Evlilikte ortaya çıkan sorunlar ve eşler arası uyum problemlerinde, genel olarak çiftlerin kişilik bozuklukları ve zararlı alışkanlıkları rol oynamaktadır. Evliliklerdeki ilişkinin niteliği ve düzeyi, aile üyelerinde kişilik bozukluklarını tetikleyebilmektedir. Aynı zamanda alkol ve madde kullanımı, kumar, kıskançlık ve sinirlilik gibi “kişilik özelliklerine” yönelik olumsuz belirtiler ortaya çıkabilmektedir (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, s. 344). Alkol ve madde bağımlılığı, eşler arasında sorunlara yol açabilecek özel etkenlerden birisidir. Doğal olarak da bu sorun, diğer sorunlarda olduğu gibi sadece eşleri değil; aynı zamanda ailede yaşayan tüm aile üyelerini de etkilemektedir (Dattilio, 2015, s. 283).

Yapılan bir takım araştırmalara göre; “evlilik problemleri yaşayan çiftlerin yaklaşık %30’unda eşlerden birisinin³⁶ depresif yapıda olduğu görülmüştür. Bu yapıda olan eşlerin, evlilikleriyle olan sorunları, “ani öfke patlamaları”, “şiddet ve öfke”,

³⁵ “Ruhsal yönden sağlıklı olmak, bireyin, kendi kendisi ile çevresini oluşturan kişiler ve toplumla uyumlu ve barış içinde olması, bu denge ve uyumlu halini koruyabilmek için gerekli ve sürekli çabayı sürdürebilmesi anlamına gelmektedir” (Özgüven, 2001, s. 80).

³⁶ Eşler burada aynı zamanda ebeveyn rolüne de sahiptirler.

“tükenmişlik ve geri çekilme” şeklinde belirtileri bulunmuştur (Cummings ve Davies, 2014, s. 6-7).

Eşler arası ilişkilerde sıklıkla görülen problemlerin temelinde davranış bozuklukları, eşlerden birisinin veya ikisinin zihinsel bir rahatsızlık yaşaması, depresyon vb. gibi sağlık sorunları da bulunmaktadır. Aynı zamanda bu psiko-sağlık sorunları sadece eşler arasında değil aynı zamanda birlikte yaşayan diğer aile üyelerinin genelinde bir takım çatışmalar yaşanmasına neden olabilmektedir (Dattilio, 2015, s. 278).

Ailedeki bir üyenin genel olarak “ailesinin ilgisizliği veya aile içi iletişim ve etkileşim zayıflığı” ve “çeşitli diğer aile içi sorunlar” sebebiyle uyuşturucu madde kullanımına başladığı görülmektedir (Tamar, Ögel ve Çakmak, 1997, s. 78). Bu durum, aile üyelerinin ciddi bir sebep olmaksızın madde bağımlılığına yönelmediğini bizlere göstermektedir. Ayrıca aile üyelerinden birisinin bir hastalık davranışı olarak madde bağımlısı olması, aileyi psiko-sosyo-ekonomik açıdan derinlemesine etkilemekte ve ailenin birçok işlevini zayıflatmaktadır. Ayrıca madde bağımlılığı topluma da bir yük yüklemekte olan ağır ve şiddetli bir hastalık olduğundan bu hastalıkla mücadele de oldukça çetin geçmektedir. Tüm bu süreçte ilk başta madde bağımlılığı olan bireyin aile yapısı yıpranmakta daha uzun vadede ise topluma zarar gelmektedir (Tamar, Ögel ve Çakmak, 1997, s. 78-79).

Aile üyelerinin kişilik bozuklukları veya ruhsal sorunları bazı durumlarda aile ortamından kaynaklanabilmektedir. Denilebilir ki çocukların sağlıklı gelişimi ancak ailede sağlanabilmektedir. Bu bağlamda aile ne kadar sağlıklı ve nitelikli ilişkileri olan bir ortama sahipse çocuk da o kadar sosyal ve psikolojik anlamda sağlıklı ve nitelikli gelişip büyümektedir. Dolayısıyla, ebeveynlerin sorunlu davranış ve tutumları, aile ilişkilerindeki çatışmacı iletişim ve yıkıcı üslup; çocuklarda meydana gelen kişisel ve davranış bozukluklarında önemli oranda belirleyici konumdadırlar. Çocuklara yönelik ailede var olan “güvensiz bağlanma”, “çocukların yetersiz ve/veya yanlış yönlendirilmesi”, “kestirilemeyen şiddetli disiplin cezaları uygulama”, “çocukların yanlış ve istikrarsız takibi ve kontrolü”, “ailede sürekli bir çatışma halinin bulunması”, “ebeveynlerin çocukları öteleme davranışları”, “ebeveynlerin madde kullanımı” gibi etkenler, bir aile üyesi olarak çocukların kişisel, ruhsal ve fiziksel dünyalarında çok ciddi sorunlar ortaya çıkarmakta ve aile üyelerinin çeşitli kişilik (saldırgan ve suça meyilli olma) ve davranış bozuklukları (madde kullanımı vb.) sergilemelerine yol açmaktadır (Sanders, 2000, s. 931-932).

BÖLÜM 3: AİLE İÇİ SORUNLARA YÖNELİK PSİKO-SOSYAL HİZMETLER VE AİLE DANIŞMANLIĞI

3.1. Aile Sorunlarına Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler ve Aile Sosyal Hizmeti

Günümüzde bireylerin yaşadıkları sorunlar iki temelde değerlendirilmektedir. İlki, tarihsel ve toplumsal süreçte insan yapısı ve kişiliği sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Bu bireylerin aile hayatında yaşadıkları olumsuz durumlar kişiliklerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin evlenmek, boşanmak, işten ayrılmak veya iflas etmek gibi durumlar; ailenin mutluluğunu sekteye uğratabilmektedir. Bu gibi durumlarda insanın kişilik yapısının olaylardan nasıl etkilendiği doğrudan anlaşılamadığı için; sorunlar daha çok ailenin birliğini bozacak türde eşler arası anlaşmazlıklar, suç işleme, psikolojik veya ruhsal hastalıklar şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bireylerin yaşadıkları sorunlara neden olan ikinci etken ise; içinde bulunduğumuz toplumda ortaya çıkan yapısal-işlevsel değişimlerdir. Hızlı nüfus artışı, işsizlik, kentlerdeki gecekonduların yaygınlaşması gibi sorunlara ileri düzey teknoloji ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması da eklenince insan sağlığını psiko-sosyal açıdan tehlikeye atabilecek birçok sorun meydana gelebilmektedir (Turan, 2009, s. 2). Tüm bu sebepler doğrultusunda temelde bireyden başlayarak aileye ve topluma yönelik psiko-sosyal hizmetlere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Toplumsal, kültürel, ekonomik ve psikolojik anlamda modernleşme, sanayileşme, küreselleşme ve kentleşme dörtlüsünün tetiklediği değişimler sonucu insanların bireysel ve aile hayatında ortaya çıkardığı endişe ve korkular; özel kuruluşlar ve devlet kurumları aracılığıyla aile birliğinin bozulmasını önlemek amaçlı koruyucu, önleyici ve aile hayatını güçlendirici birtakım psiko-sosyal aile hizmetlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Babaoğlu ve Şener, 2013, s. 404).

Mavili Aktaş (2014a, s. 88)'a göre, Türk toplumunda, hâlâ kutsal kabul edilen aile kurumu, modern dönemde yaşadığı çeşitli değişimler sebebiyle yeniden tanımlanmaya ve kaybetmeye başladığı güveni yeniden tesis etmeye ihtiyaç duymaktadır. Tam da bu noktada devreye aileye yönelik psiko-sosyal hizmetler girmektedir. Bu hizmetler aracılığıyla aile kurumu, aileyi tekrar eski değerini ve önemini kazanması noktasında roller üstlenmektedir.

Psiko-sosyal hizmetler, aile üyelerinin ilişkilerini ve yaşam kalitelerini yükseltmek ve üyeler arası (başta iletişim olmak üzere) aile içi ilişkileri nitelikli kılmayı ve aile üyeleri arasında yaşanabilecek olan olası sorunları ve çatışmaları engellemeyi amaçlamaktadır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 21).

Tarihsel süreçte ilk olarak 1800'lü yıllarda "yoksullara yardım dernekleri" şeklinde aileye ekonomik sorunlarına yardımcı olmak amacıyla ortaya çıkan psiko-sosyal hizmetler, ilerleyen dönemlerde toplumsal değişmelerin bireylerin ve ailelerin ihtiyaçlarını da değiştirmesiyle artık aile içi sorunları daha geniş perspektiften ele alarak hem akademik hem de uygulama (süpervizyon) bağlamında profesyonel bir bakış açısıyla analiz eden ve değerlendiren bir sisteme geçmiştir (Güran, 1983, s. 14-15; Duman, 2001, s. 184). Bu çerçevede psiko-sosyal aile hizmetleri zaman içerisinde değişime uğramış ve çeşitli spesifik alt dallara ayrılmıştır. Bu alt dalların en önemlisi ve kapsayıcı olanı ise "Aile Sosyal Hizmeti"dir.

Sosyal hizmetlerin odak noktasını birey ve aileler oluşturmaktadır. Bu birey ve ailelerin kendilerinden ya da çevrelerinden kaynaklı maddi-manevi birtakım sorunların çözülmesine yardımcı olan ve iyileştirici, güçlendirici, koruyucu ve önleyici hizmetler sunan sosyal hizmetler, aynı zamanda ailenin toplumsal alanda işlevlerini kazanmasını amaçlamaktadır. (Çamur Duyan, 2016, s. 75). Bu bağlamda, ailelerin sağlık, refah ve mutluluğunu önemseyen sosyal hizmetler; aile içi sorunların çözümünde ailelere destekleyici hizmetler sunmaktadır.

Sosyal hizmet disiplini, ailenin ihtiyaçlarını ve sorunlarını bir bütün şeklinde ele alarak, aile hizmetlerini öncelikli bir sosyal hizmet faaliyeti olarak görmektedir. Bu bağlamda, bütüncül bakış açısına sahip olan sosyal hizmet, ailelerin ihtiyaç duydukları hizmetlerden yararlanmayı hedeflemekte ve insanlara bu konuda destek olmaktadır (Duyan, Özgür Sayar ve Özbulut, 2008, s. 86). Bu nedenle her ne kadar üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından aile sosyal hizmet faaliyetleri verilse de bu konuda aile hizmetleri, birincil derecede sosyal hizmet kuruluşlarını ve faaliyetlerini kapsamaktadır. Yani, aile hizmet kurumları birincil seviyede sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Koşar, 2001, s. 84-86; İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009, s. 38).

Aile içinde ortaya çıkan sorunlar, aile üyelerini bireysel ve toplumsal olarak olumsuz yönde etkilediği için bu konu sosyal hizmet disiplininin temel alanlarından birini oluşturmaktadır (Bulut, 1993, s. 20-21). Bu bağlamda aile içi sorunları çözmek için; sorunun içeriği, seviyesi ve niteliğine göre eğitici, tedavi edici, danışmanlık veya savunuculuk hizmetleri çerçevesinde bir müdahale ihtiyacı duyulmaktadır (Özbesler, 2011, s. 120).

Sosyal hizmet mesleğinin aileye yönelik görev ve müdahaleleri “aile sosyal hizmeti” adı altında ifade edilmektedir. Aile sosyal hizmeti, bir bütün olarak ailenin ve birer birey olarak aile üyelerinin ailevi ilişkileri, sosyal uyumları ve her türlü işlevlerinin yerine getirilmesi ile ilgili sorunlarının çözümüne yardım etmek; aile hayatını geliştirmek ve güçlendirmek; böylece ailenin refah, mutluluk ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla bilinçli ve sistemli bir biçimde yapılan müdahale ve uygulamaları kapsayan mesleki bir faaliyet türüdür. Aile sosyal hizmetinin başlıca amacı uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunmak, aileyi bir arada tutan bağları kuvvetlendirmek ve aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı bir biçimde gelişmesine ve toplumsal yaşama uyumlarına yardım etmektir. Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi, aile sosyal hizmetinin amacının toplumsal ve bireysel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Toplumsal boyut açısından ele alındığında aile sosyal hizmetinin amacı aileyi her yönüyle güçlü kılmak ve toplumdaki kuramsal işlev ve görevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesinde yardımcı olmaktır. Bireysel boyut açısından ele alındığında ise aile üyelerine birey itibarıyla yaklaşım söz konusu olmaktadır. Bu yönden ulaşılmak istenen amaç ailedeki kişilerin bir birey olarak doyurucu bir yaşama sahip olmalarına, sağlıklı bir kişilik edinmelerine ve sosyal bakımdan topluma yararlı kişiler olarak işlevlerini yerine getirmelerine yardımcı olmaktır (Bulut, 1993, s. 21).

Bulut (1993: 21)’un aile sosyal hizmet tanımından yola çıktığımızda aileye yönelik oldukça kapsamlı hizmet türleri karşımıza çıkmaktadır. Aile üyelerinin psikolojik ve iletişim kanalları kullanılarak sorunları çözen tedavi edici hizmetler ve danışmanlık hizmetleri, ailenin çeşitli yönlerden geliştirilmesi ve korunmasını sağlayan bakım hizmetleri; aileyi olumsuz olarak etkileyebilecek sosyo-çevresel ve sosyo-kültürel koşulların iyileştirilmesi başlıca hizmetleri oluşturmaktadır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 78). Duyan (2010, s. 265)’ın ifadesiyle aile içi sorunlara sahip ailelere çeşitli yollarla müdahale anlamında şemsiye bir kavram olan “aile sosyal hizmeti”nin temel amacı; ailelere rehberlik, danışmanlık vererek tedavi ve rehabilite hizmetlerinde yardımcı olmaktır. Güran (1983, s. 13)’a göre “aile sosyal hizmeti” kavramsal olarak “aile hizmet kurumları” şeklinde de ifade edilebilmektedir ve aile hizmet kurumlarının temel amacı; ailenin güçlenmesi, korunması, ailede var olan

sorunların çözülmesi ve aile üyelerinin birlik içinde sağlıklı ve verimli bir hayat sürmelerine yardımcı olmaktadır.

Aileye yönelik sosyal hizmet müdahaleleri temelde üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla;

- Aile yaşam dinamiğini ve ebeveyn-çocuk ilişkisini nitelikli kılmak amacıyla oluşturulan “eğitici hizmetler”,
- Aile içi sorunları çözmeye ve aile birliğini sağlamaya yönelik “danışmanlık ve tedavi hizmetleri”,
- Ailenin diğer toplumsal kurumlarla ilişkisini düzenleme ve “savunuculuk hizmetleri”dir (Freed, 1982, s. 472 – 481; Akt. Koşar, 2001, s. 85-86).

Birinci müdahale türü olan eğitici hizmetlerin temel amacı, aile içinde herhangi bir sorun olup olmadığına bakılmaksızın aile üyeleri arasındaki iletişim ve ilişkiyi sağlıklı hale getirmek ve ailede yaşayanların karşılıklı olarak sorumluluklarının bilincinde olmalarını sağlamaktadır. Danışmanlık ve tedavi hizmetleri ise daha çok sorun çözmeye yönelik bir faaliyettir. Bu hizmet türü, aile yaşamında oluşan sorunlar ve birliğin bozulması durumunda sorunların danışmanlık yöntemiyle veya tedavi edilerek çözülmesine ve ailenin işlerliğini yeniden kazanmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Ayrıca, danışmanlık ve tedavi hizmetleri ailedeki sorunları önlemek veya çözmek kadar ailelerde bu sorunların ortaya çıkmasından çok daha önce ailelerin en baştan sağlıklı bir şekilde kurulmasında da önemli bir rol üstlenmektedir. Üçüncü müdahale türü olan savunuculuk hizmeti ise ailelerin özel ve sosyal kurumlarla olan ilişkilerini düzenleyen bir faaliyettir. Kurumlarla olan işlerini sonuçlandırma ve takip etme gücü olmayan ailelerin yanında bulunarak, söz konusu işlerin takibinin yapılması ve gerekli haklarının alınması veya savunulması için izlenmesi gereken tüm yolları kullanan ve ilgili kurumlara baskı yapan bir hizmet çeşidini oluşturmaktadır. (Koşar, 2001; Güran Koşar, 1992, s. 175-182; Karataş ve Baykara Acar, 2011, s. 10).

Toplumda yaşanan hızlı değişimlerin, aile yapısı ve yaşantısında oluşturduğu birçok dönüşümler, aile sosyal hizmetinin aileye yönelik faaliyetlerinin ve sorumluluklarının da yeni rollere bürünmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu durum eğitici, tedavi edici ve danışmanlık hizmetleri ve savunuculuk gibi yeni profesyonel faaliyetleri ortaya çıkarmıştır (Mavili, 2015, s. 122).

Ailelere yönelik psiko-sosyal hizmet faaliyetlerinin - farklı türlerde olsa da - temel felsefesini; “ailenin yaşam ve üyeler arası ilişkileri nitelikli hale getirmek” ilkesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda toplumsal değişimle beraber yaşanan dönüşümlerin aile üzerinde bıraktığı etkileri ve aile içi yaşanan sorunları azaltmak amacıyla aile hizmetlerinin çekirdek programı olan aile danışmanlığı (family counseling), aile hizmetlerinin danışmanlık faaliyetlerini oluşturmaktadır. Öte yandan koruyucu, önleyici ve eğitici hizmetler; aile hizmetlerinin diğer önemli faaliyetleridir. Aile hizmetlerinde üçüncü faaliyet olarak ise, ailenin kendisi dışındaki diğer toplumsal kurumlarla ilişkilerini düzenleme ve savunuculuk faaliyetleri bulunmaktadır (Duman, 2001, s. 184-185).

Ailelere yönelik sorunları çözme ve müdahalede bulunma noktasında Sosyal Çalışmacılar (veya meslek elemanları), ailelerin yaşadıkları sorunlara yönelik çeşitli aile destek hizmetleri veya aileye yönelik destekleyici programlar uygulayabilmektedirler. Bunların başında aile toplantıları, aile eğitimleri, ebeveyn-çocuk programları, aile içi iletişim eğitimleri, aile rehberliği, aile terapisi ve aile danışmanlığı hizmeti de gelmektedir (Adams, 2015, s. 361).

Tablo 4’de de görüleceği üzere aileye yönelik sosyal hizmet müdahaleleri ve psiko-sosyal aile hizmetleri en nihayetinde üç temel kategoride şekillenmektedir (Çamur Duyan, 2001, s. 216).

Tablo 4

Sosyal Hizmet Perspektifinden Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler

Danışmanlık (Tedavi) Faaliyetleri	Eğitici Faaliyetler	Savunuculuk Faaliyetleri
a. Aile Danışmanlığı/Tedavisi/Terapisi b. Evlilik Danışmanlığı/Terapisi c. Çift Danışmanlığı/Terapisi d. Boşanma Arabuluculuğu e. Aile Rehberliği	a. Aile Eğitimi b. Evlilik Okulu c. Ana-Baba Okulu	a. Aile Mahkemeleri

3.1.1. Eğitici Hizmetler

Eğitici faaliyetlerin en genel kavramı olarak kullanılan “aile eğitimi” (family education); aile kurumunun yaşam dinamiğine ve aile üyelerinin bireysel hayatına katkı sağlamaya ve birtakım bilgi, beceri ve tutumlar edinmesine yönelik bir faaliyet çeşidi olup; literatürde “aile destek hizmetleri” (family support agencies), “aile yaşam/hayatı eğitimi” (family life education), “aile geliştirme faaliyetleri” (family enhancement services) veya “aile hizmetleri” (family agency) gibi çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır (Alpaydın ve Canel, 2011, s. 3).

Aile destek hizmetlerinde danışmanlık faaliyetlerindeki amaç aile içi ilişkilerdeki bozuklukları düzeltmek iken; aile eğitiminde ise aile içinde herhangi bir sorun olmasına bakılmaksızın aile hayatının daha nitelikli olması ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı kurulmasını hedeflemektedir. Ayrıca aile eğitiminde; aile üyelerinin aileye yönelik temel sorumluluklarını daha iyi şekilde yürütmek için bir takım eğitici faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Çamur Duyan, C, s. 8). Söz konusu bu faaliyetler en genel kavram olarak “aile hayatı eğitimi” şeklinde adlandırılmaktadır. Evlenecek adaylara, evlenen çiftlere ebeveynlik rollerini geliştirmede özellikle anne-baba eğitimleri vb. faaliyetler eğitici kapsamda değerlendirilmektedir. Bu bağlamda danışmanlık faaliyetleriyle başta boşanma olmak üzere aile içi sorunları önleyebilmek veya en aza indirmek önemli olduğu kadar; eğitici faaliyetlerle bu ailelerin evlilik aşamasından itibaren daha sağlıklı bir şekilde bir aile kurulması ve evliliklerin kalıcı şekilde sürdürülmesine yardımcı olmak da bir o kadar önemlidir. (Güran Koşar, 1992, s. 180).

Ailelerin gerek kurumsal kimliğini gerekse aile üyelerinin hayatını kaliteli kılmayı destekleyici bir hizmet türü olan aile eğitimi (Davarcı, 2014, s. 198), toplumsal değişimlerin ailelerde ve evlilik algılarında oluşturduğu dönüşümler sebebiyle daha da önem kazanmıştır. Günümüzde yeni evli çiftlere ve gençlere evlilik yolunda geçmiş dönemlerde tecrübelerini aktaran aile büyükleri pek bulunmamaktadır. Ayrıca evliliğe yönelik geleneksel bilgilerin yerini yeni bilgiler aldığı için eğitici, önleyici, geliştirici, koruyucu aile hizmetleri ön plana çıkmıştır (Çayboylu, 2002, s. 323; Göç, 2006, s. 32). Diyebiliriz ki eğitici aile hizmetleri; toplumsal yapının değişmesi ve gelişmesi karşısında bir birey olarak aile üyelerinin sağlıklı bir aile hayatı sürdürebilmeleri için eğitici ve destekleyici hizmetler sunmaktır. Öte yandan bu eğitimler; aileye yönelik hizmet veren

kurumlarında yaşanan toplumsal değişmeler karşısında gerekli tedbirleri alarak hazırlıklı olmasını sağlamaktadır (Çamur Duyan, C, s. 10).

Aile eğitimi; terapi eğitimlerinde uygulanan sorunun teşhisi ve tedavisinden/müdahalesinden farklı olarak aile hayatını nitelikli kılabilcek ilişki ve etkileşim ağlarının aile üyelerine öğretilmesidir. Bir başka ifadeyle aile eğitiminde aile üyelerine; aile içi sorunların oluşmasını önleyebilecek bir eğitim, bilgi ve beceri kazandırmaktır. Olası sorunlara karşı ise işlevsel ilişkilerin sürdürülmesi ve güçlü bir anlayış kazandırması da aile eğitiminin terapiden bir başka farkıdır (Ambrosino, 1979, s. 580).

Aile eğitimini içeren konular genel olarak şunlardır:

- Evliliğe yeni hazırlanan çiftlere evliliğin anlamını, içeriğini, aile kurmanın getirdiği bir takım sorumlulukları tanıtmak ve anlatmak, evlilikte iletişim ve aile planlaması,
- Ebeveyn olmaya hazırlanan çiftlere ebeveynlik eğitimi, anne-baba olmanın sorumlulukları; hamilelik dönemindeki psikolojik durumlar; çiftlerin ilk ebeveynlik dönemlerinde ebeveynlik rollerine uyum sağlama süreci,
- Ebeveynler ile gençlik çağına gelmiş çocukları arasındaki iletişim ve etkileşim sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine yönelik çalışmalar (Göç, 2006, s. 34-35).

Türkiye’de eski adıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na (SHÇEK), yenilenmiş haliyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na (ASPB) bağlı (mülga) toplum merkezlerinde³⁷ aile eğitimine yönelik birçok proje ve faaliyet yapılmaktadır. AEP (Aile Eğitim Programları), BADEP (Baba Destek Eğitim Programı), AÇEP (Anne Çocuk Eğitim Programı), (EÖEP) Evlilik Öncesi Eğitim Programı, Benim Ailem-Anne Çocuk Eğitim Programı (0-6 Yaş), Aile Eğitimi (7-19 Yaş) vb. eğitimler bu kapsamda sayılmaktadır (<http://ailetoplum.aile.gov.tr/>).

Aile eğitimi, spesifik olarak daha çok ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişim ve etkileşim niteliğine odaklanmaktadır. Çocukların fiziksel, duygusal ve ruhsal olarak gelişimini desteklemek ve eğitimine rehberlik etmek amaçlanmaktadır. Bu noktada aile

³⁷ Toplum Merkezleri, 2013 yılında çıkarılan “Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) Yönetmeliği” ile SHM’lere devredilmiştir.

eğitimi, çocukların her anlamdaki gelişimi ve anne-babalarıyla ilişkilerini ve aile yaşantısını güçlendirmeye yönelik eğitsel çalışmalar şeklinde ifade edilmektedir (Lam ve Lam, 2003, s. 147-150; Davis Kean, 2005, s. 294). Özellikle yeni ebeveyn olmuş çiftlerin günümüzde çocuklarını bilişsel, duygusal ve çevresel açıdan nasıl yetiştireceği, çocuklarıyla iletişimi nasıl kuracağı ve çocukların sağlıklarını nasıl koruyacağına yönelik eğitici bilgilere ve desteğe ihtiyacı duymaktadır. Aile eğitim hizmetlerinde ailelerin bu desteğini karşılayabilmek için iletişim, gelişim, davranış yönetimi, beslenme, duygusal ve biyolojik sağlık gibi alanlarda çocukları eğitme, yetiştirme ve onlara rehberlik etme gibi konularda ailelerin bilgi, beceri ve tutumlarını geliştirmeye yönelik sistematik faaliyetler uygulanmaktadır (Avcı, 2016, s. 89-92).

Aileye yönelik eğitici hizmetler; ailenin psiko-sosyal açıdan yaşadığı sosyo-kültürel çevreye uyum sağlayabilmesine destek olmak, ailelerin çocuklarını kaliteli şekilde yetiştirebilmesine yardımcı olmak (Cochran, 1988, s. 26; akt. Tezel Şahin ve Özbey, 2007, s. 8), ulusal ve bölgesel ihtiyaç analizi çerçevesinde aile ve toplumun korunması, bilinçlendirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik eğitici-öğretici bir materyal ve eğitim programı müfredatı geliştirmek şeklinde olmak üzere üç temel amaca hizmet vermektedir (Beder Şen ve Demirkan, 2008, s. 118).

Ülkemizde aile eğitim hizmetleri veya aile eğitim programları genel olarak;

- Ailelerde ebeveynlik rolüne ait birtakım sorumlulukları kazandırmayı amaçlamak,
- Aile ilişkilerini güçlendirmek ve geliştirmek,
- Çocuk eğitimi ve gelişim konusunda aileleri bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Tezel Şahin ve Özbey, 2007, s. 8).

Pehlivan (2008, s. 57), çocuk eğitiminde aileler ve çocuklar üzerinde oluşabilecek olası riskleri azaltmaya yönelik eğitici faaliyetlerin oldukça az olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle aile eğitimi alanına katkı sağlayacak programların oluşturulması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması oldukça önemlidir (Alpaydın ve Canel, 2011, s. 33).

Eğitici hizmetlerin; ailelerin psiko-sosyal temeldeki yaşam koşullarına uyum sağlamasına destek sağlamak ve ebeveynlerin çocuklarını eğitmede yardımcı olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır (Tezel Şahin ve Özbey, 2007, s. 8).

3.1.2. Savunuculuk Hizmetleri

Sosyal hizmet müdahaleleri çerçevesinde aileye yönelik önemli faaliyetlerden bir diğeri de savunuculuk hizmetidir. Bu hizmetteki temel amaç, insanların ihtiyaçları doğrultusunda hizmetlere ve ilgili kurumlara ulaşması ve yardım almasını engelleyen bazı uygulamalara veya düzenlemelere karşı ailenin haklarının savunulmasıdır. Bir başka ifadeyle sosyal kurumlarla olan işlerini ve bürokrasiyi takip edemeyen ailelere destek olan (Koşar, 2001, s. 85) ve ailelerin diğeri sosyal kurumlarla ilişkisini düzenleyen savunuculuk hizmetinde (Güran, 1983, s. 20) amaç; insanların haklarını ve ihtiyaç duyduğu kaynakları kullanabilme imkânını engelleyen uygulamaları kaldırabilmektir (Compton ve Galaway 1975: 349; Akt. Çayboylu, 2002, s. 323-324). Bu bağlamda, Kirst-Ashman ve Hull (1999, s. 369)'a göre; ekonomik durumları yetersiz seviyede olan ailelerin savunuculuk hizmetlerine daha çok ihtiyaç duymaktadır; çünkü bu tür ailelerin yaşamlarındaki imkânların kısıtlılıkları onların sosyal kurumlarla ilişkileri ve onlara ulaşabilme imkânını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Arıkan (1996, s. 56)'a göre boşanma kararının verildiği ailelerde yaşanan süreç ve ailenin parçalanması, eşlerin ve çocukların hakları bakımından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Boşanma sonrası tarafların hak ve çıkarlarının korunması için sosyo-ekonomik, sosyo-psikolojik ve yasal destek mekanizmalarına gerek duyulmaktadır. Bu destek mekanizmalarından birini de savunuculuk hizmetlerinden biri olan “Aile Mahkemeleri” oluşturmaktadır.

Aile mahkemeleri, aile üyelerinin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının temini çerçevesinde eğitici, destekleyici, uzlaştırıcı ve koruyucu hizmetler sağlamaktadır. 26.06.2003 tarihli 4787 sayılı kanunla oluşturulan aile mahkemesinin ilgili kanununun 1. maddesinde “*aile mahkemelerinin kuruluş amacı, görev ve yargılama usullerini düzenlemektir*” şeklindedir (Genç, 2011, s. 20). Bu mahkemelerde, psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı gibi çeşitli disiplinlerden mezun olan uzman kişiler yer almaktadır. Türkiye’de aile mahkemeleri, yeni bir alanı temsil etmektedir. Burada görev yapan ilgili yetkililer, aile bütünlüğünü korumak ve aile üyelerinin bireysel hayatlarında yaşadıkları olası travmalardan minimum seviyede etkilenmeleri için çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar (Mavi, Çeri ve Çabuk, 2006). Aile mahkemelerinin yetki alanına giren konular; 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun”un 6. Maddesince, çocuklara ve yetişkinlere yönelik eğitici,

koruyucu ve sosyal tedbirler alınmasına yönelik ilgili hükümler belirtilmiştir (ASAGEM, 2009b).

Aile mahkemelerinin, aileye yönelik eğitici, koruyucu ve sosyal olmak üzere oldukça kapsamlı tedbirleri bulunmaktadır. Bu bağlamda mahkeme yetkileri çerçevesinde; ailenin yetişkin üyelerinin taşıdıkları birtakım sorumluluklar konusunda kendilerini uyarmaya ve uzlaştırmaya; gerektiğinde ise bu kişileri – koşullara göre – sosyal hizmet kurumlarının ilgili birimlerine sevk etmeye, eğitim kurumlarına veya meslek edindirme kurslarına yönlendirebilmektedir. Aynı zamanda bu mahkemelerin çocukların bakım ve gözetimine yönelik nafaka sorumlulukları konusunda gerekli tedbirleri almaya; bilişsel, ruhsal ve fizyolojik gelişimleri tehlikede olan çocuklara yönelik koruyucu önlemler almaya ve eğitici hizmetler vermeye; onları koruyucu ailelere, resmi veya özel eğitim ve bakım kurumlarına yerleştirmeye yönelik yetkileri bulunmaktadır (Çiftçi ve Biçici, 2005, s. 46).

Aile ve çocuk mahkemeleri; aileyi ve çocukları korumaya yönelik, aile mahkemelerinde görev yapan ilgili uzmanlarca aktif olarak savunuculuk rolünün uygulandığı bir faaliyettir. Aile ve çocuk mahkemelerinde; ailenin hukuki sorunları, eşler arası sorunlar, özellikle çocuklar başta olmak üzere aile üyelerinin haklarını korumak, velayet konularında gerekli karar vermek vb. çeşitli aile sorunlarına hukuki dayanaklar çerçevesinde çözümler sunmak veya taraflar arasında uzlaşma zemini yasal olarak aranmaktadır. Bu çerçevede ailelere, ilgili uzmanlar tarafından ailenin yasal hakları, çocukların hakları ve mahkeme sürecinde yapılması gerekenler gibi bir takım yasal konularda aileyi bilgilendirici ve destekleyici faaliyetleri savunuculuk rolüyle gerçekleştirilmektedir (Göç, 2006, s. 41).

3.1.3. Danışmanlık Hizmetleri

Danışmanlık ve tedavi hizmetleri, aile üyelerinin içinde yaşadığı aile ve toplum ile uyumlu bir şekilde ilişki kurabilmesi ve yaşayabilmesi için ailenin psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarına yönelik aile sosyal hizmeti çerçevesinde profesyonel meslek elemanları aracılığıyla sunulan bir hizmet türü olarak kabul edilmektedir (ATA-AÖF, 2011a, s. 6).

Danışmanlık hizmetleri, ailelerin hem bir kurum olarak hem de aile içinde yaşayan üyeler olarak eksik ya da zayıf noktalarının tespit edilip bu yönlerin aile içi sorunlara sebep

olmasını önceden önleyebilmeyi hedeflemektedir. Böylece aile üyeleri arasında olası aile içi sorunlar, aile üyeleri tarafından fark edilecek ve sorunları çözebilecek bir iç görü ve beceri kazanılabilecektir. Sonuçta temel amaç aile içi sorunları en aza indirmektedir (Ergin, 2015b, s. 176).

Danışmanlık hizmetleri aile içi sorunları çözmeye yönelik oluşturulmuş bir aile sosyal hizmet türüdür. Aile sorunları ise daha çok aile içinde birçok sorunun birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır ve bu sorunlar aile üyelerini hem etkilemekte hem de aile üyelerinin yaşadıkları aile yaşam standartlarını sağlıklı hale getirmektedir (Koşar, 2001, s. 86). Modern dönemle birlikte özellikle çekirdek ailelerde karşılaşılan bu tür aile içi sorunlara çözüm bulmakta zorlanılmaktadır. Üstelik aile içi sorunlara ailenin üçüncü şahısları da karışınca sorunlar daha da çözülemeyecek düzeyde kompleks hale gelebilmektedir (Turan, 2009, s. 284). Bu tür durumlarda, ailelere bilimsel, profesyonel ve mesleki uygulama bağlamında destek vermek aileyi tehdit eden sorunların doğru bir şekilde teşhisi, tespiti ve çözümü noktasında oldukça önemlidir (Çayboylu, 2002, s. 322). Tam da bu noktada danışmanlık hizmetleri devreye girmektedir.

Danışmanlık ve hizmetlerinde, somut olarak; eşler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık ve çatışmaların çözümlenemeyecek bir boyuta gelmesi ve eşler tarafından boşanma talebinin gelmesi durumunda eşlerle görüşülerek onlara sağlıklı kararlar alabilecek bir iç görü ve farkındalık becerisi kazandırılmasına yardım edilmektedir (Koşar, 2001, s. 86; Turan, 2009, s. 284-285). Bununla birlikte aile içi sorunlara yönelik danışmanlık faaliyetleri sonucunda aile üyelerinin edindiği yeni iletişim ve etkileşim becerileri sayesinde, aile üyelerinin sorun çözme kabiliyetleri güçlendirilmiş ve geliştirilmiş olmaktadır; ki bu da bu hizmetlerin temel felsefesini oluşturmaktadır (Turan, 2009, s. 285).

Aile içi sorunları çözmeye yönelik aile sosyal hizmetinin bir alt faaliyeti olarak “koruyucu”, önleyici” ve “tedavi edici” boyutları barındıran danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaşması, aile danışmanlığının gelişmesine de zemin hazırlamıştır (ATA-AÖF, 2011a, s. 6).

3.2. Aile Danışmanlığı

Aile danışmanlığını kavramsal olarak disiplinlerin farklı farklı bakış açılarıyla tanımlamak mümkündür. Bu nedenle literatürde aile danışmanlığı ile ilgili oldukça farklı

tanımlar görülebilmektedir. Örneğin Kuzgun (1991), aile danışmanlığı kavramını “*aile üyeleri arasındaki ilişkilerin ve ortamın nitelikli ve sağlıklı olabilmesi için aile üyelerine verilen bir psikolojik destek hizmeti*” şeklinde tanımlamaktadır (Karataş ve Nadir, 2016, s. 122). Kılıç (2016, s. 39) ise aile danışmanlığını “*aileyi üyelerinin bir araya geldiklerinde yaşadıkları sorunları beraber çözebilme becerisi kazandırabilecek bir temelde kurulan ve mevzuat çerçevesinde verilen bir psikolojik yardım çeşidi*” olarak ifade etmektedir.

Bir başka tanıma göre aile danışmanlığı; “*aile üyeleri arasında ortaya çıkan sorunların ilgili aile üyelerinin katılımı ve profesyonel bir aile danışmanı eşliğinde sorunun analizi ve çözümünün ne olabileceği üzerine yoğunlaşarak uygulanan, aile içi iletişimin, aile üyelerinin rollerinin ve sorun çözme becerisinin geliştirilmesi hedeflenen bir sağaltım yöntemi*” (Davison ve Neale, 2004; Duyan ve Adıgüzel, 2016, s. 333-334) veya “*aile hayatını daha işlevsel ve sağlıklı kılabilmek için aile üyelerine sorun çözme becerisi kazandırabilecek ve aile içi ilişkileri daha nitelikli kılacak psikolojik bir iyileştirme süreci*”dir (Fenell ve Weinhold, 1989; Akt. Üstündağ, 2014, s. 114). Buna göre, aileyi bir bütün olarak ele alan aile danışmanı; danışanların (aile bireylerinin) aile içinde yaşadıkları sorunların kökenini görebilmelerini sağlamak ve sorunun temeline inerek danışanlarına farkındalık becerileri kazandırmak hedefiyle; onların kendi yaşadıkları sorunları kendilerinin görmelerine ve yine çözüm yolunun da kendilerinin bulabileceği bir iç görü kazandırmalarına yardımcı olmaktadır (Kuzgun, 1991, s. 90; Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 326). Böylece aile üyelerinin kendi aile içi yaşamlarında sorunları çözebilecek düzeyde yeterli hâle gelmelerini sağlamak aile danışmanlığının temel amaçlarından biri olmuştur (Fenell ve Weinhold, 1989; Akt. Üstündağ, 2014, s. 114).

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak denilebilir ki, aile sosyal hizmetinin danışmanlık faaliyetleri kapsamında kabul edilen aile danışmanlığı genel olarak 3 boyutta ifade edilmektedir. Bunlardan ilki rehberlik/yönlendirme boyutu, ikincisi psikolojik destek/güçlendirme boyutu ve üçüncü olarak ise iletişim kanalıyla iyileştirme/problem çözme boyutu olarak sıralanabilir.

Ayrıca aile danışmanlığı sadece sorunları çözmez aynı zamanda mutlu bir hayat yaşayan ailelerin daha iyi, daha huzurlu ve nitelikli bir aile yaşamı geçirmesine yardımcı olmaktadır:

Aile danışmanlığı hizmetlerinden yararlanmak için mutlaka problemlilik olmak gerekmez. Daha sağlıklı, daha mutlu ve başarılı çocuklar yetiştirme arzusunda olan ana babalar da bu konuda bilgi edinmek istediklerinde, yazılı kaynaklar, konferans ve açıklamalardan, aile eğitimi kurslarından yararlanabilirler. Son yıllarda bu alanda Türkiye’de bazı gelişmeler olmuştur. Gerek kitle iletişim araçları yoluyla, gerekse ana baba eğitim merkezlerinde (ana baba okullarında) verilen derslerle, bu konuda hissedilen bilgi ihtiyacına cevap verilmeye çalışılmaktadır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 327).

Hiebert, Gillespie ve Stahmann (1993)’ın tespitlerine göre ailelerde görülen ve aile danışmanlığı desteği gerektiren temel problemler (Ergin, 2015b, s. 181);

- İletişim problemleri veya eksikliği,
- Ekonomik sorunlar,
- Evliliğe yönelik gerçek dışı beklentiler,
- Alkol ve madde bağımlılığı,
- Şiddet (özellikle fiziksel ve psikolojik şiddet) şeklinde sıralanmaktadır (Ergin, 2015b, s. 181).

Bu sorunların en önemlisi olan “iletişim problemleri”, aile danışmanlığı hizmetinin en fazla incelendiği konuların en başında gelmektedir (Ergin , 2015b, s. 181). Ayrıca, cinsel yaşantının yapısı (cinsel sorunlar), anne-babanın etkisi (ebeveynlerin çiftler üzerindeki müdahaleleri veya etkileri), kişilik farklılıklarının çiftlerin genel yaşamında ve ilişkilerindeki etkisi, inanç ve değerler gibi konular aile danışmanlığı hizmeti gerektiren diğer önemli aile/evlilik sorunlarını meydana getirmektedir (Ergin, 2015b, s. 182). Tüm bu problemler, aile danışmanlığı hizmetleriyle genel hatlarıyla çözülebilmektedir.

Aile danışmanlığı hizmeti yoksulluk, işsizlik, madde kullanımı gibi sorunlara çözüm bulmak ve aile içi iletişim, etkili ebeveynlik yöntemleri ve öfke kontrolü gibi konuları işleyen bir uygulamalı program olarak da görülmektedir (Ekici, 2015, s. 98).

Aile danışmanlığında, aile içi sorunlardan öncelikli olarak eşler arası sorunlar, boşanma ve uyumsuzluk sorunları ele alınmaktadır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon

Raporları, 1994, s. 21). Bu bağlamda aile danışmanlığının içeriğini 4 boyutta özetlemek mümkündür. Bunlar,

- a. Toplum içinde ailenin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesini sağlamak için eğitim,
- b. Çocuk eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda aileye yardımcı olmak,
- c. Aile içi iletişimini devamlılığını sağlamak,
- d. Aile üyelerinin bireysel ve aile rollerini etkili ve verimli bir şekilde yerine getirmelerine imkân vermektir (Akyürek, 1990, s. 17).

Aile danışmanlığının temel amacı; aile üyeleri arasında yaşanan kişisel ve ailevi sorunlar ile ailedeki tüm bireyleri etkileyen kronik hastalık türleri, ölüm, aile üyelerinden birinin evden tamamen ayrılması gibi konularda aile üyelerine psikolojik destek vermektir (Davison ve Neale, 2004; Duyan ve Adıgüzel, 2016, s. 333-334). Bir başka ifadeyle aile danışmanlığı; aile üyelerindeki anlaşmazlık ve sorunları bütünüyle veya kısmen çözebilmeyi hedeflemektedir (Akyürek, 1990, s. 9). Aile üyelerine sorun çözme becerilerin kazandırılması amaçlandığında aile üyelerinin birbirlerini daha iyi bir şekilde anlatabilmeleri önem arz etmektedir (Kılıç, 2016, s. 39).

Özgüven (2001, s. 6)'e göre aile danışmanlığının temel amacı, ailenin bir sistem içinde değerlendirilerek üyelerinin aile içerisinde ve çevresinde işlevsel bir uyum sağlayabilmesidir. Bu noktada aile danışmanlığı sürecinin amaçları şöyle sıralanmaktadır (Duman, 2001, s. 186):

- Aile içi bireysel ilişkilerin zemininde yatan endişe ve tartışmaları onarabilmek,
- Aile üyeleri arasındaki hoşgörü ve anlayış kültürünü arttırabilmek ve aile üyeleri arasında duygusal bir bağ oluşturabilmek,
- Aile içi veya aile dışı olağan üstü kriz durumlarında aile üyeleri arasındaki desteği ve işbirliğini arttırmak, ailenin dayanıklılığını güçlendirmek,
- Aile içinde kuşaklar arası rol çatışmalarını önleme ve aile üyeleri arasında uygun davranış modellerini kazandırarak iletişim becerilerini arttırabilmek,
- Ailedeki sorumluluk ve toplumsal değerler bilincini dengeli bir şekilde sağlayabilmek.

Aile danışmanlığı, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirleriyle olan etkileşimi keşfetme becerisini kazandırmayı amaçlamaktadır (Alpaydın, 2012, s. 10). Yine aile danışmanlığı bir sistem olarak kabul ettiği aileyi inceleme sürecinde, aile üyelerinin birbirleriyle ve çevreleriyle nitelikli etkileşim örüntüleri oluşturmasına odaklanmaktadır (Balta, 2013, s. 304-305).

Toplumsal değişimle birlikte günümüz aile ve evlilik yapılarında ve algılarında meydana gelen değişiklikler; aile kurumunu ve ailenin bir üyesi olarak bireyi yalnız başına bırakmıştır. Çekirdek aileye geçiş ve kentleşme eşler arası anlaşmazlıkları ve kuşaklar arası çatışmaları tetiklemiş, aileler geleneksel destekten yoksun kalarak, bu tür konularda profesyonel yardım alabilecekleri hizmetlere ve kurumlara olan ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Ayrıca özellikle kentlerde artan işsizlik, aile içi şiddet, boşanma ve boşanma sonucu ortaya çıkan tek ebeveynli aileler, aile üyelerinin kişisel ve ruhsal problemlerini arttırmış, madde ve alkol bağımlılığı, yaşlılık, engellilik, suç işleme gibi problemler aileler tarafından çözülemeyecek düzeyde olunca genelde aileye yönelik profesyonel destek hizmetlerine özelde ise aile danışmanlığına ihtiyaç artmıştır (Duman, 2001, s. 184-185; Mavili Aktaş, 2002, s. 113; Dinç, 2013, s. 311).

Geleneksel anlamda, aile içi sorunların – buna evlilik sorunları da dahildir – birçoğu aile büyüklerinin arabuluculuk rolü oynamasıyla, eşlerin kendi iradelerini kullanarak kendileri tarafından veya aileye dışarıdan birinin desteğiyle çözülebildiği bilinen bir durumdur. Fakat günümüze gelindiğinde, bu şekildeki geleneksel destek ve yardım talepleri giderek azalmaya başlamış, toplumda oluşan sosyo-kültürel değişimler ve teknolojik gelişmeler aile yapısını da değişime uğratarak çekirdek aileye dönüşmesine sebep olmuştur. Aile yapısındaki bu değişim, ailedeki otorite mevzusu kadar, aile içi sorunları çözecek mercileri de değiştirmiştir. Geleneksel dönemde aile içi sorunları çözecek kişilerin otoritesi yerini – modern dönem evlilik algılarının da etkisi ile – aile/evlilik danışmanlarına bırakmıştır. Bu bağlamda modern çekirdek aileler, kendisinden bir önceki kuşak olan anne-babalarının tecrübelerinden yararlanma imkânlarından yoksun oldukları ve geleneksel dönemde geçerli olan yaklaşımlardan daha farklı aile algılarına ve yaşantılarına sahip oldukları için aileye yönelik profesyonel destek ve danışmanlık hizmetlerine daha çok ihtiyaç duymaktadırlar (Özgüven, 2014, s. 4-5).

Modern dönemde aileler, sık sık dış uyarımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Enformasyon ve teknolojik alanındaki ilerlemeler, kentleşme sonucu karmaşıklaşan ve stres yükünün yoğun olduğu yaşam koşulları, bireylere yüklenen rollerin çeşitlenmesi sonucu rol çatışmalarının yaşanması, aile modellerinin değişmesi (tek ebeveynli, parçalanmış aileler vb.), geleneksel yaşam modelinden modern ve post-modern yaşam modeline geçiş... Tüm bunların insanlarda ve ailelerde oluşturdukları zaman ile mekân kullanımını ve enerji ile ekonomik kaynakların kullanımını güçleştirmesi gibi sebeplerle bir bütün olarak aile sistemi ve ailenin bir üyesi olarak bireyler, psikolojik ve ruhsal anlamda aile destek hizmetlerine ciddi ihtiyaç duymaktadır. (Özkan ve Kılıç, 2013, s. 27; Güran, 1983, s. 16). Tam da bu noktada modern dönemin zorlu ve uyarıcılarla dolu yaşam koşullarında ailelerin nitelikli ve profesyonel aile danışmanlığına duydukları ihtiyaç, aile danışmanlığını önemli hale getirmektedir.

Son yıllarda değişen aile formları ile beraber, geleneksel ailelerde var olan ebeveynlik ve çocuk yetiştirmeye yönelik bilgi ve deneyimlerden faydalanamayan (Beder Şen ve Demirkan, 2008, s. 115) veya çeşitli sosyo-kültürel ve demografik değişkenler sebebiyle bu bilgi ve deneyimlerden uzak kalan ailelerin özellikle ebeveynlik ve çocukların yetiştirilmesi ve ergenlik dönemi ile ilgili ciddi desteklere ihtiyaç duymaları, aile danışmanlığının ve aile eğitimlerinin önemini bir kat daha arttırmıştır (Alpaydın ve Canel, 2011, s. 14; Adams, 2015, s. 360). Bu noktada aileler, bütün bu sorunlarla baş etme çabası içinde olup profesyonel ve mesleki bir desteğe ihtiyaç duymakta ve ailelerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve sorunlarının çözülmesi noktasında yol gösterici olan danışmanlık hizmeti devreye girmektedir (Üstündağ, 2014, s. 114). Nitekim yapılan çalışmalara baktığımızda aile danışmanlığına gelen danışanların önemli bir kısmı çocukların nasıl yetiştirileceğine ve ergenlik dönemi sorunlarına çözüm bulmak amacıyla geldiği tespit edilmiştir.

Mavili Aktaş (2000, s. 53), modern dönemdeki aile kurumu ve evliliklerinin eski dönemlere kıyasla – modern dönemde hayatın uzmanlaşma eksenli olmasının da bir etkisiyle – profesyonel ve mesleki desteğe/danışmanlığına daha fazla ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır (Mavili Aktaş, 2000, s. 53). Bu çerçevede Türkiye’de, evlilik ve aile destek hizmetlerine duyulan ihtiyaç ile ilgili yapılan bazı araştırmaların sonucunda, üniversite öğrencilerine yönelik “evlilik ve eş seçmeye yönelik tercihler” konusunda Özgüven tarafından yapılan çalışmada, öğrencilere sorulan “*evlilikte ortaya çıkabilecek olası sorunlarda kimlerden yardım alırsınız*” şeklindeki soruya öğrenciler; % 36’sı “aile

büyüklerinden”, %23’ü “yakın arkadaşlardan”, %22’si “başka kişilerden” ve %19’u “Aile danışmanlarından” şeklinde cevap vererek, Aktaş’ın da bu noktada vurguladığı üzere, aile danışmanlığının bu noktadaki önemine dikkat çekilmiştir (Özgüven, 2014, s. 5).

Modern dönemle birlikte aile içi şiddet ve boşanma vakaları başta olmak üzere aile içi sorunlar gün geçtikçe artmaktadır. İlgili birimler ve yetkililer tarafından bu sorunlara yönelik uygulanabilir, sürdürülebilir sosyal politikalar ve psiko-sosyal hizmetler temelli çalışmalar sürdürülmektedir. Aile sisteminde gittikçe artan sorunlar ve bu sorunlara çözüm bulunamayışı, ailelere yönelik psiko-sosyal hizmetler bağlamında danışmanlık hizmetlerine ve tedavi edici hizmetlere duyulan önemi ve ihtiyacı da her geçen gün arttırmaktadır (Özbesler, 2011, s. 120).

Türkiye’de aile ve evlilik kurumu kutsallığını hâlâ korumakla beraber, evliliğe bakış açılarında değişimler yaşanmaktadır. Modern dönemde aile içi sorunların çözümünde aile büyüklerinden veya geleneksel mekanizmalardan destek alma durumu, çözülmeye başlamış ve ailelerin, aile içi sorunlara yönelik SHM’lerden veya aile sorunları alanında uzmanlaşan yetkililerden aldıkları destek ve bireysel çabalar ihtiyacı karşılamayarak yetersiz kalmaktadır Bu doğrultuda, aile danışmanlık ve destek hizmetlerinin aktif rol almasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır (ASPB, 2014c).

Fenell ve Weinhold (1989), aile danışmanlığı gerektiren aile içi sorunları şöyle sıralamaktadır. (Akt. Doğan, 1994, s. 341-343; Nazlı, 2014, s. 10-13):

- Eşlerin her ikisinin de mesleğinin Olması
 - Ev işlerinin paylaşılması ile ilgili sorunlar,
 - Çocuk bakımı ile ilgili sorunlar,
 - Evin geçimi ile ilgili sorunlar.
- Evlilikte bozulma
- Anne ve babadan sadece birinin olduğu aileler
- İlaç ve alkol bağımlılığı
- Okulla ilgili sorunlar
- Çocuğun yönlendirilmesi ile ilgili sorunlar
- Ergen depresyonu ve intihar

- Evden ayrılan yetişkin çocuklarla ilgili sorunlar
- Yaşlı anne ve babaya bakma ile ilgili sorunlar

Aileye yönelik psiko-sosyal hizmetlerin bir alt faaliyeti olarak aile danışmanlığının Türkiye’deki seyri henüz yeni olduğu için, yine ülkemizde bir başka yeni bir hizmet alanı olan aile terapisi ve aile rehberliği hizmetleri ile arasında birtakım farklar bulunmaktadır. Bu farklar literatürde “kavramsal” açıdan daha çok uygulama ve saha çalışmaları yönünden oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle kavramların netleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede, V. Aile Şurası’ndaki “Aile için Rehberlik, Danışmanlık ve Terapi Çalışmaları Komisyonu” raporunda bu konuya değinilmiştir. Buna göre, aile danışmanlığı, aile terapisi ve aile rehberliği hizmetlerinin birbirine karışarak bir kavram kargaşasına neden olduğu ve bu durumun alanın önemli sorunlarından bir tanesini oluşturduğu belirtilmektedir. Komisyon kavramsal açıdan ilgili hizmetleri (aralarındaki farkı da vurgulayacak şekilde) şöyle tanımlamıştır:

Aile Rehberliği: Rehberliğin bilgi verici, öğretici/eğitici ve yönlendirici işlevi bulunmaktadır. Bu bağlamda, aile rehberliği; ebeveynlere bireysel ya da gruplar halinde çocuk eğitimi, ana-baba tutumları ve sağlıklı iletişim gibi konularda bilgi verme hizmetidir (V. Aile Şurası, 2008, s. 27).

Aile Danışmanlığı: Danışmanlığın, iç görü ve farkındalık kazandırma, yeniden yapılandırma ve geliştirme işlevleri bulunmaktadır. Bu bağlamda aile danışmanlığı; sağlıklı bir iletişim ortamının yaratılması için tüm aile bireylerine yapılan psikolojik yardım hizmetidir. Ailenin yapısal, işlevsel ve gelişimsel özellikleri bakımından aile içi ve çevre ilişkilerinde karşılaştığı psikososyal işlevsellikle ilgili sorunların çözümüne yönelik uzmanlık gerektiren hizmetler bütünüdür (V. Aile Şurası, 2008, s. 28).

Aile Terapisi: Aile terapisinin biyopsikososyal açıdan iyileştirici ve tedavi edici özellikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, aile terapisi, sağlıklı bir aile ortamının yaratılması için gerektiğinde ruhsal hastalık tanısı koyma ve tedavi etme işlevlerini de içeren biyopsikososyal bir tedavi hizmetidir (V. Aile Şurası, 2008, s. 28).

Mavili Aktaş da, aile danışmanlığı ile aile terapisi alanlarındaki farka şöyle değinmiştir:

Aile Danışması (Family Counselling): Eğitimli profesyoneller (psikolog, psikolojik danışman ve sosyal çalışmacılar) tarafından aile üyelerine veya ailenin bütününe verilen bireysel ve grup uygulamalarını içeren destek ve danışmanlık hizmetleridir (Mavili, 2015, s. 122; Mavili Aktaş, 2013, s. 182).

Aile Terapisi (Family Therapy): Ailenin problemlerini çözmek, sorunların daha profesyonel ve uyum içinde bir birliktelik haline gelmesine yönelik stratejik teknik ve uygulamaları içeren

profesyonel müdahaleleri içerir. Bu, sıklıkla bir problem durumunda verilen hizmetleri içerir. Literatürde terapi ve danışmanlığın birbirinden farklılıkları vurgulanmaktadır. Aile terapisi; Psikiyatrist, psikolog, psikolojik danışman ve sosyal çalışmacıların mezuniyet sonrası eğitimleriyle kazandıkları eğitimle yürütebilecekleri profesyonel müdahaleleri kapsar (Social Work Dictionary, s. 149). Ülkemizde tedaviye dönük yapısı itibari ile terapistlik doktor tarafından üstlenilen bir roldür. Ancak herhangi bir hastalık tanısı olmayan bireyin, çiftlerin iletişim alanında yaşadıkları durumlarla daha etkili baş etmelerini sağlamak üzere verilen profesyonel işlemlerin de terapi içeriği vardır. Eğitimli psikolog, psikolojik danışman ve sosyal hizmet uzmanları tarafından da yürütülebilir (Akt. Mavili, 2015, s. 123).

Danışmanlık ve terapi hizmetlerinin bir de aile eğitimi hizmetlerinden farkı bulunmaktadır. Buna göre, aile eğitimi (family education) “bilgilendirme ve önleyicilik”, danışmanlık ve terapi hizmetlerinin ise başta aile içi sorunlar ve evlilik ilişkilerinde yaşanan çatışmaları psikolojik veya tedavi edici bağlamında çözme ve aile yaşamını – sorun olup olmasına bağlı olmaksızın – daha kaliteli hale getirme, yani “sorun çözücü, tedavi edici ve aile yaşamını güçlendirici” özelliği bulunmaktadır (Alpaydın ve Canel, 2011, s. 8-10).

Her ne kadar literatürde aile danışmanlığı, aile terapisi ve aile eğitimi arasında kavramsal farklar bulunsa da aslında “aile danışmanlığı” ile “aile terapisi” hizmetlerinin birbirlerinden farklı yanları konusunda net bir görüş birliği yoktur. Bir başka ifadeyle aile danışmanlığı ile aile terapisi, danışmanlığın veya tedavinin psikolojik boyutu noktasında kesişmekte ve tanımı konusunda kesin bir ayırım yapmak pek mümkün gözükmemektedir (Korkut, 2001, s. 115). Bu hizmetlerin odak noktasını “duygusal”, “sosyal” ve “iletişim” ana başlıklarındaki sorunlar oluşturmaktadır. Ancak Türkiye’de tıp dünyası daha çok fiziksel ve organik hastalıklara veya bozukluklara yönlendiğinden, insanlarda var olan psikolojik, duygusal ve sosyal sorunlar biraz ihmal edilmiş ve bu alana psikolojik kökenli branşlar ve meslek elemanları yönelmiştir. Bu nedenle danışmanlık ve terapi hizmetlerini daha çok sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikolojik danışman gibi meslek elemanları vermeye başlamıştır (Özgüven, 2001; Duyan ve Adıgüzel, 2016, s. 334).³⁸

Akyürek (1990, s. 15)’in de belirttiği üzere Sosyal Hizmet Ansiklopedisi’nde (Encyclopedia of Social Work 1971: 435) aile danışmanlığı ile aile terapisi kavramlarının

³⁸ Ülkemizdeki Aile danışmanlığına yönelik mevzuatın belirsiz ve sınırlarının net çizilememiş olmasının belki de temel nedenini bu durum oluşturmaktadır.

birbirlerinden ayırt edilemeyecek düzeyde birbirlerinin yerine kullanılabilmesine işaret edilmektedir. Nitekim bu iki hizmetin kavramsal olarak birbirlerinden ayırt etmek konusundaki girişimler genel olarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu iki hizmet alanı benzer görevler ve mesleki rolleri barındırmaktadır (Korkut, 2001, s. 115). Burada dikkati çeken nokta ise meslek gruplarının – alanlarıyla ilişkin olarak – bu kavramlardan hangisini tercih ettiği. Bu bağlamda sosyal çalışmacılar daha çok aile tedavisi; psikiyatristler ve klinik psikologlar aile terapisi; psikologlar, sosyologlar ve psikolojik danışmanlar ise daha çok aile danışmanlığı kavramını kullanmayı tercih etmektedirler (Çamur Duyan, C, s. 6). Benzer bir durumu aile danışmanlığı ve terapisi alanında yapılmış akademik yayın ve kitaplar üzerinde de görülmektedir. Danışmanlık ve terapi alanlarında yayımlanmış yurtdışı eserler incelediğinde aile danışmanlığı ile aile terapisinin aynı kuram ve terapötik süreçleri içerdiği görülmektedir. Aralarındaki tek fark, eser sahibinin (yazarın) alanına uygun olarak tercih ettiği kavram ve dil kullanımındaki seçimidir (Karataş ve Nadir, 2016, s. 122-123).

Aile danışmanlığı ile aile terapisinin kavramsal farkı literatürde muğlak olmakla birlikte uygulama alanında birtakım farklılıkları bulunmaktadır. Bu konudaki en açıklayıcı görüşü Kuzgun yapmıştır. Buna göre aile danışmanlığı, uygulamada kullandığı yaklaşım ve ilkeler bakımından aile terapisine yakın bir destek hizmeti olmakla birlikte, aile danışmanlığı ailelerin daha çok rehberlik düzeyinde olan, tedavi gerektirmeyen, hafif ve yüzeysel sorunlarıyla ilgilenirken; aile terapisi ailelerin daha çok tedavi edici sorunları ve ruh sağlığıyla ilgilenmektedir. Tam da bu noktada aile danışmanlığı ile aile terapisi birbirinden ayrılmaktadır (Kuzgun, 1991, s. 90). Bu bağlamda aile danışmanlığı, aile terapisine kıyasla daha kısa süreli bir hizmettir. Terapi hizmetlerinde sorun yaşayan ailelerin sisteminde köklü değişikliklere gidilirken, aile danışmanlık hizmetinde sistemi değiştirmekten ziyade, ailelerin yaşadığı kriz boyutu teşhis edilerek bu noktada güçlendirici çalışmalar ve destekler ön plana çıkarılmaktadır (Korkut, 2001, s. 115).

Çalışmamızın da temel vurgularından birisi olarak bize göre danışmanlık ile terapi hizmetlerinin farklı alanları ve faaliyetleri içeren hizmetlerdir. Danışmanlık hizmetleri daha çok psiko-sosyal bir temeli bulunurken, terapi hizmetlerinde daha çok terapötik müdahaleler ve tedavi hizmetleri bulunmaktadır. Danışmanlık hizmetlerinde danışman-danışan ilişkisi, terapi hizmetlerinde bir nevi doktor-hasta ilişkisine dönüşmektedir.

3.2.1. Aile Danışmanlığının Tarihçesi

Üç toplumsal hareket aile danışmanlığının oluşumunu hazırlamıştır. Bunlardan ilki profesyonel anlamda aileye ve çiftlere yönelik danışmanlığın yapıldığı derneklerin kurulması; ikincisi, şizofreniden etkilenen ailelerle yapılan çalışmalar ve sonuncusu ise 2. Dünya Savaşı'dır (Gladding, 2015, s. 118; Nazlı, 2014, s. 4; Özabacı ve Erkan, 2014, s. 28). Bu çerçevede aile danışmanlığının tarihsel süreci sekiz dönemde incelenebilir. Bunlar:

1. Dönem: 1940'lar Öncesi: Bu dönemde aile danışmanlığına dair bir alan yok gibiydi. A.B.D.'nin toplumsal algısında var olan bireysellik (*sağlıklı kişinin kendine yettiği, ve sorunları kendi kendisinin çözebileceği düşüncesinin hâkim olması*); gelenekler (*aile ve evlilik konularında din görevlilerine, doktor ve avukatlara danışılması*) ve son olarak da dönemin kuramsal vurguları (*psikanaliz ve davranışçılık kuramlarının hâkim olması*) bu dönemde aile danışmasına yönelik alanın ortaya çıkmasını ve gelişmesini engelleyen faktörlerdir (Gladding, 2015, s. 118; Özabacı ve Erkan, 2014, s. 28).

2. Dönem: 1940-1949: Dönemin en önemli olayı Amerikan Evlilik Danışmanları Derneği'nin (AAMC) kurulması olmuştur. Evlilik ile ilgili danışmanlık uygulamalarına dair yayınlar çıkarılmaya başlanmıştır. Yine şizofreniden etkilenen birey ve ailelerle ilgili çalışmalar yapılmıştır (Gladding, 2015, s. 119; Nazlı, 2014, s. 5-6).

3. Dönem: 1950-1959: Aile danışmanlığı alanının ciddi anlamda doğduğu dönemi teşkil etmiştir. Bu dönemin en önemli gelişmeleri dernekler, kurumlar ya da gruplar aracılığıyla değil; daha çok bireysel öncülerle olmuştur. Nitekim 1950'lerden itibaren aile danışmasının disiplinler arası anlayışının oluşmasına katkı sağlayan N. Ackerman ("*aileye sistem perspektifinden yaklaşarak tedavi sunulmalıdır*"), G. Baterson (*şizofreni üzerine çalışmıştır*), M. Erickson (*bilinçaltına yoğunlaşmıştır*), C. Whitaker ("*Psikoterapi sürecine eşler ve çocuklar dahil edilmelidir*") ve Murray Bowen alanda dönemin öncü isimleri olmuştur (Gladding, 2015, s. 120-121; Nazlı, 2014, s. 6-7).

4. Dönem: 1960-1969: Bu dönemde aile danışmanlığı ve terapisi alanlarında son derece hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Artık ailelerle çalışma gerekliliğine dair düşünce ön plana çıkmıştır. Dönemin en önemli özelliği sistem kuramının ortaya çıkışıdır. Buna göre aile bir sistemdir. Aileye bir sistem olarak yaklaşmak gerekir. Sistem kuramının toplumda

iyice yer edinmesiyle birlikte aile danışmanları alanı özelleştirmiştir ve kendilerini de bu alanın müstakil bir uzmanı olarak ilan etmişlerdir. Nitekim sistem kuramıyla beraber ileriki süreçte A.B.D.'de aile danışmanlığı için ilk kez yasa çıkmış ve böylece aile terapisi/danışması bu yasa ile giderek yaygınlaşmaya başlamıştır (Gladding, 2015, s. 121-125; Özabacı ve Erkan, s. 2014, 29-30).

Bu dönemin öncüleri: En önemli isim Jay Haley'dir. (*Stratejik Aile Danışmanı/Terapisti*), Virginia Satir (*Sosyal Hizmet Uzmanı, dönemin tek kadın terapisti ve aynı zamanda eşlerin her ikisinin birlikte terapi sürecine dahil olmasını gerektiğini savunmuştur*), S. Minuchin (*Aile danışmanlığını ve terapisini geçekonu ailelerine ve suça bulaşmış çocuklara uygulamıştır*), J. Bell ("*ailelere yapılandırılmış bir tedavi programı uygulanmalıdır*") ve 1950'lerde bu alanda öncü olan C. Whitaker bu dönemde de öncülüğünü devam ettirmiştir (Gladding, 2015, s. 121-123).

5. Dönem: 1970-1979: Bu dönem aile danışmanlığı alanındaki kuramların rafine yılı olmuştur. Psikanalitik aile danışmanlığı ekolünün öncü ismi N. Ackerman 1971'de ölmüştür. S. Minuchin (*Yapısal aile danışması*), G. Patterson (*Bilişsel-Davranışçı aile danışması*), C. Whitaker (*Yaşantısal aile danışması*) ve Jay Haley (*Stratejik aile danışması*) gibi kişilerin çalışmaları ürün ve etkilerini bu dönemde kendini göstermiştir. Bir başka ifadeyle 1960'larda yeşeren düşünceler ve öğretiler 1970'lerde ürünlerini vermeye başlamıştır (Gladding, 2015, s. 126).

AAMFT (Amerikan Evlilik ve Aile Terapisi Derneği)'nin büyümesi, Amerikan Aile Terapisi Akademisi (AFTA)'nın kurulması, kuramların daha net hale gelmesi, yabancı danışman ve terapistlerin alana katkıları (A.B.D. dışındaki ülkelerde de aile danışmasına dair gelişmelerin yaşanması), aileyi güçlendirme anlayışındaki gelişim ve aile danışmanlığı alanına feminist yaklaşımın katılması bu yılların en önemli gelişmeleridir (Özabacı ve Erkan, 2014, s. 30; Gladding 2015, s. 125-128).

6. Dönem: 1980-1989: Alanda öncü isimlerin emekli olması veya ölmeleri bu dönemin başlıca gelişmesini oluşturmuştur. Diğer gelişmeler ise; aile danışmasına, ilgili kurumlara yönelimde ve aile danışmanlığı alanında yapılan araştırmalarda sayıca artışın olması, son gelişme ise; evlilik ve aile danışmanlığı ulusal düzeyde daha da kabul görmesi olmuştur (Gladding, 2015, s. 128-129).

Dönemin diğer detayları ise şöyledir: Alana giderek daha fazla kadın danışman, terapist katılmış ve liderler değişmiştir.³⁹1960’larda Satir dışındaki tüm danışmanların erkek olduğu bir dönemden kadınların yoğunlukta olduğu bir döneme geçiş söz konusudur (Nazlı, 2014, s. 8).

Yine bu tarihlerde aile danışmanlığı alanı meslek olarak büyümeye ve gelişmeye devam etmiştir. Amerikan Psikoloji Derneği (APA)’nın bir kolu olarak Aile Psikolojisi kurulmuştur. 1980’lerde Uluslararası Evlilik ve Aile Danışmanları Derneği (IAMFC) evlilik ve aileyi geliştirici eğitsel programlar oluşturmak amacıyla kurulmuştur (Gladding, 2015, s. 129).

Daha önceki dönemlerde rastlamadığımız aile danışması araştırma teknikleri 1980’ler de netleşmiş ve gelişmiştir. Yine aynı şekilde bu alana yönelik yayınlar çoğalmış ve sistematik hale gelmiştir. A.B.D.’de Aile danışmanlığı; ruh sağlığı almaya ehil dört temel ruh sağlığı alanından biri olarak halk sağlığı hizmetleri kanununca kabul edilmiştir (Gladding, 2015, s. 129-130).

7. Dönem: 1990-1999: Bu dönemde aile danışmanlığı dünya çapında bir olgu haline gelmiştir. Aile danışmanlığına yönelik yeni kuramlar, uygulamalar ve uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Feminist aile danışmanlığı, öyküsel danışmanlığı, çözüm odaklı danışmanlık ve terapötik diyaloglar modeli bu yeni alanlardan bazılarıdır (Nazlı, 2014, s. 9; Özabacı ve Erkan, 2014, s. 31).

8. Dönem: 2000 ve Sonrası: Günümüzde bu alan giderek genişlemiş, büyümüş ve sistematik hale gelmiştir. Aynı zamanda süreç içinde önemli bir kısmı dönüşüm geçirerek son halini almıştır. Yine bu dönemlerde artık aile danışmanlığına yönelik meslek kuruluşları profesyonel hale gelmiştir. Avrupa ülkelerinin (özellikle İtalya ve İngiltere) katılımıyla (Milano grubu) alanın dünya çapında tanınmaya başlaması aile danışmanlığı alanlarının artık günümüzde global düzeyde büyüdüğünü göstermektedir. Nitekim tüm kıtalarda aile danışması konusunda birçok çalışma, yayın ve araştırma yapılmış ve yapıyor olması bu gelişmenin ve küresel ölçekli büyümenin göstergesidir. Ayrıca bu dönemde aile danışmanlığı alanı lisans ve lisansüstü ders olarak okutulacak seviyeye gelmiştir. Artık günümüzde aile danışmanlığı alanında belirli eğitim kurumlarında lisans

³⁹ M. McGoldrick, R.H.Mustin, Peggy Papp, Bety Carter bunlardan bazılarıdır.

ve/veya lisansüstü eğitimler verilmektedir ve aile danışmanı olabilmek için alanda en az yüksek lisans eğitim almış olmak zorunlu hale getirilmiştir (Gladding, 2015, s. 133-134).

3.2.2. Aile Danışmanlığındaki Temel Kuramsal Yaklaşımlar

Aile danışmanlığının temelleri 1940'larda atılmasına karşın, ilk olarak 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkmıştır (Korkut, 2007, s. 14). Bilindiği üzere Jay Haley, G. Bateson, M. Bowen ve Whitaker'in şizofren bireylerle yürüttükleri aile araştırmasına dayanan Aile danışmanlığı kökeni (Guerin, 1976, s. 2-3) tarihsel süreçte teorik zemini farklılaşmaya başlamıştır. Sistemik Aile Danışmanlığı, Yapısal Aile Danışmanlığı, Yaşantısal Aile Danışmanlığı ve Stratejik Aile Danışmanlığı, en temel aile danışmanlığı kuram ve yaklaşımlarını oluşturmakla beraber bu kuramlar dışında ayrıca, Yapılandırmacı Aile Danışmanlığı, Psikanalitik Aile Danışmanlığı, Bilişsel-Davranışçı Aile Danışmanlığı, Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı ve Öyküsel Aile Danışmanlığı Yaklaşımı gibi bir çok farklı yaklaşım bulunmaktadır (Lebow ve Gurman, 1995, s. 34-37; Lebow, 2014; Korkut, 2007).

3.2.2.1. Aile Sistemi (Sistemik Aile) Yaklaşımı (ASY)⁴⁰

Aile danışmanlığı kuramları içerisinde kullanılan yaklaşımlardan biri olan ASY'nin en önemli temsilcileri; M. S. Palazzoli ve L. Boscolo'dur. Bu yaklaşımın kısa süreli ve kendine özgü bir modeli bulunması nedeniyle uygulamalarda en çok tercih edilen ekollerden birisini oluşturmaktadır.

ASY, birey psikolojisinden daha çok birey ilişkilerine odaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle bireylerin birbirleriyle kurdukları ilişki sistemine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle çizgisel (doğrusal) değil dairesel (döngüsel) neden-sonuç ilişkisi kurmaktadır. Bu yapı ile aile danışmanlığının uygulama boyutuna bütüncül bir yaklaşım kazandırmıştır. Nitekim bu yaklaşım, gerek aile ilişkilerinde gerek bireylerin diğer ilişkilerinde davranışın veya ilişkinin karşılılığı üzerine dayanmaktadır. Bu nedenle aile üyeleri diğer aile üyesini etkilerken, aynı zamanda kendisi de diğer üyelerden etkilenmektedir (Dallos ve Draper, 2016, s. 1-158).

⁴⁰ ASY ile ilgili görüşler ve bilgiler şu yazarlara atfen oluşturulmuştur. Bkz. Gladding, 2015; Goldenberg ve Goldenberg, 2008; Nazlı, 2014; Nichols, 2013; Demirbilek, 2016; Aktaş, 2004; Akdemir ve İlgin, 2013; Dallos ve Draper, 2016; Murdock, 2016; Tüzer, 2001.

1950'lerden itibaren alanda ve uygulamalarda etkisini gösteren ASY, aile kurumunu birbirleriyle ve çevresiyle her daim etkileşim içinde bulunan dinamik bir bütün olarak ele almaktadır. Buna göre hem bir birim (kendi sistemi içerisinde özel bir alt sistem) hem de bir sistem olan aile, kendisini meydana getiren parçaların toplamından daha büyüktür ve daha fazla niteliğe sahiptir. Bir sistemi bir bütün olarak etkileyebilecek olan herhangi bir şey, bu sistemi oluşturan alt sistemleri (birimleri) de etkilemektedir. Bu bağlamda aile ana sisteminin alt sistemlerini anne, baba, çocuklar ve diğer aile üyeleri oluşturmaktadır. Her bir alt sistemin kendine özgü işlevleri, nitelikleri ve amaçları bulunmaktadır.

Her biri kendi başına bir sistemin parçalarını oluşturan “birey”, “aile”, “grup” ve “toplum” gibi unsurlar; aynı zamanda (her biri) birçok alt sistemden meydana gelmektedir. Bu bağlamda aile içindeki her bir üye/birey, aynı zamanda aile sisteminin bir alt sistemini oluşturur. Her alt sistem ise, parçası olduğu bir üst sistemden kısmi olarak bağımsızdır. Şartlar ve durumlar değiştikçe sistem de değişebilmektedir. Bu nedenle bir aile sistemindeki uyum, alt sistemi oluşturan aile üyelerinin/bireylerinin “var olmak için değişme çabasına/istemine” bağlı olarak belirlenmektedir. Burada geçmişe takılmamak ve daima ileriye yönelik adımlar atmak önemlidir. Zira aile danışmanlığında ASY, “şimdi ve burada” ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle ailede yaşanan sorunun kökenine bakılmaksızın, sistemde yaşanan sorunları giderebilmek için sistem içerisinde birtakım değişiklikler yapmak söz konusu aile içinde yaşan sorunu ortadan kaldırmak veya kaldırılmasına yardımcı olabilmektedir. ASY'nin amacı da bir birey olarak aile üyelerinin içinde bulunduğu aile sistemine salt tepki göstermeyi değil, aynı zamanda bireyin aile sistemine cevap vermeyi (sorunları görebilme farkındalığı ve problem çözme becerisi) de kazandırabilmektir. Bu çerçevede bu yaklaşımda aile, açık bir üçgen sistemi olarak görülür ve “sistem”, “üçgen”, ve “geri bildirim” olmak üzere üç temel kavram üzerine inşa edilmektedir (Demirbilek, 2016, s. 111).

ASY'ye göre; aile bir sistemdir ve aileyi bir sistem olarak ele almak, aileyi ve aile üyelerinin edimlerini anlayabilmek açısından en rahat yoldur. Bu bağlamda aile içinde yaşanan tüm etkileşimler veya sorunlar bu sistemde bir bütün olarak incelenebilmektedir.

Aile sisteminin alt sistemleri arasında belirlenen bir takım sınırlar bulunmaktadır. Her alt sistemin (anne, baba, çocuk veya kardeş alt sistemi vb.) kendi içinde sınırları kendi içinden doğal şekillerde oluşturulurken, bir diğer alt sistemle olan ilişkilerinde ise belirli

sınırlar bulunmaktadır. Burada önemli olan nokta, alt sistemler arası karşılıklı iletişim ve etkileşimin sağlıklı bir şekilde işlemesidir. ASY'nin aile içinde yaşanabilecek olası sorunları henüz sorun haline gelmeden önleyebilmesinin veya fark edebilmesinin en önemli adımı burada oluşmaktadır. Alt sistemler arasında kurulan iletişimin uyum ve sağlamlık derecesi, söz konusu sistemler arasında oluşabilecek sorunları önceden önleyebilmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin ebeveyn alt sistemi ile çocuk alt sistemi arasında iletişimin ve geribildirim açık olması, bu iki alt sistem arasındaki meselelerin herhangi bir soruna dönüşmeden (örn: ebeveynlerin çocuğa yönelik şiddeti) sonuçlanmasına katkı sağlamaktadır. Benzer bir durum eş alt sistemlerinde de geçerlidir. Eşler arası alt sistemlerin geribildirim açık olması eşler arası olası sözel, duygusal veya fiziksel şiddet veya çatışma türlerini önlemektedir.

Kanaatimizce aile danışmanlığı hizmeti, sorun yaşanan aile alt sistemlerinde derinlemesine inceleme yaparak ailelerinde sorun yaşayan danışanlara farkındalık kazandırma ve problem çözme noktasında devreye girmektedir.

3.2.2.2. Yapısal Aile Yaklaşımı (YAY)⁴¹

1960'larda Salvador Minuchin tarafından geliştirilen ve yapısal anlamda aile sistemindeki "birleşme" ve "kopma" durumlarını değiştirmeyi hedeflediği için YAY adını alan bu yaklaşım; bir bireyi kendi yaşadığı sosyal çevre içinde incelemektedir. Bu nedenle aile alt sistemleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aile alt sistemleri içinde de en çok incelediği alt sistemler; ebeveyn alt sistemi ve çocuklar alt sistemi arasındaki ilişkilere dir. YAY, aile üyelerinin/bireylerinin alt sistemlerle aralarında açık sınırlar bulunduğu tezini savunmaktadır (Özgüven, 2014, s. 211-215). Bilindiği üzere eş alt sistemi, kardeş alt sistemi, çocuk alt sistemi, büyük anne ve büyük baba alt sistemi gibi birçok alt sistemden oluşan ailenin üst sisteminde değişen herhangi bir kural aynı zamanda alt sistemlerdeki davranışları da değiştirmektedir. Bu alt sistemler arasındaki işleyiş durumu ailenin "işlevselliği" hakkında bilgi vermektedir. Tam da bu noktada danışmanlık devreye girmektedir. Nitelik aile danışmanlığının danışanları yönlendirmesinin altında "sağlıklı/işlevsel" aile formuna ulaşabilme hedefi yatmaktadır. Aile alt yapısındaki işleyiş

⁴¹ YAY ile ilgili görüşler ve bilgiler şu yazarlara atfen oluşturulmuştur. Bkz. Gladding, 2015; Goldenberg ve Goldenberg, 2008; Demirbilek, 2016; Duyan ve Adıgüzel, 2016; Akdemir ve İlgün, 2013; Özabacı ve Erkan, 2014; Nadir, 2013; Sharf, 2016; Corey, 2015; Dallos ve Draper, 2016.

kaybolduğunda aile “sağlıksız/işlevsiz” aile formuna dönüştüğünden dolayı çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle aile alt sistemleri arasındaki işleyişi sağlıklı/işlevsel kılabilmek için ailede yaşanan olası bir değişimde ailenin tüm üyelerinin ortak/uzlaşmacı bir karar vermesine ihtiyaç duyulur. Yani aile alt sistemleri arasındaki etkileşim açık ve sağlıklı bir şekilde olmalıdır (Dallos ve Draper, 2016).

Bir ailenin sağlığı ve işlevselliğini; o ailenin aile yaşam döngüsü içerisinde sürekli değişen durumlara uyum sağlayıp sağlamadığı belirlemektedir. Bu nedenle Minuchin, sağlıksız/işlevsiz ailelerde çeşitli dengesizlikler ve düzensizlikler görüldüğünü vurgular. Bu dengesizlik ve düzensizlik durumu aile içi rollerde sık sık ortaya çıkmaktadır. Bu tür ailelerde; aile üyeleri arasındaki roller ve sınırlar net bir şekilde belirlenemediği için aile içinde çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu da ailelerin kopuk bir sistem içerisinde kalmasına sebep olmakta ve birbirlerine gerekli ilgiyi göstermesini engellemektedir. YAY’a göre ailelerdeki bu sorunların bertaraf edilebilmesi için; aile sistemleri, sürekliliği/devamlılığı sağlayacak kadar istikrarlı ve değişen yaşam koşullarına ve değişen aile ilişkilerine uyum sağlayabilecek kadar esnek olabilmelidir. Aile üyeleri ve alt sistemleri tarafından ailenin eski işlevselliğine dönebilmesi için gerektiğinde “uyum sağlayıcı değişiklikler ve esneklikler” gösterebilmelidir. Bu noktada aile üyeleri ile ilgili semptomların iyi anlaşılabilmesi için aile içi ilişkilerin ve etkileşim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle, bir bireydeki semptomların kökenin en iyi, aile etkileşim örüntüleri bağlamında aranması gerektiği düşüncesi bu yaklaşımın en temel vurgusudur.

ASY’nin aksine YAY, “şimdi ve gelecek” ilkesine odaklanmaktadır. Buna göre aile üyelerinin şimdiki davranışları geçmişini yansıtmaktadır. Aile üyeleri ile sistem arasındaki ilişki karşılıklı neden-sonuç ilişkisine dayanmaktadır. Yani, birey (aile üyesi) hem sistemden etkilenmekte hem de sistemi etkilemektedir. Bir başka ifadeyle birey ve sistem, hem özne hem de nesne konumundadır (Özgüven, 2014, s. 211-215).

YAY’ı diğer yaklaşımlardan iki temel özellik ayırmaktadır. İlki, YAY; deneysel ve psikolojik temelli bir yaklaşım olması; ikincisi ise, anormal davranışlar ve bunları tetikleyen faktörler üzerine yoğunlaşmasıdır ve danışmanın görevi, aile sistemi ile aile alt sistemleri arasındaki ilişkilerin uyumlu bir şekilde işleyişini sürdürmelerine yardımcı olmaktır.

YAY, “yapı”, sınırlar” ve “alt sistemler” kavramları üzerine kurulmuş bir yaklaşımdır. Aile kurumu alt sistemlerden oluşur, bu alt sistemler cinsiyet, kuşak ve işlevsel farklılıklara dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre ailelerdeki “sınırlar”, ailelerin “sağlıklı” ya da “sağlıksız” olmalarını belirlemektedir. Kendi bağımsızlıklarını koruyacak kadar keskin ve alt sistemler ile karşılıklı olarak birbirlerine destek olmalarına izin verebilecek kadar da esnek sınırlara sahip olması o ailenin “sağlıklı” olduğuna işaret etmektedir (Özgüven, 2014, s. 211-215).

YAY’a göre, ailenin işlevsiz yapıda olması, aile içi sorunların sürmesinin başlıca nedenini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, aile içi sorunların ailenin işlevsiz oluşunu ve yapısını değiştirmek ve sorunlara çözüm bulabilmek YAY’ın temel amacıdır. Bunun için aile sistemleri ile aile alt sistemlerinde yapısal değişikliğe gidilmelidir. Bir başka ifadeyle aile yapısı yeniden düzenlenmelidir ve bunun için danışman, yönlendirici bir rehberlik ve liderlik rolü sergilemelidir. Bu noktada danışman sorun çözen merci değildir. Sorunları çözmek aile üyelerinin görevidir. Danışman sadece sorun yaşayan ailenin işleyişi değiştirmede ve aile üyelerinin yaşadıkları sorunları fark ederek kendilerinin çözmesinde yardımcı olmaktadır Yani, danışman; ailenin genel durumunu gösteren aile haritasını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, YAY’daki danışmanlık sürecinde “aktif katılım”, “izleme”, “değerlendirme” ve “yeniden yapılandırma ve/veya yeniden çerçvelendirme” gibi teknikler kullanılmaktadır (Carlson, Sperry ve Lewis, 2005, s. 25-46; Demirbilek, 2016, s. 111-112).

3.2.2.3. Yaşantısal/İnsancıl Aile Yaklaşımı (YİAY)⁴²

YİAY, kuramsal temelini 1960’larda varoluşçu/hümanistik (insancıl) danışmadan alarak Whitaker tarafından aile danışmanlığına uyarlanmış olup, en önemli öncüleri Virginia Satir ve Carl Whitaker’dir. Diğer temsilcileri ise Fred Duhl, Bunny Duhl, Davit Keith’dir. Yaklaşımın temsilcileri, danışma sürecinin yaşantı ve deneyden yola çıkarak yapılması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

YİAY modeli, danışan aile ve aile danışmanı tarafından ortak bir şekilde paylaşılan tecrübeler aracılığıyla yeni bir anlam arayışına girme düşüncesine dayanmaktadır. Buna

⁴² YİAY ile ilgili görüş ve bilgiler şu yazarlara atfen oluşturulmuştur. Bkz: Gladding, 2015; Goldenberg ve Goldenberg, 2008; Özabacı ve Erkan, 2014; Sharf, 2016; Corey, 2015; Nazlı, 2014; Nichols, 2013; Murdock, 2016; Berksun ve Hızlı Sayar, 2013.

göre aile üyelerinin var olan sorunları ve bu sorunları sürdürecektir eylemlerde bulunmaya eğilim göstermenin en önemli nedeni, aile üyelerinin bireysel gelişiminde yaşanan tecrübe engelleridir. Bu yaklaşımın amacı ise; aile üyelerinin kişisel yaşamlarındaki deneyimlerini ve birbirlerine yönelik tepki gösterme biçimlerini değiştirmektir. Ayrıca aile üyelerine değişebilmeyi ve farklılaşmayı aşılabilmek YİAY'ın bir başka amacını oluşturmaktadır.

YİAY'ın temel öğretilerinden ilki; ailelerin duygularının farkında olmadıkları veya farkındalarsa bile bu duyguları bastırdıkları yönündedir. Bu durum hislerin karşılıklı anlaşılmasını engellemekte ve dolayısıyla aile üyeleri arasında “donuk” bir iklim oluşmaktadır. Böyle ortamlar aile üyeleri arasındaki iletişimi sekteye uğratar, aile üyeleri birbirlerinden kaçınır veya kendilerini iş veya aile dışı etkinliklerle meşgul etmesini tercih ederler. Bu tür durumlarda aile işlevsiz hale gelir. İkinci vurgu ise; geçmiş bilgilerden ve eylemlerden çok “şimdi ve burada” olmak noktasına odaklanmıştır YİAY'a göre “aile üyelerine şimdi ve buradaki davranışları aracılığıyla farkındalık kazandırmak son derece önemlidir.”

YİAY'da “duygular” en önemli kavramlardan birisidir. Bir başka ifadeyle, farkındalık ve duyguların ifadesi hem kişisel hem de ailenin psikolojik doyularının aracı olarak görülmektedir. Buna göre, ailede duygular açık, net ve etkili bir şekilde ifade edilmelidir. YİAY'a göre aile üyeleri kişisel yaşantılarını deneyimleyebildikleri aileler “sağlıklı” aile olarak kabul edilmektedir ve bu ailelerde üyeler – birbirlerini sorgulamaksızın – birbirlerine destek olmaktadır. Buna karşılık empatik duyguların gelişmediği aileler ise “sağsız” aileler olarak nitelendirilmektedir.

YİAY'da danışmanlığın temel amacı, aile üyeleri arasındaki iletişimi açık ve etkili bir hale getirebilmektir. Bu bağlamda eşler/çiftler arası duygusal yakınlığı arttırmak, aralarındaki sevgi ve saygı bağını geliştirmek, savunma mekanizmalarını azaltmak, aile üyelerinin genelinde birbirlerini destekleme bilinci kazandırmak ve aile üyelerinin özerk bir birey olabilmelerinde yardımcı olmaktır.

İnsani duyguları temel olarak insan odaklı açık ve etkili iletişim becerilerini kazandırmayı ilke edinen bu yaklaşımda; “aile portresi (koreografisi)”, “duygusal yeniden yapılandırma”, “mizah kullanımı”, “duyguların paylaşımı”, “düzgün iletişim becerileri

öğretme”, “oyun ve çocuk terapisi”, “espri” ve “sanat terapisi” gibi teknikler kullanılmaktadır.

3.2.2.4. Stratejik Aile Yaklaşımı (SAY)⁴³

“Kısa süreli”, “teknik ve değişim odaklı”, “kolay öğrenilebilir”, “pozitif ve spesifik” ve “aileler tarafından ilgi duyulan” bir yaklaşım olan SAY; Jay Haley, G. Bateson, Madanes ve M. Erickson’un temsil ettiği bir yaklaşım türüdür. Daha çok gelişim ve yapılanma güçlükleri çeken aileler için kullanılan bir yaklaşımdır (Gladding, 2015). 1980’lerde aile danışmanlığı yaklaşımına bürünen SAY, en temelde aile danışmanının, sorun yaşayan ailelerin sorunlarını çözebilmek amacıyla strateji üretmesi üzerine kurulmuştur. Ailedeki var olan özel sorunu yok edebilmek için çeşitli stratejiler oluşturulur ve bu strateji doğrultusunda aile sorunu belirli aşamalardan geçerek çözülmeye çalışılmıştır (Nazlı, 2014).

SAY’da “şimdi”ye odaklanılır ve bu yaklaşımda yoruma yer verilmez. Yaklaşımın amacı ise, ailenin ortaya koyduğu sorunu çözebilecek stratejiler üretmektir. Bu bağlamda taktikler geliştirilir, yapıcı stratejik müdahalelerle, aile üyelerinin sorun yaşanan davranış kalıpları değiştirilmeye çalışılmakta veya yeniden düzenlenmektedir. Bu yaklaşımda, öneriler ve stratejiler (direktifler), aile sistemindeki sorunu çözmek için kullanılan temel sorun çözme tekniğidir ve aile içi ilişki biçimini ve sorun yaşanan davranış şeklini değiştirmek için birtakım öneriler sunulmaktadır.

Gladding’e göre SAY’ın iki temel amacı bulunmaktadır.

- Ailede yaşanan sorunu çözecek stratejiler ortaya koymak,
- Aile üyelerinin aile yaşam döngüsünde bir sonraki aşamaya geçebilmelerine yardımcı olmak.

Bu yaklaşımda; aileler, problemlerini çözebilecek gerekli bilgi donanımına ve çözümlere sahip olduğu kabul edilir. Burada sadece ailelerde var olan çözüm bilgilerinin danışman tarafından harekete geçirilmesi sağlanır/teşvik edilir ve sorunları çözmek için hangi

⁴³ YİAY ile ilgili görüş ve bilgiler şu yazarlara atfen oluşturulmuştur. Bkz. Gladding, 2015; Goldenberg ve Goldenberg, 2008; Nazlı, 2014; Nichols, 2013; Demirbilek, 2016; Murdock, 2016; Duyan ve Adıgüzel, 2016; Sharf, 2016; Corey, 2015; Özgüven, 2014.

stratejik aşamaların takip edilmesi gerektiğine yönelik yönlendirici ve bilgilendirici destek verilir. Buna ek olarak sorunu çözmek için kullanılan teknikler saptanır. En sonunda danışman tarafından ailelere yönelik yeni sorun çözme modelleri önerilir. Sonuç olarak ailelerin sorunlarına çözüm bulmak için oluşturulan danışmanlık süreci belirli bir hedefe ve stratejik olarak oluşturulan aşamaları gerçekleştirerek sonuç bulmaya odaklı işlemektedir. Bu yaklaşımda diğer yaklaşımlardan farklı olarak aile danışmanının hem aktif yönlendirici rolü bulunmakta hem de danışman, stratejik hedefler ve çözümler bulabilmek için değişken bir rolü benimsemektedir. Elbette ki aile danışmanlığının en temel niteliklerinden biri olarak – danışmanın sorunu kendisinin çözmesinden daha çok – sorunu aile üyelerine buldurup, danışmanın yol gösterici rolü daha çok baskın olmak durumundadır (Özgüven, 2014).

SAY'a göre, ailede üç şekilde problem gelişmektedir. Birincisi, “sibernetiktir”; burada zorluklar kronik problemlere dönüşür. İkincisi, “yapısaldır”; burada problem ailenin hiyerarşisi ve sınırlarındaki bir bozukluktan kaynaklanır. Üçüncüsü “fonksiyonelliktir”; problem bireylerin dolaylı olarak birbirini koruma veya kontrol etmeye çalışmalarından kaynaklanır (Nazlı, 2014).

SAY'ın kullandığı temel teknikler ise şöyle sıralanmaktadır: “...mış gibi yapma” tekniği “Yeniden çerçeveleme”, “zora koşma” “yönerge”, “paradoksal yönerge” ve “değişimi kısıtlama” vb. (Gladding, 2015).

Bu yaklaşımın en önemli özelliği, birçok aileye uygulanabilir bir esnekliğe sahip olması ve ailede tek bir soruna odaklanmasıdır. Yani, danışman bu süreçte tek bir soruna odaklanarak çözüm bulmaya çalışmaktadır. Bu da daha nitelikli çözümler bulmasında yardımcı olmaktadır (Demirbilek, 2016, s. 112-113).

Tablo 5
Aile Danışması Teorileri

TEORİ	TEMSİLCİLER	TEMEL KAVRAMLAR	SÜREÇ	AMAÇLAR
YAŞANTISAL/İNSANCIL AİLE YAKLAŞIMI (YİAY)	Whitaker, Satir, Bumberry, Davit Keith	Kendini gerçekleştirme, Farkındalık, Seçim ve sorumluluk, “Şimdi ve Burada”	Aile üyelerinin kendini gerçekleştirme eğilimlerine fırsat verme, geçmişten ziyade burada ve şimdi ile ilgilenme	Açık iletişimi ilerletme, aile üyelerinin otantik ve otonomi sahibi bireyler olmasına yardım etme
YAPISAL AİLE YAKLAŞIMI (YAY)	Slavador Minuchin	Sınırlar ve yeniden yapılanma gibi sistematik kavramlar, “Şimdi ve Gelecek”	Danışman, aile üyeleri arasındaki etkileşimin yapısını değiştirmek için aileye katılır	Sınırları açıklama, aile etkileşiminin esnekliğini arttırma, bozuk aile yapısını değiştirme
STRATEJİK AİLE YAKLAŞIMI (SAY)	Jay Haley, Madanes, G. Bateson, M. Ericson	Aile üyeleri arasındaki ilişkilerin doğasını belirleyen iletişim kalıpları ve güç müdahalesi, “Şimdi”	Mevcut sorunları çözmek için doğrudan çabalar ile geçmiş olaylardan iç görü kazanmak için ufak çabalar	Aile üyeleri arasındaki ilişkiyi tekrar tanımlayarak aile üyelerinin semptomolojisini çözme
AİLE SİSTEMLERİ YAKLAŞIMI (ASY)	M. Bowen, L Palazzoli, S. Boscolo	Aile sistemi, aile alt sistemleri, eş alt sistemi, ebeveyn alt sistemi, çocuk alt sistemi, kardeşler alt sistemi vb., “Şimdi ve Burada”	Aile bir sistemdir. Ve her sistem bir alt sistemden oluşur. Alt sistemler birbirini ve üst sistemi etkiler. Sistemlerden herhangi birinde bir olası aksaklık diğer sistemlere de sirayet eder	Aileyi bir sistem olarak görme, bütüncül bir bakış açısı kazandırma, sistemler arası ilişkiyi algılama vb.

Kaynak: (Nystul, 1993; Akt. Doğan, 1994, s. 347)

3.3. Türkiye’de Aile Danışmanlığı

Türkiye’de aile danışmanlığı; ailelerin boşanma kararı vermesiyle birlikte, boşanma süreci öncesi, boşanma süreci ve boşanma sonrası süreçlerde çiftlerin ve çocukların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara çözüm bulmaya yönelik aile danışmanlığı hizmeti verilmek amacıyla ASPB tarafından 2012 yılında 5 ilde (Ankara, Burdur, İzmir, Karabük ve Kırıkkale) pilot çalışma olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu pilot illerde, Bakanlığa bağlı SHM’lerde görev yapan danışmanlara boşanma sürecinde olan çiftlere ve bir bütün olarak ailelere danışmanlık hizmeti verebilmek için bilgi ve beceri kazandırmayı hedefleyen hizmet içi eğitimler vermeye başlanmıştır (ASPB, 2014c).

III. Aile Şurası kararlarında, aile eğitimi ve aile sağlığı konusunda eğitim ve merkezlerin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca evlilikleri ve aile içi ilişkileri daha sağlıklı kılmak, aile üyelerinin iletişimlerini nitelikli hale getirebilmek ve ailelerin yaşam kalitesini psikolojik yönden artırabilmek için alanında uzman meslek grupları tarafından ailelere ve evlenecek eş adaylarına/çiftlere yönelik gerekli danışmanlık eğitimlerinin verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Hamamcı, Buğa ve Duran, 2011, s. 34).

Türkiye’de aile içi sorunlarının çözümüne destek olunması ve ailenin güçlenmesi, iyileşmesi, yaşam kalitesini arttırması ve işlevlerini daha sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için ASPB’ye ve/veya belediyelere bağlı kamu alanındaki ADM ve SHM ile Özel ADM’ler başta olmak üzere, kamuda ve özel alanda çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından aileye yönelik psiko-sosyal hizmetler verilmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar genel anlamda; aile danışmanlığı, aile terapisi veya aile eğitimi gibi ailenin psikolojik, sosyolojik, ruhsal açıdan korunması, güçlenmesi ve olası sorunları önleyici bağlamda tedbirler alınması amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır (Babaoğul ve Şener, 2013, s. 404-405). Bir başka ifadeyle söz konusu kurum ve kuruluşlar aileye yönelik eğitici, danışmanlık ve savunuculuk hizmetleri vermektedir (Freed,1982; akt: Koşar,1992).

3.3.1. Aile Danışmanlığının Türkiye’deki Tarihsel Seyri

Aile danışmanlığı, Batı’da 1970’lerde örgütlenme ve kurumsallaşmasını tamamlarken, Türkiye’de ise 1980’li yıllarda yeni yeni kendine yer bulmaya başlamıştır. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmalar ülkemizde henüz yeni bir faaliyet olarak kabul edilmektedir. Nitekim 1997 yılında alanın ilk derneği olarak Aile ve Evlilik Terapileri Derneği (AETD)

kurulmuştur. Geleneksel değerlerin toplumdaki yansımalarının etkisiyle⁴⁴ alanda 2000’li yıllara kadar pek bir çalışma ve araştırma bulunmazken, 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de aile danışmanlığı alanında bilimsel çalışmalar ve kitaplar yayınlanmaya ve araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Toplumsal değişme, ülkenin demografik yapısının değişmesi, bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi ve aile danışmanlığı alanındaki eğitimlerin yaygınlaşmasıyla beraber, aile danışmanlığına yönelik taleplerde de bir artış söz konusu olmuştur (Karataş ve Nadir, 2016, s. 124).

2002 yılına kadar aileye yönelik danışmanlık hizmetleri hastane ve özel sektör kurumlarında kısmi olarak verilirken, 2001’in sonlarına doğru SHÇEK tarafından çıkarılan (11.09.2001 tarihli) yönerge⁴⁵ ile aile danışmanlık hizmetlerinin kamuda ADM’ler aracılığı ile sistematik bir şekilde verilmesine yönelik ilk adımlar atılmıştır. Bu yönerge sonrası, başta büyük şehirlerde olmak üzere ülkenin merkezi illerinde ADM’ler açılmaya başlayarak sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi ve psikolojik rehberlik ve danışmanlık gibi alanlardan mezun olanlar bu birimlerde görev almaya başlamışlardır. Ankara’da 2003’te açılan Ankara ADM, bu alandaki en önemli örneklerden birisi olarak görülmektedir. SHÇEK tarafından 2001’de çıkarılan yönerge, 2007’de bir yönetmeliğe dönüştürülerek kamu aracılığıyla verilen aile danışmanlığı hizmetleri yasal anlamda daha güçlü bir zemine oturmuş ancak 2009 yılına kadar, aile danışmanlığı hizmetinin özel sektör ayağı konusunda herhangi bir yasal düzenlemeye gidilmemiştir. İlk kez 2009’da SHÇEK tarafından çıkarılan, “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Hakkında Yönetmelik” ile aile danışmanlık faaliyetleri kapsamında özel sektör alanında sunulacak hizmetlerin; hangi standart ve niteliklerde verileceği konusunda bir netleştirme girişimlerinde bulunulmuştur. Böylece SHÇEK tarafından 2007 yılındaki yönetmelik ile kendi bünyesinde açılan ADM’ler ve 2009 yılında yayınladığı yönetmelik ile özel sektörde açılan ADM’ler için ilgili mevzuatlar oluşturulmuştur. Ancak, 2009’daki yönetmeliğin alandaki ihtiyaçları karşılayamadığı fark edilmiş bu nedenle ilgili yönetmelik, 2011

⁴⁴ Örneğin, 2000’lere kadar Türkiye’de aile yapısı ve toplumsal dokunun “toplulukçu/dayanışmacı” bir nitelikte olması sebebiyle aile içinde yaşanan sorunların birçoğunda aile dışından herhangi bir kişi veya profesyonel meslek elemanlarından destek almak yerine, sorunların aile içinde çözülmesi tercih edilmiştir. Bu çerçevede profesyonel danışmanlık hizmetlerine toplumsal talebin pek olmayışı, aile danışmanlığı gibi aile destek hizmetlerinin gelişmesini ve yaygınlaşmasını yavaşlatmıştır (Karataş ve Nadir, 2016, s. 124-125).

⁴⁵ Söz konusu yönerge 11.09.2001 tarihli ve 102 sayılı Bakan Onayı ile yürürlüğe giren “Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönerge”yi ifade etmektedir.

yılında SHÇEK'in kaldırılarak yerine ASPB adıyla kurulan bakanlık tarafından 2012'de yenilenme ihtiyacı duyulmuştur. 2012 yılında ilgili yönetmeliğin yenilenmesi ile "sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık, çocuk gelişimi, tıp ve hemşirelik bölümleri olmak üzere bu 7 branştan birinde en az dört yıllık lisans programından mezun olanlar, yönetmeliğin ilgili maddesinde belirtilen aile danışmanlığı eğitimini almaları ve aile danışmanlığı olabilmek için diğer şartları da sağlamaları koşulu ile aile danışmanlık hizmetlerini verebilecek meslekler" olarak kabul edilmiştir. Buna göre, belirtilen şartları sağlayanlar aynı zamanda bu alanda – teorik ve pratik – çalışmalar yapabilecek yetkinliğe sahip oldukları kabul edilmektedir (Akyıl, Üstünel, Alkan, ve Aydın, 2015, s. 59-60; Karataş ve Nadir, 2016, s. 125). 2012'deki yönetmelikle birlikte önceki yönetmeliklerde 100 -150 saat olan aile danışmanlığı eğitimleri 450 saate çıkarılmış; fakat bu eğitimlerin müfredatları/içerikleri, eğitimi alacak kişilerin – lisans mezuniyeti dışında – uygulama becerilerini ölçebilecek herhangi bir asgari kriter, eğitimi verecek kadro ve bu kadronun uygulama derslerini nasıl vereceğine yönelik koşullar gibi konularda mevzuatta henüz herhangi bir düzenleme yapılmamıştır (Akyıl, Üstünel, Alkan ve Aydın, 2015, s. 60). Ayrıca 2012 yönetmeliği özel ADM'ler bağlamında oluşturulmuştur. 2013 yılında ise ASPB tarafından çıkarılan "SHM Yönetmeliği" ile kamuya bağlı ADM'ler kapatılmış, bu merkezlerde sunulan ailelere yönelik eğitici, savunucu ve danışmanlık hizmetleri SHM bünyesinde verilmeye başlanmıştır. Bu yönetmelikle birlikte ilk kez 1997 yılında dönemin yetkili kurumu SHÇEK tarafından açılan ADM'ler, 2013 yılında SHM'lere devredilmesiyle ADM'ler yasal olarak kapatılmış; ancak 2012 yılındaki "Özel Aile Danışmanlığı Merkezleri Yönetmeliği" ile ASPB'nin denetiminde özel ADM'ler faaliyetlerine devam etmiştir. Ayrıca yerel yönetimlerde de danışmanlık hizmetleri kendi bünyesinde bulunan ADM'ler aracılığıyla sürdürülmektedir.

Bir başka önemli nokta ise, aile danışmanlık eğitimini veren ve uygulamasını gerçekleştiren kurum ve kuruluşların tarihlerinin çok eskilere dayanmamasıdır. Bu kurumların tarihsel seyrine baktığımızda SHÇEK'e bağlı ADM'ler, yasal olarak 06.06.1997 tarihinde (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009, s. 35-36), ailelerin sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarına yönelik çözüm bulabilmek adına desteklenmesi, güçlendirilmesi ve eğitimler aracılığıyla geliştirilmesi amacıyla açılmıştır (Kuşgözoğlu, 2011). 1997 yılı itibarıyla Türkiye'de açılmaya başlayan

ADM'lerin bugün sayısı 50'yi aşmıştır ⁴⁶ (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009, s. 35-36).

Ülkemizde aileye yönelik psiko-sosyal ve danışmanlık hizmetlerinin seyrini anlayabilmek için Türkiye'deki aile politikalarına bağlı olarak gerçekleştirilen beş yıllık kalkınma planlarının tarihsel seyrini incelemek gerekmektedir. Buna göre Türkiye'de ilki 1963 yılında gerçekleştirilen planlı kalkınma dönemleri, 1960'larda başlamıştır. Bu çerçevede kalkınma hedeflerinin Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. 2018 yılına kadar uygulanacak olan ve halen uygulanan X. BYKP'ye kadar geçen dönemde kalkınma planlarında aileye nasıl yaklaşılması gerektiğine dair bir takım prosedürler belirlenmekte ve politikalar yürütülmektedir. Bu nedenle günümüzde aile politikalarının yürütülme biçimleri aile kurumuna bakış açısını belirlemektedir. Bu nokta, aile politikalarının nasıl şekillendiğini anlayabilmek için oldukça önemlidir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 48).

I.BYKP'de (1963-1967) aileye yönelik hizmetler, sosyal hizmetler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Buna göre sosyal hizmetlerin aileye yönelik hizmetleri daha çok korunmaya muhtaç çocukların devlet tarafından himaye edilmesi ve ailelere ekonomik açıdan yardımcı olabilmek amacıyla uzman personel/meslek elemanı yetiştirmek şeklinde olmuştur. Bu bağlamda I. BYKP'de Sosyal Hizmetler Akademisi'nin uzman personel yetiştirilebilmesi için geliştirilmesine yönelik teklif üzerinde durulmuştur (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 51).

II.BYKP'de (1968-1972), ailelerin dilediği zaman ve dilediği sayıda çocuk sahibi olabilmeleri için aile planlamasına ve aileyi bir çok alanda geliştirmek için aile eğitimine odaklanılmıştır. Ayrıca sosyal refah hizmetleri adı altında ailelerin yaşadıkları çeşitli sorunları derinlemesine inceleyerek bu sorunların sebepleri ve sorunlara yönelik çözüm tekniklerini bulma çabası hedeflenmiştir. Bu bağlamda sosyal yardım, tıbbi hizmet, aile bakımı, aile üyelerine yönelik rehabilitasyon vb. hizmetler oluşturulması için çeşitli paket programların hazırlanmasına karar verilmiştir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 52-53).

⁴⁶ Tüm araştırmalara rağmen şuan (2017 yılı itibarıyla) ASPB'ye bağlı ADM'nin sayısal olarak kaç tane olduğu net bir şekilde tespit edilememiştir, ancak ADM'nin kapatıldığını belirten 9 Şubat 2013 SHM Yönetmeliği yayınlandığı tarihte bu sayının 48 ile 53 arasında olduğu muhtelif kaynaklarca belirtildiğinden ASPB'ye bağlı ADM sayıları yaklaşık olarak belirtilmiştir.

III. BYKP’de (1973-1977), aileye yönelik hizmet ve yardımlar (eğitim ve sağlık yönünden) çocuk eksenine kaymıştır. Bu çerçevede, ailelerin çocuklara yönelik yaşadıkları sorunları çözebilmek amacıyla okul öncesi eğitimler, aile ve çocuk eğitimlerinde rehberlik hizmetleri ve çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ailede yaşanan tüm üyeleri kapsayacak sosyal sigorta sistemine değinilmiştir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 54).

Bu kalkınma planında sosyal yardım ve sosyal refah hizmetlerinin plansız, programsız ve koordine olmadan gerçekleştiğinden dolayı Sosyal Hizmetler Kurumu içinde bu hizmetlerin planlı ve programlı yürütülmesini sağlayan bir sistem ve bu sistemi uygulayabilecek olan uzman personellerin istihdam edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 55).

IV. BYKP’de (1979-1983), ailelere yönelik ekonomik sorunların çözülmesi ve ailelerin ekonomik refahının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda özellikle dar gelirli ailelere konut yardımı yapılmış, gecekondu bölgelerinde yaşayan ailelerin evlerine alt yapı hizmetleri (elektrik, su, yol, kanalizasyon vb.) sunulmuştur. Bununla birlikte aileye yönelik sağlık planlaması (özellikle anne-çocuk sağlığı) daha detaylı ele alınmış ve eksik ya da yanlış beslenme sonucu ortaya çıkan bebek ölüm oranlarının yükselmesi sorununu minimuma indirmek için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. 0-6 yaş aralığında çocuklara sahip olan yoksul ailelere –bebek ölüm oranlarını azaltabilmek amacıyla – devlet yardımı yapılması politikası bu çalışmalardan bir tanesini oluşturmaktadır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 57-58).

V. BYKP (1985-1989), ailelere sağlanan destek ve hizmetlerin nicelik ve nitelik bakımından değişime uğradığı ve dönüm noktası kabul edildiği bir kalkınma planı olarak görülmektedir. Önceki kalkınma planların daha çok ekonomik temelli sosyal yardımların ön planda olduğu aile hizmetlerini barındırırken, bu kalkınma planında biraz şekil değiştirerek psikolojik destek ağırlıklı bir aile hizmeti sunulması öngörülmüştür. Bu çerçevede ilk olarak SHÇEK Kanunu kabul edilerek ailelere ve çocuklara yönelik hizmet ve yardımların nesnel kriterleri belirlenmiş ve koordinasyon sağlanmıştır. Hemen akabinde kreş-anaokulu gibi okul öncesi hizmetler yaygınlaştırılmıştır. Bu kuruluşlara ek olarak Sağlık Bakanlığı’na bağlı çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakım evleri, özel sektör kuruluşlarına bağlı gündüz bakım evleri ve çocuk bakım yurtları gibi birçok sosyal hizmet

eksenli kuruluşlar oluşturulmuştur. İlerleyen dönemlerde Türkiye’de – özellikle bakıma muhtaç çocuklara yönelik – koruyucu aile programı ve evlat edinmeye yönelik geniş çaplı çalışmalara başlanmıştır (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 59-60).

V. BKYP’de ilk kez “Aile” başlıklı konular ele alınmış, sorunları çözme, var olan gelişmeleri ise geliştirmeye yönelik aile planlaması yapılması öngörülmüştür. Ailenin toplumunun temel bir ünitesi olarak bir bütün içinde ele alınıp, aile kurumunu maddi ve manevi olarak desteklenmesi ve geliştirilmesine yönelik devlet politikalarının ilk kez geniş konseptli adım atması, V. BYKP’yi konumuz açısından önemli hale getirmektedir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde değindiğimiz toplumsal değişime bağlı olarak ailede meydana gelen dönüşümler, toplumumuzda bir takım aile içi sorunlara sebebiyet vermiştir. Aile yapısında meydana gelen ve bahsi geçen değişimler, aile içi sorunları çözmeye yönelik kısa ve uzun vadeli devlet politikaları gerekli kılmıştır. Bu bağlamda modern dönemle birlikte karmaşık bir hale gelen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayat, göç, yaşlılık, hastalık, doğum, kadının çalışması vb. sorunlar için ailelerin başvuracakları mekanizmalara olan ihtiyacın baş göstermesi V. BYKP’de değerlendirilmiştir. Aile kurumuna yönelik psikolojik hizmet ihtiyacının ortaya çıkışını gösteren bu değerlendirme çerçevesinde V. BKYP’nin 1987 yılındaki programında “ailelere, evlilik ve aile hayatlarının her döneminde sosyo-psikolojik ve hukuki olarak sorunların çözümünde rehberlik yapmak amacıyla ‘Aile Danışma Büroları’ kurulması” kararlaştırılmıştır. Bu kalkınma planında ailelerin gelişimini arttırmaya yönelik geniş kapsamlı kararlar alınmış olup, bu kararların bizler için en önemlisi, aileye yönelik eğitim faaliyetlerinin arttırılması ve bu çerçevede ailelere sosyo-psikolojik ve hukuki anlamda danışmanlık yapacak “Aile Danışma Birimleri”nin yaygınlaştırılması kararı olmuştur (Kontaş, 1992, s. 63; Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 62-64).

V. BYKP’de ailelerin gelişimine yönelik uygulanacak politikalara ışık tutması amacıyla DPT tarafından “Özel İhtisas Komisyonu” kurulmuştur. Bu komisyondan ailelere yönelik BYKP çerçevesinde uygulanabilecek politikalar için bir rapor hazırlanması istenmiştir. Buna göre; ailenin güçlendirilmesi ve korunması amacıyla 1989 yılı kalkınma programında (kadın ve çocuk konuları da dâhil olmak üzere) aile sorunları çok boyutlu olarak ele alınmıştır (Kontaş, 1992, s. 64-65). Aynı programda aile politikalarıyla

bütünlük sağlaması için 1989 yılı aile ile ilgili kalkınma programları SHÇEK Başkanlığına bağlanmış ve Aile Araştırma Kurumu (AAK) kurulmuştur (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 65).

VI. BYKP’de (1990-1994) ise; aile konusu bir bütün olarak “aile, kadın ve çocuk” şeklinde incelenmiş ve buna göre politikalar oluşturulmuştur. Bu kalkınma planındaki programda, aile kurumu, toplumun değerlerini koruyacak bir kalkan olarak görülmüş ve bu nedenle toplumsal yapılarıdaki değişmelere uyum sağlayabilmesi ve aile içi sorunlar yaşanmaması için aileye yönelik destek mekanizmalarının da geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca aile üyeleri arasındaki ilişkileri dayanışma, destek ve bağlılık çerçevesinde geliştirmeye yönelik politikalar oluşturulacağı belirtilmiştir. Değişen toplumsal koşullar nedeniyle sosyal hizmet ihtiyaçları artan aile kurumuna, kamu sektörü ve özel (sivil toplum kuruluşları vb.) sektörler aracılığıyla destekleyici hizmetler verilmesi teşvik edilmiştir. Buna göre;

- Her anlamda sağlıklı ve dengeli çocuk yetiştirme konusunda ailenin bilgilendirilmesi,
- Kadınların ve genel olarak ailelerin eğitim seviyesinin yükseltilmesi,
- Çalışan kadınların karşılaştığı sorunların giderilmesi,
- Çocukların sorunlarına yönelik çözüm arayışına girilmesi,
- Çocukların kötü alışkanlıklardan korunması,
- Çocukların boş zamanlarını sosyal, bilişsel ve fiziksel olarak kendilerine faydalı olabilecek yönde geliştirilmesi gibi birtakım aileyi destekleyici çalışmalar ve politikalar için girişimler başlatılmıştır. Bu çerçevede; 1990 Yılı Kalkınma Programı’nda “Aile Danışma Büroları” ve “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” kurulmuştur (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 66).

1990 Yılı Programı’nda ülke çapında toplam 11 “Aile Danışma Büroları” açılmış olup 1993 Yılı Programı’nda bu sayının en kısa sürede artırılması ve ülkenin tümüne yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır. Buna göre, 1987 yılında ailelere yönelik politikalar bütüncül ve doğrudan olmamıştır. 1987 yılı itibariyle devlet tarafından doğrudan aileye yönelik destek politikalarının ilk adımı atılmış olup 1990 ve 1993 Yılı Programları’nda ‘Aile Danışma Büroları’nın kurulmasıyla aileye yönelik eğitici ve psikolojik destek

politikasına geçilmiştir (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 67).

Aile danışmanlığının ülkemizdeki seyrini beş yıllık kalkınma planlarıyla incelediğimizde toplumsal değişimlerin etkisiyle bu alanda ilk girişimler 1987 yılında atılmış olup bu girişimlerin somut adımlara dönüşmesi 1989-1990 yılını bulmuştur.

7. BYKP'den 10. BYKP'ye kadar geçen yaklaşık 12 yıllık süreçte ise aileye yönelik psikolojik destek/danışmanlık hizmetleri ve ebeveyn ile çocuklara yönelik aile eğitimleri geliştirilerek devam etmiştir. Bu alanda önceleri SHÇEK ismiyle hizmet veren başta ASPB olmak üzere kısmen de MEB, YÖK ve belediyeler gibi kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla aileye yönelik psiko-sosyal destek hizmetlerini sağlayabilecek eğitici, öğretici, koruyucu, önleyici, geliştirici ve uygulayıcı çalışmaların yürütülmesi sürdürülmüştür.

Bu çerçevede, 7. BYKP'de (1996-2000) ailelerin ekonomik, sağlık ve sosyal güvenlik ihtiyaçlarının sağlanmasına ve kriz durumlarında aileye yardımcı olacak destek mekanizmalarını geliştirecek bir sistemin oluşturulmasına yönelik düzenlemeler ve güçlendirici faaliyetler yapılmasına karar verilmiştir. Bu düzenlemelerin içinde çocuk eğitimi ve yaşlı ve engelli üyelerin bakımı ile ilgili aile eğitimlerinin de verilmesi kararlaştırılmıştır (DPT, 1995, s. 37-38). 8. BYKP'ye (2001-2005) geldiğimizde aileye yönelik hizmet veren kamu ve özel kurum ve kuruluşların teşkilat, personel ve mevzuat açısından yeniden yapılandırılarak kurumlar arası eşgüdümü ve yenilenmeyi sağlamak amaçlanmıştır. Böylece aileye yönelik destekleyici hizmetlerin daha sağlıklı ve nitelikli verilmesi öngörülmüştür (DPT, 2000, s. 94). 9. BYKP'de (2007-2013) ise, çocuk bakım ve yetiştirilmesi için ebeveynlere yönelik AEP başlatılmış ve ADM'ler aracılığıyla ailelere yönelik aile danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmıştır. Bir başka ifadeyle sosyal hizmetler disiplini içerisinde aile içi sorunların tespiti ve çözümü için aileye yönelik eğitici ve danışmanlık temelli bir yaklaşıma geçilmiştir (DPT, 2006).

Son olarak 10. BYKP'ye baktığımızda (2014-2018), aile ve kadına yönelik konularda “durum analizi/tespiti”, planlamadaki “temel amaç”, “gerçekleştirilecek politikalar” ve “izlenecek yol” şöyle açıklanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 40-41):

“Ülkemizde geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçişin sürdüğü ve aile üyeleri arasındaki ilişki biçimlerinin de değiştiği görülmektedir. Boşanma sonucunda oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik, izleme ve rehberlik ihtiyacı bulunmaktadır.” (Durum Analizi).

“Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır.” (Amaç)

“Aile yardımlarının geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması temin edilecektir.” (Politikalar)

“Boşanmaların azaltılması amacıyla aile danışmanlığı ve uzlaştırma mekanizmaları geliştirilecektir. Tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik izleme ve rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.” (Politikalar).

3.3.2. Aile Danışmanlığının Yasal Dayanağı

Aile danışmanlığı ile ilgili ilk yasal girişim, 11.09.2001 tarihli “Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönerge” ile olmuştur. Bu yönergenin temel içeriğini (adından da anlaşılacağı üzere) ADM’lerin çalışma kriterleri oluşturmakla birlikte; bu merkezlerde yürütülen aile danışmanlık hizmetlerinin kapsam ve faaliyet türleri de belirlenmiştir. Danışmanlık faaliyetleri kapsamında ilk yönetmelik ise dönemin yetkili kurumu olan SHÇEK tarafından 07.10.2007 tarihinde oluşturulmuştur. “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” adıyla yayınlanan bu yönetmelikte; SHÇEK’e bağlı ADM’lerin kuruluşu, açılış kriterleri, işleyişi ve bu merkezlerde görev yapacak yetkili personellerin nitelikleri açıklanmıştır. Ayrıca aile danışmanlığının tanım ve içeriği ile ilgili bilgiler verilmiş ve söz konusu yönetmelik kapsamında aile danışmanının nitelikleri belirtilmiştir.⁴⁷ Bu yönetmeliğin en önemli özelliği ise sadece SHÇEK’e bağlı ADM’leri kapsayan bir yönetmelik olmasıdır (ASPB, 2007).

⁴⁷ Aile danışmanının nitelikleri ve aile danışmanı olabilmek için ilgili lisans bölümlerinden mezuniyet şartlarına dair bilgiler bir sonraki başlık olan aile danışmanlığı eğitimi başlığında ele alınacaktır.

2007 yılında yayınlanan “Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” sonrası gerek aile danışmanlığı hizmeti ve içeriği gerekse bu hizmetin uygulamalı olarak yürütülmesini sağlayan birim olarak ADM’lerin yapısı ve içeriğinde birtakım eksikler saptandığından dolayı, 2009 yılında bir önceki yönetmelik güncellenmiştir. “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Hakkında Yönetmelik” adıyla yayınlanan 25.02.2009 tarihli yönetmelikte, 2007 yılında yayınlanan yönetmelikten farklı olarak özel ADM’lerin içerik, işleyiş ve çalışacak yetkili personellerin nitelikleri de açıklanmıştır (ASPB, 2009). 2007 ve 2009 yönetmelikleri SHÇEK tarafından oluşturulmuş olup söz konusu ADM’lerin denetim ve faaliyetleri yine SHÇEK tarafından yürütülmüştür.

2012 yılına geldiğimizde ise, 2011’de ASPB kurulduktan sonra, ASPB tarafından 04.09.2012 yılında çıkarılan 28401 no’lu “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” adlı yönetmelikle aile danışmanlığı eğitimi, eğitim verecek kurumlar ve eğitimin süresi, aile danışmanlarının nitelikleri, meslek elemanlarının nitelikleri ve aile danışma merkezlerinin niteliği ve teşkilat şeması yasal olarak son ve en güncel halini almıştır (ASPB, 2012). Bu yönetmeliğin 2007 ve 2009 yıllarında çıkarılan yönetmeliklerden farklı olarak aile danışmanlığı eğitimlerinin içeriği, ders saati, eğitimi alabilecek kişilere yönelik kriterler ve eğitimi verebilecek kurumlar daha net bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca bu yönetmelikte – önceki yönetmeliklerde eşdeğer olarak ifade edilen – aile danışmanı ile meslek elemanının içeriği, görev ve yetkileri ayrı ayrı başlıklarla açıklanmıştır. Yine bu yönetmelikte aile danışmanı olabilecek kişilerin lisans mezuniyet bölümleri güncellenmiş önceki yönetmeliklerde sadece teorik olan aile danışmanlığı eğitimlerine süpervizyon başta olmak üzere uygulamalı dersler eklenmiştir. 2012 yönetmeliğinin bir diğer önemli noktası özel ADM’leri ele almasıdır.

2012 yılına ait yönetmelikte ADM’nin tanım ve içeriğinde de değişikliğe gidilmiştir. Buna göre 2007 ve 2009 yılı yönetmeliklerinde gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları üst tabiriyle tanımlanan ADM, bu yönetmelikte ise; koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehabilite edici rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunan kuruluşlar olarak ifade edilmiştir. Bu merkezler 2007 ve 2009 yıllarındaki yönetmeliklerde toplum ve ailelerin gelişmesine yönelik hizmet sunan kuruluşlar olarak tanımlanırken, 2012 yönetmeliğiyle birlikte sadece ailelere ve ailelerin gelişmesine atfedilen bir hizmet

merkezi olarak tasvir edilmiştir. Yine 2012 yılında, önceki yönetmeliklerden farklı olarak ADM'lerin işleyişini, denetimini ve sunduğu faaliyetlerinin yürütücülüğünü SHÇEK yerine bakanlık olarak 2011 yılında kurulan ASPB üstlenmiştir. Bu yönetmelik, 2009 yönetmeliği gibi başta özel ADM'ler olmak üzere ASPB dışında (belediyeler gibi) yetkin kurum ve kuruluşlarca açılan ADM'lerin içerik, işleyiş ve hizmet boyutlarının yasal çerçevesini çizmiştir.

09.02.2013 yılında ASPB tarafından yayınlanan 28554 sayılı "SHM Yönetmeliği" ile ADM'lerin ve aile danışmanlık hizmetlerinin yasal boyutu şekil değiştirmiştir. Buna göre 1997 yılında dönemin yetkili kurumu olan SHÇEK bünyesinde ilk kez açılan kamuya bağlı ADM'ler kapatılarak ASPB bünyesinde bulunan Sosyal Hizmet Merkezleri'ne (SHM) devredilmiştir (ASPB, 2013). Bu yönetmelikle birlikte kamuya bağlı ADM'ler, SHM bünyesinde bulunan "Eğitim ve Danışmanlık Birimi"ne aktarılırken, 2012 yılı yönetmeliği kapsamında Özel ADM'ler ise ASPB denetiminde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bir başka ifadeyle 04.09.2012 tarihli "Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği" çerçevesinde Özel ADM'ler – denetimleri ASPB'ye bağlı olmak koşuluyla – faaliyet ve hizmetlerini sürdürürken, 09.02.2013 tarihli "Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği" kapsamında kamuya bağlı ADM'ler, denetim ve yürütücülüğü ASPB'ye bağlı olan SHM'lerin "Eğitim ve Danışmanlık Birimi"ne aktarılmıştır. Bunun dışında belediyeler gibi kamu kurum ve kuruluşlar ise danışmanlık hizmetlerini "Aile Danışma Birimleri" altında sunmaya devam etmektedir.

Danışmanlık hizmetlerinin bağlı bulunduğu yasal dayanağın dışında bir başka nokta da aile danışmanlığının mesleki konumunun hali hazırda oldukça tartışmalı bir pozisyonda olmasıdır. Bir başka ifadeyle aile danışmanlığının bir meslek olup olmadığı henüz resmi olarak netleşmemiştir. Bu konuda MYK ile aile danışmanlığının meslek kategorisinde yer alabilmesi için başlatılan çalışmalar tamamlanmıştır. Bu bağlamda 18.04.2014 tarihli ve 28976 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren aile danışmanı meslek standardına göre, açılacak özel ADM'lerdeki yetkili personel ve hizmet standardı, bu merkezlerin kuruluş ve açılma kriterleri ve işlemleri, merkezlerde yürütülecek faaliyetler ve denetimler gibi birçok hususa ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir (ASPB, 2014d, s. 18). Bu çalışmanın yapıldığı tarihe kadar kamu kurumlarında aile danışmanlığı kadrosu bulunmamakta ve danışmanlık hizmetleri ilgili yönetmeliklerde belirtilen sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi ve psikolog danışmanlık ve rehber

öğretmenleri tarafından sunulmakta ve yürütülmektedir. Bu noktada Türkiye’de aile danışmanlığının mesleki statüye kavuşabilmesi hedefiyle MYK ile ASPB ve SDÜ Yaşam Boyu Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi arasında 19.07.2013 tarihli bir protokol imzalanmış olup, 05.10.2007 tarih ve 26664 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Ulusal Meslek Standartlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik”in 7/2 maddesi çerçevesinde “Meslek Standardı Hazırlama Planı”nda belirlenmiş olan meslek standartlarının hazırlanmasına yönelik belirtilen esaslar dahilinde işbirliği yapılmasına karar verilmiştir. Bu yönetmeliğin 14. Maddesinde nitelikleri belirlenmiş olan “Aile danışmanlığı” için ASPB’nin talepleri doğrultusunda MYK tarafından aile danışmanlığının meslek standartlarını belirlemek üzere Ekim 2013 yılında Isparta’da bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu bağlamda Aile danışmanlığının meslek sayılabilmesi için MYK ile başlatılan çalışmalar tamamlanmış olup Aile Danışmanı Meslek Standardı 18.04.2014 tarih ve 28976 sayılı Resmi Gazete’de yürürlüğe girmiştir (MYK, 2014). Bu çerçevede Aile Danışmanlığı Mesleği Ulusal Yeterlilik Aşaması’na gelinmesine ve 2015 yılında ulusal yeterlilik çalışmalarının başlatılacağına dair verilen bilgilere (ASPB, 2014d, s. 19-20) rağmen henüz aile danışmanlığının meslek kategorileri içinde yer almasına yönelik gerekli resmi ve bürokratik işlemler sonuçlanmamıştır.

3.3.3. Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar

Ailelere yönelik psiko-sosyal hizmetlerin verildiği kamu ve özel kurum ve kuruluşların sayısı ülkemizde oldukça çeşitli olduğu söylenebilir. Ancak çalışmamız danışmanlık hizmetleriyle sınırlı olduğundan burada sadece ailelere yönelik danışmanlık eğitimleri ve hizmetleri sunan kurum ve kuruluşlara değinilecektir. Bunlar içinde öne çıkan kurumlar ise, başta ASPB ((mülga) ADM ve SHM) olmak üzere MEB (RAM ve HEM), Üniversiteler (SEM ve Enstitüler), Yerel Yönetimler (Belediyeler) ve Özel ADM’lerdir (Çiftçi ve Bıçıcı, 2005, s. 53).

Aile danışmanlığı hizmetinin eğitim faaliyetlerini üniversiteler ve MEB üstlenmiştir. Üniversitelere bağlı SEM’ler aracılığıyla yönetmelikte belirtilen 450 saatlik eğitimler verilirken, üniversitelerin ilgili enstitü birimleri aracılığıyla aile danışmanlığı alanında tezli/tezsiz yüksek lisans eğitimleri de verilmektedir. Bunun dışında MEB’e bağlı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri’nde (MEB, 2011)⁴⁸, Halk Eğitim Merkezleri’nde

⁴⁸ Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği, (2011) 27. Madde / 2. Fıkrası (4.madde / 1. Fıkra 1 bendi)

(HEM) veya MEB'in izni doğrultusunda özel eğitim kurumları/dershaneler aracılığıyla da aile danışmanlığı eğitimleri verilmektedir.

Buna karşılık danışmanlık hizmetleri ve uygulamaları sunan birimlerin en başında ADM'ler gelmektedir. 1997 yılında kurulan ADM'ler 2011 yılına kadar SHÇEK'e bağlı olarak hizmet vermiştir. 2011 yılında ASPB'nin kurulmasıyla SHÇEK kapatılmış ve ADM'ler, ASPB'ye bağlanmıştır. 2011-2013 yılları arasında ASPB'ye bağlı olarak hizmet veren ADM'ler, 2013 yılında ASPB tarafından çıkarılan "SHM Yönetmeliği"nce ATHGM bünyesinde bulunan SHM'lere devredilmiştir. 2013 yılında ASPB tarafından çıkarılan "Özel ADM Yönetmeliği" kapsamında olup, 2013 yılı itibariyle SHM'lere devredilen kamuya bağlı ADM'ler dışında kalan, özel ADM'ler ise faaliyetlerine devam etmiştir (Genç ve Taylan, 2016). Ayrıca belediyelerin "Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü" bünyesine bağlı olarak (ASPB'ye bağlı ADM'ler dışında) aile danışma birimleri bulunmakta olup bu birimler belediyelerin kendi yönetmelikleri çerçevesinde hizmetlerine devam etmektedir.

Aile danışmanlığı sertifika eğitimini almış ve yönetmelikteki ilgili şartlar çerçevesinde aile danışmanı unvanını ve yeterliliğini sağlamış kişiler, ailelere kamu ya da özel ADM'ler aracılığıyla hizmet verebilmektedir. Ancak ASPB tarafından aile danışmanlığı unvanıyla henüz bir istihdam alanı oluşturulmadığından, bu unvana sahip kişiler ve/veya uzmanlar belediyelerin aile danışma birimleri veya özel ADM aracılığıyla görev yapabilmektedir.

Türkiye'de son yarım yüzyılda gerçekleşen hızlı toplumsal değişmelere paralel olarak aileye yönelik destek veren kurumlarda da birtakım değişikliklere gidilmiştir. Örneğin, 1989'da Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı⁴⁹, 1990'da Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı⁵⁰, 1997'de SHÇEK'e bağlı Aile Danışma Merkezleri⁵¹, 2000'de Kadın Konukevleri, 2000'de ise Toplum Hizmetleri⁵² açılmıştır. Ayrıca Milli Eğitim

⁴⁹ 2004 yılında T.C. Başbakanlığa bağlı olarak Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) olarak isim ve işleyişi değiştirilmiştir. 2011'de ASPB'nin kurulmasıyla bu birim Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM) olarak yeniden değiştirilmiştir.

⁵⁰ 2003 yılında T.C. Başbakanlığa bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olarak isim ve işleyişi değiştirilmiştir.

⁵¹ Bkz. 06.06.1997 tarih ve 23011 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 572 sayılı KHK ve yine Bkz. 11.09.2001 tarihli ve 102 sayılı Bakan Onayı ile yürürlüğe giren "Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönerge", ayrıca aile danışma merkezleri ile ilgili 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinin (8) numaralı alt bendine de bakılabilir.

⁵² 2000'de SHÇEK'e bağlı olarak açılan Toplum Merkezleri 2011 yılında ASPB'nin kurulmasıyla ASPB'ye bağlanmış, 2013 "SHM yönetmeliği" ile ATHGM bünyesinde bulunan SHM'lere devrederek kapatılmıştır.

Bakanlığı'na, belediyelere ve özel kuruluşlara bağlı aile destek birimleri de küçümsenmeyecek sayıda açılmıştır. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'de aile destek ve danışmanlık hizmetlerine yönelik bir talep ve ihtiyaç olduğunu ve bu talep ve ihtiyaca binaen kurumların yapısının uygun bir şekilde yeniden oluşturulduğu veya yeni birimler açılacak bir duyarlılık sergilendiğini göstermektedir (Toprak, 2008, s. 67).

3.3.3.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB)

27.05.1983 tarihli 2828 sayılı Kanunla kurulan SHÇEK⁵³, 03.06.2011 tarihli, 27958 Mükerrer sayılı ve 633 sayılı KHK ile 08.06.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak ASPB adını almıştır. Böylece T.C. Başbakanlığına bağlı olarak sosyal hizmet faaliyetleri yürüten 5 Genel Müdürlük⁵⁴, bu KHK ile tek bir Bakanlık altında toplanmış ve birleştirilmiştir. Haziran 2011 yılında yürürlüğe giren KHK ile kurulan Bakanlık, özellikle kadın ve çocuk özelinde aile kurumu başta olmak üzere sosyo-kültürel ve psikolojik anlamda toplumun hemen hemen tamamına hitap eden kurumsal ve uygulamalı hizmetler yürütmektedir (Erbay, 2013, s. 59; Genç, 2011, s. 24).

ASPB toplamda 16 hizmet birime ayrılmaktadır. Ancak aile ile ilgili en temel hizmet birimleri ise şunlardır (ASPB, 2014a):

1. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM)
2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)
3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)
4. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM)
5. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)

Bakanlığın bu 5 temel hizmet biriminden ATHGM'nin teşkilat yapısında bulunan "Aile Eğitimi ve Danışmanlık Hizmetleri Daire Başkanlığı" birimi, konumuz ile ilgili olan

⁵³ SHÇEK, ASPB kurulana dek, ülkemizde, en kapsamlı sosyal hizmet faaliyetlerinin (bakıma, yardıma ve korumaya muhtaç ailelere, engelli bireylere, yaşlılara yönelik) yürütüldüğü bir kuruluştur. Aile Danışma Merkezleri, Toplum Merkezleri, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, Huzurevleri, Çocuk Yuvaları, Kadın Konukevleri, Çocuk ve Gençlik Merkezleri ve Yaşlı Dayanışma/Bakım Merkezleri gibi kendisine bağlı bulunduğu birçok alt birim aracılığıyla hizmetlerini yürütmekteydi (Çiftçi ve Biçici, 2005, s. 59). SHÇEK'in alt birimi olarak ADM'ler çalışmamızın konusu açısından önem taşıyan bir noktadır.

⁵⁴ Bu KHK ile SHÇEK, ASAGEM, Kadınların Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı kaldırılarak onların yerine Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM), Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (YHGM) kurulmuştur. Tüm Genel Müdürlüklerin görev tanımları aynı KHK ile belirlenmiştir (Genç, 2011, s. 24).

danışmanlık faaliyetlerinin yürütüldüğü yetkili birim olarak görev yapmaktadır (ASPB, 2014b).

Türkiye’de daha önceleri ailelere yönelik psiko-sosyal hizmet ve politikalar sunan herhangi bir Bakanlık bulunmadığından, 2011 yılında kurulan ASPB, ailelere yönelik geniş bağlamda destek hizmetleri sunan ilk bakanlık olarak kurulması açısından oldukça önemlidir (ATA-AÖF, 2011b, s. 9). Bu çerçevede ASPB’nin aile bağlamındaki görevleri şöyle sıralanmaktadır (ASPB, 2011, 2. Madde):

- Çocuğun ailede yetiştirilmesi ve eğitimi için aileye yönelik eğitici ve danışmanlık gibi psiko-sosyal hizmetler vermek ve sosyal yardımlarla güçlendirici destekler sunmak,
- Ailenin birliğini ve bütünlüğünü koruyucu tedbirler almak,
- Parçalanmış veya bakıma ve yardıma muhtaç ailelere yönelik maddi ve manevi anlamda her türlü gerekli koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, güçlendirici, rehabilite edici hizmetler ve danışmanlık hizmetleri sunmak; bu konuda zamanında önleyici tedbirler alacak gerekli planlamalar yapmak ve eğitici faaliyetlerde bulunmak (ATA-AÖF, 2011b, s. 10),
- Bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve gönüllü kuruluşlar ve de STK’lar arasında koordinasyon sağlamak ve işbirliği kurarak ailelere hizmet götürmeyi kolaylaştırmak ve hızlandırmaktır (Genç, 2011, s. 24).

Temel amacı aileler özelinde toplumun sağlıklı, huzurlu ve bilinçli bir yaşam sürdürmelerini sağlamak olan Bakanlık, en nihayetinde aileye yönelik psiko-sosyal hizmetler veren kurumların ülkemizdeki en önde gelen kamu kurumu sayılmaktadır. Bu bağlamda Bakanlığın ailelere ve topluma yönelik psiko-sosyal hizmetler alanında sunduğu faaliyetler ve uygulamalar şunlardır (Erbay, 2013, s. 60-61):

- Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP)
- Aile Eğitimi
- Aile Danışmanlık Hizmetleri

Aile Danışma Merkezleri (ADM)

Aile danışmanlık hizmetleri, 2011 yılında ASPB'nin kuruluşuna kadar SHÇEK'e bağlı ADM'ler,⁵⁵ ASPB'nin kurulmasıyla birlikte 2011-2013 yılları arası ASPB'ye bağlı ADM'ler aracılığıyla yürütülmüştür. ADM'ler; aile ve toplumun gelişmesi için bireylerin daha girişken, üretken, kendini geliştiren ve aktif katılımcı role bürünecek bir yeterliliğe veya seviyeye gelebilmesi; ailelerin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik sorunlarla baş edebilecek bir donanıma sahip olabilmesi için koruyucu, güçlendirici, destekleyici ve psikolojik hizmetler sunmayı hedefleyen merkezler olarak kurulmuştur.

1997 yılında ilgili yasal mevzuatlar çerçevesinde kurulan, 2001 tarihli "Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönerge" kapsamında içeriği yenilenen, 2007 yılında ilk kez yönetmeliği yayınlanan ADM'ler; 09.02.2013 tarihli "Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) Yönetmeliği" çerçevesinde ASPB'nin hizmet birimlerinden birisi olan ATHGM'nin bünyesindeki SHM'lere devredilmiştir. Ayrıca 2012 yılında ASPB tarafından çıkarılan yönetmelikle Özel ADM'lerin işleyiş ve hizmet kapsamı belirlenmiştir ve bu yönetmelik sadece özel ADM'leri kapsamaktadır.⁵⁶ 2013 yılı itibariyle ailelere yönelik danışmanlık faaliyetleri SHM'nin "Eğitim ve Danışmanlık Birimi"nde faaliyet göstermekte olup aynı yıl itibariyle 48 ADM'nin faaliyet gösterdiği belirtilmektedir ⁵⁷ (Erbay, 2013, s. 61-62; Karkıner, 2016, s. 21). Ancak, hali hazırda ülkenin genel demografik bilgileri ve toplumsal tabandaki talep ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurulduğunda Bakanlığa bağlı ADM'nin sayıca yetersiz ve verilen hizmetlerin çeşitliliği, bu hizmetlerin topluma ulaşılabilirliği ve niteliği sınırlı kalmaktadır (Özkan ve Kılıç, 2013, s. 36).

⁵⁵ 2013 yılı itibariyle sözü geçen yönetmelik çerçevesinde ADM'ler ASPB'ye bağlı SHM'lere devredilmiştir. Konuyla ilgili tekrara düşmemek adına, ADM ve SHM'ler ile ilgili genel bilgiye çalışmamızın bir sonraki başlığı olan "Aile Danışmanlığı Uygulaması" bölümünde değinilecektir.

⁵⁶ 2007 yılında SHÇEK tarafından çıkarılan "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği" ile 2013 yılında ASPB tarafından çıkarılan "Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği" SHÇEK ve ASPB'ye (yani kamuya) bağlı ADM'ler ile ilgili yasal düzenlemeler iken; 2009 tarafından SHÇEK tarafından çıkarılan "Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Açılacak Aile Danışma Merkezleri Hakkında Yönetmelik" ile 2012 yılında ASPB tarafından çıkarılan "Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği" ise Özel ADM'ler bağlamında oluşturulmuş mevzuatlardır.

⁵⁷ Daha önceki bir dipnotta da belirtildiği üzere ADM sayısı ile ilgili net bir bilgiye ulaşamadığından sayıyı ulaşılabilen kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda ortalama bir rakam olarak belirtilmiştir. Burada da Erbay bu sayının 2013 yılı itibariyle 48 adet olduğunu ifade etmiştir.

Erbay (2013, s. 60-61) Aile danışma merkezlerinin içeriğini ve amacını şöyle ifade etmektedir:

Aile danışma merkezlerinde; aile hayatının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yoluyla aile bireylerinin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanması, uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunulması, aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı biçimde gelişmesi, aileyi bir arada tutan bağların kuvvetlendirilmesi, birey olma potansiyellerinin güçlendirilmesi, toplumsal yaşama uyumlarının sağlanması, sağlıklı çocuklar yetiştirme bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile aile sisteminde özgürlük, sorumluluk ve toplumsal değerler arasında bir denge sağlanması yoluyla aile bütünlüğünün güçlendirilmesi ya da ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçların aile bireylerine verebileceği zararların en aza indirgenmesi amaçlanmaktadır (Erbay, 2013, s. 60-61).

Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)

Türkiye’de SHM’ler, 2011 yılında kurulan ASPB tarafından 2013 yılında çıkarılan 28554 sayılı “Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği” çerçevesinde kurulmuştur. Bu merkezlerin temel amacı; sosyal hizmet uygulamalarının ve müdahalelerinin gerçekleştirilmesi ve takibinin yapılması ile ailelere yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, güçlendirici rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesindeki faaliyetlerin tümünün tek elden yürütülmesini sağlamaktır (ASPB, 2013, 1. Madde). Bu yönetmelik ile 2007 yılında SHÇEK’e bağlı ADM’ler kapatılmış ve 2007 yönetmeliği yürürlükten kaldırılarak ADM’ler içerik, işleyiş ve görevleri bakımından 2013’te SHM’lere devredilmiştir (ASPB, 2013, 32. Madde).

SHM’ler 4 hizmet biriminden oluşmaktadır:

- Başvuru, Tespit ve İzleme Birimi,
- Uygulama Birimi,
- Eğitim ve Danışmanlık Birimi,
- Şehit Yakınları ve Gazilere Hizmet Birimi’dir.

Bu birimlerden “Eğitim ve Danışmanlık Birimi” aile danışmanlık hizmetlerinin sunulduğu birim olması sebebiyle konumuz açısından önemlidir. Yönetmeliğin 14. maddesinde bu birimin görev faaliyetleri arasında belirtilen; “*Birey ve ailelerin bilgi, bilinç düzeylerini ve toplumsal yaşama katılımlarını artırmaya yönelik eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler ile özel gün ve haftalarda faaliyetler düzenlemek*”, “*Ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanmasına yönelik eğitici, geliştirici,*

rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek” ve “Ailelerin veya bireylerin sorun çözme bilgi ve becerilerinin artırılması yönünde eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek”(ASPB, 2013, 14. Madde, 1. Fıkra, a, e ve f bendi), SHM’lerde sunulacak aile danışmanlığı hizmetlerinin içerik ve kapsamını özetlemektedir.

Denetim ve faaliyetlerin yürütücülüğü ASPB tarafından gerçekleştirilen SHM’lerin ailelere yönelik temel görevleri arasında “ailenin korunması ve aile yaşam refahının artırılması”, “çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerin sağlanması”, “kadınların bireysel ve toplumsal anlamda haklarının sağlanması ve kadınların korunması”, “birey ve ailelere yönelik eğitici ve bilimsel çalışma ve etkinliklerin düzenlenmesi” vb. sayılmaktadır (ASPB, 2013, 7. Madde, 1. Fıkra, a, b, c ve ı Bendi).

Yönetmelik çerçevesinde SHM’lerde çalışacak yetkili personellerin sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, psikolojik danışman ve rehber öğretmen, çocuk gelişimcisi, istatistikçi, öğretmen ve aile ve tüketici bilimleri bölümü mezunu personel olarak kabul edilmiştir (ASPB, 2012, 18. ve 25. Maddeler).

3.3.3.2. Milli Eğitim Bakanlığı

Ülkemizde ASPB dışında MEB tarafından da ailelere yönelik aile danışmanlığı hizmeti verilmektedir. Ancak MEB’in sunduğu aile danışmanlığı hizmeti daha çok öğrencilere yönelik psikolojik danışma ve rehberlik kapsamında ilk ve orta öğretim kurumlarında uygulanmakta olup; dolaylı olarak aileler aracılığıyla öğrencilerin kişiliklerini ve eğitimlerini güçlendirmelerine ve geliştirmelerine yönelik yardımcı ve yönlendirici danışmanlık hizmeti şeklinde sürdürülmektedir. Burada aileler üzerinden dolaylı olarak öğrencilerin kişilik ve eğitimine yönelik gelişim ve uyumun takibi en temel amaç olarak belirlenmiştir (V. Aile Şurası, 2008, s. 12). Bu bağlamda “1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu”, “5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu”, “Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği” kapsamında öğrencilere/çocuklara yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile aile eğitim hizmetleri yürütülmektedir. Bu faaliyetler mevzuat çerçevesinde, Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) Müdürlükleri ve ilköğretim düzeyindeki eğitim kurumlarının/okulların Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Servisleri’nde görev yapan yaklaşık 13 bin psikolojik danışman ve rehber öğretmenler

tarafından uygulanmaktadır. Ayrıca MEB'e bağılı Halk Eğitim Merkezleri'nde de ailelere y6nelik danışmanlık ve eğitim faaliyetleri yapılmaktadır (V. Aile şurası, 2008, s. 13).

3.3.3.3. Yerel Y6netimler (Belediyeler)

2004 tarihli ve "5216 sayılı B6y6kşehir Kanunu" ile 2005 tarihli "5393 sayılı Belediye Kanunu" kapsamında yerel y6netimlerde sosyal belediyeçilik uygulamaları 6nem kazanmaya başlamıştır. Sosyal belediyeçilik ile birlikte ailelere y6nelik eğitici, bilgilendirici, meslek kazandırıcı ve aile sağlığını g6çlendirici 7alışmalar yapılmaya başlanmış ve bu faaliyetlere ayrıca aile i7i danışmanlık hizmetleri de eklenmiştir. Belediyeler de kendi b6nyesinde – tıpkı ASPB gibi – ADM'ler a7arak, aile danışmanlığı hizmetleri sunmaya başlamıştır. İlk zamanlarda aile danışmanlığı hizmeti veren belediyeler sayıca az olmakla birlikte, ilerleyen d6nemlerde bir7ok belediye tarafından K6lt6r ve Sosyal İşler M6d6rl6kleri'ne bağlı Aile Danışma Birimleri aracılığıyla aile danışmanlığı hizmeti verilmeye başlanmıştır. Bu noktada bu hizmetleri ilk sunan belediyelerin başında İstanbul'da bulunan Kadık6y ve Zeytinburnu Belediyeleri gelmektedir. Bu belediyelerde sosyal belediyeçilik anlayışı h6kim bir şekilde uygulanmaktadır. Bu sosyal belediyeçilik anlayışı aynı zamanda ailelere y6nelik danışmanlık hizmetlerinde de g6r6lmektedir. Nitekim bu belediyelere bağlı aile danışmanlığı birimlerinde; aile i7i sorunlara y6nelik, evliliğe hazırlanan 7iftlere y6nelik eğitimler, ailelerin 7ocuk eğitimine y6nelik aile eğitimleri, İstanbul'a g67 eden ailelere kente uyum sağlama problemlerini 76zmeye y6nelik danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır (V. Aile şurası, 2008, s. 13-14).

Son yıllarda artık 6lkemizin metropol kentleri olarak kabul edilen İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi B6y6kşehir Belediyeleri ve B6y6kşehir Belediyesi'ne bağlı olan İl7e Belediyeler dışında T6rkiye'nin hemen hemen bir 7ok iline bağlı belediyeler de aile danışmanlık birimlerinde danışmanlık hizmetine başlamıştır. Nitekim Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Kayseri, Konya, Malatya ve Sakarya vb. bir7ok ilin bağlı bulunduğu yerel y6netimler aracılığıyla aile danışmanlığı hizmeti verilmeye başlanmıştır. D6ř6ncemiz, İlerleyen zamanlarda toplumsal taleplerin artmasına bağlı olarak T6rkiye'nin doğusu ve batısı fark etmeksizin bir7ok ilinde aile danışmanlık hizmetlerin yerel y6netimler tarafından verilmeye başlanacağı y6n6ndedir.

3.3.4. Aile Danışmanlığı Eğitimi

Bilindiği üzere ülkemiz AB'ye girme sürecinde olduğu için aile danışmanlığı, MYK (Mesleki Yeterlilik Kurumu) tarafından tanımlanan sosyal alanlardan birini oluşturmaktadır. Buna ek olarak 2012 yılında ASPB tarafından aile danışmanlığı eğitiminin kriterleri ve meslek elemanlarının niteliklerini içeren “Özel Aile Danışmanlığı Merkezi Yönetmeliği” ile aileye yönelik psiko-sosyal hizmetlerin önemi ve bu hizmeti verecek profesyonel meslek elemanlarına yönelik eğitimin içerik ve kapsamı resmi olarak belirlenmiştir (Mavili Aktaş, 2014a, s. 89).

Ayrıca, aile danışmanlığının eğitimi ve nitelikleri ile ilgili ASPB tarafından 4 Eylül 2012 tarihli 28401 sayılı “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” adıyla çıkarılan yönetmelikte aile danışmanın eğitiminin ve niteliği şöyle belirtilmektedir:

MADDE 14 – (1) Sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, tıp, hemşirelik ve çocuk gelişimi alanlarından birinde en az dört yıllık lisans programlarından mezun olanlar, Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu veya üniversitelerden, biri tarafından uygun görülen en az üç yüz saati teorik ve en az otuz saati süpervizyon⁵⁸ eşliğinde olmak üzere yüz elli saati uygulamalı toplam dört yüz elli saatlik aile danışmanlığı alanında bir eğitim programını başarıyla tamamladıktan sonra sertifika alanlar, aile danışmanı unvanı alabilir.

(2) Sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, tıp, hemşirelik ve çocuk gelişimi lisans programlarını tamamladıktan sonra aile danışmanlığı alanında yüksek lisans veya doktora eğitimini tamamlamış olanlar aile danışmanı sayılır ve ayrıca bunlardan merkezlerde çalışmak için sertifika istenmez.

(3) Yükseköğretim kurumları dışında aile danışmanlığı eğitimi sertifika programı açmak isteyen kurum ve kuruluşlar Milli Eğitim Bakanlığından izin alırlar.

(4) Yükseköğretim kurumları dışında aile danışmanlığı sertifika programı eğitimini yürütecek kurum ve kuruluşlarda görev alacak eğitimcilerde ulusal ve uluslararası standartta sertifikaya sahip ve aile danışmanlığı konusunda en az beş yıl çalışmış olmak ya da aile danışmanlığı alanında yüksek lisans veya doktora programlarında eğitimcilik yapmış olma şartı aranır (ASPB, 2012).

⁵⁸ “Bireyler ve ailelerle uygulama yapan aile danışmanı ve meslek elemanlarının uygulamalarını ve mesleki müdahalelerini daha deneyimli bir aile danışmanı ile işbirliği içinde yönetme sürecini ifade etmektedir.” (Gerçek Kişiler Ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum Ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği, 2012, 4. Madde, 1. Fıkra, m Bendi).

Buna göre, aile danışmanlığı eğitimini alabilecek kişilerin yönetmelikte belirtilen 7 lisans programlarının (sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, PDR, çocuk gelişimi, tıp ve hemşirelik) en az birinden mezun olmaları gerekmektedir. Aile danışmanı olabilmenin iki seçeneği bulunmaktadır. İlki, yönetmelik çerçevesinde belirtilen kurumlar tarafından verilecek olan eğitimleri (en az 300 saati teorik olmak üzere, 120 saat uygulamalı ve 30 saati de süpervizyondan oluşan en az 450 saatlik bir eğitim programını) başarıyla tamamlamaktır. İkincisi ise aile danışmanlığı alanında yüksek lisans veya doktora eğitimini tamamlamış olmaktır. Söz konusu bu iki seçeneğin ön şartı ise yönetmeliğin ilgili maddelerinde belirtilen 7 lisans programlarının en az birinden mezun olmaktır.

Aile danışmanlığı eğitimlerinin bir diğer noktası, bu eğitimleri verecek olan kurumlardır. Bu eğitimler YÖK'e bağlı üniversitelerin alt birimlerinden olan SEM bünyesinde, MEB'e bağlı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri, HEM ve MEB'in onay verdiği özel eğitim kurumları ve özel aile danışmanlığı merkezleri tarafından verilebilmektedir. Söz konusu bu eğitimleri; 9 lisans programının (sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, PDR, çocuk gelişimi, okul öncesi öğretmenliği, aile ve tüketici bilimleri, tıp ve hemşirelik) en az birinden mezun olmak ön şartı ile mevzuatta belirtilen yetkili kurumlarca verilecek olan en az 80 saati teorik ve 40 saati uygulamalı olmak üzere toplam 120 saat eğitim programını başarıyla tamamlayanlar ve/veya aile danışmanlığı sertifikasına sahip olanlar veya aile danışmanlığı alanında yüksek lisans/doktora yapmış olanlar, bu eğitimleri verebilecek yetkinliğe sahip olmaktadır (ASPB, 2012, 12. ve 14. Maddeler).

2012 yılındaki mevzuat çerçevesinde aile danışmanlığı (sertifika) eğitimini üniversiteler ve MEB vermektedir. Üniversiteler, genelde kendi bünyesinde bulunan SEM'ler aracılığıyla bu eğitim gerçekleştirirken, MEB ise bu eğitimleri daha çok onay verdiği ve denetiminde olan özel kurslar/dershaneler veya kendi bünyesinde bulunan HEM ve rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla vermektedir. Son zamanlarda bu eğitimlerin belediyelere bağlı ADM aracılığıyla da verildiği belirtilmektedir.

Yine mevzuata göre bir kişinin aile danışmanı olabilmesi için – yönetmeliğin ilgili maddesinde belirtilen lisans mezunları olmak ön koşulu ile aile danışmanlığı eğitimi almanın dışında ayrıca bu alanda yüksek lisans yapmış olmak da aile danışmanı unvanını almaya yeterli bir koşuldur. Bu nedenle üniversitelerin SEM birimleri altında verilen aile

danışmanlığı (sertifika) eğitimleri dışında ayrıca çoğunluğu tezsiz olmak üzere yüksek lisans eğitimi de verilmektedir.

Aile danışmanlığı alanı ülkemizde – daha önce belirttiğimiz sebeplerden dolayı – henüz yeni bir alan olması dolayısıyla belirli üniversitelerde bulunan tezli/tezsiz yüksek lisans programlarından mezun olanlar aile danışmanı unvanını almaya hak kazanabilmektedir. Hali hazırda 9 Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı bulunan Aile Danışmanlığı Ana Bilim Dalı lisansüstü programı, bu alana ait “Türkiye’de ilk ve (şuanda) tek tezli yüksek lisans programı” olma niteliğini sürdürmektedir. Öte yandan Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 9 Eylül Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, 19 Mayıs Üniversitesi ve Mersin Üniversitesi gibi birçok devlet üniversitesinin ilgili enstitüler bünyesinde aile danışmanlığı tezsiz yüksek lisans programı bulunmaktadır. Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü bünyesinde ve İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde bulunan Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı ise Türkiye’de özel üniversiteler içerisinde aile danışmanlığı alanındaki tezli yüksek lisans programı olarak ilkleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde şuanda biri devlet diğer ikisi vakıf üniversitesinde olmak üzere 3 tane aile danışmanlığı tezli yüksek lisans programı bulunmaktadır. Şimdilerde birçok üniversitede tezsiz yüksek lisans programları bulunan aile danışmanlığı alanında ilerleyen dönemlerde tezli yüksek lisans programlarının artması beklenmektedir. Ayrıca aile danışmanlığı konusu, başta sosyal hizmet olmak üzere ilgili bölümlerde (PDR, psikoloji ve çocuk gelişimi vb.) “Aile Danışmanlığı”, “Aile Sorunları ve Aile Danışmanlığı” veya “Aile Danışmanlığı ve Eğitimi” vb. isimlendirmelerle birçok üniversitede lisans veya yüksek lisans dersi olarak verilmektedir.⁵⁹

⁵⁹ Buradaki veriler, çalışmamız için araştırma yaptığımız Mart-Nisan 2017 yılı dönemini kapsamaktadır. İlerleyen tarihlerde bu bilgilerin güncel halleri doğal olarak değişebilmektedir.

Bu bilgiler aile danışmanlığının Türkiye’deki üniversitelerde Aile danışmanlığının lisans, tezli/tezsiz yüksek lisans profilini genel hatlarıyla ortaya çıkarmak için araştırılmıştır. Ancak bilindiği üzere bu bilgilerin bütününe ulaşmak oldukça güçtür. Çünkü aile danışmanlığının ders olarak lisans programlarında okutulması veya lisansüstü olarak hangi üniversitelerde verildiğine ait bütüncü herhangi bir veri bulunmamaktadır. Her üniversitenin kendine özgü ayrı bir eğitim sistemi ve kurumsal yapısı bulunmaktadır. Aynı zamanda aile danışmanlığı eğitimlerinin disiplinler arası bir özelliği olmasından kaynaklı, lisans (fakülte bazında) ve/veya lisansüstü eğitimlerin (enstitü bazında) her üniversitede farklı birimlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte bu alanda bazı üniversitelerin kendi web sitelerinde herhangi bir veri de paylaşılmamıştır. Tüm bu sebepler neticesinde aile danışmanlığı alanında üniversitelerde bu bilgilerin toplu veya tek tek taranması pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle araştırdığımız kadarıyla ulaşılabildiğimiz verilerin temel gösterge olarak paylaşıldığını belirtmekte yarar görmektediriz.

Aile danışmanlığı sertifika eğitimlerinde mevzuat çerçevesinde 300 saati teorik ve 150 saati uygulama olmak üzere en az 450 saatlik verilen derslerin aslında bu sürelerle sınırlı kalamayacak kadar beceriyi ölçen ve derin analizler gerektiren uygulama ağırlıklı bir program sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle süpervizyon uygulama derslerinin yoğun bir şekilde beceri ölçecek düzeyde çeşitli danışmanlık teknikleri kullanılarak uygulanması beklenmektedir (Mavili Aktaş, 2014a, s. 90). Nitekim bir sonraki bölümde nitel araştırma kapsamında alanda yetkin kişilerle yaptığımız görüşmelerde de genel düşünce bu yöndedir.

Mavili (2015, s. 123)'ye göre sosyal hizmet, psikoloji ve PDR bölümlerinden lisans mezunu olanlar, aile sisteminin karmaşık ilişkiler ağı ve birliktelikleriyle çalışmada zorlanabilmektedirler. Bu nedenle belirtilen bölümlerden lisans mezunu olanlar, mezuniyet sonrası aile danışmanlığı alanında lisansüstü eğitimlerini alarak kendilerini ve alandaki tecrübelerini geliştirmelidirler. Nitekim günümüzde yaşam boyu öğrenme sistemi bu durumu biraz da zorunlu hale getirmektedir. Ayrıca aile danışmanlığı eğitiminde verilen 450 saatlik derslerin nicel ve nitel içeriği ve yeterliliğinin hangi dersler aracılığıyla nasıl bir yöntemle verildiği de önem arz etmektedir.

Mavili Aktaş (2014a, s. 91)'a göre eğitimlerde verilen teorik ve pratik derslerin bir bütün olarak verilmesi ve bu bütünlüğün içinde “aile araştırmaları”, “görüşme teknikleri”, “süpervizyon”, “birey ve ailelerle sistematik görüşme” ve “kriz müdahalesi” gibi uygulamaların sağlıklı bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Aile danışmanlığı eğitiminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için tüm bunlar önemli detayları oluşturmaktadır.

Kafescioğlu (2013, s. 299)'a göre; “temel yaklaşımlar (kuramlar)”, “danışmanlık süreci ve uygulamaları”, “sorunların analizi (değerlendirme)”, “etik ve yasal konular” gibi başlıklar; bir kişinin aile danışmanı olabilmesi için aile danışmanlığı eğitimlerinde verilen dersler kapsamında sağlanan “asgari yeterlilikler”i oluşturmaktadır. Bu asgari yeterlilikler sayesinde aile danışmanlığı hizmetleri nitelikli ve verimli bir şekilde sunulabilecektir.

Türkiye'deki aile danışmanlığı eğitimleri yurtdışında verilen eğitimlerle kıyasladığımızda karşımıza oldukça farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Buna göre

Amerika’da “evlilik ve aile terapisi” olarak adı geçen aile danışmanlığı hizmeti çerçevesinde aile danışmanı olabilmenin üç yolu bulunmaktadır. Bunlar;

- 2-3 yıllık yüksek lisans eğitimi almak,
- Bu alanda 3-5 yıllık doktora yapmak,
- Yüksek lisans akabinde 3-4 yıllık eğitim programlarını tamamlamak.

Bunların sonucunda evlilik ve aile danışmanlığı yetkinlik sertifikası almaya hak kazanılmış olmaktadır. Ayrıca yetkinlik sertifikasını alabilmek için ise daha önce Amerikan Evlilik Danışmanları Derneği olarak 1942’de kurulan ancak ilerleyen dönemlerde, 1976’da, bu alanda en büyük meslek kuruluşu olarak Amerikan Evlilik ve Aile Terapileri Derneği (AAMFT) adını alan uluslararası kuruluş tarafından akredite edilen bir program aracılığıyla mezun olduktan sonra minimum 2 yıl boyunca 1000 ile 3000 danışan görerek süpervizyon eğitimi almak ve yetkinlik sınavını başarıyla geçmek koşuluyla aile danışmanı yetkinlik sertifikası alınabilmektedir (Kafescioğlu, 2013, s. 300).

Avrupa’da ise “aile ve sistemik uzmanlık” eğitimi olarak geçen aile danışmanlığı eğitimi; lisans eğitimini de kapsayacak şekilde en az 7 yıl olmak şartıyla bir eğitim süreci olarak tanımlanmıştır. Bu 7 yıllık eğitimin en az 4 yılı aile ve sistemik aile danışması eğitiminden müteşekkildir. Bu 7 yıllık eğitim süreci ders saati olarak yaklaşık 3500 saate denk gelmekte ve bunun ortalama 800 saati aile danışmanlığı ve terapisi uzmanlık eğitimi oluşturmaktadır. Yani eğitimin en az üçte biri klinik uygulama ve kişisel gelişim şeklinde verilmektedir (Kafescioğlu, 2013, s. 300).

3.3.5. Aile Danışmanlığı Uygulaması

V. BYKP’nin 1987 Yılı Programı’nda “Aile Danışma Büroları”nın kurulması gerektiğine yönelik alınan kararlar 1990 Yılı Programı’nda 11 adet “Aile Danışma Büroları”nın kurulması sonucu danışmanlık hizmetleriyle ilgili ilk somut adım hayata geçirilmiştir. 1997 yılında ise yasal çerçevede daha sistematik olarak SHÇEK bünyesinde Aile Danışma Merkezleri adıyla kurulan merkezlerde (Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, s. 62-65) kamu eliyle danışmanlık uygulamaları başlatılmış, aile şuraları üzerinden danışmanlık faaliyetlerinin olgunlaşması için belirli periyotlarla çeşitli etkinlikler, çalıştaylar, panel ve sempozyumlar düzenlenmiştir (ASPB, 2014e).

Bununla birlikte danışmanlık hizmet ve uygulamalarının sunulduğu ADM'lerden 2007 yılında kamuya bağlı ADM'lerin, 2009'da ise özel ADM'lerin işleyişi yönetmeliklerle dönemin koşullarına göre güncellenmiştir.

VI. Aile Şurası'nda "Aile Danışmanlığı ve Eğitim Komisyonu" kurulmuştur. Bu özel komisyon; aileye yönelik koruyucu, önleyici ve geliştirici hizmetler sunabilmek amacıyla ASPB, Üniversiteler, Belediyeler, STK'lar ve uluslararası sertifikaya sahip çeşitli kurum ve kuruluşların (Aile ve Evlilik Terapileri Derneği, Aile Danışmanları Derneği vb.) ilgili yetkilileriyle yaklaşık 3 günlük bir çalışma ile aile danışmanlığı konusu enine boyuna irdelenerek bu konudaki sorunlar ve öneriler tartışılmış ve değerlendirilmiştir (Mavili Aktaş, 2014a, s. 89).

ASPB'nin 2012 yılında çıkardığı "Özel ADM Yönetmeliği"nde aile danışmanlığını uygulayıcı olarak görev yapacak olan aile danışmanlarının görev ve nitelikleri belirlenmiştir. Buna göre dikkati çeken ilk nokta aile danışmanlığının, bireysel danışmanlıktan farklı bir yapısı olmasıdır. Yani aile danışmanı, ailenin yaşadığı sorunları çözmek için salt bireylerle değil aynı zamanda ailelerle de çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle aile bir "sistem" olarak ele alınmaktadır. Yönetmelikte belirlenen ikinci bir nokta da, aile danışmanının koruyucu, önleyici, sorun çözücü, aile içi ilişkilerin niteliğini ve etkileşimin kalitesini arttırabilecek hizmetler sunması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede aile danışmanının ailelerin yaşadığı sorunların kaynağını bulabilmek ve var olan sorunların çözümüne yönelik stratejiler sunabilmek için kullanacağı teknikler hakkında kendini geliştirmiş olması gerekmektedir. Nitekim aileler ile çalışmak; çok yönlü bilgi, beceri, donanım ve iletişim sahibi olmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte aile üyelerinin hepsiyle taraf tutmaksızın gelişim ve zihinsel düzeylerini de göz önüne alacak şekilde eş zamanlı olarak iletişim kurabilmek danışmanlıkta en önemli şartlardan birisidir. Aile danışmanının dikkate alması gereken bir nokta da ailelerin yaşadıkları sosyo-kültürel ortam ve sosyo-ekonomik düzeyleridir. Aile yaşam döngüsü, eşler arası iletişim ve etkileşim, aile üyelerinin bilişsel ve gelişimsel süreçlerindeki farklılıkları, aile üyelerinin yaşadığı çoklu sorunlar (boşanma, tek ebeveynli aileler, aile içi şiddet, aile içi iletişim problemleri, üçüncü şahıs ile ilgili sorunlar vb.); aile danışmanının alana yönelik çalışmalara ve uygulamalara hâkim olması ve kendisini bilgi, beceri ve ilgili diğer konular hakkında geliştirmesi gerekmektedir (Kafescioğlu, 2013, s. 298-299).

Türkiye’de 2011 yılına kadar SHÇEK’e bağlı ADM’ler aracılığıyla danışmanlık hizmetleri verilmiştir. 2011-2013 yıllarında ASPB’ye bağlanan ADM’lerin 2013’te ASPB’ye bağlı ATHGM bünyesindeki SHM’lere devredilmesiyle 2013 yılı ve sonrasında SHM bünyesinde aileye yönelik danışmanlık hizmetleri vermeye devam edilmiştir. Bunun dışında son dönemlerde ilgili diğer devlet kurumları (MEB, Üniversiteler ve Belediyeler) ve özel kurum ve kuruluşlar (Özel ADM’ler) tarafından da aile danışmanlığı hizmetleri verilmektedir. Günümüzde giderek önem kazanan ve popüler hale gelen bir uygulama ve hizmet alanı olarak görülen aile danışmanlığı, özellikle özel ADM’lerde aile danışmanlığı çatı kavramı altında evlilik ve çift danışmanlığı ve terapisi, cinsel terapi ve danışmanlık gibi birçok alt dallara ayrılarak topluma psiko-sosyal anlamda hizmet vermektedir (Baltacı, 2010, s. 52).

Türkiye’de aile kurumu küreselleşme, sanayileşme, kentleşme ve modernleşme süreçlerinin olumsuz etkilerine karşı sosyal politikalar ekseninde yasalar aracılığıyla korunmaktadır. Aynı zamanda ailenin yaşam kalitesini arttırmak için psiko-sosyo-kültürel açıdan aileyi güçlendirmek, Türkiye’nin sosyal devlet yapılanmasının uygulandığı tarihten itibaren temel hedeflerden birisini oluşturmaktadır. Bu amacı sağlayabilmek için yürütülen hizmetlerden en önemlisi ADM’ler/SHM’ler aracılığıyla verilen hizmetlerdir. Danışmanlık hizmetlerinin sunulmasında uygulayıcı kurum olarak ASPB bünyesinde bulunan SHM’ler ile Belediyeler bünyesinde bulunan ADM’ler aracılığıyla toplumun birçok kesimine danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Ayrıca SHM ve ADM’lerde verilen bu hizmetlere üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kurum ve kuruluşlar aracılığıyla da çeşitli katkılar sağlanmaktadır (Babaoğul ve Şener, 2013, s. 405).

Söz konusu ADM’ler, ASPB tarafından 2012 yılında son halini alan yönetmeliğe göre *“ailelerin gelişmesi, güçlenmesi için; bireylerin yani aile üyelerinin katılımcı, aktif ve üretken, kendisine yetebilen ve problem çözme becerilerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla eğitici, önleyici, koruyucu, geliştirici, yönlendirici (rehberlik/danışmanlık) ve rehabilite edici hizmetler veren kuruluşlar”* olarak tanımlanmaktadır (ASPB, 2012, 4. Madde)

ADM’lerde/SHM’lerde aile üyelerinin bireysel veya birlikte çözemedikleri aile içi sorunlara (evlilik/eşler arası sorunlar, çocuk ve iletişim sorunları; aile içi şiddet, aile içi rol

ve sorumluluk dağılımlarından kaynaklanan problemler, psikolojik sorunlar, tek ebeveynli ailelerin sorunları, ekonomik sorunlar ve ailelerin çeşitli nedenlerle karşılaşabileceği yasal sorunlar vb.) ve evliliğe hazırlanan çiftlere yönelik sosyo-psikolojik bağlamda aile danışmanlığı veya terapi hizmetleri dışında; ebeveynlerin çocuklarının yetiştirilmesinde ve eğitiminde çocukların iletişim becerileri, fiziksel ve psikolojik özellikleri, çocuk sağlığı ve beslenme yöntemleri vb. konularda bilgilenmesi ve daha nitelikli çocuk yetiştirmesi amacıyla ebeveynler özelinde ailelere yönelik eğitici hizmetler⁶⁰ de sunulmaktadır (V. Aile Şurası, 2008, s. 12; Erbay, 2013, s. 61; Özkan ve Kılıç, 2013, s. 36; Konaş, 1992, s. 153-154; Babaoğul ve Şener, 2013, s. 405).

ADM'lerin tabi olduğu en güncel yönetmeliğe (2012) göre⁶¹, çalışmamız ile ilişkili 3 boyut bulunmaktadır. Bunlar;

- Aile Danışma Merkezlerinde çalışabilecek meslek elemanlarının nitelikleri,
- Aile Danışma Merkezlerinde hizmetlerin kimler aracılığıyla verildiği,
- Aile Danışma Merkezlerinde çalışan aile danışmanlarının görev ve yetkileri,

ADM'lerde sahada uygulayıcı olarak çalışabilecek veya aile danışmanlık eğitimlerini verebilecek meslek elemanının eğitimi ve niteliği ise şöyle sıralanmaktadır:

MADDE 15 – (1) Merkezde çalışacak meslek elemanları; tıp, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, okul öncesi öğretmenliği, sosyoloji, aile ve tüketici bilimleri, hemşirelik, psikoloji alanlarından birinde asgari dört yıllık lisans programını tamamlamış olmalıdır.

(2) Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu veya üniversitelerin, biri tarafından uygun görülen en az seksen saati teorik ve kırk saati uygulamalı olmak üzere toplam yüz yirmi saatlik eğitim programını başarıyla tamamlayanlar ve/veya sertifikaya sahip olanlar meslek elemanı olabilir.

(3) Psikoloji, tıp, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, okul öncesi öğretmenliği, sosyoloji, aile ve tüketici bilimleri, hemşirelik lisans programını tamamladıktan

⁶⁰ AÇEP (Anne-Çocuk Eğitim Programı), BADEP (Baba Destek Programı), Benim Ailem Programı (0-6 Yaş) ve AEP (Aile Eğitim Programları, 7-19 Yaş) gibi uygulamalar bu kapsama girmektedir (V. Aile Şurası, 2008, s. 12; Erbay, 2013, s. 61)

⁶¹ Burada ADM'lerin işleyişi ve sunduğu tüm faaliyetler ve hizmetler 2013 yılı itibarıyla aynı şekilde SHM'ye devretmiştir. Dolayısıyla burada ADM adıyla bahsedilen hizmetlerin 2013 yılı itibarıyla SHM adıyla devam ettiğini belirtmekte fayda vardır.

sonra bu alanların birinde yüksek lisans veya doktora eğitimini tamamlamış olanlar meslek elemanı sayılır ve ayrıca bunlardan merkezlerde çalışmak için sertifika istenmez.

(4) Yükseköğretim kurumları dışında meslek elemanı eğitimi sertifika programı açmak isteyen kurum ve kuruluşlar Milli Eğitim Bakanlığından izin alırlar.

(5) Aile danışmanı niteliklerini haiz olanlar meslek elemanı niteliklerini haiz sayılır (ASPB, 2012).

Buna göre; ADM'lerde çalışabilecek meslek elemanları; sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, PDR, çocuk gelişimi, okul öncesi öğretmenliği, aile ve tüketici bilimleri, tıp ve hemşirelik bölümlerinden en az birisinden lisans mezunu olmaları gerekmektedir. Sadece lisans mezunu olanlar ayrıca lisans eğitimlerine ek olarak en az 80 saati teorik ve 40 saati uygulamalı dersler olmak üzere toplamda 120 saatlik dersin verildiği eğitimi başarıyla bitirmeleri haline ADM'lerde meslek elemanı olarak görev yapabilmektedir. Yukarıda bahsedilen 9 lisans programından mezun olmakla birlikte aynı lisans programlarının herhangi birinden yüksek lisans veya doktora yapmış olanlar herhangi ek bir eğitim almaksızın meslek elemanı olabilmektedir. Ayrıca aile danışmanlığı niteliklerine sahip kişiler aynı zamanda meslek elemanı niteliklerine de sahiptir. Ancak tersi geçerli değildir. Bir başka ifadeyle aile danışmanı olanlar, doğrudan meslek elemanı olarak da görev yapabilmekte iken; meslek elemanı olanlar, aile danışmanlığı için gerekli eğitimleri almadan aile danışmanlığı görevini yürütemezler (ASPB, 2012, 15. Madde). Bununla birlikte, ADM'ler; hizmetlerini her biri farklı lisans bölümlerinden mezun olmak şartıyla en az bir aile danışmanı ve meslek elemanı aracılığıyla verebilmektedir (ASPB, 2012, 12. Madde) .

ADM'lerde çalışan aile danışmanlarının görev ve yetkileri ise genel olarak şunlardır (APSB, 2012, 16. Madde):

- Aile içi sorun yaşayan aile üyelerinin sorunlarını çözme veya sorunların büyümesini önleme noktasında birey ve ailelerle çalışmak,
- Ailelere ve çiftlere sorunlarını çözmeye yönelik koruyucu, önleyici, güçlendirici hizmetler sunmak ve sorun çözme becerisi ile sorunlarını fark edebilme becerisi kazandırmak,
- Evlenmek isteyen çiftlere evliliğe yönelik rehberlik ve danışmanlık yapmak,
- Ebeveyn – çocuk ilişkisini geliştirebilmek adına ebeveynlere yönelik eğitimler vermek,

- Boşanma sürecinde olan ailelere, boşanma öncesi süreçte arabuluculuk hizmeti vermek,
- Boşanmış ailelerin hem çocuklarına hem de boşanan çiftlere yönelik boşanma sonrası süreci sağlıklı geçirebilmeleri için boşanma sonrası uyum programları uygulamak,
- Aile içi şiddeti önlemeye yönelik danışmanlık hizmetleri vermek,
- Tek ebeveynli ailelere destek vermeye yönelik danışmanlık hizmetleri vermek,
- Ailelerin yaşadıkları sorunların çözümünde ihtiyaç duyulduğunda ruh sağlığı ve hastalıkları birimlerine yönlendirmektir.

BÖLÜM 4: AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMASI İLE İLGİLİ NİTEL BİR ARAŞTIRMA

4.1. Metodoloji

4.1.1. Yöntem

Bu çalışma ile aile danışmanlığının kuramsal (teorik) açımları belirlenerek bu kuramsal (teorik) bakış açısı ve aile danışmanlığına yönelik çıkarılan yönetmelik çerçevesinde aile danışmanlığının nitelikleri, verilen aile danışmanlığı eğitimi ve uygulaması (sunulan danışmanlık hizmetleri) ve tüm bunların toplumsal karşılığı üzerine odaklanılmıştır. Bu sebeple aile danışmanlığı alanında çalışma yapan ve lisans/lisansüstü dersler veren alanda yetkin öğretim üyeleri (teorik yön), aile danışmanlığı alanında hizmet veren meslek elemanları (pratik/uygulayıcı yön) ve aile danışmanlığı sertifika eğitiminde bulunan veya bu alanda çeşitli eğitim faaliyetleri yapan eğiticiler (eğitim yönü) nitel araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Böylelikle aile danışmanlığının teorik, uygulama ve eğitim yönü üç boyutlu olarak ve bütüncül bir şekilde bilimsel temelde incelenmiştir.

Bu çalışma, aile içi sorunlar ve aile danışmanlığı konusunda kuramsal (giriş + ilk 3 bölüm) ve nitel bir (uygulamalı) çalışmayı (4. bölüm) ve sonuç bölümünü içermektedir. Nitel araştırma çalışmalarında matematiksel hesaplamalar bulunmamakta aksine daha çok yorum içermekte ve kişilerin olgu ve olaylara bakış açılarını anlamak gerekmektedir (Erkilet, 2007, s. 45). Bir başka ifadeyle nitel araştırmalarda aslolan kişilerin olaylara, olgulara ve fiillere yükledikleri anlamları “analiz etme”, “yorumlama”, “değerlendirme” ve hatta “çözümleme” aşamalarını ortaya koymaktır (Uzun, 2011, s. 111). Bu çerçevede çalışmamızda nitel araştırma tekniği, aile danışmanlığı konusunun nitel veriler doğrultusunda ele alınacak teorik bir alt yapı ile inşa edilmesi ve araştırmamızın temel problematiğini çözümleyebilecek bir sistematığe sahip olması nedeniyle tercih edilmiştir. Bir başka ifadeyle konumuzun içeriği gereği çalışmamız daha çok insan odaklı olarak yorumlanmaya ve çözümlenmeye ihtiyaç duyması bizleri nitel araştırmaya sevk etmiştir.

Bir çalışmada metodolojiyi belirlemek çalışmanın temelini oluşturmakla eşdeğer sayılmaktadır. Zira bir çalışmanın veya konunun temel sorunsalını belirleyebilmek, sorunun çözümü konusunda yapılacak işlemleri, gidilecek yolu ve yöntemi göstermesinde bir ipucu rolündedir (Uzun, 2011, s. 112).

4.1.2. Görüşülen Kişiler ve Örneklem

Aile danışmanlığı alanında görüşme yapılmak istenen kişilerle randevu alınarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde toplamda 11 kişi ile görüşülmüş olup bu görüşmelerin toplam 9 tanesi İstanbul (3), Ankara (3) ve Elazığ (3) illerinde yüz yüze, 2 tanesi ise Skype Programı üzerinden sesli görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Örneklem grubunun 11 kişiyle sınırlı tutulmasının nedeni, konunun içeriği gereği bu alanda sorulacak sorulara üç aşağı beş yukarı benzer cevaplar alınacağına ön görülmesi ve fazla tekrara düşülmemesi önemli bir etken olurken; bir diğer önemli etken ise çalışmanın belirlenen sürede ve zamanında bitirilmesinin hedeflenmesidir. Ayrıca görüşme yapılacak şehirler ile (İstanbul ve Ankara) araştırmacının ikamet ettiği şehrin farklı olması ve araştırmacının çalıştığı kurumdan alabileceği izin süresinin, izin aldığı tarih aralığında ve birtakım mevzuatlar gereği 1 hafta ile sınırlı olması görüşme yapabilecek kişi sayısını sınırlandırmıştır. Bir başka nokta da çalışmanın başlangıcında toplamda 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmesi hedeflenmiş ve bu çerçevede planlama yapılmıştır. Ancak bu alanı temsil edecek yetkinlikte olan ve görüşülmek istenen kişilerden birkaçının randevu istenen tarihlerde yurt dışında bulunmaları veya yurt içi programlarının yoğun olması nedeniyle görüşmelerin gerçekleştirilememiş olması örneklem sayısını 11 ile sınırlandırmıştır.

Aşağıdaki tabloda görüşme yapılan katılımcıların eğitim ve görev bilgileri verilmiştir.

Tablo 6

Derinlemesine Görüşme Gerçekleştirilen Katılımcıların Eğitim ve Görev Bilgileri

Alanı (Lisansüstü)	Ünvanı	Görevi	Sayı (Kişi)
Sosyal Hizmet	Doç. Dr.	Öğretim Üyesi	1
Sosyal Hizmet	Yrd. Doç. Dr.	Öğretim Üyesi / Aile Danışmanı	1
Sosyal Hizmet	S.H.U.	Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU) / Aile Danışmanı	1
PDR	Prof. Dr.	Öğretim Üyesi	1
PDR	Yrd. Doç. Dr.	Öğretim Üyesi / Aile Danışmanı	1
PDR	Aile Danışmanı	Aile Danışmanı	1
PDR & Psikoloji	Klinik Psikolog	Aile Terapisti	1
Uygulamalı Psikoloji	Aile Terapisti	Aile Terapisti	1
Sosyoloji	Yrd. Doç. Dr.	Öğretim Üyesi / Aile Danışmanlığı Eğitim Koordinatörü (ADEK)	1
Sosyoloji	Sosyolog	Aile Danışmanı	1
Aile Danışmanlığı Eğitimi	Öğr. Gör.	Aile Danışmanlığı Eğitim Koordinatörü	1

4.1.3. İşlem

Çalışmada veri toplama tekniği olarak aile danışmanlığı alanında yetkin öğretim üyeleri ve profesyonel meslek elemanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerde genel hatlarıyla sorular 5 kategoride gruplandırılmıştır. Bunlar;

1. Aile danışmanlığının içerik ve kapsamını açıklayacak tanımlayıcı sorular,
2. Aile danışmanlığının aile içi sorunları çözme niteliğine yönelik sorular,
3. Aile danışmanlığının Türkiye'deki uygulaması ve eğitimini anlamaya yönelik sorular,
4. Aile danışmanlığına gelenlerin profilini belirlemeye yönelik sorular,
5. Aile danışmanlığına yönelik genel ve öneri içerikli sorulardır.

Birinci grup sorularda aile danışmanlığının tanımı, içeriği, kapsamı, önemi ve terapiden farklı yönleri anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci grup sorularda mevzuat kapsamında verilen aile danışmanlığı eğitimlerine tabi olan lisans branşları hakkında bilgiler, bu branş mezunlarının aile danışmanlığı eğitimi sonucunda elde ettikleri yeterlilik düzeyleri ve aile danışmanlığı hizmetini sunan meslek elemanlarının sorunları çözmek için ne tür metot ve modeller kullandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü grup sorularda; mevzuat, kurumsallık, eğitim, müfredat vb. başlıklarda aile danışmanlığının Türkiye'deki portresi çizilmeye çalışılmıştır. Dördüncü grup sorularda ise aile danışmanlığına başvuranların genel sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel demografik bilgileri ve danışmanlığa daha çok hangi sorunlar üzerinden başvurulduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Son olarak beşinci grup sorularda görüşülen kişilerin aile danışmanlığına dair – ilk dört soru grubunda belirtilemeyen ve bahsedilmeyen – öneri mahiyetinde genel bakış açıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Görüşmelerin ses kaydı ile kayıt altına alınarak yapılmış olması sonucu, araştırmacı tarafından görüşme gerçekleştirilen kişilerin tümünde mümkün olduğu kadar, katılımcıların konuşmalarındaki vurgu, tonlama, devrik cümle kullanımı, telaffuz ve duraksamalar da dâhil olmak üzere konuşmalarının tamamında orijinallik esas alınmış ve bu şekilde metne aktarılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede hem etik kurallara riayet etmek hem de katılımcının söylemek istediği ifadeyi – olası anlam kaybına yol açmasını engellemek için – birebir aktarmak uygun görülmüştür. Katılımcıların sözlerinin

doğrudan verildiği yerlerde, katılımcının doğal konuşma seyrinde, yazılı metinde anlaşılması güç olabilecek veya birden fazla anlama yol açabilecek ifadelerin kullanılması gibi durumlar olabilmektedir ve bu da gayet olağandır. Böyle durumlarda, katılımcının orijinal cümlesine dokunulmaksızın, ifadelerin yazılı metinde daha kolay anlaşılmasını sağlayabilmek amacıyla parantez içlerinde araştırmacı tarafından konuşmacının söylemek/anlatmak istediği ifadenin araştırmacının anlayabildiği kadarıyla bir nevi yakın veya eş anlamlı ifadesi eklenerek mümkün olduğunca olası anlam kaybı giderilmeye çalışılmıştır. Böylelikle hem katılımcının orijinal cümlesine sadık kalınmış, hem de olası anlam kayıpları parantez içleri kullanılarak minimum düzeye indirmek hedeflenmiştir.

Görüşmelerin (Skype programı üzerinden gerçekleştirilen hariç olmak üzere) tamamı görüşme yapılacak kişinin ofisinde/çalışma ortamında gerçekleştirilmiş olup, görüşmeler ortalama 55-65 dakika sürmüştür. Görüşmelerin, katılımcıların ofisinde/çalışma yerlerinde yapılmış olması; görüşme verilerinin ve çalışmanın güvenilirliği bakımından olumlu yansımaları olmuştur. Burada katılımcıların sorulara samimi ve elinden geldiğince detaylı açıklamalar yapmak istediğine dair tavırlar sergilemelerinden güvenilirlik konusu anlaşılabilmiştir. Görüşme yapılan kişiler rasgele/tesadüfi örneklem biçiminde seçilmemiş, bu alanda temsil niteliği olması göz önünde bulundurulacak şekilde tercih edilmiştir.

Görüşmelerde yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular sorulmuş ve görüşmelerin bir tanesi hariç görüşme yapılacak kişinin izni doğrultusunda ses kayıt cihazına kaydedilerek gerçekleşmiştir. Buna ek olarak görüşme sırasında değinilen önemli noktalar araştırmacı tarafından kısa cümlelerle ayrıca not alınmıştır. Görüşme soruları önceden belirlenmiş sorular olmakla beraber, yarı yapılandırılmış soru formatı olmasının ve konunun içeriğinin de etkisiyle katılımcının sorulara verdiği cevaba göre bazı ek sorular sorulmuş ve sorulacak soruların görüşmenin seyrine göre sırayla değil karışık şekilde sorulması daha uygun görülmüştür. Görüşmeler; katılımcıların iletişim becerilerinin yüksek olmasının etkisiyle “sohbet ortamında” gerçekleştirilmiş olup, görüşmeler esnasında konu dışına taşan herhangi bir durum yaşanmamıştır. Katılımcıların tamamı yetkin oldukları tüm sorulara içtenlikle yanıt vermişlerdir.⁶² Katılımcıların gerek izni

⁶² Görüşme öncesi katılımcılara, kendilerini yeterli görmedikleri veya cevaplamak istemedikleri soruları cevaplamama hakkına sahip oldukları bilgisi verilmiştir.

doğrultusunda ses kayıt ile görüşmenin gerçekleşmiş olması, gerekse katılımcıların eğitim seviyelerinin ve insani ilişkilerde iletişim becerilerinin yüksek olması ve sorulara “sohbet ortamı”nda cevap vermeleri vb. etkenler, görüşmelerde araştırmacıya çok büyük kolaylık sağlamıştır. Ayrıca katılımcılardan isim ve soy isimlerinin baş harflerinin kullanılacağı dair izin istenmiş ve bu doğrultuda isim ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılmıştır.

4.1.4. Kısıtlılıklar

Görüşmelerin gerçekleştirilmesi sırasında ön plana çıkacak seviyede herhangi bir sınırlılık/güçlük ile karşılaşılma olmup, sorun olabilecek tek noktanın görüşmelerin çözümlemeleri yapıldığı sırada fark edilmiştir. Bu da görüşmelerin çözümlemelerinde bazen araştırmacı tarafından sorulan bir soruya katılımcı tarafından – görüşmenin ilerleyen seyrinde sorulacak olan – diğer soruların da cevabının verilmesi, araştırmacının verilen cevabı gruplandırması açısından kısmi bir zorluk çıkarmıştır. Bu sebeple katılımcılar tarafından bazı sorulara verilen cevaplar, bütünlüğü bozmamak adına, bölünmeden bir bütün olarak birden fazla soruya cevap verecek şekilde aktarılmıştır.

4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Dökümlerinin Çözümü ve Yorumu

4.2.1. Aile Danışmanlığının Tanımı, İçeriği ve Önemi

Yapılan görüşmelerde aile danışmanlığının tanım ve içeriği ile ilgili “*Alanda çalışan bir meslek elemanı veya aile danışmanlığı alanında akademik anlamda çalışmalar yapan bir akademisyen olarak aile danışmanlığı sizin için neyi ifade etmektedir? Genel olarak aile danışmanlığı hizmetini nasıl tanımlıyor ve değerlendiriyorsunuz?*” şeklinde sorulan sorulara verilen cevaplar genel hatlarıyla şöyledir:

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): “*Aile danışmanlığı, ‘güç durumunda olan’, çeşitli yaşam koşulları veya olaylarıyla karşılaşan aile içi üyeler arası iletişimin doğası ve örüntüleriyle ilgili belirli sıkıntılar yaşamakta olan anne-baba-çocuk ve geniş kuşak arasındaki etkileşimden doğan sorunların çözümünden yola çıkan, ailenin karşılaştığı diğer sosyal riskleri çözmesi için ailenin güçlendirilmesini hedefleyen koruyucu, önleyici, tedavi edici uygulamalardır. Aile danışmanlığı, aileyi psiko-sosyal olarak koruyan, aileyi bir sistem olarak işlevini sürdürmesini mümkün kılan bir müdahale çerçevesidir. Uzmanlaşma alanıdır. Belirli meslek grupların lisans eğitimleri sonrası aldıkları ilave*

eğitimle kazandıkları bir yetkinlik. Dolayısıyla aile danışmanlığı büyük oranda meslekler arası bir bilgi birikimiyle yürütülen bir psiko-sosyal bilişim hizmeti.”

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): *“Aile danışmanlığı, mutlu ve sağlıklı ailelerin kurulmasına ve çiftlerin doğru eş seçimi yapmasına olanak sağlamaktır. İnsanlar, evliliği bilmeden evlilikten korkuyorlar. Bu nedenle sağlıklı ailelerin kurulmasında evlilik doyumu yüksek çiftlerin, ebeveynlerin arttırılmasında ve bu ailelerin family-life-cycle dediğimiz aile yaşam döngüsü basamakları içinde karşılaştıkları sorunları daha kolay fark edip çözüm yollarını, çatışmayı önleme ve problem çözme gibi yöntemleri öğrenerek boşanmadan uzaklaşmaları ve sağlıklı ailelerin devamını sağlamak amacıyla önleyici, koruyucu ve en sonunda da önlenip korunamamış olanların da tedavi edici bir alan ya da ihtiyaçtan ortaya çıkan bir hizmettir. Aile danışmanlığı aynı zamanda, evlilik doyumunu arttırmak amacıyla evlilik öncesi çift eğitimi (premarital couple education) vererek çiftlerin evliliğe hazır olup olmadığını keşfetme ve çiftlerin birbirlerine uygun olup olmadıklarını keşfetme sürecidir. Kısaca aile danışmanlığı hizmeti, sağlıklı ailelerin oluşturulması sürecidir.”*

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“Aile danışmanlığı öncelikle ailelerin iletişim problemleri, anlaşamama durumu, karşılıklı birbirini tanıyamama durumundan kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmak amaçlı bir rehberlik, hizmettir.”*

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): *“Tecrübelerim sonucunda aile danışmanlığı, ailenin sadece boşanma aşamasında veya evli kalmasını sağlayabilir bir kurum olarak değil, ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik, çoluğuyla, çocuğuyla, üçüncü şahıslarla yaşamış olduğu bütün problemlerin taşınabileceği, çözüm aranabileceği bir yer olarak düşünüyorum. Çizdiğim perspektif, geniş bir perspektif. Ama bu ihtiyaçlara cevap verebilmek kolay bir iş değil. Ama aile danışmanı dendiği zaman genellikle toplumda aileyi bir arada tutması gereken bir kurum gibi algılanıyor. Hayır, öyle bir durum yok! Ha tutabilirse zaten varlık sebebi bu. Ama tutamıyorsa da sağlıklı bir boşanma veya ailenin çocuklarla olan iletişimlerinin sağlıklı olması veya kayınvalide, kaynata veya komşu... gibi durumlarda çözüm olarak başvurabilecek bir birim/kurum olarak düşünüyorum ve gerekli olarak da düşünüyorum açıkçası.”*

F.K. (S.H.U.⁶³ & Aile Danışmanı): “Aile danışmanlığını üç kategoride ele alıyorum. Ailelere yönelik “rehberlik”, “danışmanlık” ve “terapi” boyutu olarak... Aile danışmanlığı, ailelerin krizi yönetebilmesi, sorun ortaya çıkmadan o sorunu yönetebilme becerisini geliştiren, destekleyen, ailelere rehberlik ve danışmanlık, terapi hizmetleri sunan bir uygulama. Burada dikkatinizi çekiyorsa aslında aile danışmanlığını genel bir kavram olarak tanımlıyorum. İçinde rehberlik var, danışmanlık var, terapi de var. Genelci bakıyorum. Ama dediğim gibi bu bütüncül bakışın altında bütünün parçaları olarak ta ayrı ayrı değerlendirmeler de yapıyorum. Rehberliğe, danışmanlığa ve terapiye ayrı bir anlam ve kavram sunuyorum.”

T.E. (ADEK): “Bir kere ismi çok güzel. Aile danışmanlığı ile ilk tanışmamız Fatma Şahin ile başladı. Her 500 aileye bir aile danışmanı şeklinde başlayan bir proje. Bence çok güzel bir öneriydi. Keşke devam edebilseydi (...) Aile danışmanlığı aslında sadece sorun olduğunda değil, ailenin mutlu bir şekilde yaşaması için bilinmesi gereken bir yer, hizmet. Yani sadece sorun çıktığında gidilen yer değil aile danışmanlığı. Bu bağlamda aile danışmanlığı, mutlu bir aile, daha kaliteli bir yaşam sağlamak için verilen hizmet şeklinde tanımlayabiliriz. Şunu da belirtmeliyim. Aile danışmanı, aile hekimliği gibi daha halktan bulunuyor. İnsanlar aile danışmanına daha bizden diye bakıyorlar. Aile hekimi ‘bizim ailenin doktoru, bizim hastalıklarımıza bakar’ düşüncesindeki gibi aile danışmanlığına da böyle bakıyorlar. Bu nedenle bir psikologa ya da psikiyatriste anlatmadığı sorunlarını ve sırlarını aile danışmanına anlatabiliyorlar. Yani vatandaş, aile danışmanını sırlarını paylaşabileceği, bizden biri şeklinde düşündüğü için onlara daha sıcak ve yakın oluyorlar.”

Görüşmelerden yola çıktığımızda aile danışmanlığına yönelik daha çok “sorun çözme”, “sağlıklı aileler kurulmasına yardımcı olma”, “evlenecek çiftlere evliliğe yönelik danışmanlık yapma” ve “ailelerde var olan sorunları çözebilecek yönlendirici hizmetler sunma” gibi genel tanımlar yapılmıştır. Ayrıca yapılan görüşmelerde ön plana çıkan bir diğer nokta ise aile danışmanlığının “koruyucu, önleyici, geliştirici” bir psiko-sosyal hizmet olmasının yanında “rehberlik ve terapi” boyutlarına da vurgu yapılmasıdır.

⁶³ Araştırmamızın yürütüldüğü tarihlerde MYK tarafından meslek olarak kabul edilen bölümlerden biri olan Sosyal Hizmet bölümü mezunları unvan olarak “Sosyal Çalışmacı” olarak nitelendirilmektedir. Ancak görüşme gerçekleştirdiğimiz katılımcı kendisini “Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU)” olarak nitelendirdiği için katılımcının tercihi doğrultusunda davranılmıştır.

“Aile danışmanlığının tanımından yola çıktığımızda bu hizmetin aileye yönelik diğer psiko-sosyal destek hizmetlerini oluşturan aile terapisi, evlilik danışmanlığı/terapisi ve çift danışmanlığı/terapisinden farkı var mıdır? Varsa bu farklar nelerdir?” şeklindeki sorduğumuz soruya verilen cevaplarda; genel itibariyle danışmanlık ve terapi arasında fark olduğu, bu farkın da teknik ve uygulama boyutlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Danışmanlık daha çok kısa süreli rehberlik boyutu olan bir hizmet iken, terapi daha çok klinik yada tedavi edici bir boyutu bulunup uzun süreli olabilmektedir. Bu ifadelerimizi destekleyen alanında yetkin uzman görüşleri ise şöyledir:

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): *“Aile hizmetlerinin eğitim, danışmanlık olmak üzere iki boyutu var. Eğitim boyutu: bu konuda eğitim almış kişiler yapabilir. Psikolog, Sosyal Çalışmacı, Psikolojik Danışman vb. Uygulama yapanlar, hem eğitim hem de danışmanlık hizmeti verebilirler ama uygulama yapmayanlar sadece eğitim verebilirler adı ne olursa olsun. Yapılan iş eğitim ise böyle kavramsallaştırabiliriz. Terapi kelimesini biz genelde kullanmıyoruz. Çünkü genelde terapiyi psikiyatristler, klinik psikologlar yapabilirler. Her psikolog da yapamaz. Klinik psikolog olması lazım. Bu nedenle biz danışmanlık ifadesini daha çok kullanıyoruz. Danışmanlık boyutu: aile danışmanlığı sertifika eğitimini almış olan kişiler danışmanlık faaliyetlerini yürütebilirler, uygulayabilirler. Danışman olarak bizler, eğer ailede kişilik bozukluğu, bipolar bozukluk ve şizofreni vb. durum varsa bunların üzerinde danışmanlık yada terapi yapmıyoruz. Çifti/aileyi bir terapistle yönlendiriyoruz. Bu çiftler/aileler aile terapisinde bir terapiye başlamışsa (ilaçlı bir tedavi verildiyse), o zaman ‘aile ile ilgili sorunlarına’ bakıyoruz. Yani terapi ile ilgili olmayan, terapiye ihtiyaç duymayan ailelerle çalışıyoruz. Özetle, aile hizmetlerinin iki boyutu var. Eğitim ve danışmanlık boyutu olarak. Eğitim boyutunda hem eğitim hem uygulama verilebilir, danışmanlık boyutunda ise sadece uygulama verilebilir. Terapiyi de aile danışmanları değil; psikiyatrist ve klinik psikologlar yapabilir.”*

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): *“Kavramlar, Türkiye’de bir arapsaçı! Aile danışmanlığı ile aile terapisi geniş anlamda aynı sayılabilir. Terapi ve danışmanlık iyileştirme ve geliştirme olarak tasarlanıyorsa. Fakat dar anlamda baktığımız zaman aile danışmanlığı, terapiden psikiyatrik bir boşluğun, tanının tedavi edilmesi; aile sisteminde şizofreni, paranoid semptomlar noktasında bir programı içeriyorsa, bu danışmanlık sınırları dışındadır. Bu konuda salahiyeti olan, aile danışmanlığı sertifikası olmasa bile*

iyi bir bilişsel davranışçı terapi sertifikası olan, aile sistemleri kuramı konusunda ileri düzey bir eğitim almış, psikoterapi sertifikası olan yine aynı mesleklerin mensupları yapabilirler. Aile danışmanlığı, daha çok bir bozukluğun iyileştirilmesi noktasına geldiğinde danışmanlık biter. Bir psikiyatristin, klinik psikoloğun ya da bu alanda yetkinliğini ispatlamış ve bir psikiyatristle birlikte çalışan bir başka klinisyen uzmanın yürüttüğü bir etkinlik olarak terapi kullanılabilir. Dolayısıyla tekrar ediyorum, geniş anlamda aileye yönelik danışmanlık ve terapi hizmeti; ailede tanılanmış bir bozukluğu iyileştirme (DSM5 yada İCD11 kriterlerine göre) olmadığı sürece eş anlamlıdır. Ama bir bozukluğu iyileştirme söz konusu olduğunda aile danışmanlığı ile aile terapisi birbirlerinden farklıdır. Burada terapi ve danışmanlık kavramlarını birbirinden ayırmak zorundasınız. Bence sorun eksenli bakmalıyız. Dolayısıyla aile danışmanlığının standartlarında bir bozukluğun iyileştirilmesi değil, aile etkileşimlerinden doğan, yaşam olaylarından kaynaklanan etkileşimsel, iletişimsel yani bilinç düzeyindeki sorunların çözülmesi olarak bakmamız lazım. Bilinçdışı çatışmaların düzeltilmesi, kişilik değişiminin sağlanması gibi psikoterapisinin nihai amaçlarını aile danışmanlığından ayırmamız, psikoterapiyi daha ileri düzey bir sınıflamaya koymamız gerekiyor. Burada aile/çift/evlilik terapisi eş anlamlı olarak kullanılıyor. Çatı kavram aile. Bu kavramlar batılıların bulduğu ve hepsi aynı olan kavramlar. Evlilik terapisi daha çok karı-koca sorunlarını çözme noktasında kullanılıyor. Çift terapisi, evlenecek adaylar için kullanılıyor. Aile terapisi ise hepsini ve ailenin üçüncü şahıslarıyla olan ilişkileri de kapsıyor. Fakat terapist sözcüğünü tek başına kullanabilmek için 450 saatlik temel aile danışmanlığı sertifikasından ziyade belirli bir yaklaşımın uluslararası geçerliliği olan bir birey, aile, grup psikoterapisi eğitim alması gerekiyor ki terapist denilebilmesi için. Bu yüzden bizde aile terapisti denmiyor, aile danışmanlığı deniliyor.”

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): “Bizim için önemli olan nokta ailenin ‘psikolojik danışmanlığı’dır. Çünkü, ailenin birçok yönden danışmanlık yönü var. Ancak bizim alanımız ve odak noktamız terapi değil ailenin psikolojik danışmanlığıdır. Aile terapisi; doktorların, psikiyatristlerin alanına girer ve tedavi gerektirir. Burada hasta-doktor ilişkisi vardır. Aile psikolojik danışmanlığı ise danışmanlık hizmeti verir. Normal ve nevrotik insanların/ailelerin yaşam kalitelerini arttırmalarına ve kendi sorunlarını yine kendilerinin çözmelerini destekleyen ve sorunların çözümünde uygun kararlar almasına

yardımcı olan bir hizmettir. Aile danışmanlığı şemsiye bir kavram. Çiftlerle çalışan çift danışmanlığı, çocuklarla çalışan çocuk danışmanlığı gibi (...)"

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): "Danışmanlık biraz daha sorunlara girer. İletişim sorunları, eşler veya aileler arası iletişim sorunları gibi... terapi ise daha derinlemesindedir. Özellikle tedavi içeren yaklaşımlarda örneğin; depresyon, şizofrenik bozukluklar gibi... Aile danışmanlığını üç kategoride ele alıyorum: Ailelere yönelik 'rehberlik', 'psikolojik' ve 'terapi' boyutu... burada meslek elemanlarının görev ve rolleri de değişiyor. Bazı meslek elemanları rehberlik ve danışmanlık yapabilirken, bazıları ise (özellikle aile terapisini), klinik-psikiyatrik ruh sağlığı profesyonelleri yapabilir ve ciddi anlamda terapi eğitimini de, uzun yıllara dayalı, uluslararası standartlara uygun, IFTA (Uluslararası Aile Terapisi Federasyonu) dediğimiz, belirlediği standartları ve eğitimleri almayı gerektiren bir uygulamadır aile terapisini. Aile bakanlığının aile danışmanlığı ile ilgili yönetmeliği var. Kendi yönetmeliğine koyduğu bir standart var. Ama aile terapisini veya tedavisi... açıkçası bunlar ciddi anlamda psikolojik ve hatta psikiyatrik bir değerlendirmeyi de gerektirecek çoklu disiplinlerle yürütülmesi gereken uygulamalar. Yani burada bir 450 saatlik eğitim almış bir sosyologun, sosyal hizmet uzmanının ve hatta psikologun yapabileceği şeyler değil."

Danışmanlık ile terapi arasındaki farkı, **zatürre ile nezle arasındaki farka benzeterek** değerlendiren N.Ö. görüşmelerimiz içerisinde konuya farklı bir boyut kazandırarak soruyu cevaplamıştır:

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): "Hepsi aileye bakıyor. Hepsi ailenin ihtiyaçlarına yöneliyor. Hepsi birbiriyle aynı yere baktığı için onları aynı yapmıyor. Çünkü aile danışmanlığında veya rehberliğinde ailenin başka bir noktasına dokunuyorsunuz ama aile terapisinde daha tedavisel bir şey daha danışmanlığın ötesinde bir şey olarak bakıyorsunuz. **Bu nezle ile zatürre olma arasındaki farka benzer. Zatürre olmuş bir insanın sadece rehberlikle, ihlamurla, çayla iyileşmesi mümkün değildir.** Yani 'gidin evinizin rengini boyayın. Karınıza bir çiçek alın. Kocanıza kapıyı gülererek açın...' Bunlar önemli ve güzel şeyler ama bunlar düşük dozdadır. Yani orada zatürre olmuş olan bir kişiyi kaybedersiniz. Ölür. O yüzden aile danışmanlığına başvuran insanları, böyle daha büyük bir ölçekte başvuranların doğru yere (terapiye) yönlendirilmesi gerekir. Eğer oradaki (danışmanlıktaki) ihtiyaç sorunla örtüşüyorsa tabi

ki orada (danışmanlıkta) giderilmeli. Ama değilse... Yani aile hekimine zatürre olan biri başvurup sonuç alamaz. Aynı şey psikolojik destek/danışmanlık için de geçerlidir. Danışan tıkanmıştır çocuğuyla ilgili, eşiyle ilgili... Ama oradaki tıkanma nedeni daha derinlerde bir şey ise bunu görebilmeli aile danışmanı ve buraya kadar benim noktam değil deyip, bundan sonrasını ya kliniğe ya psikiyatriye vb. sevk etmeli. O yüzden aile danışmanlığı eğitimleri içerisinde bu farkındalığın verilmesi lazım. Bu farkındalığın bilinmesi onu yapabileceğiniz anlamına gelmez. Ben zatürrenin nedenlerini, sonuçlarını, belirtilerini, semptomlarını biliyor olabilirim ama bu benim onu tedavi edebileceğim anlamına gelmez.”

Görüşmeler yaptığımız meslek elemanlarından **B.Y.** ise; diğer görüşmelerden farklı olarak “uygulayıcı olarak bana göre bir fark yok” diyerek aile danışmanlığı ile aile terapisinin benzer şeyler olduğunu ama aile terapi/danışmanlığı ile çift terapisi/danışmanlığının farklı şeyler olduğunu ifade etmiştir: “Aile ile çifti aynı kefeye koyamazsınız. Aile kutsal bir kavram. Eş, çocuk, kaynana, görümce, hala, dayı, amca, büyükbaba vb. herkes girer ve harmanlanmış roller, harmanlanmış ilişkiler... Eş, baba, gelin vb. oluyorsunuz. Ailede birçok gruba dair sorumluluğunuz var. Ama çiftlerde ise, sadece birbirlerine karşı sorumlulukları var. Çift olup henüz evlenmemiş ve evlenmek için danışmanlığa gelenler var.”

Bu çerçevede aile danışmanlığı ile aile terapisinin kavramsal veya uygulama düzeyinde benzer olduğunu dile getiren katılımcılar bu konuda şunları dile getirmişlerdir:

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): “İkisinin arasında hiçbir fark yok. Samuel Gladding’in “Aile terapisi tarihi ve yaklaşımları” kitabının ilk sayfasında da yazar bunlar. Hatta bizim aile danışmanlığını farklı kullanıyor oluşumuz bazen yabancı hocalar tarafından tuhaf karşılanıyor. Cümlelerine başlarken ‘siz ayrı gibi kullanıyorsunuz ama değil’ gibi açıklamalar yapma ihtiyaçlarını duyuyorlar. Aile danışmanlığı ile aile terapisi kavram olarak ikisi arasında bir fark/ayrışım yapılmış değil. **Burada sorun şuradan kaynaklanıyor. Burası çok önemli. Sertifika programlarındaki aile danışmanlığı kavramı çok farklı. Yani oradan mezun olanlar aile terapisti olmuyorlar ve olamazlar da. Önce Psikoloji okumanız, PDR okumanız (bazı ülkeler sosyal hizmetlere de açıktır) ve onun üzerine aldığımız eğitimleri kastediyorum aile danışmanlığında. Bu sertifika programlarından birkaç aylık yaptıkları, son derece yetersiz ve aile terapisi içermeyen**

çalışmalar sonucunda aldığı ünvan ve diplomayı kastetmiyorum. Aile terapistinden aile danışmanından bahsederken üniversite düzeyinde bu konuda alınmış eğitimlerden (ki bunlar Türkiye'de çok az üniversitede ve yüksek lisans olarak var) ya da uluslararası sertifikalar olan akredite olmuş uluslararası enstitülerden bahsediyorum. Kesinlikle üniversitelerin açmış olduğu bir kaç aylık eğitim verilen programlarından bahsetmiyorum. Onların aile danışmanı ile alakası yok zaten. Uygulama olarak da aile terapisi ve aile danışmanı arasında fark yok. Bu Türkiye'deki yanılsama. Yabancı literatürde aile terapisi ile aile danışmanlığı farkını ifade eden bir kaynak göremeyeceksiniz.”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK):“*Aile terapisi, aile danışmanlığının içinde verilmesi gereken bir eğitim programıdır. Ailelere verilmesi lazım. Aile danışmanlığı; terapinin, arabuluculuğunun, rehberliğin vb. çatısı. Bu saydıklarım (terapi, arabuluculuk, aile eğitimi, aile rehberliği, çift terapisi/danışmanlığı vb.) aile danışmanlığının içinde olması ve ailelere sunulması gereken hizmettir.ki olmazsa olmazdır. Aile danışmanlığı bir çatı. biri gelir aile danışmanlığından cinsel terapi ister çünkü o alanda eksikliği var. Bu alanda ilgili uzmanlarca destek verilir. Yani terapi ve diğerleri aile danışmanlığının alt dalları ve olmazsa olmazları. Ailelere verilmesi gereken hizmetlerin temel isimleri bunlar.”*

T.E. (ADEK): “*Tıp eğitimini düşünelim. Herkes tıp eğitim alıyor ama sonra uzmanlaşmak istiyor. Bunun gibi bir genel aile danışmanı var. İkinci anlamda uzmanlık alanı derinleşiyor. Örneğin: cinsel terapist alanında, çift terapisti alanında uzmanlaşıyor. Mesela terapi çok fazla aldığı için tecrübesi artıyor danışmanın. Bence doğru bir şey. Ama bu da resmi olarak sınıflandırılmalı. Genel danışmanların tüm sorunlarına genel aile danışmanlığı bakamaz. Aile danışmanı; her soruna bakamaz. Uzmanlaşması gerek. Mesela çocuk alanındaki sorunlara ya da çiftlerin sorunlar karşısında uzmanlaşmak. Doğru bir şey ama resmileşmesi ve sınırları iyi çizilmeli bu uzmanlık alanının. Genel aile danışmanlığı sınırlarını iyi bilmeli. Kendisi aşan sorunları da ilgili uzmanına yönlendirebilmeli.”*

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “*Aile danışmanlığı daha çok sorunu tespit etmek ve sorunu çözmek için danışanlara farkındalık kazandırmak iken; Aile*

terapisi uygulamaya daha çok yönelik ve ilaçlı tedavi hizmeti sunmaya uygun bir hizmettir.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“Aile danışmanlığı, biraz daha yüzeysel konuları inceler. Terapi ise biraz daha işin dinamik, psikotik alt yapısını da ön plana koyan bir süreci değerlendirir. Ayrıca terapi biraz uzun soluklu bir süreçtir.”*

Çalışmamızın önceki bölümlerinde aile danışmanlığına duyulan ihtiyacın sebepleri genel hatlarıyla anlatılmıştır. Söz konusu bölümlerde anlatılanlar, bu konuda görüş aldığımız kişiler tarafından da benzer ifadeler kullanılarak teyit edilmiştir. Bu bağlamda aile danışmanlığına duyulan ihtiyaç sebepleri, gerek literatürde gerekse aşağıda konuşmalarını verdiğimiz uzmanlar tarafından şöyle özetlenmektedir: “Modernleşme, toplumsal değişme, ailenin yapısında ve işlevlerindeki dönüşüm, geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş, aile ve bireyler arası ilişkilerin karmaşıklaşması, bireylerin yüklendikleri rollerin çoğalması” vb. etkenler ailelerin aile danışmanlığına daha çok ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Ayrıca insanların eğitim seviyelerinin yükselmesi ve uzmanlaşmanın giderek artması insanları bu tür konularda daha bilinçli bir araştırmaya sevk etmesine neden olmakta ve böylece aileye yönelik bu türden hizmetlere talep de doğal olarak artmaktadır. Bu bağlamda “Günümüzde Aile Danışmanlığı’nın ortaya çıkışının ve Aile danışmanlığı hizmetine duyulan ihtiyacın temel sebepleri sizce neler olabilir?” sorusuna uzmanlar şöyle cevap vermişlerdir:

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): *“Birincisi, aileler çok yalnız bırakılmış ve küçük mekanlara sıkıştırılmış durumdalar ve sorunları kendi başlarına çözmek zorunda bırakılmış durumdalar. Kendilerinden bir kuşak öncesiyle bağlantıları azaldığı için sorun çözme yeterlilikleri zayıfladı. Bu yüzden aile danışmanlığı çok fazla ihtiyaç haline geldi. İkincisi, sosyal medya kullanımıyla birlikte aile ilişkileri içinde yaşanan ihanetlerin sayısı gün geçtikçe artıyor. Bunun da komşu ile aileyle halledilemeyecek bir mahremiyet boyutu var. Hiç tanımadığınız bir insana gidip bununla ilgili bir danışmanlık almak daha pratik ve daha iyi olabiliyor. Bu da aile danışma merkezlerini bir ihtiyaç haline getirdi. Üçüncü olarak ise, her alanda bir uzmanlaşma var günümüzde ve artık insanlar bunun farkında. Çocukla ilgili bir pedagoga gitmek, bireysel bir sorun için psikolojik bir yardım olmak, aile ve ilişki üzerinden bir sorun yaşadığımızda o konuda uzman birisiyle çalışmak istiyor insanlar. Tabi bu her şeyi bilebilirim anlamında değil. Bu tamamen spesifik uzmanlık alanı.”*

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): “Geleneksel toplumlarda kişiler arasındaki sorunlar geleneksel hukuk ile aile mekanizmasında da aile içerisinde aile meclislerinde çözülür. Örneğin, semavi dinlerde, kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’de de bir anlaşmazlık/sorun olduğunda aileden tarafsız bir hakemin yer alması ve sorunları çözmesi beklenir.⁶⁴ Yani geleneksel örfi hukuk Türk toplumunda çok etkili olmuş bugüne kadar ve aile içi sorunların çözümünde öncelikle ailenin doğal sosyal destek kaynakları olan aile büyükleri devreye girmiş. Fakat geleneksel hukuku işletemeyeceği kadar büyük bir toplumsal değişim yaşıyor Türkiye. Bir ‘modernleşme’, ‘ailenin küçülmesi, çözülmesi’ sorunu var. Aile küçüldükçe toplumsal ilişkiler, üretim ilişkileri değiştikçe tüm ilişkileri (tabi ki siz hukuku geleneksel pozisyonundan alıp) daha sistemik ve kurumsal hukuka geçirmek durumundasınız. Psiko-sosyal yardım meslekleri de bu noktada daha öne çıkıyor. Ailelerin doğal destek kaynakları olan aile büyükleri mesela ailelerin yanında olamıyor. Aile içi sorunlar, ailenin ayrışmasıyla geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş yaşanmasıyla tabi ki aile çözüldüğü için başka bir form oluyor. Hülasa, Türkiye’de hızlı sosyal değişim yaşanan alanlar da var. Kırdan kente göç, ailenin küçülmesini zaten etkileyen bir faktör, birbiri içine geçen yoksulluk sorunu hiçbir zaman bitmek bilmeyen hızlı kentleşme ama kentlileşememe, kadın ile erkek arasındaki toplumsal cinsiyet ilişkileri, çocuk yetiştirme yöntemleri, dolayısıyla Türkiye köklü bir toplumsal değişimin içerisinde uzun yıllardır. Yani Türk ailesi geleneksel ama çekirdek ailedir. Yani kendine has bir aile özelliği var. Bu ailenin eskiden olduğu gibi kendi öz kaynaklarıyla sorunları çözmesi mümkün değil. Dışarıdan tarafsız ve profesyonel bir bakışa ihtiyacı var. Bir diğer nokta; aile içi etkileşimler karmaşıklaşıyor. Eskisi kadar sade değil. Katı patriyarkal toplumlarda kocanın rolü bellidir, kadının bellidir ve kadın-erkek rolleri çok katı bir biçimde ayrıdır. Bu farklılık sorunsuz yaşanıyor. Çünkü diyor ki senin mutfakta işin, benim ise dışarıda işim. Çatışacağımız alan yok. Ama ortak alanlar kullanılmaya başlanınca erkek ve kadınlar çatışıyorlar ve tabi kadının özgürleşmesi de aslında kadının eşitliğini de iddia etmesi de kadın-erkek sorunlarının aile içi sorunların artışında bir

⁶⁴ T.T.’nin Kur’an-ı Kerim’e atıfta bulunarak bahsettiği ayet şöyledir: “Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onların arasını bulur/ onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır (Nisa Suresi / 35. Ayet).” İslam dininde ailelerin (eşlerin) yaşadıkları sorunlar bağlamında aile içi sorunların çözülmesine yönelik hakemlik müessesesi bulunmaktadır. Buradaki önemli iki nokta bulunmaktadır: 1) hakemlik yapacak kişilerin aile içinden yetkin kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Bunun sebebi ise aile büyüklerinin ailenin iç yüzünü/iç işlerini yakinen bilmelerindedir (Havva, 1989, s. 113). 2) adaletli olması için hakemin her iki aileden – liyakatli kişilerden – seçilmesidir. Burada ayrıca liyakate de vurgu vardır.

faktör oluyor. Dolayısıyla katı dikey hiyerarşi yerini yatay etkileşime bıraktığında bundan mutsuz olan taraflar bir anda ortaya çıkıyor. Sonuçta bunun bu şekilde bir sosyolojik arka planı bir tarafta dururken bir de psikolojik arka planı var: İnsan karmaşık bir varlık. Bu karmaşık psikolojik sistem; maalesef dramatik bir biçimde, artık şöyle tarif ediyorum, bireyin ekosistemi çöküyor. Bugün modernleşmenin çok acı sonucu olarak, psikolojik ekosistem çöküyor. Neden!? Çünkü bu sistemin çekirdek unsuru olan 'Ben', onu kuşatan aile, onu kuşatan kurumlar, akraba sistemi, daha geniş politik, sosyal, kültürel çevre/sistem vb... Buradaki çekirdeğin en küçük halkası olan 'individuum/persona/birey' sistemi diğer sistemleri kuşatacak kadar gelişiyor. Yani adeta bir narsizm çağında yaşıyoruz. Dolayısıyla bu kadar "ben merkezci", bu kadar ağır bir biçimde 'ben' dilinin kullanıldığı toplumsal bir sistemde şüphesiz aile sistemini kurmak için gerekli fedakarlığı yapamıyor kişiler. Dolayısıyla bu aile danışmanlığı hizmetini; 'ben' olmak ve bir aile sistemi olarak 'biz' olmak arasındaki bir denge olarak kullanmak gerekiyor. Yani bireysellik ve birliktelik arasındaki bir denge olarak 'dengeyi kurma sanatı' ve mesleği olarak bir aile danışmanlığı yapmamız gerekiyor bizim."

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): *"Aslında bakarsanız aile danışmanlığının çok farkında değil Türkiye. Türkiye'de aile danışmanlığını geliştiren en önemli husus aile terapi kongreleridir. Ben 2001 yılında aile ile çalışmaya başladım ve çok kaynak bulabileceğimi düşünmüştüm. Oysaki aileye çok fazla değer verdiğini söyleyen bir toplum, aile konusunda hiçbir araştırma yapmamıştı. Bu duruma çok üzülmüştüm. Yani "aile kutsaldır" cümlesini sahiplenen tek millet biziz ama çok az araştırmamız vardı ve bu araştırmalar sosyologlar tarafından yapılmıştı. O dönemde aile terapileri kongreleri Türkiye'de aile terapisinin (ki aile danışmanlığı aile terapisi çoğu zaman birlikte kullanılıyordu o dönemlerde) Türkiye'ye tanıtmaya başladılar. Bu konuda eğitimler oluşmaya başladı. Ancak yine de Türkiye'de bu alanda Türkçe kitap yoktu. Serap Nazlı'nın kitabından başka bir Türkçe kitap elimizde yoktu Kendi eğitimlerimi tamamladıktan sonra üniversitede ilk ders vermeye başladığım zamanlarda Serap Nazlı'nın kitabı ile birlikte İngilizce kitap kullanabiliyordum. Şuanda yeterli mi? Asla değil! Sadece temel 3-5 kitap Türkçe'ye çevrildi. Ne zaman ki aile danışmanlığı sertifika programları açıldı (ki onları çok tasvip ettiğimi söyleyemeyeceğim) yani tamamen ticari amaçlı bir eğilimle başlamış olan bir hareket görmeye başladık. Kitaplar çevrilmeye başlandı. Daha fazla insan eğitimi almaya başladı (ki eğitimlerin kalitesini kesinlikle*

tartışılır) ve aile danışmanlığı bir yaygınlık kazanmaya başladı hem söyleme anlamında hem insanlar duymaya başlamıştı artık. Eğitim talepleri olmaya başladı. Ancak bu asla yeterli değil ve maalesef çok da düzgün bir şekilde sistem işlenmiyor, ilerlemiyor da. Şu anda Türk ailesinin yardıma ihtiyacı var mı mantığı ile sormuşsanız eğer çok ama çok ihtiyacı var. Türkiye ve dünyada yapılan araştırmalara göre boşanma oranlarımızın Avrupa'ya kıyasla düşüklüğü ailelerimizin mutlu olduğu anlamına gelmiyor, ciddi sorunlar var ve yardıma çok ihtiyaçları var. O yüzden çok önemli olduğunu düşündüğüm bir alan aile danışmanlığı.”

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): “En önemli sebep, boşanma oranlarının artması. Bu oranlar kendi içimizde oldukça yüksek. Çünkü biz toplulukçu ve evlenme odaklı bir kültürüz.”

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “Boşanma oranlarının çok hızlı artması (...) öncelikle boşanmaların artmasından dolayı ve boşanma sonucu gerek çocukların gerek tek başına yaşayan ve iş bulamayan kadınların (iş bulsalar da tek ebeveynlik yapmak zor) ve sonra eşlerin birbirleriyle aralarında yaşadıkları sorunlardan dolayı ebeveynlerin yabancılaşma sendromu (parental alienation syndrome) ortaya çıkıyor. **Aile danışmanlığının önemi burada devreye giriyor.** (...) Bir yerde bu sorunları durdurmak gerekiyor. Aile danışmanlığı, mutsuz giden bu evlilikleri düzeltmek boyutunda ihtiyaç duyulan veya devreye giren bir hizmet olabilir.”

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): “Bu (sorduğumuz soru kastedilmekte), aslında ailelerin var olduğundan beri bir ihtiyaç. Mesela İslâm'da aile hakemliği diye bir müessese var. Peygamber Efendimiz'den beri İslâm toplumlarında aile içi sorunlara hakem heyeti üzerinden çözümlenmesi yolunda uygulamalar var.⁶⁵ Ama günümüze geldiğimizde ailede hızlı bir değişim yaşıyor. Ekonomik rollerde değişim, kitle iletişim araçlarında değişim, kentleşme özellikle eşer arası rolü etkiliyor. Geniş aile yerini çekirdek aileye bırakıyor. Değişim zaten beraberinde bir kriz faktörüdür. Toplumsal değişim bir kriz faktörüdür. Aynı şekilde eşler karı-koca iken çocuk dünyaya geliyor. Anne oluyor, baba oluyor. Çocuk ergenlik dönemine giriyor. Çocuk evden ayrılıyor. Bunlar her biri aile içerisinde değişimler ve beraberinde doğal olarak krizleri oluşturuyor.”

⁶⁵ Bkz. Dipnot 56. Konuyla ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. (Havva, 1989; DİB, 2011).

F.K., aynı zamanda görüşme soruları içinde sorduğumuz bir başka soru başlığının altında tekrar bu konuya değinerek şunları eklemiştir:

“Her şeyden önce ailelerin eğitim, ekonomik düzeyleri fark etmeksizin aile danışmanlığına ihtiyacı var. Her şeyden önce koruyucu ve önleyici anlamda ihtiyaç var. İlla sorun ortaya çıktıktan sonra değil, daha sağlıklı nasıl ilişki kurabiliriz, mutlu olabiliriz. Hatta evliliğin ilk döneminden itibaren yani nişanlılık evresinden itibaren koruyucu-önleyici anlamda insanlar bilgilendikçe aile danışmanlığını daha çok kullanır. Bence illa sorun ortaya çıktıktan sonra değil, sorunun ortaya çıkmaması için toplumun her kesiminin (yeni evlenmiş, evlenmiş, anne-babaların ...) aile danışmanlığı hizmetine ihtiyacı olduğunu düşünüyorum).”

F.K.; aile danışmanlığına duyulan ihtiyaç ile ilgili eklediği bu ifadeyle birlikte aile danışmanlığı ihtiyacı ve önemi noktasına **B.Ş.** ile birlikte farklı bir bakış açısı getirerek aile danışmanlığının sadece sorun çözmek için değil var olan aile hayatını, evlilikleri daha nitelikli yaşamak için daha iyi neler yapılabilir düşüncesinden hareketle, sorun oluşmasını önlemek veya sorun yaşanmaması için de gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bu nokta aile danışmanlığına duyulan ihtiyaç konusunda genel düşüncenin dışında özgün bir bakış açısı sunmaktadır.

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): *“İletişim teknolojilerinin gelişmesi, modernleşme, eski ebeveyn tiplerinin olmayışı, tüketim ihtiyacının artması, duyguların maddeleşmesi, sevginin hor görülmeye başlaması, kişideki sınırsızlık duygusunun artması... Tüm bunlar aile danışmanlığını ihtiyaç duyulur hale getirmiştir.”*

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“Benim, genellikle evliliklere bakış açım 3 kişiliktir. Bir çok uzman iki kişilik olarak değerlendirse de ben evlilikleri 3 kişi olarak değerlendiriyorum. (Bu da literatüre geçerse sevinirim) **Evlilik ilişkileri, bir ‘ben’, iki ‘sen’, üç ‘biz’...** ben-sen-biz kavramı bir üçgene benzer. Nasıl ki duygu-düşünce-davranış üçgeni varsa bu da aynı onun gibi bir üçgendir. “Ben hayatında”: kendi hayatımı, iş hayatımı yaşarım. Arkadaşlarımla oturur sohbet ederim. Kendime bir zaman dilimi ayırırım. “Sen hayatında”: eşimin kendi yaşantısı, çalışıyorsa iş yaşantısı, arkadaşlık yaşantısı vb. kendisine ait bir yaşam alanı. Bir de ikisinin ortak yaşantısı olarak “Biz yaşantısı” var: yani sen ‘ben’im hayatıma karışma ama ben, senle birlitekeyn ‘Biz’i yaşayabiliyor muyuz? Birlikte verimli zaman geçirebiliyor muyuz? O*

kaliteyi yaşayabiliyor muyuz? Bunu yaşayabilmek çok önemi. Bu üçü birbirine karıştığı zaman problemler çıkmaya başlıyor. Problem çıkınca da aile danışmanlığına geliyorlar ve 'biz bu problemlerimizle ilgili anlayamıyoruz' diyorlar . **Aile danışmanlığına ilk ihtiyacın olduğu nokta burası oluyor.** (...) Aslında çiftler ilk başta anlaşıldıklarını ve birbirlerini çok iyi tanıdıklarını düşünüyorlar ama genelde çiftler birbirlerini tanıyamıyor. 10 yıldır bu işin içindeyim. Genelde çiftler birbirlerini tanıyamıyor ve cinselliği yaşayamıyorlar. Bu büyük bir problem (...) Çiftler birbirlerini tanıyamadığı için çatışmalar başlıyor. Birbirlerinin hayatlarına müdahale etmeye başlıyorlar birbirlerini tanımadıkları için. 'Ben-Sen-Biz' hayatı yaşayamıyorlar. Kıskançlık krizleri çıkmaya başlıyor ve çatışmalar bununla birlikte devam ediyor. Aslında aile danışmanlığına gelen kişilerin özünde bu var. Yani birbirini tanıyamama ve iletişim problemleri. **İşte burada Aile danışmanlığı devreye giriyor ve aile danışmanlığının önemi burada anlaşılıyor.**”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Şimdi Elazığ'da bile son 6 ayda 680 boşanma oldu demişlerdi 2015'te. Bu sadece sonuçlanan davalar. Bunun bir de davası devam edenleri düşünün. Yani bu Elazığ örneğini niye veriyorum? Elazığ kendisini geleneksel bir toplum olarak kabul ediyor. Ya da öyle lanse ediyoruz, öyle algılıyoruz. Yani geleneksel dediğiniz toplumlarda bile boşanma bu kadar üst safhaya çıkmışken, tabii bunu sadece boşanma olarak da düşünmemek lazım. Aile içi yaşanan diğer problemler de var. Mesela günümüzün en popüler konusu aile içi şiddet. Mesela dün bir haber vardı aile içi şiddetle ilgili. Çıkan kanunlara rağmen hâlâ aile içi şiddetin azalmasını bırakın, çoğaldığını söylüyor. İfade buydu. Bu başlı başına tek bir konu bile, yani aile içi şiddet konusu bile aile danışmanlığının ne kadar gerekli olduğunu gösteriyor.”

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “Aile danışmanlığı ticari bir hizmet değil daha çok çiftlere yardım eden bir hizmet. Onun için Türkiye'de çok ihtiyaç duyulan bir alan olarak düşünüyorum. Türkiye'de aile danışmanlığına daha çok ihtiyaç olma sebebi, temelden gelen ataerkillik, yani erkek-kadın ayrımı. Kadınlara aile danışmanlığı daha çok gerekli, onların daha çok ihtiyacı var.”

Görüşmeler ışığında aile danışmanlığına artan talebin arka planında yatan sebepler şöyle özetlenebilir:

- Ailelerin – özellikle metropol kentlerde – yalnız kalması,
- Sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı,
- Kitle iletişim araçlarının gelişmesi,
- Modernleşmenin getirdiği uzmanlaşmanın artması,
- Ebeveynlik türlerinin ve algılarının değişmesi,
- İlişkilerin tüketim kültürüne entegre olması,
- Kişideki “ben” duygusunun paralelinde sınırsızlık duygusunun yükselmesi,
- Bireyin sosyolojik ve psikolojik ekosisteminin çökmesi,
- Aile yapısının küçülmesine karşılık aile içi roller ve ilişkilerin çoğalması ve bu çoğalmaya bağlı olarak aile içi rol ve sorumlulukların karmaşıklaşması,
- Boşanma ve aile içi şiddet,
- Eşlerin birbirini tam olarak tanıyamamasından kaynaklanan aile içi sorunlarıdır.

Buna göre, aile danışmanlığının ihtiyaç ve önemini ortaya koymak için sorduğumuz bu soruda 3 temel görüş ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilkinin modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı toplumsal değişmelerin, aile sistemindeki dönüşümlerin ailelerde meydana getirdiği aile içi sorunlara yönelik psiko-sosyal danışmanlık hizmetlerine ihtiyacın ve öneminin arttığını vurgulayan görüş oluşturmaktadır. İkinci görüş, aile danışmanlığı hizmetinin sadece sorunlara yönelik çözüm stratejileri sunmak için değil; aynı zamanda ailelerin yaşam kalitelerini ve mutlu olan ailelerin mutluluklarını daha da arttırmak için önemli bir ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Son olarak üçüncü görüş ise, spesifik olarak kadın-erkek ayrımı bağlamında ataerkilliğin, aile içi şiddetin ve boşanmanın aile danışmanlığına duyulan ihtiyacı daha da arttırdığını ifade etmektedir.

4.2.2. Aile Danışmanlığının Aile İçi Sorunları Çözme Niteliği

Uzmanlara “*Aile Danışmanlığı'nın Türkiye'deki gelişimi ve seyri hakkında düşünceleriniz nelerdir? Türkiye'de Aile Danışmanlığı eğitimleri ve uygulamaları aile içi sorunları çözmeye yeterli nitelikte midir? Yetersiz ise neden? Neler yapılabilir?*” şeklinde sorulan soruya verilen cevaplar şunlardır:

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): “Türkiye’de aile danışmanlığı, bir standarttan yoksundur. Dolayısıyla Türkiye’de birçok üniversitede ve diğer eğitim kurumlarında aile danışmanlığı çalışmalarının yapıldığını, eğitimlerinin verildiğini ve uzaktan eğitim verildiğini biliyorum. 450 saat dışında ne olmalıdır? Hangi konulara girilmelidir? Türkiye’de öncelikli aile sorunlarına göre hangi aile sorunlarına ağırlık verilmeli? Hangi yaklaşımlar Türkiye’nin kodlarına uygundur? Zira aile danışmanlığında kullanılan teorik yaklaşımlar, büyük oranda batı merkezlidir ve batı tipi ailelerin sorunlarını çözmek yine batılı akademisyenler tarafından geliştirilmiştir. Hülasa, bizim aile danışmanlığı sistemini eğitim ve uygulama açısından bir standarda bağlamamız, mevzuatı yeniden inceleyip sınırlarını ortaya koymamız lazım. Bir de aileyi yalnızca, psikiyatrik bir bakış açısıyla terapi/aileyi tedavi etmek, ailedeki bir bozukluğu, patolojiyi/psikopatolojiyi düzeltmek olarak aile danışmanlığını saptırmamız gerekiyor. Psikiyatristlerle bir meslek çatışmasını oluşturmamak gerekiyor. Çünkü psikofarmakoloji bilmeden, psikiyatrik bozuklukların tanı ve tedavisi hakkında yetkinlik verecek bir eğitim almadan, aile içerisinde psikotik bozuklukları da tedavi etmeye kalkmak aile danışmanlığı sınırları dışındadır. Dolayısıyla sonuçta baktığımızda Aile danışmanlığı bir standarttan yoksundur. Standardı koymazsanız kimisi aile danışmanı diye, ailede şizofreni tanısı olan bireyi düzeltmeye kalkar ve bu aile içinde korkunç sonuçlar doğurabilir. Bireye daha çok zarar verebilir. Ya da yaşam koçluğu gibi popüler olan ama gerçekte tedavi ediciliği, koruyuculuğu bilimsel olarak kanıtlanmamış ama söz sanatı, retorik, ikna edici hoş sözlerle insanları kandırarak, yönlendirerek, hatta manipüle ederek bireysel karar verme özgürlükleri ellerinden alınarak insanlar yanlış davranışlara itilebilir. Dolayısıyla aile danışmanlığını kimin yapacağı, kaç saat eğitim verileceği bellidir. Uygulamada neler yapılacağı, eğitimin içeriğinin nasıl tasarlanması gerektiği konusunda standartlar yetersizdir.”

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): “Aile danışmanlığı sertifika programından mezun olanlar istihdam edilmiyor ki, belki bir fayda oluştursunlar; ki o fayda ‘fayda’ mı olur ‘zarar’ mı olur çok endişeliyim o konuda. Bu konuda çok soru işaretleri var. Çünkü standardı olmayan akredite edilmemiş, herhangi bir kuruma bağlanmamış ve takip edilmeyen bir programın yarardan çok zarar getireceğini de tahmin ediyorum.”

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): “Aile danışmanlığı, sorunları çözmede yetersizdir. Aile danışmanlığının organizasyonu, kurumsallaşması, yerelleşmesi oldukça gecikmiştir.

Aile danışmanlığı daha çok kamuda değil özel sektörde özel aile danışma merkezleri altında ücretli bir sistemle Türkiye’de hizmet veriyor. Bu da tabii gelir eşitsizliği, özellikle ekonomik düzeyi düşük toplum kesiminde ciddi sorunların kaynağını oluşturuyor. Halbuki aile danışmanlığı, her şeyden önce bir sosyal devlet ilkesi gereği kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin üstlenmesi gereken bir sorumluluktur ve eşit düzeyde toplumun her kesimine bana göre ücretsiz verilmesi gereken bir hizmettir. Dolayısıyla Türkiye’de şuan bütüncül olarak baktığımızda aile danışmanlığı eğitimleri, örgütlenmesi, kurumsallaşması; toplumun her kesimini kuşatacak hizmete dönüşmesinde istenilen düzeyde, seviyede bir uygulama yoktur.”

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): *“Danışmanlık hizmeti, problemlere yardımcı olan bir hizmettir ama sorun şu, ehil ellerde olmayınca problemi çözmiyor. Duygusal değil, sağlıklı bilişsel kararlar almasını sağlamak için insanların danışma hizmetlerine ihtiyacı var. Çünkü (insanlar) böylece rahatlıyorlar, rahatladıkça da danışmanlık hizmetleri sorunları çözmede daha sağlıklı karar vermeye yardımcı oluyor ama bunu yapabilecek ehil eller olmayınca işler ellerine yüzlerine bulaşıyor.”*

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“Yetersiz bulunuyorum. Bir kere farklı disiplinlerden gelen bir insana ilk başta vermemiz gereken danışmanlık becerilerini öğretmek. Bu 30-40 saatte olacak iş değil, 450 saat diyoruz ama 50-60 saatini maksimum veriyorsunuz. Çünkü sürekli örneğin ‘aile içi şiddet’i konuşuyorsunuz. Aile içi şiddet 10 saatte konuşulacak bir konu olabilir ama çözüm 10 saatte konuşulacak bir şey değil ki.”*

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): *“Şimdi gözümde canlandırıyorum. Benim programlarıma katılan hocaların profillerini ve verdikleri dersleri kafamda canlandırıyorum. Şimdi gerçekten ciddi anlamda dinlemişlerse ve dışarıdan da bu derslere takviye olacak kitap ve makale okuyarak, film ve dizi izleyerek takviye etmişse bir kişi, bir yere kadar cevap verebilir. Bakın bir yere kadar söylüyorum. Çünkü aileler/danışanlar o kadar çok farklı problemlerle geliyorlar ki bazen bilim bile onu takip edemiyor. Yetişemiyor. Çağa bağlı olarak değişiyor; ki bunu normal hayatta da görüyorsun. Mesela siber suç diye bir şey yoktu ki. Teknolojiye bağlı olarak gelişmiş olan bir kavram. Daha sonra ona bir düzenleme getiren hukuki bir sistem var. Şimdi burada da böyle bir şey var. Teknolojiye bağlı. Mesela daha düne kadar çocuğun bilgisayar kullanıp kullanmaması, internete girip girmemesi aile içi bir problem sayılmazdı. Çünkü*

böyle bir teknoloji yoktu. Ama günümüzün en popüler konusu. Ne yapacak bu kez kişi (eğitici, uzman)? Kendini tekrar yenilemesi lazım. Bu alandaki yapılan çalışmaları irdelemesi, gözlemlemesi lazım. Evli ise kendi ailesinden gözlemlemesi lazım. Toparlamak gerekirse alınan eğitim bir yere kadar evet götürebilir ama hepsini çözemez. Mümkün değil. Onun için zaten diyorum ki, disiplinler arası aile danışma merkezleri kurulması lazım. Kişinin (uzmanın) de bunu gerçekten istemesi lazım ve kişinin ikna gücü, vücut dili, diksiyonu, ifade gücü iyi olması lazım.”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): *“Normalde çözer. Doğru yerdeki doğru danışmanlık, aile içi sorunları çözer. Kurumlar bazında da normalde çözer ama çözmiyorsa, çözemiyorsa ya uygulamada, yeterlilikte, başvuru şeklinde ya da sponsorluğunda ekonomik bir sorun var. Bu işin eğitimini alan herkes iyi bir şekilde eğitimleri almışsa gelen sorunu tanımlar, süreci şekillendirir, gerekli danışmanlığı yapar ve sistemden ayrılır.”*

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): *“Hayır! Eğitim ve mevzuat bir aile danışmanı yetiştirme noktasında çok yetersiz. Eğitimin içeriği dolu dolu olsa bile, mevzuat uygun olsa bile sadece birinin (bu eğitimi veren bir hocanın/uzmanın) anlatmasıyla bu iş olmuyor. Yani eğitimin size süpervizyon vermesi gerekiyor. Uygulamalı derslerin çoğunlukta olması gerekiyor. Anlatım ve teoriden daha çok uygulamaların, örnek vakaların, analizlerin olması gerekiyor; ancak bu da (örnek vakalar) pek mümkün olmuyor gibi. Çünkü hiçbir aile öğrenci pozisyonunda olan bir kişinin onları dinlemesini, sorunlarını bilmesini istemiyor.”*

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): *“450 saat yetersiz. Saat, içerik, mevzuat yetersiz. Teorik derslerin çoğu Batı merkezli.”*

Aile danışmanlığı hizmetinin, aile içi sorunları, verilen aile danışmanlığı eğitimleri ve sunulan aile danışmanlığı uygulamaları düşündüğümüzde, aile içi sorunları çözme konusunda genel çoğunluk eğitimlerin yetersiz olduğu, özellikle teorik derslere gereğinden fazla takılıp, süpervizyon eğitimleri başta olmak üzere uygulama derslerinin göz ardı edildiği, verilen eğitimin nitelik ve niceliğinin sorunları çözmeye yetmeyeceği ve düşük seviyede kaldığı, yine batı merkezli teorik derslerle Türk aile yapısının kendine has sorunları çözülemeyeceği belirtilmektedir. Bu genel görüş dışında **H.U.** ve **N. Ö.**'nün verdiği cevaplar dikkat çekicidir. Teknolojinin sürekli değişimine ve gelişimine ve bu

sebeple aile içi sorunların çözümü noktasında yetkililerin her daim teknolojiye yetişemediğine vurgu yapan **H.U.** ile yaygın görüşlerin aksine normal koşullarda aile danışmanlığının aile içi sorunları çözebilecek potansiyele sahip olduğuna değinen **N.Ö.**'nün görüşleri birtakım farklı bakış açıları sunması açısından önemlidir.

Aile danışmanlığının aile içi sorunları çözme yeterliliğine yönelik verilen cevaplar çerçevesinde bir bütünlük arz etmesi bağlamında aile danışmanlığının sorunları nasıl çözdüğü konusunda “*Aile danışmanlığı, ailelerin var olan sorunlarını “danışmanlık” düzeyinde çözmek için ortaya çıkmış bir hizmet olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda “sorunları çözmek” ifadesi sizde neleri çağrıştırmaktadır? Profesyonel bir meslek elemanı olarak veya alanda bilimsel çalışmalar yapan bir akademisyen olarak ailelerin sorunlarını çözmek için ne tür bir metodoloji benimsersiniz? (Örn: Boşanma seviyesindeki bir çift için sağlıklı bir boşanma sağlamak mı?, Ailede yaşanan herhangi bir sorunun çözümünde ilgili aile üyelerinin hepsiyle birlikte ortak bir karara/sonuca varmak mı?)*” şeklinde sorulan soruya genelde şöyle cevaplar alınmıştır:

T.E. (ADEK): “*Aile danışmanlığında sorunları çözmekten kastımız: duygusal ve o andaki ruh halimizle bakmadığımız pencereden bakmamızı sağlamaktır. En özeti bu. Danışanlar sürekli eşlerini (birbirlerini) danışmana şikâyet ederler. Aile Danışmanı: “eşinizin hiç güzel yanı yok mu?” (danışman, farklı ve iyi bir taraftan bakıyor). Danışan: “Ya bir dakika! Sahi eşimin şöyle şöyle güzel yanları da var aslında.” Bir sorunu çözmek için o kadar odaklanmışsın ama şikâyet ettiğin eşinin 9 tane iyi huyu var. İşte aile danışmanı, danışana bunu görmesini sağlıyor. Tek bir kriter üzerinden karar vermemek, diğer kriterleri de değerlendirebilecek bir bakış açısı kazandırıyor.*

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “*2 yöntem var. Bireyler üzerinde duygu odaklı yöntem (mesela boşanma durumunda üzüntüyü, endişeyi, öfkeyi çalışırım) ve sistemik yöntem (sorun nereden kaynaklanıyor? Bu önemli). Biz daha çok çözüm üretmek yerine çözümü kendilerinin bulabileceği şekilde desteklemeye çalışıyoruz. Sokratesçi düşünüyoruz bu noktada. Kişi çözümüyle birlikte gelir ama çözümü görememektedir. Siz onun yerine empatik dinlemeyle, sorgulamayla, takip ile onun ile yürürsünüz. Onunla durursunuz ve onun sorunu çözme yollarını görmesini sağlarsınız. Çünkü benim ürettiğim çözüm benim hayatım içindir. Onun çözümünü kendi üretebiliyor olması lazım.”*

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): “Profesyonel aile danışmanlığı uygulamalarımı iletişim ve ilişkiyi sağlıklı ve verimli yönetebilme becerisi kazandırma olarak çalışırım. İletişim odaklı çalışırım. İletişim problemlerini çözebilme becerisi kazandırmak ve geliştirmek yani. **Şöyle bir tanım var: ailenin tedavi gücünü harekete geçirme aslında reçete vermek değil, hap vermek değil, ailelerin kendi çözüm kaynaklarını keşfedip aileleri harekete geçirmek, iç görü kazandırmak, farkındalık geliştirmek.** Benim aile danışmanlığına bakışım bu. Aile danışmanlığına veya terapiye gelen çiftlerin iç görüşü geliştikçe ve farkındalığı arttıkça çözüm potansiyeli de artacak ve dolayısıyla sorunlarını yönetebilme becerisi kazanacak. Bu nokta çok önemli. Yani sorunların çözümü bir süreçtir. Bir zamana dayalıdır. Sihirli bir değnek, hemen iyileştirici bir şey yoktur. İç görü geliştikçe ve farkındalık arttıkça sorunları yönetebilme becerisi kazanıyor. Bu da yaşam kalitesini geliştiriyor. Aralarındaki iletişim ve uyumu güçlendiriyor. Eşlerin ya da ebeveynler ile çocuğun daha sağlıklı birliktelik kurabilmelerine, birlik ve beraberlik yaşayabilmelerine hizmet ediyor. Yani burada bu hem koruyucu-önleyici yönü olabildiği gibi kriz durumlarında da sorunu/krizi yönetebilme becerisi getiriyor aileye.”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Bunların hepsi işin içinde var. Sağlıklı bir boşanma, sağlıklı birliktelik var. Sağlıklı bir evlilik var. Sağlıklı bir üçüncü şahıs diyalogunu sağlamak da var. Şimdi boşanma burada şu demek değil zaten. Bir çift gelmiş, problem var ortada. Bu problemi görür görmez ‘gelin sizi boşayalım’ demek değil elbette. Yani onu bir profesyonel gözle irdelemektir sebebini. Düzeltilebilecek bir şey var mı? Yok mu? Yani bir analizini yapmak lazım. Analizini yaptıktan sonra boşanma bu sürecin en son tercih edilecek metodudur. En son aşamasıdır. Yani ben öğrencilere ilk derste de aynı şeyi konuşuyorum. Diyorum ki arkadaşlar boşanmaya kilitlenmeyin veya evli olmaya da kilitlenmeyin. Önce güzel bir analiz yapmak. Problemi görebiliyor musun? Tespit edebiliyor musun? Gördüysen çözüm üretebiliyor musun? Çiftleri bir analiz et bakalım. Evliliği devam ettirmek istiyor mu? İstemiyor mu? Ne durumdalar? Ondan sonra bu tip şeylerin şekillenmesi lazım.”

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “Farkında olmadıkları sorunlara farkındalık kazandırmak, yani kendilerini bulmalarına yardımcı olmak en önemli nokta.”

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “İşin en zor tarafı birbirinden farklı, uzlaşmaları güç iki insan ile çalışıyorsunuz. Aile danışmanlığına gelen danışanlar, demek ki bir sorunu

çözmek için geliyorlar. Ama çözüm ne bilmiyorlar. Başlangıçta istedikleri çözüm ile zaman içinde istedikleri farklılaşıyor. Sorun çözme konusunun bir standardı yok. Zira her aile, her çift birbirinden farklıdır. Danışmanın görevi, her ikisini (çiftleri) memnun edici ortak bir zemin oluşturabilmektir. Çiftlerden birinin memnun olup diğerinin memnun olmadığı bir danışmanlık hizmeti merdiven altı aile danışma merkezlerinde olur.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“Bizler, danışana git problemi çöz demeyiz asla. Bu bir nevi ‘balığı tut, pişir ve ağzına ver (yedir)’ demek olur. Aile danışmanı da böyle bir yol izlemez, izlememelidir. Biz sadece ailenin yaşadığı sorunların artısını ve eksisini, ailenin aldığı kararın gerçek karar olup olmadığını irdeleyip danışanların sorunlara yönelik karar alma becerisini sağlamaya çalışırız. Bizim amacımız da burada problem çözme becerisi kazandırmak, karar verme becerisi, yetisi kazandırmak ve bununla baş etme yöntemini sağlayabilmek. Çünkü yeri geldiğinde baş edemiyorlar ve belli bir noktadan sonra geri adım atabiliyorlar. Amacımız orada kişinin güçlenmesini sağlamaktır. Bizim meslektaşlarımızın bu alanda düştüğü en büyük hata şudur: ‘git, şunu şunu şunu yap gel’. Yok böyle bir şey. Olmamalı da. Sadece teknikler verilir oysa. Örneğin, ‘şimdiye kadar ne yaptık? Önümüzdeki haftanın amacı ne olmalı?’ gibi... Bunları konuşuyoruz yani. Bunlar birer tekniktir. Biz önerici ya da sorunu kendimizin çözdüğü bir makam değiliz. Biz sadece sorunların çözülebilmesi için ailelere farkındalık kazandırabiliriz. Sorunları kendisi çözer. Ben bir öneride bulunmam. Farkındalık sağlarım sadece. Ben önerdiğim taktirde karşı taraftaki kişi dediğimi yapacak. Sorumlusu kim olacak? Cevap: ‘Aile danışmanına gittim. Böyle böyle oldu...’ ve bu mesleği niteliksizleştiren olay da bu aslında.”*

Katılımcıların verdikleri yanıtlardan 4 farklı bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- Aile danışmanlığı sorunları doğrudan çözmemektedir. Sorun yaşayan danışanlara sorunlarını çözebilecek bakış açısı ve beceri kazandıracak yönlendirmeler sunmaktadır.
- Sorunları çözmekten önce sağlıklı bir durum tespiti yapmak gerekmektedir.
- Her ailenin sorunu kendine özgü olduğu için, standart bir sorun çözme yöntemi bulunmamakta, her aile için farklı sorun çözme becerisi kazandırılmak istenmektedir. Burada danışmana düşen görev, sorun yaşayan aile üyelerine ortak bir zeminde ortak bir çözüm bulmasını sağlamaktır.

- Aile danışmanlığının en temel hedefi, ailelere sorun yaşadıkları alanlarda farklı bakış açıları ve iç görü kazandırabilmektir. Sokratesçi düşünme sistemi ile sorunun çözümünü, danışanın kendisinin bulmasını sağlayacak ortam oluşturulmalıdır.

Kuzgun (1991, s. 92)'a göre, aile danışmanı olabilecek kişilerin psikoloji ağırlıklı bir lisans eğitimi üzerine danışmanlık alanında en az yüksek lisans eğitimini tamamlamalıdır. Bununla birlikte aile danışmanı olmak isteyen bireyler; insanlarla iyi ilişkiler kurabilecek, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayabilecek düzeyde empatik yönü gelişkin, iletişim gücü yüksek, etkili konuşabilme ve kendini iyi ifade edilebilen niteliklere sahip olmak durumundadır.

Aile danışmanlarının nitelikleri, ülkelerin toplumsal koşullarına göre değişen bir durumu oluşturmaktadır. Bu bağlamda aile danışmanı her ülkede farklı niteliklere sahip olabilmektedir. Kimi toplumlarda danışmanlarına temel kuramsal bilgileri kullanarak yardım etmeye çalışan bir ruh sağlığı profesyoneli olabileceği gibi, kimi toplumlarda ise ayrı bir diplomaya sahip olmak aile danışmanı olabilmenin ön koşuludur. Bazı ülkelerde ise sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi, psikiyatri gibi alanlarından mezun olmuş kişilerin aile danışmanlığı alanında profesyonel meslek sahibi olabilme imkânı bulunmaktadır (Karataş ve Nadir, 2016, s. 125-126). Türkiye’de ise mevcut yönetmelik gereği bu alandaki eğitimler 450 saat olarak belirlenmiş ve bu alanda eğitim alabilecek branşların hangileri olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte aile danışmanlığı alanında profesyonel hizmet veren danışmanların başta danışanına olmak üzere sırasıyla bulunduğu kuruma, topluma ve kendisine karşı birtakım sorumlulukları bulunmaktadır (Turan, 2009, s. 33).

Bu çerçevede aile danışmanının niteliğine yönelik *“Sizce iyi bir aile danışmanı nasıl olmalıdır? Bir aile danışmanında hangi nitelikler bulunmalıdır?”* şeklindeki sorumuza uzmanlar tarafından şöyle cevaplar alınmıştır:

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): *“Bazı meslekler sadece eğitimle iyi nitelikte olmaz. Yeterliliğin sadece eğitim üzerinden olmadığı meslekler var. Mesela imam olmak. Beş vakit ezan okuyup namaz kıldırmak vazife olamaz. Gerçekten onu istemek ve ona yatkın olmakla ilgilidir. İnsanla ilgili olan tüm alanlarda (doktorluk ve danışmanlıkta da), insanı dinlemekte ‘of, pof, üf’ diyen, kendi iç sesini dinleyemeyen;*

hiçbir diplomayla, hiçbir iyi eğitimle, hiçbir akademisyenle, hiçbir süpervizyonla bu işi yapamaz.”

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): *Bir aile danışmanı öğüt veren değildir. Bir aile danışmanı öncelikle sorunu ortaya koyandır. İyi bir aile danışmanı sorunun çözümünü çiftlere buldurur ve çiftleri destekler ve onları güçlendirir. Çözüm yolu önermez. Çünkü sorunu fark ettiğiniz andan itibaren bilinçaltı/bilinç dışı aynı hatalar devam ettikçe kişi rahatsız olur.*

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): *“Aile danışmanlığı eğitimi veren kurumlar ve yüksek lisans eğitimleri nitelikli aile danışmanlığı eğitimi verilmediği için piyasada nitelikli aile danışmanı az bulunuyor.”*

Ayrıca *“kendinizden bağımsız olarak aile danışmanlarını yeterli görüyor musunuz?”* sorusuna şöyle cevap verilmiştir:

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“Aile danışmanlarını ben yeterli görmüyorum. Kendimi de yeterli görüyorum. Çünkü karşınızda insan var. Hiç kimse ben çok yetkinim diyemez. Sadece meslekte lisans mezunu olupta aile danışmanlığı yapan çok kişi var. Sorsanız bir kitap bile okumamış.”*

Buradan yola çıktığımızda, aile danışmanlığı alanında profesyonel meslek elemanı olarak çalışanlar tarafından, danışman olabilmenin niteliklerini eğitim ve mevzuatlar çerçevesinde değil, insanlık ve mesleğin içeriği bağlamında değerlendirilmesi gerektiğine ve sadece eğitimle açıklanabilecek kadar basit bir şey olmadığına dair bir vurgu yapılmaktadır.

Aile danışmanlığının Türkiye’deki en tartışmalı konusu mevzuatta belirtilen yedi lisans branşı ve bu branşların sadece aile danışmanlığı eğitimlerini tamamlayarak aile danışmanı olabilme yetkinliğinin sorgulanmasıdır. Buna göre görüşme esnasında sorulması gerekli duyulan *“Aile danışmanlığı sertifika eğitimi alabilme ve eğitimin başarılı tamamlanması sonucu ‘aile danışmanı’ unvanına sahip olabilme kriteri olarak mevzuatta belirtilen yedi lisans branşı hakkında ne düşünüyorsunuz?”* şeklindeki soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar şöyledir.

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): *“Mevzuatta sorun yok ama branşlar PDR, sosyal hizmet ve psikoloji olmalı; çünkü bizde lisans çok temel. Meslek algısını oluşturan bizde lisans*

çünkü. Bakanlığın yaptığı en büyük hata o dört alana (sosyoloji, çocuk gelişimi, tıp ve hemşirelik) kapıyı açmak oldu. Mesela AÖF mezunu sosyolog veya çocuk gelişimi + aile danışmanlığı eğitimi alıyor + üstüne özel aile danışma merkezleri açıyor ve herhangi bir yeterliliği yok. Denetim yok. Dolayısıyla sorun oluyor. Uzaktan eğitim ile AÖF mezunu ile aile danışmanı olmaz, olunmaz.”

N.Ö. (Uygulamalı Psikolojisi / Aile Terapisti): “Kendi adıma hemşirelik ve çocuk gelişimi branşlarının olmasına pek sıcak bakamıyorum. Daha çok kesinlikle sosyolog ve sosyal hizmet uzmanlarının/sosyal çalışmacıların olması gerektiğini düşünüyorum. Ana bayrağı bu iki branşın tutması gerektiğini düşünüyorum **ama aile danışmanı olarak dersek bunu. Aile terapisi olursa bu durum değişir.** Tıpta TUS’a giremeyen birçok doktorun aile danışmanıym dediklerini duyuyorum ve görüyorum ama o başka bir vizyon. Bu vizyona sahip olmayan insanlar uygun değil. Bir de AÖF mezunları var. Bu da tartışmalı.”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Sosyoloji ve PDR ders içeriklerini gördüm. Arada çok uç fark yok. PDR’ciler alana inme anlamında, uygulama anlamında daha büyük avantajları var ama baktığım kadarıyla sosyologların da ders içeriklerinde çok da fark yok PDR’den. Şimdi bazı alanlar var ki disiplinler arası çalışması lazım. Şimdi ADM açacaksan sadece PDR’ci olarak açma. Psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı koy. Yani hizmetin daha sağlıklı verilebilmesi için disiplinler arası bir dayanışmanın olması gerektiğine inanıyorum. Belki burada sosyologlardan daha çok eleştirilebilecek alan hemşireliktir (...) **Aile, tek bir bilim dalının alanı değildir.** Biliyoruz ki, biz bazı sosyal olayları bir bilim dalı tek başına açıklayamadığı için bazı bilim dalları, çifteleşme sonucunda yeni bilim dalı doğmuştur. Bunun en güzel örneği şudur: ‘İntihar olayını tek başına sosyologlar açıklayamamıştır. Psikoloji de açıklayamamıştır. O zaman ne oluyor? Sosyal psikoloji denilen yeni bir çocuk doğmuştur. Yani bu bile, sosyal olayların tek bir alandan açıklanmasının zor olduğunu gösteriyor. Yani bir kişinin psikolojik boyutunu, yaşadığı depresyonu sadece ekonomik, sadece sosyolojik, sadece psikolojik anlama indirgersek yanılırız diye düşünüyorum. O açıdan disiplinler arası olması bence sağlıklı diye düşünüyorum.”

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): “Ben sosyal hizmet, PDR, psikoloji mezunlarını bu aile danışmanlığı sertifika programına uygun olduğunu düşünüyorum Ancak 6 yıllık tecrübem sosyologların uygun olmadığını da bana gösteriyor.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “En büyük hatalardan birisi, rasgele birçok bölümü, disiplini aldılar. Çocuk gelişimcisi, tamam, veliyle ve çocukla çok iyi iletişim kurabilir ama aile yapsını ve dinamiği çok iyi bilemez. Burada büyük bir hata yaptı Bakanlık. Bunun yanında okul öncesi öğretmenlerini (meslek elemanı olarak) ve hemşireyi aldı. Ama aile içi sorunu çözmek çok farklı bir boyut. Diyelim aile sorunu bireysel bir psikoterapiye dönüştü. Bu branşlardan mezun olanlar ne yapacak? Yetkinlik yok. Ne yapacak? İnanın çok merak ediyorum. Bakanlığın bir kere bunu bir standarta ulaştırması lazım.”

T.E. (ADEK): “Doktorların (tıp bölümü) bu iş yapabileceğini düşünmüyorum. Örnek veriyorum: tıp temel derslerini aldıktan sonra KBB (Kulak Burun Boğaz) uzmanı oldu. KBB branşını seçen bu doktorun aile danışmanlığı ile ilgili kavramları nereden alacağını bana bir söyleyin? Bir de AÖF mezunları var. AÖF lisans eğitim sonrası 450 saat eğitimle aile danışmanı olmak sıkıntılı bir şey ama mevzuat buna uygun. Tartışılması lazım. AÖF mezunlarının 450 saat aile danışmanlığı eğitimi dışında en az 6 ay ya da 1 yıl pedagojik formasyon eğitim bir örgün eğitimle tamamlanması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, mesela, doktor sizi en kötü bir kulağınızdan eder; ama aile danışmanı insanların hayatlarıyla oynuyor. Yani bir insanın hayatıyla oynayıp bitirebilirsiniz. Tersine hayatını da kurtarabilirsiniz (...)

“Peki eğitimi bir çok kurum veriyor? Neden?” sorusunu **T.E.** şöyle cevaplamıştır: “Burada yine ticari rant var. Eğitim denilince devreye hemen üniversiteler ve MEB giriyor. adı eğitim olduğu için. Aslında mesleki eğitim dersek daha doğru olur. Mesela birçok meslekte eğitimi kimin vereceği bellidir. Burada da aile danışmanı, akademisyen olmak zorundadır diye bir görüş var. Eğitimi üniversite veya MEB veriyor ama eğitimi verenlerden mevzuatta belirtilen 7 branştan çoğu yok. Üniversitede PDR, sosyal hizmet, psikoloji vb. bölüm yok ama aile danışmanlığı sertifika eğitimi veriyor. Bu da çok enteresan. Bu işi yapan bir insan olarak söylüyorum – belki kendi bindiğim dalı kesiyorum ama – bir doğruluk, etiklik vardır. Mesleki Yeterlilik Sınavı (MYS) kesinlikle ve bir an önce gelmeli. Bu mesleği yapacak olan insan da belli bir süre denetlenebilir bir

kurumda örgün olarak mesleki staj yapmalı. Ya da tamamlayıcı olarak 3-6 ay ya da 1 yıl pedagojik formasyon eğitimi gibi mesleki bir stajı örgün yapmalı. Bu eğitim veren uzmanlar olmalı. bu eğitim veren üniversiteler halka açılmalı. Yani dışarıdan veri almalı. Sürekli Eğitim Merkezlerinde halka açık aile danışmanlığı vakası alacak burada kendi kocaları tecrübe kazanırken, öğrenciler de staj yapmak imkânı bulacaktır.”

Katılımcılardan alınan cevaplar ışığında en çok vurgulanan konuların şunlar olduğu tespit edilmiştir:

- Aile danışmanlığı eğitimini AÖF’ün ilgili bölümlerinden mezunlarının da alabilmesi oldukça tartışmalı bir konudur. Herhangi bir örgün eğitim görmeden lisanstan mezun olan ve danışmanlık becerileri ve uygulama gerektiren bir eğitimi doğrudan alıp “aile danışmanı” unvanına sahip olmak yanlış bir yasal karardır. AÖF mezunları illa “aile danışmanı” unvanına sahip olacaksa bu durum pedagojik formasyona benzer şekilde lisans eğitimi sonrası danışman olabilmek için en az 6 ay ek bir örgün eğitime tabi tutulmalıdır.
- Katılımcıların yaygın kanaati; yönetmelikte aile danışmanı olabilecek lisans programı branşları olarak sayılan sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, PDR, çocuk gelişimi, tıp ve hemşirelik bölümleri olmak üzere söz konusu 7 branştan sosyal hizmet, psikoloji, PDR ve sosyoloji branşları dışında kalan üç branşın mevzuatta belirtildiği gibi aile danışmanı olabilecek lisans ders içerikleri ve danışmanlık becerileri eğitimleri konusunda yetersiz oldukları yönündedir. Bu bağlamda özellikle tıp ve hemşirelik olmak üzere (bazı katılımcılara göre buna çocuk gelişimi de eklenmelidir) bu üç bölümün aile danışmanlığı eğitimi alabilmesi yanlış bir yasal karardır. Ayrıca PDR kökenli öğretim üyeleri, sosyoloji lisans mezunlarının alanda yetersiz olmaları nedeniyle sosyologların da bu branşlardan biri olarak bulunmaması gerektiği noktasında bir görüş birliktelikleri olduğu gözlemlenmiştir.
- Aile konusu, tek bir bilimin ve branşın alanı değildir. Multi-disipliner bir alandır. Ancak bu multi-disiplinerlik ailenin doğrudan inceleme ve ilgi alanı olduğu disiplinler için geçerlidir.

4.2.3. Türkiye’de Aile Danışmanlığı Uygulamalarında Yaşanan Problemler

Aile danışmanlığı hizmetinin tarihsel süreci uzun yıllara dayanan ülkelerde uygulamaya dönük nitelikler tam anlamıyla yerine oturmuştur. Ancak aile danışmanlığının ülkemizde seyri 1980’lerde başlaması nedeniyle – batıya kıyasla – bu konuda alt yapı tam olarak oturmamış, bu alanda uygulanacak hizmetler, hizmetlerin kimler tarafından uygulanacağı gibi birçok konu belirsiz kalmıştır. Avrupa’da uzun soluklu bir eğitim ve uygulamanın ardından gerek aile danışmanı gerekse aile terapisti olarak çalışılabilmektedir. Ayrıca eğitimin içeriğinde kullanılan kuramsal yaklaşımlar, yöntemler, beceri ağırlıklı derslerin yoğunlukta olması ve etik konusunun belirli bir temele oturmuş olması gibi noktalar ön plana çıkmaktadır (Karataş ve Nadir, 2016, s. 125-126). Türkiye’de ise durum biraz daha farklı işlemektedir. 2012 yılında çıkarılan “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” çerçevesinde, aile danışmanı kavramı 4. ve 14. maddelerde geçmektedir. Buna göre ADM’lerde aile danışmanlığı hizmetlerini yürütmek üzere bu yönetmelikte belirtilen (14. Madde) ve sertifikasyon eğitimi tamamlamış olan personel olarak tanımlanan “aile danışmanı” olabilmenin kriterleri (4. Madde) ile ilgili sertifikasyon eğitimlerinin kriterlerinin (4. Madde) neler olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de “aile danışmanı” unvanıyla kamuda istihdam alanı olmamakla birlikte bu unvanı almaya hak kazanmış kişilerin bahsi geçen yönetmelik çerçevesinde, özel ADM’lerde “aile danışmanı olarak çalışabilmekte veya kendi özel danışma merkezlerini yine mevzuat çerçevesinde açabilmekte ve buralarda çalışabilmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki Türkiye’de aile danışmanlığının istihdam alanı oldukça sınırlı olup, hali hazırda kamuda karşılığı olmayan bir meslek olarak varlığını devam ettirmektedir (Karataş ve Nadir, 2016, s. 127).

Bu açıklamalar çerçevesinde Türkiye’deki aile danışmanlığının genel durumunu ortaya koyabilmek için aile danışmanlığı mevzuatı, aile danışmanlığı eğitimi ve hizmeti veren kurumlar, aile danışmanlığı eğitimi ve müfredatı gibi konularda katılımcılara bir takım sorular sorulmuş ve bunun neticesinde aile danışmanlığı hizmetinin Türkiye’deki genel panoraması çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara bu başlık için sorulan ilk soru “*Aile danışmanlığının Türkiye’deki seyri hakkında neler düşünüyorsunuz?*” şeklinde girizgah niyetine sorulmuş, akabinde bu konunun alt dallarına değinilecek türden spesifik konuları içeren sorular ile görüşmelere devam edilmiştir. Bu genel soruya

B.Ş.'nin cevabı konuyu hem açıklayıcı, hem de toparlayıcı anlamda oldukça yeterli ve önemli olduğunu düşünüyoruz:

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “Öncelikle bir şeyi en doğru şekilde yapıp en doğru şekilde uygulamak lazım. Dolayısıyla topluma yeni bir şey yapıyorsanız, bu yeni şeyin pilot çalışmaları yapılır ve uygulamalarından olumlu sonuçlar aldıktan sonra toplum/ülke geneline genellemek lazım. Ama bir kere yönetmelikte sıkıntıyla başladı iş. Yönetmelik yeniden gözden geçirilmeli. Merdiven altı aile danışmanlığına ASPB'nin müdahale edebilecek şekilde yönetmeliğin yeniden düzenlenmesi lazım. Çünkü insanlara zarar verdikçe yapılan iyi işler çabuk unutulabilir. Ama verilen zararlar o olumsuz imajı oluşturduktan sonra onu tekrar düzeltmek çok zor. Türkiye'de aile danışma merkezleri veya aile danışmanlığı kontrolsüz ve yanlış kişiler tarafından yapılırsa bu imajı düzeltmek çok zor olur. Yine ASPB'nin yapmış olduğu bir hata ve bu hatayı düzeltmemesiyle mantar gibi aile danışmanlığı eğitimi/sertifika programı alanlar oldu. Şöyle oldu. Bakanlığın ASDEP (Aile Sosyal Destek Eğitim Programı) projesi vardı malumunuz. O dönemde yoksulluğu önlemek ve aileleri psiko-sosyal, ekonomik ve sağlık yönünden güçlendirmek için o dönemin parasıyla 3000 tl civarında maaşla ASDEP uzmanları alınacaktı ve başlangıçta aile danışmanı olmalarına gerek yoktu. Duyuru da bu şekilde hazırlanıyordu (...) ASDEP ile her 100 aileye bir aile destek uzmanı verilecekti. Aynı zamanda onların güçlendirilmesi sağlanacaktı. Bu proje Van depremi zamanına denk geldiği için o zamanki Bakan, bu ASDEP projesi pilot çalışmalarını Van'da yapacağız dedi. Bu proje için, pilot il olarak Van'da uygulanacağına dair bilgi verildiği zaman oradaki gazeteciler/medya patronları şöyle dediler: 'Aile Destek Uzmanları' lafını 'Aile Uzmanları'na yani 'danışmanlığa' çevirdiler (...) ve bunun adı artık 'Aile Bakanlığı, Aile Danışmanı alacak' efsanesine dönüştü ve buradan hareketle daha bu yönetmelik çıkmadan önce birçok yer 'merdiven altı' eğitimlere başladı. Ve bu söylediğimiz sosyal hizmet, PDR, ve psikoloji alanlarından bile mezun olanlar iş bulamayacaklarını düşündükleri için, Aile Bakanlığı'nın yaklaşık 3000 civarında böyle bir personel alacağını duyan başladı bu aile danışmanlığı eğitimlerine katılmaya. Bu aile danışmanlığı eğitimleri 2000, 3000, 5000, 9000 tl civarlarına çıktı ve insanlar da bunları almaya başladılar. Böyle bir yanlışlığı da Aile Bakanlığı düzeltmedi. Çok sonra, 2-3 yıl sonra sitesinde şöyle bir duyuru yayınladı ve dediler ki: 'Aile destek (ASDEP) uzmanları alınacak ama aile danışmanı olma

zorunluluğu yok' diye bir basın duyurusunda bulundular. Yani yanlışlık ve herkesin aile danışmanlığı sertifikası almasının hikayesinin altında yatan şey bu yanlış anlaşılma ve yanlış motivasyon oldu. Para var, iş var, herkes bu alana kaydı. Bu arada yönetmelik öncesinde bir sürü danışmanlık sertifikası alanlar oldu ve bunlar da bir şekilde kullanıyorlar şu anda.” (Türkiye’de aile danışmanlığının seyri)

B.Ş.’nin bu açıklamalarının ardından, aile danışmanlığının alt konuları olarak sorulan sorulardan ilki *“Türkiye’deki Aile danışmanlığı hizmetinin mevzuatı/yasal dayanağı hakkında düşünceleriniz nelerdir?”* şeklinde aile danışmanlığının yasal dayanağı ile ilgili olup, mevzuata yönelik sorulan soruya aldığımız dönütler çerçevesinde üç nokta ön plana çıkmıştır. Birincisi, katılımcılar tarafından istisnasız tamamı mevzuatın aile danışmanlığı eğitimlerini verme ve uygulama kapsamında oldukça yetersiz olduğu, yine mevzuatta asgari sınır olarak belirtilen 450 saatlik eğitimin oldukça az sürede olduğu ve eğitim saatlerinin daha da artırılması hatta dönemlik (en az 6 ay) veya yıllık yapılması gerektiği belirtilmektedir. İkinci nokta ise (ki burası kanaatimizce önemli bir ayrıntıdır), mevzuatta belirtilen eğitimi alabilecek branşların çeşitli olması – disiplinler arası çalışmalar temelinde – oldukça iyi bir durum olduğuna; fakat bu branşların eğitim sonrası yetkilerinin tüm branşlarda aynı homojenlikte/standartlarda olmaması gerektiğine bir vurgu yapılmıştır. Bir başka ifadeyle söz konusu branşların mevzuatta yer alması (katılımcılar tarafından yukarıda değinilen bazı branşların mevzuatta yer almaması gerektiğine yönelik ilgili görüşler dışında) genel anlamda sorun teşkil etmese de özel anlamda bu branşların yetki alanlarının, görev dağılımlarının ve sınırlarının mevzuatta net bir şekilde belirlenmesi gerektiğine yönelik bir kanaat mevcuttur. Üçüncü olarak katılımcılarda; aile danışmanlığı eğitimlerinin mevzuatta belirtilen kişiler tarafından verilmesinin ne derece yeterli olduğuna ve bu eğitimleri verenlerin yeterlilik düzeylerine dair bir endişenin olduğu görülmektedir. Katılımcıların, mevzuat hakkında sorulan soruya verdikleri cevaplar, genel bağlamda söylemlerimizi destekler nitelikte olmuştur:

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): *“Mevzuat yanlış yapılmış ve hatalı bir mevzuat. Aile Bakanlığı'ndan bağımsız biliyorsunuz. Aile Bakanlığı geçen sene bu merkezlerin, bu çalışmaların, bu sertifikasyonların hiçbirisini onaylanmadığını ve herhangi bir şekilde istihdam etmeyeceğini bildirdi. Aile Bakanlığı bu konuyu desteklemiyor. Yaptığım görüşmeler neticesinde söylüyorum bunu. Zaten bu şekilde olmaz; çünkü aile danışmanı 6 senedir yetiştiriliyor üniversitelerde ama ne oluyor? Ne oldu? Yani ne sonuç aldık?*

*Hiçbir sonuç almadık... Yani bu insanlar istihdam edilmediler. Sadece kendi çabalarıyla bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. İstihdam edildikleri takdirde de **şurası çok önemli netleştirilmesi gereken bir şey, asla aile danışmanı olmayacaklar! Aile danışmanlığı sertifika mezunu olacaklar. Aile danışmanı olamazlar.** Aile danışmanı olabilmeleri için uluslararası standartlarda düşünenecek olursak 4 yıllık PDR, psikoloji lisansı üzerine yüksek lisans yapmaları veya bu konuda uzman ve yetkin olan geçerli sertifikalar almaları gerekir. Bu sertifikalar (Aile danışmanlığı eğitim sertifikası) ise, geçerli bir sertifika değil. Alan sınırlaması/sınıflandırılması hatalı yapılmış ve biz eğitim veriyoruz da ne oluyor? Bu insanlar ne yapıyorlar? Son derece yanlış, kötü işleyen ve hiçbir ihtiyacı henüz karşılamamış ve karşılayacakmış gibi de durmayan bir mevzuattan bahsediyoruz. Siz bu mezunların ne yaptığını incelemiştinizdir. Çoğu kendisine aile danışmanı sıfatını layık gören alan dışı insanlar; ama aile danışmanı değiller ve olamazlar da! Hiçbir terapi geçmişleri olmayan, daha önce vaka görmemiş insanlara bu yetkiyi veremeyiz.”*

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): “450 saatlik eğitimle aile danışmanlığı yetkisi verilmez. Özellikle eğitimlerde gördüğüm boşluk şu: teoriden ziyade uygulama boşluğu var. Yani bu eğitimi veren birçok üniversite var. Bu eğitimlerin hocaları acaba aile danışmanlığı uygulaması yapıyorlar mı? Aile görüyorlar mı? Doçent olmak profesör olmak bu eğitimi vermek için yeterli mi? sorgulamak lazım. Yönetmelik alelacele/hızlı bir şekilde çıkarıldı. 450 saatle aile danışmanlığı olmaz. Uygulama kısmı yetersiz. Uygulamayı da mutlaka klinik odaklı değerlendirmek gerekir.”

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): “Mevzuat genel uygulama bakımından yetersizdir ama temel düzeyde danışmanlık vermek için temel konular açısından yeterli sayılabilir. Mesela bir sosyal hizmet lisans eğitimini tamamlayan biri lisans eğitiminde görüşme ilke ve tekniklerini; bireye, aileye ve gruba yönelik koruyucu, önleyici, geliştirici, psiko-sosyal tedavi edici genel ilkeleri öğrenmiş oluyor. Davranış bozuklukları psikolojisini öğrenmiş oluyor. Bu nedenle psikologlar, PDR’ciler, danışman psikologlar, sosyal çalışmacılar lisans eğitimlerinde psiko-sosyal sorunların ele alınması biçimini ve çözümlemesini öğreniyorlar. Müfredatlarında tanımlı uluslararası düzlemde. Bunun üstüne 450 saat aile danışmanlığı eğitimi alması, temel danışmanlık hizmetleri için bu üç bölümden mezun olanlar için yeterli olabilmektedir temel bağlamda. Ama bir sosyoloji mezunu; birey ve aile ile görüşme, ruh sağlığı ve davranış bozukluğu psikolojisini lisansta öğretmezsen 450 saatli eğitim yetmeyebiliyor. Dolayısıyla burada meslekleri homojenmiş gibi yan yana

koymak şuan Türkiye'nin ihtiyacı olduğu için makul görülebilir. Ama genel ilkeler açısından baktığımız zaman daha lisans düzeyinde 'bir bireyle nasıl görüşülür?', 'empatik tepki nasıl verilir?', 'bir depresyon izlenimi nasıl edilir ki psikiyatriste yönlendirme yapılabilir? 'Bir istismar, fiziksel istismar, bir duygusal istismar semptomatolojisi nasıl gözlenir?', 'Karı-koca arasındaki iletişimde sınırlar belirsizse, karı-koca iletişimi hasta-hasta bakıcı iletişimine dönmüşse bu yapısal olarak nasıl ortaya çıkartılır?' gibi kuramla gözlenebilecek, bilgi ile gözlenebilecek noktadayken aile danışmanlığı eğitimine geçmek gerekiyor.

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “Mevzuat yetersiz. Bence mevzuat yeterli olsa bile bu eğitimi verenlerin yeterliliğinin kontrol edilmesi lazım. Bence saat yeterli olmayabilir ama saatin içeriği tam verilse yetecektir ama kim veriyor sorusu benim için çoktandır büyük bir soru işareti?”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “Mevzuatı beğenmiyorum açıkçası. Tabi farklı disiplinler var. Belki onlardan da bahsetmek gerekiyor. Her ne kadar eğitimini veriyorsak da ben belki bu alanda biraz katıyım ama. Belli bir dinamiği bilmek gerekiyor. Belli bir psikolojik alt yapıyı, patolojiyi bilmek gerekiyor. Bilmeden danışmanlık yapmak mümkün değil diye düşünüyorum. Verdiğim eğitimlerde bu dinamiği vermeye çalışıyorum. Ama mevzuatta ne sıkıntı var. 'Belgeyi al, git, aç' mevzuat bunu diyor (...) Herkes belgeyi almış bir şekilde bir şey yapıyor. Ama bunun kontrolünü sağlayan kimse yok. Gerçekten bu iş iyi mi gidiyor? Kötü mü gidiyor? Açıkçası ben bu işin kötü gittiğini düşünüyorum. Bakanlık (bu mevzuatı çıkaran onlar), özellikle bu işi biraz irdelemesi gerekiyor. Yetkin olmayan kişilerin belgeleri iptal edilmesi gerekiyor. Malum üniversiteler bunu açıyor ama bir kere sadece bazı disiplinlerin alınması gerekiyor diye düşünüyorum (...) Mevzuat bence yanlış. ASPB tüm yetkinsiz personel ve merkezleri tırpanlayıp sil baştan bu işin içine girmeli. Verilen eğitim saatini yükseltmekle bu iş düzelmez. İçeriği değiştirmediyse sürece bir şey değişmeyecektir.”

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “Bölümlerin çeşitlendirilmesi güzel bir şey. Yetki alanında herkese eşit yetki verilmesi doğru değil. Yetki alanına göre görevlendirilmeli. Mevzuatta belirtilen bütün bölümler gerekli ama görev dağılımı daha sağlıklı yapılmalı ve sınırlar daha net çizilmeli”

Katılımcılardan aile danışmanlığının yasal dayanak ile ilgili görüşlerinin hemen akabinde bir bütünlük oluşturması açısından aile danışmanlığının kurumsal boyutunu anlamak için “Türkiye’deki aile danışmanlığı hizmetinin kurumsallık durumu hakkında düşünceleriniz nelerdir?” şeklinde sorulan soruya ise verilen cevaplar şöyledir:

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): “Aslında kurumsallaşmaya başladı, Bakanlığın (ASPB) bu çalışması gerçekten kıymetli, olması da gerekiyordu ama burada esas eksik olan akreditasyonlardır. Yani Bakanlık ayrı, üniversiteler ayrı çalışıyor. Bu eğitimleri kim veriyor? Eğitimler hangi standartlara bağlı olarak veriliyor? Hangi üst kurumlara bağlılar? Sertifikasyon nasıl yapılıyor? Bunların hiçbiri henüz yok. Bununla ilgili konuşmalar oluyor zaman zaman üniversitelerde ve Bakanlık’ta. Zaman zaman Bakanlık ile çalıştığımız için oradaki konuşmaları ve işleyişini biliyorum; ancak yeterli değil daha sistemli bir çalışma gerekiyor. Böyle bir çalışmanın olabilmesi için de Bakanlığın tek başına değil tüm üniversiteler ve konunun uzmanları ile bir araya gelmesi gerekir. Yoksa şuanki durum sadece kurumsallaşmanın bir ön adımı olarak görülebilir yoksa henüz tamamlanmayan bir kurumsallaşmadan bahsediyoruz.

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Aile danışmanlığı, Türkiye için olmazsa olmazı. Kanaatimce aile danışmanlığının, bir an önce daha sağlıklı bir şekilde toplumun hizmetine sunulması lazım. Ancak şuandaki gidişat doğru bir gidişat değil. Daha titiz, daha planlı, daha programlı, daha gerçekçi bir şekilde hazırlanması lazım. Öngörüsü, fizibilitesi daha düzenli, daha iyi ve güzel yapılması lazım. Ancak başta da söylediğim gibi olmazsa olmazı Türkiye’de bu, daha aktif ve daha ciddi bir şekilde gündemimize gelmesi lazım. Bunun için de ASPB veya diğer bakanlıklar hangisi olursa olsun bunu (aile danışmanlığını) daha ciddi bir şekilde gündemine taşıması lazım ve bu durum Bakanlık bunu temel problemi olarak bile gündemine alabilir.”

T.E. (ADEK): “Tamamen şahsi düşüncem: aile danışmanlığının kurumsallaşmamasının nedeni olarak siyasi çatışma olduğunu düşünüyorum. Neden? Süreci takip ettiğim için söylüyorum. Bakanlar arasında ciddi fikir ayrılıklar oluştu. Mesela Gaziantep’te aile danışmanlığı uygulaması ve eğitimi çok güzel uygulanabiliyor. Çünkü bu projenin mimarı olan Fatma Şahin orada. Sonra gelen Bakan dedi ki, aile danışmanlığına gerek yok, rafa kaldırın. Şuanda ASPB’de aile danışmanlık birimi kapatıldı. Resmi olarak meslek olduğu halde Bakanlığı arıyorsunuz böyle bir birim yok

diyor; ama böyle bir meslek var. Peki bu eğitimi kim denetliyor? Benim sorum da bu olsun. Bu eğitimi denetleyen kurum yok. Üniversiteler, MEB'e bağlı kurumlar eğitimler verebilirler ama hiçbir yere bağlı değiller ve denetlenemezler. Ben şahsen ASPB'nin aile danışmanlığını sahiplenmesinden ve denetlenmesinden yanayım. Hem eğitim hem de uygulamasını ASPB denetlemeli ve her eğitim alana da ASPB, yeterlilik sınavı yapmalıdır.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “Bu konuda (kurumsallaşma) kontrol ASPB'de olmalı. Şayet belediyeler, böyle bir aile danışma merkezi birimi olacaksa da bunu ASPB'den izin isteyerek yapması lazım. Kontrolü ASPB yapmalı. Yetkiliği ne? İş yapacak kim? Yapabiliyor mu? Ne kadar eğitim verilebiliyor? Bu eğitimleri nasıl veriyor? Bunu kontrol edebilecek bir birimin olması gerekiyor. Böyle birim yoksa herkes açar.”

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): “Aile danışmanlığı anabilim dalı diye bir bilim var ama YÖK şartları gereği hayata geçirilemiyor. Kurumsallık açısından sorun yok. Sorun YÖK'ün ağır şartları.”⁶⁶

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “Aile danışmanlığının kurumsallaşmamasının temel nedeni ticari kaygılar. Kurumsallaşma herkesin işine gelmiyor. Aile danışmanlığının tek çatı altında olmaması olumsuz bir durum tabii.”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “Aile danışmanlığının çok önemli olduğunu üstüne eğilinmesi gerektiğini düşünüyorum. Belli alanlarla sınırlı tutulmalı. Aile danışmanlığı eğitimi almış olanların ortak bir beceriye ulaşmış olmalarının teyit edilmiş olmalarını arzu ediyorum. Ama kesinlikle aile danışmanlığı hizmeti uygulanmalı ve daha da arttırılmalı. Bu beni çok mutlu ediyor. İnsanların buna kolayca ulaşabilmeleri ve kangren olmadan o sorunu çözebilmeleri çok coşkuyla karşıladığım bir şey. Herkes bu hizmeti alabilmeli. Yani **her köşe başında bir A101'in, bir ŞOK'un, bir BİM'in olması gibi her köşe başında/mahallede aile danışma merkezleri olmalı.** İşte bu konularda yapılan eğitimlerde mutlaka uygulama aşamasının olması gerektiğini düşünüyorum. Sadece ‘erkek kimdir?’, ‘Kadın kimdir?’, ‘Ne ister?’, ‘İletişim nedir?’... **Sadece iletişim kitapları okuyarak aile danışmanı olunmaz. İletişim dersi alıp, powerpoint ile sınava**

⁶⁶ S.N., verdiği bu cevap ile aile danışmanlığının kurumsal boyutuna lisans eğitim ve lisansüstü eğitimler düzeyinde bir bakış açısı sunmaktadır.

girip aile danışmanı olunmaz. Bir danışman, “Danışanla nasıl görüşülür?” ve “Görüşmeler nasıl yapılır?” bunu mutlaka uygulayabilmeli. Süpervizyon aşaması olması gerekir ve ciddiye de alınmalıdır ama nasıl uygulandığı da dikkate alınmalıdır.”

N.Ö.’ye “her köşe başında bir Aile Danışma Merkezi bulunmalı ifadeniz oldukça önemli ve bu düşünceniz aile hekimliği gibi ‘her mahalleye, her 500 aileye bir aile danışmanı’ şeklinde bir proje olarak kendi döneminde hayata geçirmek isteyen dönemin Aile Sosyal Politikalar Eski Bakanı Fatma Şahin’in projesiyle örtüşmekte. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?” şeklinde bir ara soru sorduğumuzda, N.Ö.’nün; aile danışmanlarının niteliği ve kaliteli büyüme eksenli hizmet bağlamında önemli olduğunu düşündüğümüz cevabı şöyle olmuştur:

“Bir şeyi yapmak istediğinizde o şeyi yapabilirliğinize dair uygun donanımlara da sahip olmanız gerekir. Mesela her köşeye bir Aile Danışma Merkezi açabilmeniz için, nitelikli aile danışmanlarına sahip olmanız gerekmektedir. Bina kurarak olacak bir şey değil bu. Bu yüzden kontrollü büyümeye ihtiyaç var. En esas şey: ‘Önce Bozma!’dir. Aile danışmanlarının da aile danışma eğitimi alacak pozisyonda en azından olmaması gerekiyor. Yani önce onların bir iyileşme sürecinden geçmesi gerekiyor.”

Görüşmenin seyri içerisinde verilen cevaba binaen N.Ö.’ye ek bir soru daha sorulmuştur: “Peki aile danışmanlık hizmetlerinin genel kurumsallık durumu dışında ek olarak aile danışmanlığı eğitimini veren kurumlar ve bu kurumların kurumsallığı hakkında ne düşünüyorsunuz?”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “Devletin bu konuda eğitimleri kimin vermeye yetkisi olduğunu belirlemesi gerek. Bakanlığın denetlemekten ziyade eğitimin içeriği ve eğitim verecek kişilerin niteliği ile ilgili sorumluluk alması gerektiğini düşünüyorum. denetlemek ayrı bir şey sorumluluk almak ayrı bir şey.”

Kurumsallık konusunda katılımcıların verdiği cevaplardan çıkan sonuçlar şunlardır:

- Özel ve kamuya bağlı ADM’lerin denetimi ASPB tarafından belirli bir sistematik uygulama ile sık sık yapılmalıdır.
- Aile danışmanlığı sertifikasyon eğitimini verecek kurumlar, aile danışmanlığının hizmet olarak topluma sunulması ve uygulanması, bu uygulamayı yapabilecek

yetkinlikteki kurumlar vb. bu konulardaki tüm yetkiler ASPB'ye ait olmalı ve bu merci tek elden yürütülmeli ve yönetilmelidir.

- Aile danışmanlık eğitimlerini verecek kurumlar ASPB tarafından belirlenmeli ve bu kurumların liyakat ve yeterlilikleri de belirli dönemlerde samimi bir şekilde denetlenmelidir.
- Aile danışmanlığının kurumsallığa giden yolunda yetki tamamen ASPB'de olmalı ve bu yolda atılacak adımlar aşama aşama planlanmalı ve uygulanmalıdır. Planlı adımlarla nitelik ön planda olacak şekilde var olan eksiklikler tespit edilmeli ve bu eksiklikleri giderecek sağlıklı çözüm stratejileri geliştirilmelidir.
- Aile danışmanlığının kurumsallaşması konusunda ticari ve siyasi çıkarlar bir tarafa bırakılarak ailelerin, toplumsal kamuoyunun ve ülkenin çıkarları ön planda tutulmalıdır.

Türkiye'de verilen aile danışmanlık sertifikasyon eğitimlerinin içeriği, niteliği ve bu eğitimleri veren eğiticilerin ve kurumların liyakat ve yeterlilik düzeylerini ortaya koyabilmek için; "Türkiye'de aile danışmanlığı eğitimleri hakkında düşünceleriniz nelerdir?" tarzında bir soru sorulmuş ve katılımcılardan şöyle dönütler gelmiştir:

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): *'Aile danışmanlığını kimler yapabilir? Sosyal hizmet uzmanı, psikologlar, PDR ile sınırlı kalmalıydı ama tıp doktorları girdi, sonra hemşireler girdi. Son gün (aile danışmanlığı konusunda kurulan komisyonunun 2,5 günlük toplantısı kastedilmekte) sosyoloji bölümü girdi. Daha sonra çocuk gelişimcisini de saktular. Bir hemşire ve doktorun 450 saatlik bir eğitimle (...) – ki bu saat cidden çok yetersiz – (Üniversitelerin verdiği aile danışmanlığı eğitimleri, MEB kaynaklı özel aile danışmanlık eğitimleri çok yetersiz. Yeterli eğitim verilmiyor.) Çünkü yönetmelikte aile danışmanlığı eğitimleri verebilecek kişiler; en az 5 yıllık aile danışmanlığı yapmış bireyler ve bu 450 saatlik aile danışmanlığı eğitimi aldıktan sonra 5 yıl danışmanlık hizmeti yapanlar bu hizmeti verebilirler. Hangi yerde böyle nitelikli eğitim veren yerler var? : 'Bir elin parmakları kadar!' Dolayısıyla bu konuda yeterli olmayan, bu eğitimi almamış, danışmanlık hizmeti vermemiş, sırf lisans bölümü pdr, psikoloji diye aile danışmanlığı eğitimi verilmez. Üniversitelerde aile danışmanlığı eğitimi veren hocalar da danışmanlık yapmamışlar. Birkaç kitap okumayla, sırf üniversite altında danışmanlık verildi diye insanlara bütün eğitimleri veremezsiniz. Uygulama*

alanını lisans dersi gibi veremezsiniz; ki üniversite hocalarının da bu eğitime ihtiyaçları var aslında. Dolayısıyla yönetmelik çerçevesinde uygun olsa bile, tıp doktorları, hemşireler ve alan dışından gelen diğer bölümlerdeki birçok kişinin, kendini yetiştirmemişse, aldığı bu eğitimler yanlış sonuçlar elbette doğurur.

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “Süpervizör eğitimlerini uygulayıcılar vermelidir. Alanda çalışanlar verir. Hocalar, üniversitedeki akademisyenler değil, bu işin içinde olanlar vermelidir. **Yani kapıdan girdiği andan itibaren bir aileyi okuyabilenler verir. ‘aile kapıdan nasıl girer’i tarif edenler değil.** Aile danışmanlığı eğitimlerini veren akademisyenler bu alanda yeterli olsalar bile onlar ‘ne yapıldığını’ söyleyebilirler. ‘nasıl yapılır?’ kısmını sadece uygulayıcılar verebilir.”⁶⁷

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): Bir kere ortak program yok. Yani her üniversite kendi kafasına göre bu programları açmış durumda. Bunun bir standardı, kritiği yok. Bu sertifikasyonların onaylandığı, onaylanabileceği bir üst kurum yok. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı üstlenmiyor ve kabul etmiyor çok haklı olarak. Herkes kendi kafasına göre bir program oluşturuyor ve de bu programı yöneten hocaların çoğunun aile terapisi geçmişi yok, aile terapisi eğitimleri yok. Bizim üniversitede dahil buna. (Bu alanda en iyi programlardan bir tanesi Marmara Üniversitesi'nin programıdır. Gerçekten de çok iyi eğitimi var, bu alanda çok iyi eğitim almış hocaları da var ama bir standartlık yok). Aile konusunda eğitim almamış hocalar gidip eğitim veriyorlar yani o mevzuatının ve verilen eğitimlerin sadece ticari amaçla olduğunu ve bu şekilde hiçbir yere varılamayacağını düşünüyorum. Bana göre de mevzuatın kaldırılması ve bu programların kapatılması gerekiyor.”

T.E. (ADEK): “Eğitimler yeterli değil. Resmi müfredata uygun kurumlar eğitim veriyorlar. En büyük sıkıntı uygulama alanı yok. Yani aile danışmanlığı eğitimi (450 saatlik) alıyorsun ama bunu uygulayabilecek staj imkânı yok. Aile danışmanı, sertifikayı alıyor; uygulama, staj yapmadan uzman aile danışmanı yapıyor. Belli standart bir örgün eğitim olması gerekir. Bir defa on-line uzaktan eğitim olmamalı.”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Teorik derslerin az, uygulama eğitimlerinin, süpervizyonun daha çok olması gerekiyor. Uygulamaların daha ciddi olması için staj

⁶⁷ Bkz. Dipnot: 92

haline getirilmesi lazım. Ayrıca 450 saatlik eğitim yerine tezli yüksek lisans eğitimi verilmesini daha tercih ediyorum. Aile danışmanlığı eğitim olarak. Neden dersiniz? 450 saatte bir akademik boyuttan uzaklaşıyor insanlar ister istemez. Orada biraz daha ekonomik boyut söz konusu. Para vermiş gelmiş kursiyer olmuş, bir şey yapamıyorsunuz. Ama tezli eğitimde bir akademik boyut var. Kişi ister istemez bir seminer hazırlayacak, bir tez hazırlayacak. Kaçınılmaz olarak süreci harmanlamasını ve öğrenilmesine sebebiyet verecek.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “Bir kere alt yapısı olanlar bu eğitimleri vermesi gerekiyor. Aile danışmanlığı belgesi alıp, burada ne kadar danışmanlık yaptığı mı? ya da bu alanda ne kadar çalıştığı mı önemli yoksa bir belge alıp da gelip eğitim vermesi mi? Yetkinlik önemli elbette. O yüzden belgeler gerekli ama çok önemli/belirleyici değil. Bu işin hamurundan gelip, en azından bu işe tam hakkını veren – tabi lisansa da bakmak lazım – kişiler... Gerçekten de bu adam (uzman) yetkin mi değil mi? Ben gelip de aile içi şiddeti sadece konuşarak bu işi yapamam. Danışmanlık nerede? Yok!. Ben bu adamı aile danışmanı olarak sahaya süreceğim. Bu yüzden terapi ile ağırlıklı olan derslerin daha fazla olması gerek. 450 saatin en az 250 saati terapi saati olması lazım. Eğitimlerde, terapi ile ilgili neredeyse hiç ders yok. tamam aileyi bilecem. Aile dinamiğini bilecem. Şiddeti de konuşacağım. Çocukla ilgili davranış bozukluklarını da öğreneceğim ama bunlar ile ilgili beceri kazanmayı daha fazla öğrenmem lazım ve daha fazla uygulama yapmam lazım. Türkiye’deki en büyük eksiklik bu. Uygulama eksikliği olan çok sayıda dersler var. Teoriyi halledersin bir şekilde ama uygulamayı halledemediğin zaman hiçbir anlamı yok.”

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “450 saatlik eğitimle kalmamalı. Bu kadar saatlik eğitimle hiçbir şey öğrenilmez. Kendinizi de geliştirmelisiniz. Alan ile ilgili gerçek hayat ile bağlantılı olacak şekilde bir süpervizyon mutlaka alınmalı. Vaka örneklerini görmek gerekiyor. Çeşitli kitaplar okumak gerekiyor. Alana inilmelisiniz. Süpervizyon şart. Sadece öğrendiklerinizi bir çerçeveye sıkıştırarak kendinizi geliştirmeden bu alanda başarılı olamazsınız.”

Görüşmelerden şu sonuçlar çıkarılmıştır: Birincisi, aile danışmanlık eğitimlerin nitelik ve nicelik açısından eksiklikleri bulunduğu ve bu eksikliklerin yetkili kurumlar (ki genel ekseriyet bu kurumun ASPB olması görüşündedir) tarafından giderilmesi gerekmektedir.

İkinci olarak, aile danışmanlığı eğitimlerinde ders veren eğiticilerin nitelik ve liyakat konusunda oldukça yetersiz olduğu görüşü hâkimdir. Bu noktada eğitimcilerin de aile danışmanlığı eğitim alması gerektiği vurgulanmaktadır. Üçüncü noktada, eğitimlerin uygulama kısımlarının genelde es geçildiği, özellikle süpervizyon eğitimlerinin uygulanmadığı üzerinde yoğun bir şekilde durulmaktadır.⁶⁸ Bu çerçevede katılımcıların söylemlerinden ve literatür araştırmalarından yola çıkarak aile danışmanlığı eğitimlerinin uygulama boyutunun önemsenmediği ve ağırlıklı olarak eğitimlerin kuramsal düzeyde verilerek geçirtilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Dördüncüsü, eğitimi veren kurumların iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Eğitimi veren bazı kurumlarda (üniversiteler) mevzuatta belirtilen branşlarda bölüm olmamasına rağmen aile danışmanlığı alanında eğitimler verilmektedir. Bu durum katılımcılar tarafından da teyit edilmektedir.⁶⁹

Aile danışmanlığı eğitiminin bir ayağını da bu eğitimlerin içerikleri veya bir başka ifadeyle bu eğitimleri veren kurumların eğitimde verecekleri derslerin müfredatı oluşturmaktadır. Bu bağlamda aile danışmanlığı eğitimi 3 alt başlıktan oluşmaktadır. Bunların ilk ikisi olan mevzuat açısından aile danışmanlığı eğitimi ve bu eğitimi düzenleyen kurumlar ile ilgili dersleri veren eğitimciler açısından aile danışmanlığı eğitimleri konusuna daha önceki başlıklarda değinilmiştir. Bu eğitimlerin üçüncü ayağını aile danışmanlığı eğitimlerde verilen derslerin müfredatları (içerikleri) oluşturmaktadır. Bu çerçevede eğitimlerde uygulanan/verilen derslerin müfredatları konusunda katılımcılara “*Aile danışmanlığı eğitimlerinde belirlenen dersler ve müfredat hakkında ne düşünüyorsunuz ve eğitimin içeriği (müfredat) ile ilgili neler yapılabilir?*” şeklinde sorduğumuz soruya katılımcıların büyük çoğunluğu müfredatın belirsiz, bir standarttan

⁶⁸ Kafescioğlu (2013, s. 301)’na göre, aile danışmanlığı eğitimini veren eğitimcilerin süpervizyon eğitimlerini almak ve bu konuda belirli bir düzeyde yetkinliğe sahip olmak oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte aile danışmanlığı eğitimi olarak ve bu eğitimi vererek veya süpervizyon eğitimini almış olmak alanda yetkin bir süpervizör olmaya tek başına yetmemektedir. Süpervizörlerin ayrıca süpervizyon uygulamasının nasıl olacağına dair bir eğitimden geçmeleri de gerekmektedir ve ideal olanı da budur. Kafescioğlu’nun bu tespitinden yola çıkarak aile danışmanlığı eğitiminde uygulamaların ve özellikle süpervizyonun ne kadar önemli olduğunu görebilmekteyiz. Bu bağlamda görüşme yaptığımız kişilerden biri olan Aile Terapisti N.Ö. de Kafescioğlu’na benzer bir açıklamayı yukarıda yapmıştır. Bu alanda uygulayıcı olarak mesleklerini ifa edenler, aile danışmanlığı eğitiminde uygulama kısmının önemine benzer düşüncelerle vurgu yapmaları uygulama kısmına gerekli önemin verilmesi gerektiğini bizlere göstermektedir.

⁶⁹ “Türkiye’deki Aile Danışmanlığı Uygulamalarında Yaşanan Problemler” başlığı altında mevzuata yönelik katılımcıların görüşlerinde de benzer konular üzerinde durulmuştur. Bunun sebebi aile danışmanlığı eğitiminin, bahsedilen mevzuat çerçevesinde uygulanması, bu nedenle doğal olarak mevzuat ve aile danışmanlığı eğitimleri konusunda sorduğumuz sorulara katılımcılar tarafından yakından cevaplar verilmiştir. Burada önemli olan benzer noktalardan ziyade katılımcıların bu iki konuda verdikleri cevaplarda detaylarda yer alan ve önem arz eden farklı noktalara odaklanarak farklı bakış açılarını yakalamak oldukça önemlidir.

yoksun, herhangi bir sistematik yapısı olmadan rasgele hazırlanmış ve bir denetime tabi tutulmadan oluşturulan derslerden meydana geldiğini, bunun belirli bir standarda bağlanması ve bu standardın da ilgili kurumlar tarafından sağlanması ve denetlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu noktada tespitimizi destekleyen görüşler şu şekildedir:

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Müfredat belirsiz. Aile danışmanlığıyla alakalı ve aileye dokunan her şey müfredatın içine girebilir. Bu da tekrar Bakanlığın irdelemesi gerektiği bir konu. Bu alanda uzman kişilerin bir araya gelerek çalıştay yaparak – Bakanlık bunu yapabilir. Bakanlığın buna gücü var. – Türkiye’de bu alanda yetişmiş yetkin tüm kişiler çağrılarak bir müfredat belirlenebilir ve ondan sonra da şu şart koşulabilir, daha ciddi olması için. Bu dersleri verebilecek olan kişilerin – ki şuanda en az yüksek lisans mezunu olmak kriteri var ama şu dersi şu nitelikteki kişiler verebilir diye bir ifade yok – o dersi verebilecek nitelikleri ortaya konulabilir. Ama Bakanlığın ilk yapması gereken bu alanda veri alabileceği kişileri, uzmanları, hocaları, aile danışmanlığı hizmeti veren başarılı, tecrübeli insanları çağırıp çalıştaylar düzenlemesidir. Şunu da söylemekte fayda var. Bu alan gerçekten de disiplinler arası olduğu için çok geniş bir alan. Bu nedenle bir kısıtlama koyamıyorsun. Şu dersi ver, şu dersi verme, bu dersi verme diyemiyorsun. Sınırlamak gerçekten zor ama belki lisansta olduğu gibi temel derslerle seçmeli dersler şeklinde ayrılabilir. Ekstra onun dışında 450 saati doldurmak için aile ile ilgili farklı içeriklere sahip dersler konulabilir.”

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): “Türkiye’de bu programlar ortak değil. Herkesin kendi istediğine göre oluşturulmuş olduğu programlar görüyoruz. Dersleri veren hocaların çoğunun kendilerinin aile terapisi eğitimi almadığı ve hatta alan dışı hocalar olduğunu biliyoruz ve duyuyoruz. Müfredatlar net değil ve standartları içermiyorlar, herhangi bir denetim mekanizmaları yok. Yanlış kişilere verilen bir eğitim programı, yani alan sınıflandırılması hatalı, bu şekilde aile danışmanı yetişmiyor, bunun altını çizmek istiyorum. Onlar, aile danışmanlığı sertifika programı mezunları bu kadar! Farz edin ki bu insanlara biz ortak bir müfredat oluşturduk. Ortak müfredatla bu insanlara doğru hocalar tarafından doğru eğitimi verdik yine de bir kaç ay içerisinde aile danışmanı yetişmez. Sadece bu sertifikayı almış olurlar ve bu sertifika ile bu insanların ne yapacağı net değil. Bence şöyle olabilirdi. Bilgilendirme yapmak için biz bu insanların kullanabilirdik. Bu insanlara bu eğitimleri verdikten sonra, ‘nereye gidecekler aileler?’

'nerelere ve nasıl başvuracaklar?', 'çevrelerinde yardım alma mekanizmaları var mı ve bu ailelerin aile terapisine yönlendirilmeleri gerekiyor mu?'... Bununla ilgili bir yönlendirme mercii olabilirdi bu insanlar bu eğitimleri aldıktan sonra tabi. Burada ki önemli nokta şu: Bu söylediğim tüm koşullar yerine getirildikten sonra bunun yapılabileceğinden bahsediyorum veya bu eğitimi alan insanlar buldukları mahallelerde çalışırken mahallelerinde demografik bir veri elde edebilirlerdi ('kaç tane gebe kadın var?', 'kaç kişi evlenmek üzere? Ya da kaç kişinin ergenlik çağında çocuğu var?'). Bu eğitimi alan kişiler tarafından bu insanları toplayıp gelişim dönemlerine özgü sorunları çözebilmelerine yardımcı bilgilendirme çalışmaları ve eğitimler verilebilirdi. Üçüncü bir görevleri şu olabilir: Bu insanların bu sertifika programlarında almış oldukları küçük kısa müdahaleler olabilir belki ailede fark yaratmasını sağlayacak. Ama bu müdahalelerin bir ortak misyonu oluşturacağı müfredatın içinde yer alması ve tespit edilmesi gerekir. Bunun dışındaki hiçbir hareketin doğru olduğunu düşünmüyorum. Bana göre şu haliyle hemen açılan bu programlarının kapatılması gerekir. Bu insanlar (sertifika alanlar) çok zarar verecek ülkemize ve ailelerimize! Bu sertifikaları da şöyle görebiliriz: **Ben aile konusunda bir bilgilendirme aldım. Bu kadar!"**

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): "Danışma becerilerinde nasıl baş edeceğinizi, nasıl soru soracağınızı öğrenebilmek için zamanınızı o alana biraz kanallize etmeniz lazım. Burada bir eksiklik var. Psikolojik ağırlıklı eğitimler çocuğunlukta olması gereken de bu ama ben eksik bulunuyorum. Daha fazla eğitim olmalı ve sadece psikolojik ağırlıklı eğitimlerle/derslerle sınırlı kalmamalı. Danışmanlık becerileri ile ilgili, yöntem ve tekniklerle ilgili daha fazla eğitim verilmesi gerekiyor. Yani sürekli şiddet konuşulacağına, farklı şeyler konuşulacağına danışmanlık becerileri ile ilgili dersler/eğitimler/konular konuşulsun. Mesela süpervizyon çalışıyoruz biz danışmanlarla. Zaten bu adam (danışman) sahaya geldiği zaman, danışan geldiği zaman, bu adam (danışman) şiddeti konuşmayacak ki, bu adam danışmanlık becerilerini koustururacak orada. Bakın süpervizyon öyle bir şey ki hayat boyu eğitimi devam eden bir şey. Yetmiyor, yetemez. Çünkü karşınızdaki kişi insan. Anı anına uymuyor (...) Ben modüler eğitimden yanayım. En azından tüm eğitimlerin, teorik anlamda vereceği ve pratikteki, uygulamada olacak dersler standart olmalı. Süpervizyon çok önemli. Teorik eğitim bittikten sonra, uygulamalarda geri dönütlerle bir ileri seviyeye taşımak gerekiyor. Müfredat da süpervizyon ağırlıklı olmalı."

T.E. (ADEK): “ 5000’den fazla müfredat var. 500 tanesini biliyorum. 500 farklı müfredat var. Bu da çok büyük bir eksiklik. Örnek veriyorum, aile danışmanlığı müfredatı içerisine öğrenci koçluğunu koyuyorsunuz. Belki bu ders gerekiyor ama mesela psikoloji ağırlıklı olması gereken derslerin hiçbiri yok. **Çünkü müfredatın içeriği ile ilgili bir zorunluluk yok.** En az 450 saati dolduracaksınız deniyor o kadar. **Nasıl doldurulduğunun önemi yok.** Mesela birey nasıl karşılanır? Vaka nasıl alınır? Böyle bir ders yok.”

Aile danışmanlığının aile içi sorunları çözme niteliğini daha iyi anlayabilmek ve bu alanın bağlı olduğu esas kurum olan ASPB tarafından konuya nasıl bakıldığını ortaya koyabilmek için Bakanlık yetkililerinin ADM’ler özelinde aile danışmanlığına ilişkin söylemleri katılımcılara sorulmuş ve bu konuda fikirleri alınmıştır. Söz konusu soru ise şu şekildedir: “Bakanlık yetkilileri tarafından ‘İstanbul’daki sokak aralarında aile danışma merkezi levhasıyla iş yapan merdiven altı merkezlere ilişkin, “Buraya giden çiftlerin boşanarak çıktığına yönelik ihbarlar üzerine denetim başlattık. Yetkin kişiler tarafından açılmayan yerleri kapatmak için çalışmalarımızı sürdürüyoruz’ şeklinde yapılan açıklamalar hakkında düşünceleriniz nelerdir?” Katılımcılar tarafından bu soruya verilen Bakanlığın görüşüne katılanlar ve Bakanlığın görüşüne katılmayıp bu konudaki sorunların, Bakanlığın aile danışmanlığı hizmetini sahiplenmemesinden ve Bakanlığın ilgili birimleri tarafından ADM’lere yönelik gerçekleştirilmesi gereken denetimlerin eksikliğinden kaynaklandığını belirtenler olmak üzere iki farklı görüş ortaya çıkmıştır:

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): “Bu hizmet kurumunu (aile danışmanlığını) herkes yapabilir mi? yapamaz mı? Mesela mevzuatta bulunan 7 lisans programı artı sertifika denilir. Oraya baktığımız zaman bu 7 lisans grubu içerisinde mesela sosyologlar da var. Şimdi şunu diyemezsiniz. Tüm meslekler, birey ve aileye hizmet etmek için vardır. Buna şu kadar saat mevzuata uygun eğitim verilmeli denmekle olmuyor. Merdiven altı değil merdiven üstü de olmuyor. Lisans eğitime dikkat etmeme hatası yaptılar bu bir. Bir de bu programları (eğitimleri) kim verecek, ona bakmadılar bu da iki. X bir üniversite (o üniversitede hiçbir hoca yok), bir dernekle anlaştı ve parasının bir kısmı üniversiteye bir kısmı derneğe... ‘al gülüm ver gülüm’ edasıyla herkes sertifika aldı. İlgili-ilgisiz herkes sertifika aldı, herhangi bir denetim yapılmadı ASPB tarafından. Mevzuatı kılıfına uydurdular. Dernek – üniversite işbirliği ile herhangi bir denetim olmadan alanla ilgisi

olmayanlara da yani herkese sertifika verildi. Bakanlığın görevi denetlemektir ama o dönemde denetlenmedi. Maalesef üzücü... Şimdi denetlemeye çalışılıyor. Yoksa mevzuatı kılıfına uyduran gerçekten ona uygun sertifika veren çok oldu. Bakanlığın düşüncesi doğru ama denetim için çok geç kalındı. Bu bağlamda ehil kişiler tarafından aile danışmanlığı eğitimi verildiğinde aile içi sorunları azaltacak bir yetkinliği var aile danışmanlığının. Ama ehil olmayan kişiler tarafından eğitimler verilmeye başlanınca boşanmaları arttıracak şekilde aile danışmanlığı uygulamaları yanlış uygulanmaya başlandı. Özetle, bakanlık bunu başlangıçta iyi kurgulamadı ve denetlemedi. Ortalık sertifika veren furyayla doldu. 3 lisans (PDR, sosyal hizmet, psikoloji) temel alınıp üzerine aile danışmanlığı sertifikası verilmiş olsaydı belki de bu kadar üzücü şeyler yaşanmazdı. Toplumda danışmanlık hizmetini karşılamak için vatandaşlardan talep çok ama bu talebi karşılayacak olan hizmet grubundaki kişiler ehil kişiler değil.”

S.N., bu açıklamalarının ardından kendisine yöneltilen “peki bundan sonra ne yapılabilir?” sorusuna şöyle cevap vermiştir: “Denetim mutlaka olmalı. Şikâyet mercileriyle daha koordineli çalışılabilir. Mevzuatlarımız konusunda hiçbir sorunumuz yok ama denetim de yok. Bakanlık olarak aile danışma merkezlerini kapatacam diyorsun ama kapatamazsın çünkü mevzuata uygun verilmiş nasıl kapatacaksın. Mevzuat bile kapatılmasını engeller. Herkese sertifika vermeden önce bunları düşünmeliydi, öngörmeliydi Bakanlık. Bir de özel aile danışma merkezleri son derece kalitesiz ve ticari bir yer ve toplumumuzun kültürel kodlarından uzak. Bu topraklarda yetişen sahadan uzmanlar yerine yabancı ülkelerden gelen uzmanlarla eğitim verilmeye çalışılıyor özel aile danışma merkezlerinde. Yani kendilerine çalışıyorlar. Para tuzağı, göz boyama. Ama mesleğe zarar veriyorlar. **Çünkü Amerikalı John’u getirip kültürel dokusu hassas toplumumuzda aile danışmanlığı eğitimi veremezsin.** Buranın topraklarından olanlar eğitim vermeli. Sadece kendi adlarını duyurmaktır dertleri. Ortada bir şey (eğitim) de yok. Denetim yok, açmak da kolay. Kongre ve eğitimle para kazanma yerine dönüşmüş özel aile danışma merkezleri. Yine kendini uzman olarak gösteren bireysel aile danışmanı/terapisti olarak kendini adlandıranlar var. TV kanallarında boy gösteriyorlar. Bakanlığın hiçbir denetimi yok. Sonra da aile danışma merkezlerini kapatacağız diyorlar”

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “Merdiven altını şikâyet edene kadar TV programlarını kontrol altına alın. Bakanlığın çıkardığı yönetmelikte ciddi

açıklar var. (...) Aile Bakanlığı, 'yönetmeliği çıkardık ancak denetleyici makam değiliz derken, burada Bakan Hanım denetleyici makam gibi konuşuyor. 'Kaldıracağız bu merdiven altlarını' diyor ama aynı zamanda denetleyici makam da değiliz diyorlar. Burada bir çelişki var.' Bunun üzerine "Peki kim denetleyecek?" şeklindeki sorumuza Şen şöyle cevap vererek devam ediyor: "Aile danışma merkezlerinin açılma koşulları var. Detaylı kuralları var. Yönetmelik yapıyorsun, sağlıklı yerlerin açılmasına izin veriyorsun. Açılmasına izin verdiğin yerleri en az bir kere haberli-habersiz denetliyorsun. Sadece bunları yapabilirsin. Mühür vurma yetkin yok ki! Dolayısıyla merdiven altı aile danışmanlık merkezlerini kapatma yetkin ortadan kalkıyor. Kapatma yetkisi belediyelere aittir. Ancak belediye aracılığıyla kapatabilirsin. Kendin kapatamazsın. Bir başka nokta da şu. Yönetmelik gereği bir psikiyatrist ve klinik psikolog bir aile danışma merkezi açamaz. Açamazsa aile danışmanlığı da yapamaz. Ama bu alanda mezun olanlardan aile danışmanlığı yapanlar merdiven altında bu işi yetkisiz olarak yapanlar kadar zarar veriyorlar. Aile Bakanlığı'nın onlara da müdahale etmesi lazım."

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): *"Burada iki nokta var. İlki salahiyeti olmayan kişiler. Aile yaşam koçluğu gibi bilimsel çerçevesi kanıtlanmamış bir takım yaklaşımlarla kişileri yönlendirerek bir takım sertifikalar veriyorlar. Burada toplum bilinci olmadığı için karşısındakini bir psikolog, psikiyatr hekim, sosyal çalışmacı zannedip her türlü sıkıntısının bir devası gibi görüp yönlendirmesine açık hale geliyor. Teslim ediyor kendisini beni düzelt diye. Dolayısıyla bunu kontrol edecek bir mekanizma Türkiye'de yok. Çünkü sınırı çizilmemiş bir eğitim süreci olduğunu belirttik. İkinci nokta Bakan'ın boşanmaları arttırma ile ilgili kaygısı. Pop-terapi denilen sadece ego güçlendirmesi olarak yürüyor. Sen faklısın, sen harikası, değişimin öznesinin, her şeyin sırrı sende, sen bir mucizesin! Gibi ölçüsüz bir biçimde sanki herkes, her vaka, her danışan kendilik değeri düşürülmüş gibi düşük benlik saygısı varmış gibi muamele görerek aşırı bir ego güçlendirilmesi yapılıyor. Böyle olduğu için Sayın Bakan'ın tespit ettiği gibi evlilik bir çaba gerektirirken kolay olanı kişiler tercih edip kendi bencil seçimini yapıp dünyalarına dönüyorlar. Benim gözlemlediğim bu. Yani boşanmayı kolaylaştırması, aşırı benlik tasarımı beslemesi, kişinin bireyselliğini aşırı gözetten bir terapi olması, pop terapi; çünkü bu iyi para yapıyor. Çünkü kişi kendisi hakkında güzel şeyler duymak istediği için, övgüye de yediden yetmiş herkesin ihtiyacı olduğu için, bu işlerde müşteri/danışan sana bağımlı hale gelir. Bu arada evlilik kurumu dağılır. Dağılırsa da hiçbir şey kalmaz."*

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): “Bunlarla ilgili bir bilimsel çalışma yapmak gerekir. Bu bir hipotez. Bu hipotezin geçerli olduğunu mevcut aile danışma merkezlerinin durumu bilimsel çalışmayla ortaya çıkarılabilir. Merdiven altına benzer bir sürü aile danışma merkezleri medyada da var. Gir Google’a yaz aile danışmanı diye bir sürü reklam görürsün. Bunlar ciddi anlamda denetlenmeye, mesleki yönü ile, profesyonel yönü ile hizmetin niteliği ve standart yönü ile, değerlendirilmeye ihtiyacı olduğunu az önce söyledim. Ama her aile danışma merkezini de şüphe/zan altında tutup, baskı altına alıp kapatacağımız demek doğru bir yaklaşım değil.

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “(...) İyi bir denetlenmenin yapılması gerektiğine ben de inanıyorum. Şuanda bu konuda yetkili olmayan birçok kişi var. Bu konuda Bakan’a katılıyorum. Ha yetkili olup da hizmeti veremeyecek insan da var. Şunu da gördük. Sertifikayı almış ama ifade gücü yok. Bu insanlar da var. Bunun tam tersi de var. Sertifikası yok ama gerçekten donanımlı insanlar da var. O zaman şöyle yapılabilir. Geri dönüşüme bakılır. Giden hastalara (danışan) bakılır. Hastalardan (danışan) bir geri dönüşüm alınır. Bakanlık olarak bir analiz yapmak açısından. Gerçekten aile danışma merkezlerinin hizmetinin sağlıklı olup olmadığı, merkezi açan kişilerin veya merkeze hizmet veren kişilerin sertifikası yoksa bu noktada bir eksikliği varsa ve başarılı bir merkezse bu eksikliği giderilmesi açısından merkeze ve yetkililerine bir süre verilebilir gerekli yetkinliği sağlayabilmesi için. O süre bitiminde yetkiyi sağlayıp sağlamadığını tekrar denetimle kontrol edebilir. Tam tersi de var. Belge var. Hizmet yok. Aslında denetlenmesi zor bir süre. Ama bir şekilde bir standart da oluşturulması lazım.”

H.U. tarafından verilen bu cevap üzerine kendisine “Aile Danışma Merkezleri’ni açma yetkisi ASPB’ye ait? Sizce o zaman neden böyle oldu?” şeklinde ara bir soru sorulmuş ve kendisinden şöyle bir cevap gelmiştir: “Bakanlığın kendisini bir öz eleştiriye tabi tutarak eğitim her alanıyla (mevzuattan, yeterliliğe, uygulamaya, denetlemeye kadar) samimi bir tavırla yeniden revize edilebilir. Ama zor bir iş. Samimiyet olmayınca bunun denetlenmesi de zor. Onun için bu sadece Bakanlıkla olacak bir iş de değil, öyle görünüyor. Belki şöyle yapılabilir, kötünün içinden iyiyi seçmek açısından. Bu eğitimi verecek olan birimlerin üniversite bazlı olması tercih edilebilir. Çünkü üniversitelerin ekonomik bir kaygısı olmadığı için daha bir ciddiyet olur diye düşünüyorum ve ASPB ile YÖK işbirliği ile bu alanda bölümler açılabilir.”

T.E. (ADEK): “Sayın Bakan’ımıza soruyorum. Bu yerlerimiz (ADM) açılırken kime bağlı? Bu yerler kime bağlı olarak açılıyor? Mevzuata tekrar dönelim. Aile danışmanlığı unvanı kullanmak mevzuatta 7 branşa bağlı. Acaba bu kişiler yetkin kişiler mi? Verilen eğitim ne kadar gerçekçi ve sağlıklı? Denetleyen kurum yok ki! Yasal olarak bu belgeyi aldığınızda – ki bu belgeyi devlet size veriyor – siz artık ofisinizi/merkezinizi açabilirsiniz. Siz bu kişi, ‘yetkin değil!’ diyemezsiniz artık. Siz, size başvurulurken böyle bir birimimiz (Aile danışmanlığı birimi) yok diyebiliyorken o kurumu nasıl denetleyebiliyorsunuz? Ve denetleyen kurumun kriterleri nedir? Aslında yapılacak şeyler çok. Bizim siyasilere bir fikir sunmak gibi bir cüretimiz olamaz. Ama her ilde Aile Sosyal İl Müdürlükleri var. Aile danışmanlığı açılacak merkezler buraya bağlı olsa, bağlanmadan önce belgesi olsa, mesleki olarak yeterlilik eğitim süreci olsa... Bugün marangozun, inşaat ustasının bile bir mesleki yeterliliği varken, aile danışmanlığının sadece yetki verilerek, dışarıdan alınarak yapılmamalıdır (...)Mesela şuan belediyeler aile danışma merkezleri açıyorlar. Ama ne yapıyorlar. Doktora, kendi hekim ve hemşiresine aile danışmanlığı sertifikası alıp o bölüme kaydırıyorlar. Eğitim nerede? Sayın Bakan’ımızın bu açıklamasına benim cevabım bu olur. Kurumlar buralara bir kadro kaydırması yapıyorlar. Doğru değil bu.”

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): “Şimdi merdiven altı diye bir tabir kullanmış. Bu tabirin bir karşılığı olması gerekir. Benim anladığım (2012 yönetmeliğine bakacak olursanız) yönetmelikte belirtilen standartların dışında hareket edenler kastediliyor burada. Yani aile danışmanlığı sertifika programından mezun olmayanlar kastediliyor. Şimdi burada merdiven altı tabiri yerine keşke daha net bir ifade kullanılmış olsaydı ve kimi kastettikleri net olsaydı diye düşünüyorum. Ancak şu da bir gerçek ki kendisine, kendi kendine unvan vermiş olan insanlar, bu konuda (danışmanlık konusunda) hiç eğitimi olmayan (isterse psikoloji eğitimi almış olsun psikoloji mezunu olsun... Aile terapisti çok başka bir alan ve büyük bir içeriği var) bu eğitimleri almadan isterse psikolog olsun bu merkezleri açarak insanlara yardım edemezler bununla mücadele edilmiş olmasını ben olumlu görüyorum. İyi ki böyle bir şey yapmışlar bu merdiven altı tabiri net olsa daha iyi konuşacağım ama yetkinliği olmayan insanların bunu yapmalarını önlemek Bakanlığın görevi olmalı zaten. Ama bunu yapmak için Bakanlık bir de bir standart oluştursa çok iyi olurdu beraberinde.”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “Merdiven altı büyücü, hoca, işletme, kurum vb. hiçbirinin farkı yok benim için. Belli bir uzmanlığa tabi olmayan yerlerin hiçbir

geçerliliği yok zaten. Fakat buna gelene kadar kesinlikle yasal da olsa, vergi de ödüyor olsa, merdiven üstü de olsa, o aile danışma merkezinde çalışan uzman kimliğindeki insanların nasıl o hale geldiği önemli. Orada çalışan insanın yasal da olsa çalışması, yeterliliği yetmiyorsa bu durumda önlem alınmalı. Diğerlerinin (merdiven altı olanların) değil. Bunun önlemi alınırsa bu yeterlilik, insanlarda zaten arz-talep dengesi bu yeterliliğe yönelecektir. Merdiven altılarını kapatmaya gerek kalmayacaktır. Çünkü insanlar oraya gitmeyecektir. Yetersizlik savuruyor insanları bu noktada.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “Bakanlığın bu anlamda yetersiz olduğunu düşünüyorum. Zibil gibi merkezler türedi. aile danışmanlarından birinin yaptığı bir hata bütün aile danışmanlarına mal oluyor. Habire uzman türüyor. Yaşam koçları şuanda terapi yaptıklarını iddia ediyorlar maalesef. Hiçbir yetkinlikleri yok. Herkes bir şekilde rant elde etmeye çalışıp danışmanlık hizmeti altında bir çok iş yapıyor. Ama yok! Yetkin değiller ve bu da herkese mâl oluyor..ASPB'nin bu anlamda kesinlikle ve kesinlikle ciddi bir yaptırımının olması gerektiğini düşünüyorum. Yeterince bununla ilgili çalışma yapılmıyor.”

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “Bunun önlemi daha önce alınmalıydı. ‘Bitireceğiz!’ ifadesi yerine ‘neden var böyle bir şey’, bunu düşünmeli. Ve bu durum sadece aile danışmanlığı için geçerli değil aynı şey başka alanlarda da oluyor. Neden var bu? Merdiven altı aile danışma merkezleri neden var? Bunu sorgulamalı. Devlet ücretsiz destek verse vatandaş ucuz yollardan merdiven altı aile danışma merkezlerine gitmez. Oysa vatandaşın ihtiyacı çok var aile danışma merkezlerine. Ama pahalı olunca merdiven altılarına gidiyorlar. Bu işin temelinde yanlış var. Mesela danışmanlık alanında yetenekli insanlar var ama çeşitli sebeplerle okuyamayan ya da ÖSYM sisteminden dolayı yatkın olduğu mesleklere yönelemiyorlar. Bu sebeple bu alanda yatkın olanlar yok oluyor. Meydan istismar edenlere kalıyor. Oysa bu alana yatkın olanların liseden itibaren danışmanlık alanına yönlendirilebileceği bir mekanizma olmalı. Aksi takdirde senelerce okuma yapmış kişilerin danışmanlık alanında başarısız oldukları görülüyor.”

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “Yayınlanan yönetmeliğe bağlı olarak denetim en başından alınmalıydı.”

4.2.4. Aile Danışmanlığına Başvuranların/Danışanların Profili ve Sorunları

Görüşme gerçekleştirdiğimiz kişiler içerisinde aile danışmanlığı veya aile terapisti unvanı bulunan meslek elemanlarına aile danışmanlığına başvuranların sosyo-demografik profilini öğrenebilmek amacıyla “*Aile Danışmanlığı için sizlere müracaat eden kişilerin/ailelerin genel profili (eğitim durumu, yaş seviyesi, ekonomik durum, başvuranların cinsiyet dağılımı vb.) nedir?*” şeklinde sorduğumuz soruya katılımcılar şöyle cevaplar vermişlerdir:

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “*Özel sektör olduğu için maddi durumu iyi olanlar geliyor. Durumu iyi olamayanlar da genelde ASPB ve belediyelere bağlı Aile danışma Merkezleri var, oralardan destek alıyorlar (...) Özele gidenlerde iyileşme daha fazla oluyor. Bunun sebebi de şudur: ‘para vermek iyileştiriyor.’, tıpkı devlet hastanelerine gitmek ile özel hastanelere gitmek arasındaki fark gibi. Ayrıca gelenler araştırarak ya da birisinin önerisi ile geliyor. Yani bilinçli geliyorlar.*”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “*Erkek boşanmaya zihninde karar vermişse, zihnindeki tasdik etmek üzere aile danışmanlığına geliyor. Kadınlar ise daha çok çözüm için geliyorlar. Genelde 3 kadına karşı 1 erkek gelmiş oluyor. Özel sektör olduğumuz için ekonomik seviyesi %90 oranında yüksek aileler geliyor. Ama % 10'luk bir dilim de olsa asgari ücretle çalışıp 3-4 ayda bir danışmanlık hizmeti almak için gelen aileler de var. Bu da ailelerin bilinçli bir şekilde geldiğini gösteriyor. Özellikle 20-50 yaş aralığı gelenler yoğunlukta. 20 yaş gruplar, evlilik öncesi danışmanlık için geliyorlar. 25-45 yaş aralığı evlilik içi kişilik çatışmaları üzerine geliyorlar. Yani iletişim çatışmaları. Sayısal bölüm çıkışlılar daha çok geliyor. % 50'nin üstü bir oranda. En az ilahiyat ve öğretmen grubu geliyor. Eğitimci camiada danışmanlığa biraz uzak duran zihniyet var.*”

T.E. (ADEK): “*İkiye ayırabiliriz. İlk ekonomik seviyesi düşükler: ilkokul ve ortaokul mezunu. Daha çok çocukları için geliyorlar ve bayanlar daha fazla geliyorlar. Diğer bir sebep olarak aile içi sorunlar için geliyorlar. İkincisi ise; orta gelirli aileler: eşyle birlikte başvurma oranı daha fazla. Karı-koca ilişkilerindeki sıkıntılardan dolayı gelme daha fazla ve bunlar ortaöğretim, lise ve üniversite mezunu.*”

Buna göre anne ve çocuk ilişkilerindeki sorunlar için gelenler daha çok ortaokul-ilkokul mezunu ve dar gelirli ailelerin tercih ettiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çocuk sebebiyle aile danışmanlığına gelenlerin arka planında aslına aile içi sorunlar ya da anne-baba arasındaki sorunlar olduğu görülmektedir.

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “Gelenler pek bilinçli şekilde gelmiyorlar. Eğitim seviyesi olarak lise ve ortaokul mezunları daha çok danışmanlık hizmetlerini talep ediyor. 26-30 yaş aralığında olan genç-yetişkinler eşleriyle ya da çift olarak geliyorlar. Orta yetişkin (30-50 yaş) grubunda, danışmanlığı daha çok bayanlar tercih ediyor. Erkekler pek gelmiyor. Yani kadınlar genel olarak daha çok başvuruyor yaş aralığı fark etmeksizin. Ayrıca metropol kentlerde özel aile danışmanlığına gitmek maliyetli olduğu için; temelde birçok ailenin ihtiyacı olduğu ve aile danışmanlığına başvurmayı istedikleri halde ekonomik sebeplerle danışmanlığa gidemeyen aileler mevcut.

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “Gelen danışmanlara baktığımızda kadınlar erkeklerden daha bilinçli. Kamuya bağlı danışma merkezleri ücretsiz olduğu için, biraz da bunun etkisiyle, genelde ekonomik olarak orta sınıf aileler; eğitim seviyesi olarak genel ekseriyet ortaokul (ortaöğretim) mezunları ve daha çok ev hanımı veya ilkokul mezunu kadınların başvurduğunu gözlemliyoruz.”

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): “Bayanlardan daha çok talep var. Boşanma için gelenler çok var. Boşanma öncesi-sonrası süreci için talep çok var aile danışmanlığına. Son vakalarda gördüğüm bir şey, esprili yolla söylüyorum. ‘Kadın avukata, erkek danışmana geliyor son dönemlerde.’ Erkek bu şekilde geliyor. Karısını ikna etmek için danışmana geliyor. Eğitim seviyesi olarak fark yok. Her seviyede danışan geliyor artık. Bu bilinç aşıldı artık. Bu bilinç toplumda oluştu. Danışmanlık için toplumun her kesiminden talep var. Bu sevindirici bir şey. Ama üzücü bir şey ise, bu talebi karşılayacak nitelikli, gerçek uzman yok. Tabi bu konuda Bakanlık denetim yapacak, aile danışma merkezlerine ciddi aile danışmanı alacak, başka kişileri atamayacak.

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “Öncelikle son anda geliniyor. Hatta öncesinden bir avukattan randevu alınmış olunuyor. Öncesinde de aile baskısıyla bir kere daha deneyeyim düşüncesindedirler. Ertesi gün avukatta randevuları var, saati belli, Aile danışmanında da randevu olarak gelenler var. Dolayısıyla bilinçli olarak geldiklerini pek söyleyemeyiz. Deneme-yanılma niyetiyle gelenler var. Yani bunu da

denedik. İleride ailelerine, çocuklarına ve birbirlerine biz aile danışmanlığına da gittik düşüncesi var. Ama bu aile danışmanlığı aynen bir antibiyotik kullanılan hastalık gibidir. Bir kutuyu bitiremediğiniz taktirde o vücuttaki bakteriler, hastalığa daha da dirençli şekilde devam ederler. Onun için normalde 7-8 seansta bir ailenin problemi çözülebilir dünya ortalamasında. Bu 7-8 seansa hem maddi hem de zaman ayırma açısından çiftler göze alamıyorlar. Son anda geldikleri için sorunlar zaten büyümüş, sevgi ve saygının bitmiş olduğu bir noktada geliyorlar. Bilinçli olarak gelenlere biz daha faydalı oluyoruz. Çünkü onlar kurtulmak istiyorlar. Kurtulmak için de çaba gerekiyor (...) Her iki çiftin olduğu vakaların daha faydalı olduğunu görüyoruz. Sorunu eğer çiftler kabul ederlerse sorunun çözümü için de hazır olmaya başlıyorlar. (...) Aile danışmanına güvendikleri andan itibaren, çift eğer aralarında bu problemleri fazla oluşmadan önce gelmişlerse bunlara daha çok faydası oluyor. Çünkü kalpler kırılmamış, sevgi ve saygı azalmamış oluyor.”

Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla eğitim seviyesi ve özellikle ekonomik seviyesi yüksek olan aileler ve aile üyeleri özel ADM'lere giderlerken, eğitim seviyesi ve ekonomik seviyesi görece düşük olanlar ise biraz da koşulların etkisiyle daha çok kamuya bağlı ADM'leri tercih etmektedir.

Genelde bayanların daha çok aile danışmanlığına gitmeyi tercih ettiği görülmektedir. Aynı zamanda evli olan çiftlerden 30 yaş aralığı kadar olanlar daha çok birlikte aile danışmanlığına gittiği görülmekte, 30-50 yaş aralığında ise çiftler birlikte gelmemekte ve danışmanlığa gelen çiftin büyük çoğunluğu ise kadınlar olmaktadır.

Aileler, aile danışmanlığına daha çok sorunların son noktaya geldiği andan itibaren başvurmayı tercih ederken, ailelerden sayıca küçük bir kısım da olsa var olan aile yaşamlarını daha kaliteli seviyeye taşımak ve mutluluklarını ilerletmek için danışmanlık merkezlerine başvurmaktadır.

Katılımcıların belirttiğine göre aile danışmanlığına gelen çiftlerin bilinçlilik durumu konusunda net bir oran bulunmamaktadır, ancak görüşme gerçekleştirdiğimiz meslek elemanlarının verdikleri cevaplara bakıldığında oran olarak küçük bir farkla bilinçsiz olan kesim önde görünmektedir.

Görüşme gerçekleştirdiğimiz kişiler içerisinde aile danışmanlığı veya aile terapisti unvanı bulunan meslek elemanlarına “*Aile Danışmanlığı’na başvuru yapan danışanlar genel olarak hangi sorunlar sebebiyle başvurmaktadır? Sorunlar daha çok hangi alanlarda yoğunlaşmaktadır?*” şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu sorudaki temel amaç aile içi sorunların daha çok hangi alanlarda yoğunlaştığı ve bu sorunların aile danışmanlığı hizmetine ne kadar intikal ettiğinin bilgisine ulaşabilmek ve bunu yorumlayabilecek/değerlendirebilecek genel bir veri elde etmektir. Katılımcıların cevapları ise şöyledir:

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “*Son anda gelenlerde sorun yumağı olmuş olduğu için neresinden tutacağınızı bulamıyorsunuz, onlar da bulamıyorlar. Ama erken gelenlerde; genelde ben iletişim sorunları olduğunu görüyorum. Ailesinden kopamayan, ailesine bağımlı erkek ve kadınların yeni evliliğe adapte olamadıklarını görüyorum. Ailelerin çocuklarını bağımsız yetiştiremedikleri için ‘yapamaz, edemez’ düşüncesiyle çocukların ailesine müdahale ettiğini görüyorum. Diğer sorunlar ise; ekonomik sorunlar, çocuk sorunları (çocukların eğitimi konusunda anlamamak ve bu konuya hazır olamamak, çiftlerin çocuk eğitim konusunda bakış açısının farklı olması, mesela biri sert, diğer ise çok yumuşak), cinsel sorunlar, eş seçiminin iyi yapılamamasından kaynaklı boşanmalardır (ve boşanma bir sonuçtur aslında).*”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “*Genel bir başlık olarak ‘bireysel sorunlar ve bunun evliliğe yansımaları’ üzerine danışmanlığa geliniyor. Birincisi kişilik ve uyum problemleri: beklentiler üzerinden yaşanan hayal kırıklıkları... İkincisi geniş aile problemleri: ortak iş yapma, paranın dağıtımı, aile ile birlikte oturma... Üçüncüsü ise, 20 yıl üstü evliliklerde ihanet problemleri: çocuklar evden ayrılmış, eşler hayat amacını kaybediyorlar. Bu noktada devreye yeni bir kişinin girmesi...*”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “*1)İletişim problemleri, 2)Cinsel problemler, 3)Çocuk ile ilgili problemler, 4)Aldatma,, 5)Sorumluluk bilincinin olmaması, 6)Ekonomik sorunlar.*”

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): “*Daha çok sorun ortaya çıktıktan sonra Aile danışmanlığı hizmetine gitme düşünülüyor. Yaygın olarak aile içi şiddet, geçimsizlik,*

boşanma, çocuk ve ergenlik dönemi sorunları, alkol ve madde bağımlılığı, eşler arası kişilik problemleri ve aldatma sorunları üzerine danışmanlığa geliniyor.”

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): *“İlk geldiklerinde söyledikleri şey: ‘anlaşamıyoruz’. Yani en büyük problem iletişimsizlik. Birbirleriyle konuşmuyorlar. Birbirlerine istediklerini ve istemediklerini ‘ben’ dili kullanarak anlatamıyorlar. İkinci problem, üçüncü kişilerin aile üzerindeki etkisi ve bir diğer sorun ise boşanma. Eşler boşanmaya karar vermişlerse beyinlerinde evliliği bitirmiş oluyorlar ve artık öylesine son adım olarak aile danışmanlığına geliyorlar. Zaten boşanacak ve boşanma sonrasında danışmanı kötülüyorlar. Oysa zaten boşanmayı kafasına koymuş. Bir diğer dikkat çekici nokta ise özellikle bayanlar daha çok çocuklarıyla ilgili sorunları için aile danışmanlığına başvuruyor. Ancak biraz sorun incelendiğinde temel nokta aile içinde eşlerin birbirleriyle sorunu bulunuyor. Yani çocuk bahane edilerek aile danışmanlığına başvuru yapılıyor.”*

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): *“Boşanma öncesi ve sonrası süreç için, evliliğin ilk yıllarında uyum problemleri yaşanıyor. Evliliğin ilk 5 yılı evlilikte uyum süreci olarak geçer ve boşanmaların %40’ı ilk 5 yılda oluyor. Yani uyum süreci aşılmamış oluyor. Ama yeni nesil bu konuda çok bilinçli. Evlilik sorunlarını çözmek için bilinçli şekilde aile danışmanlığına geliyorlar.*

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): *“Danışanlar genelde, aile içi iletişim sorunları (özellikle ebeveyn-çocuk iletişimlari), depresyon ve motivasyon eksiklileri, üçüncü olarak ise boşanma konuları için aile danışmanlığı merkezlerine başvuruyorlar. Daha çok kadınlar, çocukları ile ilgili sorunlar üzerine başvuru yaparlar ama sorun biraz irdelendiğinde arka planda yatan asıl sebebin eşler arası sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.”*

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): *“Ekonomik, aldatma ve üçüncü şahıslarla ilgili sorunlar daha ağırlıkta ama tabi bölgesel olarak bu değişiyor.”*

T.E. (ADEK): *“İki noktada ele almak lazım. Birincisi, ailelerin – özellikle annelerin – tercih ettiği bir hizmet. Çocukların büyümesiyle beraber ebeveyn-çocuk çatışmasındaki kültürümüzün çok çok dışına çıkmamız. Eskiden anneler ‘aman kızım kocanla iyi geçin, ailene sahip çık.’, ‘aman oğlum, eşine sahip çık söz gelmesin.’ derlerdi. Şimdi ne diyorlar: ‘Kendini ezdirme! Gel ben sana bakarım.’ Bu sefer boşanma ve aile içi şiddet*

artarken; aile içi sevgi ve saygı bitti. İkinci olarak özellikle genç kuşak çatışması çok fazla. Gözlemlediğim vaka çalışmalarında, birinci derecede çocuklarla iletişim kuramamak ve ergenlik dönemi sorunlarına yönelik yardım talebi amacıyla aile danışmanlığına geliniyor. Ergenlik sonrası ile evlilik öncesi dönem arasındaki dönemdekilerde çatışma çok. Özellikle annelerde, çocuklarla iletişim sorunları yaşamaları. (Çocuklara nasıl davranmam gerekiyor? konusu). Yeni evlilik döneminde (evliliğin ilk yıllarında) eşlerin fikir çatışmaları, aile danışmanlığına gitmenin temel sebepleridir. Özetlersek, 1) çocuk ile ilgili sorunlar 2) şiddetli geçimsizlik ve 3) ilişkiler üzerine oluşan sorunlar için aile danışmanlığına yoğun gelenler var.”

Tüm görüşmelerden alınan bilgilere göre aile içi sorunların en çok yoğunlaştığı alanlar sırasıyla şunlardır:

- İletişim sorunları
- Boşanma (hem sorun hem de sonuç olarak)
- Yeni evlenmiş çiftlerde ortaya çıkan evliliğe dair uyum ve/veya kişilik problemleri
- Çocuklarla İlgili Sorunlar
 - Ergenlik dönemleri sorunları
 - Çocuk yetiştirme ile ilgili sorunlar
 - Ebeveynlerin çocuk eğitime bakış açısındaki farklılıklar
 - Genç kuşak çatışması
- Ekonomik sorunlar
- Üçüncü şahısların aile içine müdahalesi
- Aldatma
- Şiddetli Geçimsizlik
- Cinsel Sorunlar

Bu sıralama aynı zamanda bu çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan “Aile İçi Sorunlar” başlığında aile içinde en çok yaşanan sorunların teorik düzeyde araştırılmasını ve incelenmesini teyit eder niteliktedir. Görüşmelerden elde edilen veriler, çalışmamızın ikinci bölümünde aile içinde en çok yaşanan sorunlar konusunda tercih edilen başlıklar ve sınıflamada isabet ettiğimizi göstermektedir.

4.2.5. Katılımcıların Aile Danışmanlığı İle İlgili Genel Görüş ve Önerileri

Bu başlıkta katılımcılardan aile danışmanlığı hakkında özgün bir bakış açısı edinebilmek, genel görüş ve önerilerini almak amacıyla kendilerine “*Türkiye’deki aile yapısı göz önüne alındığında ne tür bir ‘Aile Danışmanlığı Modeli’ önerirsiniz? Aile Danışmanlığı alanında en yetkili kişi siz olsanız aile danışmanlığı ile ilgili (eğitim, uygulama, kurumsallık, mevzuat, sorunlar bağlamında) neler yapardınız?*” şeklinde bir soru sorulmuştur. Sorulan bu sorunun içeriği gereği katılımcılardan alınacak cevapların her biri kendi özgü olacağı için bu sorunun yapısı gereği verilen cevapları (çalışmamızın içeriğini fazladan kabartacağı düşünülerek) tek tek irdelemek yerine genel başlıklar olarak özetlenmesi uygun görülmüştür. Buna göre katılımcılar tarafından bu soru; “aile danışmanlığının yasal dayanağının yeniden düzenlenmesi”, “aile danışmanlığı eğitimlerindeki denetimlerin sıklaştırılması”, “günü kurtarmaktan ziyade ileriye dönük planlı ve sistematik bir düzenlemenin yapılması”, “aile danışmanlığı hizmetinin tek elden yürütülmesini sağlamayı”, “yeni evlenecekler, evlilik öncesi, belirli ölçüde aile danışmanlık eğitimini zorunlu hale getirilmesi” gibi konular ekseninde genel öneriler şeklinde cevaplanmıştır. Bu konuda katılımcılardan şöyle cevaplar gelmiştir:

T.T. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi): “*Kültüre duyarlı aile danışmanlığı sistemini inşa ederdim. Toplumsal kolektif bilince çok yerleşmiş yanlış/hatalı bilinçlenmeler, yanlış düşünce kalıplarını özellikle ele alan kadın-erkek, ebeveyn-çocuk ilişkileri... Daha düne kadar benim çocukluğum dayanın terbiye olarak tasavvur edildiği bir dünyada geçti. Dolayısıyla toplumsal ilişkileri özellikle yerleşik kalıplardan sökmeyi daha çok mümkün kılacak yaklaşımları merkeze almayı tercih ederdim.*”

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): “*Büyümeye, talebe doğru bir arz üretmeyi bıraktırdım. Önce bir sistem kurardım. İhtiyaç ve talep gerçek ama arzı nasıl oluşturacam? Yani hangi eğitimle ve bu eğitimleri kimler nasıl verecek? Burada hiçbir kafa karışıklığına izin vermeden çok ciddi bir şekilde meslek elemanı ve branş olarak kimleri alacağımı belirlerdim. Aldığım kişilerin çekirdek kadro olmasını sağlardım. İlk eğitimleri onlara verip onların uygulamaya geçmesini sağlardım. Bir kere pilot bölgeler seçerdim. Yani bir anda yapmazdım tüm bunları.*”

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “*1) Aile Bakanlığı’nın her yıl sempozyumlar düzenleyerek, aile danışmanlığı alanında elde edilen olumlu ya da*

olumsuz tecrübelerin konuşulmasını, masaya yatırılmasını ve yönetmeliğin buna göre yeniden düzenlenmesini isterim ama yeni uygulamalarla gerek saatin arttırılması, gerek içeriğin düzenlenmesi, gerek bu işin içerisinde yanlış alınan kişiler varsa; bunların ayıklanması meslek grupları açısından isim vermeden söylüyorum. Bunların düzeltilmeli. Çünkü 'balık baştan kokar, baştan iyi bir organizasyon yapılabilir. 2) Bu alanda çok geniş katılımlı sempozyumlar düzenlenmeli. Aile Bakanlığı; birkaç tanıdığı, bildiği kişiyi çağırıp onlarla bu işi yaptığında diğer kişiler dinlenmemiş oluyor. 3) Aile danışma merkezlerinin açılmasını daha da kolaylaştırmak lazım. Çünkü şuanda binlerce aile danışmanı var sertifikalı. Bunlara istihdam kapısı açmazsanız eğer, küstürürsünüz ve onların olmadığı alanda bu işi bilmeyenler çıkarlar. Çünkü ihtiyaç devam ediyor. Boşanmalar hızla artıyor. Türkiye gibi 80 milyon nüfusluk bir ülkede binlerce nitelikli aile danışmanına ihtiyacımız var. Bunları en kolay çalıştırmanın yeri de belediyelerde kadro açmak olabilir. Aile Bakanlığının Sosyal Hizmet Merkezlerinde var olan danışmanlık sayılarını arttırması gerekir. İlçe düzeyine kadar çoğaltılması gerekir. Şuanda il düzeyinde var. SHM içerisinde aile danışmanlığı hizmetlerini halk ücretsiz olarak Aile Bakanlığı ve belediyeler üzerinden elde etmeli. Çünkü en az 8 seanslık özel bir aile danışmanlığının aileleri külfeti oldukça fazla. Bunu verebilenler var, veremeyenler var. Veremeyenler toplumun büyük çoğunluğu olduğuna göre Aile Bakanlığı'nın ve belediyelerin bu anlamda istihdam etmesi diye düşünüyorum." 4) Aynı zamanda radyo ve TV programlarının bu alanda çoğaltılması gerekir. TV ve radyo programlarının, gazete köşe yazılarında da yazılması boyutunda toplum sözcülüğü rolünün aile danışmanlığına uygulanması bence uygun olur. 5) Aile danışma merkezlerinin yılda 4 kere halkı bilgilendirme seminerleri var ücretsiz. Dolayısıyla ne kadar çok ADM açılırsa o kadar çok halka ücretsiz seminer verilecek demektir.

A.N.C. (PDR / Öğr. Üyesi): *"Ben en önce bu konu üzerinde çalışacak bir üst komisyon oluşturup sonra dünyadaki en iyi ve en yetkin modelleri araştırmak üzere (bu konu dünyada nasıl yayılmış, ülkeler bunu hangi akreditasyonlara göre yapıyorlar, nasıl sertifikalandırıyorlar bunları araştırmak üzere) bu ülkelere bu komisyonu gönderirim. En üstten başlamak üzere nasıl yapılandırılıyor ve nasıl sertifikalandırılıyorlar? Bunun çalışmasını oluşturduktan sonra Türkiye için hangi ayaklara ihtiyaç olduğuna dair bir çalışma başlattırdım. İşte Aile danışma merkezleri mi kurulması gerekiyor? Üniversiteler, hangi koşullarda danışmanlık eğitimlerini alıyorlar ve hangi koşullarda eğitimlerini*

veriyorlar? Acaba aile danışmanlığımın lisans düzeyinde açılması gerekiyor mu? Yüksek lisans düzeyinde programların çoğaltılması gerekiyor mu? Dünyada olduğu gibi üniversite sonrasında bu eğitimleri verebilecek merkezler açılmalı mı ve bu merkezlerin akreditasyonları müfredatları nasıl oluşturulmalı? Bunun yanı sıra Türkiye içerisinde tüm Anadolu'ya ulaşabilecek, açılacak hangi hareketlerin oluşması gerekiyor? Oluşabilecek merkezler neye göre açılmalı? Bu merkezlerin içerikleri nasıl işlenmeli? Bu merkezlerde vaka görecektir olan kişiler kimlerdir ve ne gibi eğitimlerden geçmeleri gerekir? Bu eğitimlerden kastım akreditasyonu olan üst kurumlar tarafından (ki üst kurul Türkiye'de Bakanlık olmalı gibi gözüküyor. Mesela, Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal (national) Konsiller bu sertifikalandırmaları veriyor) onaylanan sertifikalandırmalar. Yani aile danışmanlığı tamamen bütün sistemiyle bağlanmaları gerekiyor ki, bir standardı olsun, uluslararası bir kritere sahip olsun. Bu çok ciddi bir çalışma demek. Tabii bu çalışmalar nasıl olur? Kaç yıl sürer? Bunları ezberlemek hiç doğru değil. Ancak şunu söyleyebilirim. Yetkin kişi ben olsaydım üniversitelerimizdeki aile danışmanlığı sertifika programlarını kapatırdım. Yukarıda bahsettiğim çalışmalardan daha önce ilk bunu yapardım.”

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): “En başta Bakanlıktan başlanması lazım. Bakanlık, aile danışmanlık hizmetlerini iyi yapılandırması lazım. Sosyal çalışmacıları alana entegre edecek şekilde danışma merkezlerine atamak lazım. Bu alanda sosyal çalışmacılar çok sınırlı kalıyor oysa dezavantajlı gruplarla en iyi çalışabilecek alanın uzmanı Sosyal çalışmacılardır.⁷⁰ Bakanlığın aile danışma merkezlerini gözden geçirmek gerekiyor. 5000'e yakın personel var. Bu personeller hem denetimden geçmeli hem de niceliksel ve niteliksel olarak hizmet içi eğitimler verilmeli aile danışma merkezi personellerine. Bakanlık kendi yapısını nicelik ve nitelik bakımından güçlendirmeli. Özel sektörü aile danışma merkezi bağlamında denetlemeli. Mevzuatta sorun var (aile danışmanı unvanı alabilecek branşlar bağlamında) bunun çözülmesi lazım. **YÖK'ün aile danışmanlığı vb. alanlarda yüksek lisans/doktora programlarının önündeki engellerin, ağır şartların kaldırılması noktasında Bakanlık devreye girebilir.** Çünkü birçok üniversitede ana bilim dalı olarak aile danışmanlığı olmasına rağmen yüksek lisans/doktora ya da lisans programları açılmıyor. Yine aile danışmanlığı tezsiz yüksek lisans programı sahada

⁷⁰ Bu ifadeler, PDR kökenli bir öğretim üyesi tarafından kullanılması nedeniyle kanaatimizce dikkate değerdir.

çalışanlar için önemli bir program ama bunu YÖK ve ASPB koordineli bir şekilde işbirliği yaparak bu alanın üniversite alanının iyi denetlemesi lazım. Aile danışmanlığı sertifikaları yerine aile danışmanlığı tezsiz yüksek lisans programının olması daha iyi ama nasıl açılacağı ve eğitimi nasıl vereceği ve denetimleri iyi belirlenmeli YÖK ve ASPB tarafından. Tezsiz yüksek lisans programları, alanda uzman hocalar tarafından açılmalı.”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): *“Yetkili bakanlık tarafından (ASPB), evlenecek çiftlere danışmanlık ve terapi eğitimi belirli saat ve temel konularda zorunlu kılınmalı. Sorunu sıfırlayamazsın ama azaltabilirsin. Bizim de öyle bir amacımız yok zaten. İnsanlar farklı kültürlerden bir araya gelip anlaşamayabilir. Bu normaldir. Ama en uç nokta olarak bu süreci de sağlıklı yürütmek lazım. Önemli nokta burası! Bu öneri uygulandığında mesela boşanmayı sıfırlayamazsın ama 1) Boşanmayı azaltabilirsin. 2) Aile içerisindeki şiddete varacak olan tartışmaların şiddete varmadan çözümlenmesine katkı sağlarsın. Bu önemli bir nokta. Kişi problemleri çözme konusunda aldığı bu eğitimi içselleştirebilirse ve veren kişi de doğru eğitim verirse, problemler büyüyerek şiddete varmadan kişiler onu çözer. Böylece aile içi şiddet ve aile içi sorunlar da azalmış olur.”*

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): *“Kurumsallaşmayı önemsiyorum. Aile danışmanlığının örgütlenmesi, kurumsallaşması ve bunu da multi-disipliner ekip çalışmasıyla (psikiyatr, psikolog ve sosyal hizmet uzmanının bulunduğu) bağımsız özel aile terapisi ve danışmanlık kliniklerinin oluşturulmasını önemsiyorum. Yani mutlaka bu üniversitelerde ya da eğitim ve araştırma hastaneleri dışında Batı’da olduğu gibi enstitü gibi bağımsız, sivil ama kamuoyuna açık, hesap verilebilir, denetlenebilir enstitüler üzerinden yerel kaynakları da destekleyecek aile danışmanlık ve terapisi klinikleri, aile danışmanlık ve terapisi eğitim merkezleri, danışmanlık merkezleri oluşturulursa çok daha Türkiye’deki kurumsal gelişimi, eğitimi, uygulamayı daha çok destekleyebiliriz. Çünkü mevcut kurumlar (üniversiteler, sağlık bakanlığına bağlı eğitim ve araştırma hastaneleri) aile danışmanlığı alanlarına çok alan açmış/yer vermiş değil. Şuan özel aile danışma merkezleri üzerinden gidiyor. Ya da yavaş yavaş belediyeler giriyor bu işe. Ama bunlar da ihtisaslaşmış uygulamalar değil. Yani bunlar lisans eğitimi almış, diyelim üstüne bir de danışmanlık ve terapi eğitimleri almış ama şirket statüsünde biraz ticari/para kazanma kokan yerlere dönüşmüş. Bir meslek, bir uygulama,*

etik standartları gelişmiş, denetlenebilir yerler değil. Bizim burada mutlaka aile danışmanlık ve terapi enstitüleri, aile danışmanlık/terapi klinikleri ve burada **ruh sağlığı profesyonelleriyle** ve çoklu disiplinlerle işbirliği içerisinde çalıştığı kurumlar ve müesseseler açmamız gerektiğini düşünüyorum.”

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “Merdiven altı kurumları tamamen kapatırdım. **Yetkiyi bu alanda en yetkili kuruma verirdim.** Bu alan gerçekçi denetlenmesi için ayrı bir birim oluştururdum. Çünkü toplumun en temel yapı taşı ailedir. Toplumun değişirmek istiyorsa toplumun en temel yapı taşı olan aileye ineceksin ve o aileyi yapılandıracaksın ve o aileyi geliştirmeye çalışacaksın. Aile her şey. Aile; iş, meslek, kültür... Aile, her şey...”

T.E. (ADEK): “Aile hekimliği gibi aile danışmanlığını da zorunlu hale getirirdim. **Başlangıçta evlenmeden önce her çiftin en az 3 seans aile danışmanlığı almasını zorunlu hale getirirdim.** “Gerçekten eşimi doğru seçmiş miyim?” vb. bir de yılda 6 ayda bir zorunlu olarak aile danışmanlığına gitmesini isterdim. Çünkü her iki eşin çalıştığı durumlarda çocuğuyla hiç vakit geçiremeyen anne-babalar var. Bunlara birbirini tanıma soruları sordurturdum. Ailenizi tanıyor musunuz? Anne-baba çocuğunu biliyor mu? diye. Çocuğunun kaç gittiğini bilmeyen aileler var. Amaç birbirini tanımaya yardımcı olmak. Aile kopmuşsa buna erken müdahale ederek dağılmadan çekirdek aileyi koruma. Şuan ki toplumun en büyük sorunu bu. Bir de görevlerimizi hatırlamaya yardımcı olmak (...) Bakan olsaydım, baskıyla değil, aile danışmanlığı aracılığıyla, sevgi ve saygıyla aile yapımızı yeniden eski değerlerini hatırlatacak çalışmalar, projeler yapardım. Aile üyelerinin birbirlerine ihtiyacı olduğu, bireylerin bir aile olduğunu ve sevgi yumağını aşılama çalışırdım.”

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): “**Bir kere mevzuatı değiştiririm. Mevzuatı biraz daha bütüncül olarak değerlendirmeye çalışırım.** Ailelerin ihtiyaçlarına göre hazırlarım. Aile, danışma merkezine geldiğinde bütün problemlerini çözüp gidecek şekilde dizayn ederdim. Aile, danışma merkezine geldiğinde ihtiyaç duyduğu diğer konularda 2. veya 3. Uzman için dışarıya gitmeyecek. Tüm danışmanlık ihtiyaçlarını burada karşılayıp gidecek. Bunun yanında kontrolün olması gerekiyor. Aile danışmanlığı ile ilgili üniversitelerin vermiş olduğu eğitimler uygulama ağırlıklı ve yetişkin kişiler tarafından eğitimin planlanması gerekiyor. Bir standart programın olması gerekiyor. Derslerde ne kadar sürede hangi konuların işleneceği belli olmalı. Mesela aile

dinamikleriyle ilgili dersin kaç saat verileceği ve nelerin anlatılacağı belli olmayınca birisi gelip 3 saat konuşurken, öteki gelip 20 saat konuşabiliyor. O 450 saatin 20 saatini düş. Yazık günah! Bu insanlar para veriyor. Bu insanlar üniversite mezunu, çoğunun parası yok, çalışmıyor bir yerde. Bir umut kapısı olarak değerlendiriyor bu eğitimleri. Bu umudu da kullanmak gerekmiyor bence. Bunun bir şekilde tek elden yönetilmesi gerekiyor. En başından itibaren kim, kaç saat ders verecek, kişiye neler anlatılacak? Kişi neyi öğrenecek? Hedef neydi ve sonuçta ne oldu? Belli olmalı... Ama kursiyer geldiği zaman bilmiyor ki neyi alacağını? Kaç saat, neyi ne kadar alacağını bilmiyor? (...) Uygulama eksikliği var ve uygulama ağırlıklı dersler olmalı (...) Bu bizim eksikliğimiz. Bilinçsizce bu yola girmek ve devam etmek.”

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “1. Ortak tüzük, mevzuat; 2. Rutin denetim; 3. Danışmanlık hizmetleri devlet bünyesinde olmalı ve ücretsiz bir şekilde danışmanlık sunulmalı, özel aile danışmanlık merkezleri kaldırılmalı ve tüm aile danışma merkezleri tek bir çatı altında (devlet bünyesinde) toplanmalı. 4. **Aile danışmanlığı eğitimleri ve uygulamaları için yetkinliği ölçen sınavlar ve mülakatlar getirilmelidir.”**

Görüşmelerin sonunda, görüşme esnasında aile danışmanlığı hakkında değinilmeyen veya gözden kaçırdığımız bir konu kalmaması açısından katılımcılara “Aile danışmanlığına ilişkin son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?” sorusu yöneltilmiş ve ardından katılımcılar şöyle cevap vermişlerdir:

B.Ş. (Sosyal Hizmet / Öğr. Üyesi & Aile Danışmanı): “Malumunuz aile danışmanlığı lisans bölümleri de açılmaya başlandı bazı üniversitelerde. Bu tip bölümlere öğrenci alınırken birtakım özel yetenek sınavlarıyla alınması lazım. Mesela empati yapabilecek, dışa dönük, mücadeleci, toplumsal sorunlara duyarlı insanların bu mesleklere gelmesi dolayısıyla bu mesleklerden çıkan aile danışmanlarının niteliklerini artırır diye düşünüyorum.”

H.U. (Sosyoloji / Öğr. Üyesi & ADEK): “Aile danışmanlığı gündeme daha hızlı bir şekilde sokulmalı ve daha çok önem verilmesi gerekiyor. Yani sadece karı-koca olarak düşündüğünüz zaman evet kısır bir kurum ama kurumun hizmet vermesi gereken alanı aslında daha geniş. Sadece karı-koca değil. Karı-koca ile beraber oluşan bir halkalar silsilesi var. Arkadaş var, çocuk var, anne-baba var, işyeri var. Klasiktir, biz kırılğan bir

psikolojiye sahibiz. Evde eşinle tartışsan iş yerine taşırsın sen. Bu da iş yerindeki verime ve huzursuzluğa kadar etkiler.”

F.K. (S.H.U. & Aile Danışmanı): *“Aile danışmanlığının örgütlenmesi, kurumsallaşması, multi-disipliner ekiple yapılmasını önemsiyorum. Kamuda, yerel yönetimlerde, meslek düzeyindeki örgütlenmesi ile ilgili çok yeterli çalışma yok. Ayrıca psikiyatristlerin de bu alana girmesi gerek.”*

Y.K. (PDR / Klinik Psikolog & Aile Terapisti): *“En temelde literatüre iyi hakim olunmalı. Aile danışmanlığından gelen ve aile danışmanlığı eğitimi alan kişiler bir şekilde okuması gerekiyor. okumadan geliyorlar. Hiçbir şey yok. çalışmalara bakan yok. ‘Geldim, eğitim aldım, gittim!’ ‘Eğitim verdi, gitti!’ Türkiye geliyor. İnsanlar değişiyor. Toplum değişiyor. İhtiyaçlarımız değişiyor. İhtiyaca duyarlılık da çok önemli kültüre duyarlılık gibi. İhtiyacı bilerek hareket etmek işi, hedefi 12’den vurulmasını sağlayacaktır. Ayrıca kendini geliştirecek şekilde sürekli araştırmalar yapmak gerekiyor, süreci iyi bilmek gerekiyor, okumak gerekiyor, toplumu iyi gözlemlemek gerekiyor ve her zaman hazır kıta bulunmak gerekiyor. Kendinizi sürekli yenilemek gerekiyor. Bilgiye, eğitime, literatüre aç olmak lazım. Her gün aç olmak lazım. Ne zaman ki o açlık duygusu doyum noktasına gelirse hiçbir şey yapamazsınız, tükenirisiniz. Ama hep aç hissederseniz hiçbir zaman da tükenmezsiniz. Ben nacizane bütün meslektaşlarıma bunları öneriyorum.”*

N.Ö. (Uygulamalı Psikoloji / Aile Terapisti): *“Aile danışmanlığını çok önemsiyorum. Bu konuda yetkililerin elini taşın altına koymalarını istiyorum. Bu konuda bilinir olanları değil, gerçekten alanı bilenleri bulsunlar, yeterli isimleri keşfetsinler. Bu işi gerçekten bilenleri bulmaları gerektiğini düşünüyorum. Medyatik, köpürtülen, içi boş olanlarla uğraşmayı bıraksınlar. Bir anda olmaz. **Yani siz doğru bir şeyi üretecekseniz onun bir mayalanmasını sağlamanız lazım. Mayalanmadan dağıttık. Yanlış da burada.”***

S.N. (PDR / Öğr. Üyesi): *“Bakanlığın aile danışmanlığı üzerine artık hata veya yanlış yapma lüksü yok. Artık hatalardan/yanlışlardan ders almalı ve çözüm üretmeli. Bir de denetleyiciler sahadan gelmeli. Denetleyecek kişinin ehil olması gerekir. Bu denetimler sağlıklı yapılmazsa, aile danışmanlığı uygulaması konusunda pek umutlu değilim, çünkü Amerika’da da denetim yapılmadığı için aile danışmanlığı çalışmaları sona erdi. Gereken önlemler alınmazsa bizde de ilerleyen dönemlerde biter. İnsanlar artık*

Türkiye’de aile danışmanlığı uygulamalarını istismar edenlere dair bir şüphe sahibi oldu. Bu da umut verici bir gelişme.”

T.E. (ADEK) “ *Evlenecek eş adayların doğru ve sağlıklı eş seçebilmesi adına evlilik öncesi, boşanma durumlarında da sağlıklı boşanma süreci geçirmesi adına en az 3-4 seans aile danışmanlığı hizmeti alması gerekir ve bunun yasal zorunluluk haline getirilmesi gerekir. **Aile danışmanlığının en önemli çizgisi şu: ‘farklı bir pencereden soruna ve sorun yaşanan kişilere bakmayı sağlıyor. Aile danışmanlığı bu aslında. Başka bir şey değil.’** Bildiğim birkaç ciddi vaka var. Şiddetle ayrılmaya karar eriyorlar. Fakat mahkeme heyetinin iyi niyetiyle aile danışmanlığından seans alıp şuan mutlu olan, 2. ve 3. çocuğunu doğuran aileler var.”*

Aile danışmanlığı hizmetinin; eğitim, mevzuat, kurumsallık, müfredat gibi konularda teorik ve uygulama ekseninde birtakım olumsuzlukları bulunsa da **T.E.**’nin bahsettiği bu durum aile danışmanlık hizmetinin en temel olumlu yönünü oluşturmaktadır.

A.K. (Sosyoloji / Sosyolog & Aile Danışmanı): “*Aile danışmanlığı hizmeti hem eğitimler hem de uygulamalar bakımından ASPB’ye bağlanmalıdır. Şuan ki haliyle aile danışmanlığı hizmetleri kurumsallık bağlamında çok belirsiz bir pozisyonda.”*

B.Y. (PDR / Aile Danışmanı): “*Danışmanlık alanında artık lisans ve yüksek lisans bölümleri olmalı. Söyleyeceğim son konu bu olsun.”*

4.3. Görüşmelerin Analizi ve Yorumu

Yapılan görüşmelerden çıkan genel değerlendirmeler şöyle yorumlanabilir ve özetlenebilir:

Aile danışmanlığı, sorun çözmekten daha önce sorunu önleyici, koruyucu bir model olup, sorunu çözme aşamasında ise güçlendirici, iyileştirici, geliştirici bir model sunan psiko-sosyal bir hizmet türüdür.

Aile danışmanlığı, genel manada aile terapisinden farklılıkları bulunmamakla birlikte bu konuda net bir görüş birliği yoktur. Ancak görüşmelerde gözlemlenen akademisyen kökenli katılımcılar aile danışmanlığı ile aile terapisi arasında pek bir fark olduğunu düşünmezken, uygulama yapan meslek elemanları bu konuda danışmanlık ile terapi arasında sorunun tedavisi noktasında bir takım farklılıklar bulunduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal değişmenin ailede oluşturduğu yapısal-işlevsel dönüşümler, çekirdek aile modeline geçiş, bireyselleşme, tüketim kültürünün artışı gibi sebeplerle aile, geleneksel dönemdeki destek ihtiyacını sağlayan mekanizmalardan yoksun bir döneme girdiği için aile danışmanlığı gibi psiko-sosyal hizmetlere ihtiyaç duyulduğu görüşmelerin ortak kanaatini oluşturmaktadır.

Aile danışmanlığının aile içi sorunları çözme niteliği konusunda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bir görüş, mevzuat, müfredat ve eğitimlerin standart olmayışından kaynaklı olarak aile danışmanlığı hizmetinin sorunları çözmekte yetersiz kaldığını belirtirken, bir diğer görüş ise gerekli iyileştirici adımlar atıldığı takdirde danışmanlık hizmetlerinin aile içi sorunları çözme konusunda daha iyi hizmetler verilebileceğini vurgulamaktadır. Buna göre verilen eğitimler, derslerin içeriği ve uygulamalar konusunda kurumsal ve yasal standartların getirilmesi, geliştirilmesi ve ulusal düzeyde tanınırlığını, geçerliliğini sağlamak için akreditasyonların yapılması şartıyla bu hizmetlerin ailelere yönelik umut verici uygulamalar sunabileceği, aksi takdirde Türkiye’de aile danışmanlığı hizmetinin pek iç açıcı uygulamalarının bulunmadığı öne sürülmektedir.

Katılımcıların ekseriyeti Türkiye’de verilen aile danışmanlığı eğitimlerini; verilen ders saati, ders içerikleri, uygulama dersleri, yasal mevzuatı ve bu eğitimleri veren kuruluşları (nitelikleri bakımından) oldukça yetersiz ve kalitesiz bulmaktadır. Bunun için katılımcılar tarafından sunulan öneriler; daha çok aile danışmanlığı eğitim ve uygulamalarının tek bir kuruma bağlanması (genelde bu kurumun ASPB olması gerektiği yönünde bir görüş hakim), denetimin liyakat esaslı ve sürdürülebilir şekilde yapılması, özellikle eğitimlerde verilen derslerin daha çok uygulama ve süpervizör derslerinden oluşması ve eğitimcilerin bu dersleri verebilecek nitelikte olması, aynı zamanda bu eğitimleri verenlerin de belirli periyotlarla (özellikle süpervizörlük) eğitimlerini yenilemesi gerektiği şeklinde olmuştur.

Ayrıca mevzuatta aile danışmanı eğitimlerini alarak aile danışmanı unvanına sahip olabilmek için belirtilen 7 lisans programından ağırlıklı olarak sosyal hizmet, PDR, psikoloji branşlarının bu eğitimler ve unvan için uygun olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Katılımcılar tarafından aile danışmanlığı eğitim ve hizmetleri için uygun olduğu belirtilen 3 lisans programına bazıları sosyoloji programını da katmıştır. Ancak mevzuatta belirtilen 7 lisans programından biri olan tıp ve hemşirelik bölümlerinin kesinlikle uygun olmadığı

görüşü baskın görüş olduğu anlaşılmış olup, çocuk gelişimi lisans programı için katılımcılar tarafından pek yorum yapılmamıştır.

Danışanlar, aile danışmanlığına daha çok iletişim problemleri, yeni evlenen çiftlerin uyum problemleri, kişilik problemleri, çocuk sorunları, ekonomik sorunlar, cinsel sorunlar, aldatma gibi sorunlar ve (tüm bu sorunların hem bir sonucu hem de kendisinin de bir sorun olması bağlamında) boşanma sorunu sebebiyle başvurumaktadırlar. Yapılan görüşmeler neticesinde aile danışmanlığına başvurunun yoğunlaştığı en temel üç aile içi sorun ise; aile içi iletişim problemleri, çocukla ilgili sorunlar ve boşanma konusu olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların aile danışmanlığı hizmetine yönelik sundukları genel görüş ve önerileri ise, bu eğitimi alacak ve verecek olanların branş ve beceri kriterlerinin sınırlarının iyi çizilmesi gerektiği, bu hizmeti liyakat sahibi insanların yürütmesi ve yine liyakati olan kurumlar aracılığıyla verilmesi gerektiği belirtilmekte, bunun içinde özellikle aile danışmanlığı hizmetinin devlet eliyle (ASPB, Üniversiteler, Belediyeler ve yeterliliği olan ilgili STK'lar) Türkiye'nin dört bir yanına yayılması, ilçelere kadar yerleştirilmesi, örgütlü hale getirilmesi ve bu hizmetlerin ücretsiz olarak halka verilmesi yönünde bir vurgu yapılmıştır. Son olarak bu hizmetleri verecek merkezlerin (eski yönetmeliklerde ADM, yeni yönetmelikte SHM), disiplinler arası branşlarda olan meslek elemanlarıyla – her branşın kendi sınırını bilecek bir ölçüde – bir bütün halinde bu hizmeti sunması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim aile, tek bir bilimin çalışabileceği bir alan olmadığı vurgusu da eklenmiştir.

Görüşmeler neticesinde PDR kökenli katılımcılar, aile danışmanlığı eğitiminin bağlı olduğu mevzuat ve bu eğitimi alabilecek kişilerin liyakat ve yeterliliklerine ziyadesiyle vurgu yapmakta iken, diğer katılımcılar disiplinlerin yetkili kılınacağı konuların ve sınırların net çizilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Sahada çalışan meslek elemanı aile danışmanlarının aile içi sorunlara yönelik teşhis, tespit, gözlem ve önerileri daha derinlemesine ve sahada çözüm bulabilecek bir nitelikte olurken, akademisyen kökenli uzmanlar ise; daha çok aile danışmanlığına yönelik ASPB ve YÖK koordinatörlüğünde eğitici ve bilimsel etkinliklerin, panel, konferans ve sempozyumların gerçekleşmesi ve bilimsel yayınların yapılması gerektiğine dair bir düşünce hâkimdir.

Katılımcılardan alınan ve oldukça dikkat çekici olan bilgilerden birisi de ASDEP projesinin başta medya kanallarının etkisi olmak üzere çeşitli faktörler neticesinde aile danışmanlığına dönüştüğü konusudur. Buna göre ASDEP ile aile danışmanlığının birbirlerinden farklı noktalar olmasına rağmen birbirleriyle karıştırıldığı belirtilmektedir. ASDEP uzmanı, aile ve bireylerin sosyal hizmet ve sosyal yardımlara duydukları ihtiyaç kapsamında yaşam koşullarının rehberlik (yönlendirici anlamda psiko-sosyal destek) ve sosyal yardım (ekonomik destek) temelinde iyileştirilmesini hedeflemektedir. Bu nedenle 2013 SHM Yönetmeliği kapsamında açılan SHM'lerin "Başvuru Tespit ve İzleme Birimleri"nde ASDEP uzmanlarının görev yapacakları bir birim olarak oluşturulmuştur. Aile danışmanlığı ise daha çok aile içi sorunları iletişim temelinde çözmeye çalışan psiko-sosyal temelli bir hizmet olup, aile danışmanı sorun yaşayan aile bireylerinin veya ailenin sorunlarını çözmesine yönelik farkındalık ve iç görü kazandırabilmesine yardımcı olan bir uzman rolü yürütmektedir.⁷¹

Görüşmelerde, aile danışmanlığına ülkemizin ciddi ihtiyacı olduğuna ancak bu ihtiyacın "yetkili kurumlarca liyakat temelinde denetimi sistematik bir şekilde yapılması", "aile danışmanlık eğitimlerinin uluslararası geçerliliği olan bir müfredat ve kurumsal sistemle verilmesi", "danışmanlık hizmeti ve uygulamalarının tüm boyutları derinlemesine incelenerek boşluk bırakılmayacak şekilde hazırlanan bir yönetmelikle ile yasal güvenceye alınması" ve "aile danışmanı unvanını alanların kamuda istihdam edilmesi" gerektiği ortak görüşü çıkmıştır.

Ayrıca yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların aile danışmanlığı konusuna gerek eğitim, gerek mevzuat gerekse uygulamaları açısından hâkim olduğu tespit edilmiş olup, bu çerçevede danışmanlık hizmetleri alanında sahip oldukları bilgi ve tecrübeleriyle çeşitli tespitlerde ve önerilerde bulunmuşlardır. Katılımcıların hepsi aile danışmanlığının tüm boyutlarına önem verip bu alanın evrensel anlamda sistematik bir şekilde daha üst seviyede geliştirilmesini önemle vurgulamışlardır.

⁷¹ Aile danışmanlığı ile ASDEP Uzmanı arasındaki farkı daha detaylı olarak incelemek için bkz. <http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/aile-danismanligi> ve <http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/asdep-sosyal-hizmet-merkezleri>

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Aile kurumunun bireyin yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olduğu kuşku götürmez bir gerçekliktir. Bireyler ilk olarak bir aile sistemi içine doğarlar, orada büyür, gelişir ve sosyalleşirler. Aynı zamanda ailenin temel işlevleri olan çocuk bakımı, neslin devamı, aile sisteminin yeni kuşaklara aktarılması ve bir takım duygusal değerlerin ve birincil ilişkilerin yaşanmasının tümü aile içinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle aile, tüm toplumlarda temel bir birim olarak kabul edilen bir kurumdur. Aynı zamanda bu kurum üyelerine; fiziksel, sosyal, duygusal, psikolojik, manevi ve kültürel olmak üzere birçok alanda temel ihtiyaçlarını sağlamaktadır. Tüm bunlar, bir bireyin yalnız başına aile kurumu dışında hiçbir toplumsal yapıda bulamayacağı olanaklardır. Bir başka ifadeyle aile kurumu, içinde yaşadığı üyelerine birçok anlamda sayısız imkânlar sunmaktadır. Böylece aile, bir birey olarak aile üyelerinin kişisel ve toplumsal düzlemde gelişmesine ve güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca aile kurumu; bireylerin sağlıklı, birincil ilişkilerin ön planda olduğu doğal bir sistemin içinde büyümesine katkı sağlamaktadır. Güçlü, sağlıklı/işlevsel ve nitelikli aileler aynı nitelikte sağlıklı/işlevsel ve güçlü toplumları oluşturmaktadır. Tüm bu sebeplerle, her toplum, aile kurumunun işlevselliğini/sağlıklı bir yapıda olmasını oldukça önemser ve gerektiğinde devlet ve kamu aracılığıyla aileye yönelik çeşitli tedbirleri alır.

Karmaşık bir sisteme sahip olan aileler, toplumun temel parçalarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda toplumlar ile aileler arasında bir hizmet alışverişi bulunmaktadır. Aileler, birçok konuda toplumdan çeşitli destekler almakta, bireyler de ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla ailelere dayanmaktadır. Nitekim bireyin ihtiyaçlarının karşılanması ailenin başarısını, ailenin destek alması ise hem birey bazında hem de aile bazında bütüncül bir sisteme sahip olan toplumun başarısını arttırmaktadır. Bu bağlamda sağlıklı bireyler sağlıklı aileler, sağlıklı ailelerde sağlıklı toplumu inşa etmektedir. Bireylerden topluma kadar olan bu silsiledeki başarısızlıkları yok etme, başarıyı artırma (ve varsa sorunları çözmek) adına aileye yönelik psiko-sosyal hizmetler devreye girmektedir. Tüm bunlar için de sağlıklı aile politikaların yürütülmesi gerekmektedir. Aile politikaların sağlıklı olması, verdiği aile hizmetlerinin niteliğine ve kapsamına bağlıdır.

Devletin sağlıklı aile politikaları yrtebilmesinde ‐aile danışmanlığı‐ önemli rol oynayan psiko-sosyal hizmetlerden bir tanesidir. Bununla birlikte, gerek Türkiye’de gerekse Dünya’da aile yapısı ve türlerinin, aile içi ilişkilerin, ailedeki rol ve işlevlerin çeşitli toplumsal değişimlere uğraması beraberinde ailede birçok farklılaşmayı getirmiştir. Bu farklılaşmalar aile içinde bazı sorunların ayyuka çıkmasına neden olmuştur. Ailenin yaşadığı bu problemlere derinlemesine çözümler üretilmesi için ASPB’nin ilgili birimleri (ATHGM gibi) başta olmak üzere bu alanla ilişkili birçok kurum ve kuruluş tarafından çok yönlü değerlendirme ve analiz çalışmaları başlatılmıştır. Aile danışmanlığı hizmeti de psiko-sosyal anlamda çözüm yollarından bir tanesi olarak görülmektedir ve modern dönem itibariyle geçen her gün, toplumun aile danışmanlığı hizmetine duyulan ihtiyaı bir derece daha arttırmaktadır.

Aile danışmanlığı, eğitim hizmetleri ve uygulamaları bağlamında içinde yetiştikleri aile sistemi çerçevesinde aile içi sorunların çözümüne yönelik gerek dünyada gerekse Türkiye’de önemli bir ihtiyaç halini almıştır. Ailelerde yaşanan iletişim sorunları, aile içi şiddet, boşanma, ailelere üçüncü şahışların müdahaleleri ve de ailede yaşanan kişilik ve uyum problemleri, aile danışmanlık hizmetine duyulan ihtiyaç ve önemi destekleyecek nitelikte olduğu görülmüştür. Bu çerçevede aile danışmanlığı alanında yapılan düzenlemeler umut verici olmakla birlikte hâlâ geliştirilmeye muhtaçtır ve hâlâ ciddi eksiklikler barındırmaktadır. Bu kapsamda aile danışmanlığı hizmetinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için bilimsel ve yasal düzeyde alana katkı sağlayacak tavsiyeler; aşağıda ‐öneriler‐ başlığı altında verilmiştir.

Aile bir kurum olarak, içerisinde barındırdığı psikolojik ve sosyolojik örüntüler sebebiyle; aile üyelerinin yüklendikleri kişisel veya ailevi görevlerini yerine getirirken aralarındaki ilişkilerde karşılaşılabilecekleri olası sorunların teşhisine ve akabinde ise bu sorunlara yönelik koruyucu, önleyici tedbirler alacak faaliyetlere ihtiyaç duymaktadır. Aile danışmanlığı bu ihtiyaı karşılamakla beraber aynı zamanda sorunlara yönelik güçlendirici tedbirler de sunabilmektedir.

Teorik düzeydeki bu açıklamalar ışığında ve çalışmamızın tüm bölümleri göz önünde bulunduğunda araştırmamızda şu sonuçlara, tespitlere ve yargılara ulaşılmıştır:

- Modernleşme süreci (küreselleşme, sanayileşme, kentleşme ve göç hareketleri) toplumlarda sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik ve teknolojik değişmelere kapı aralamıştır.
- Toplumsal değişmeler, ailelerde yapısal-işlevsel birtakım dönüşümler yaşamasına sebebiyet vermiştir.
- Ailede yaşanan yapısal-işlevsel dönüşümler aile içi sorunların ortaya çıkmasını tetiklemiştir.
- Aile içinde en çok görülen sorunlar; aile içi iletişim sorunları (eşler arası arasındaki iletişim sorunları, ebeveyn-çocuk arasındaki iletişim sorunları, ailenin diğer üyeleriyle yaşanan iletişim sorunları), aile içi sosyo-ekonomik sorunlar (geçimsizlik, aile içi şiddet ve boşanma) ve aile içi sağlık sorunları (cinsel sorunlar ve aile üyelerinin yaşadıkları kişisel sorunlar) olmak üzere 3 ana başlık altında sıralanmaktadır.
- Aile içinde yaşanan sorunlar, ailedeki yapısal dönüşümlerin de etkisiyle (örneğin, geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş; aile içi rollerdeki dönüşüm vb.) aileye yönelik psiko-sosyal hizmetlere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda modern dönemde aileye destek hizmetleri psikolojik ve sosyolojik anlamda oldukça önem kazanmıştır.
- Günümüzde toplumsal yaşam hızlı ve sürekli bir değişim içinde bulunmaktadır. Bu değişim döngüsü gerek aile üyeleri gerekse kuşaklar arasında yaşam tarzları ve alışkanlıklar yönünden birtakım farklılıkları daha da arttırmıştır. Öyle ki kuşaklar arası hayata bakış açıları ve hayatı yaşama tarzları derin bir şekilde değişmiştir. Hızlı değişimler, hızlı kentleşme sürecini ortaya çıkarmış ve bu süreçte aileler sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik yönden çeşitli sorunlar yaşamaya başlamıştır. Toplumsal sistemlerde meydana gelen bu yapısal değişimler ailelerde ebeveynlik rolü ve tecrübesine dair sistemi de değiştirmiştir. Günümüzde çekirdek aileler, geniş ailelere kıyasla daha çok görünürlük ve önem kazanmıştır. Kültürel kodlar ve inanç değerlerinin bir sonraki nesillere aktarılmasında oldukça işlevsel bir kurum olan aile, aynı zamanda bireyin ilk sosyalleştiği mekânlar olması sebebiyle bireyler üzerinde kilit bir rolü bulunmaktadır. Tüm bu anlatılanların bir nedeni olarak aile üyeleri, aile olmanın bilinciyle karşılaştıkları sorunları minimize etmelerinde gerekli farkındalığa,

sorun çözüme becerisine ve bilgi birikimine sahip olabilmeleri için (geleneksel geniş ailelerde bu noktalarda devreye giren tecrübeli aile büyüklerinin destek ve hakemliğinden yoksun olmalarının da bir etkisiyle) modern dünyada psiko-sosyal bağlamda profesyonel destek ihtiyacı duymaktadır. Aile danışmanlığı hizmeti de bu desteği sağlayan psiko-sosyal hizmetlerden birisini oluşturmaktadır.

- Türkiye’de sosyal hizmetlerin başta aile kurumu olmak üzere birçok toplumsal kurum bazında gerçekleştirdiği hizmetler, uzun süre belirli bir koordinasyon ve plan gözetilmeksizin dağınık, sistematik bir yapıdan ve kurumsallaşmadan yoksun bir şekilde çeşitli kurum ve kuruluşlarca uygulanmaya çalışılmıştır. Beş yıllık kalkınma programları çerçevesinde planlı bir döneme geçiş sürecine giren sosyal hizmetler, 1.BYKP’de hizmetlerin tek elden yürütülmesi ve sosyal hizmet alanının kurumsallaşmaya geçişini temsil eden SHÇEK’in kurulması ile ilk adımı atmıştır. Akabinde sosyal hizmetlerle doğrudan veya dolaylı ilişkili olan çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliğini sağlamak amacıyla koordinasyonların gerçekleştirilmesi (2. BYKP), ailelere yönelik sosyal hizmet müdahalelerinin işlevselliklerinin nitelikli hale getirilmesi ve aile içi sorunları çözmeye yönelik “önleyici” hizmetlerin yaygınlaştırılması (5. BYKP), ülkemizde toplumsal değişme ile birlikte ailede oluşan yapısal ve işlevsel dönüşümlerin aile üzerinde bıraktığı tahribatları minimize etmek amacıyla “koruyucu”, “eğitici” ve “güçlendirici” aile hizmetlerinin niteliklerinin çeşitlendirilmesi ve danışmanlık hizmetlerinin de geliştirilmesi (6.BYKP) süreçleri yaşanmıştır.
- Aileye yönelik psiko-sosyal hizmetler; aile sosyal hizmeti adı altında (eğitici, savunucu ve danışmanlık faaliyetleri olmak üzere) üç çeşit faaliyet türü olarak hizmet vermektedir. Bu kategori psikolojik ve sosyolojik kökenli diğer bilimlerde de kullanılmakla birlikte sosyal hizmet bilimi perspektifinde daha çok ön plana çıkmıştır.
- Aile sosyal hizmeti bünyesinde verilen üç faaliyet türünden birini danışmanlık hizmetleri kapsamında “aile danışmanlığı hizmeti” oluşturmaktadır.
- Aile üyelerinin iletişim ve etkileşim süreçlerini nitelikli kılmayı ve ailelerin yaşam kalitelerini üst seviyelere taşımayı hedefleyen bir psiko-sosyal hizmet türü olarak kabul edilen aile danışmanlığının en temel özelliği, sorun çözmeye odaklanmaktan daha çok; koruyucu, önleyici, geliştirici, güçlendirici, sorunun

çözülebilmesi için aile üyelerine farkındalık kazandırıcı faaliyetleri incelemektedir.

- Aile danışmanlığı; mevzuat, kurumsal temel, eğitim ve uygulama bağlamında Avrupa’da, Türkiye’ye kıyasla çok önceleri sistematik bir temeli kurulmuştur. Ancak Türkiye’de de son dönemlerde bu alana ilgi, talep ve ihtiyaç artmaya başlamıştır.
- Türkiye’de aile danışmanlığı hizmetinin uygulanması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik hizmetler ve yasal dayanak düzleminde (eğitimi veren ve hizmeti uygulayan kurumlar arasında bir takım farklılıklar ve belirsizlikler var olsa da) temel kurum olarak ASPB tarafından yürütülmektedir.
- Türkiye’de aile danışmanlığı uygulaması – daha öncelerinde birtakım uygulamaları görülse de – ilk kez 1997 yılında dönemin kurumu olan SHÇEK bünyesinde açılan ADM’lerde bir hizmet olarak verilmeye başlanmış; bu hizmetin verildiği ADM’lerin kuruluş, işleyiş ve niteliklerine dair kriterler ilk kez 2007 yılında çıkarılan “Aile Danışma Merkezlerine Yönelik Yönetmelik” kapsamında ortaya konulmuştur. Bu uygulama 2012 yılındaki yönetmelik ile son halini almıştır. Ancak 2012 yılında çıkarılan son yönetmelik özel aile danışma merkezlerinin denetimini içermekte, 2013 yılında ASPB tarafından yayınlanan “Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği” ile birlikte SHÇEK’e/ASPB’ye bağlı ADM’ler kapatılarak bunun yerine ailelere yönelik eğitici ve danışmanlık hizmetleri SHM bünyesinde verilmeye başlanmıştır. 2012 yönetmeliğine bağlı olan Özel ADM’ler ile Belediyelere bağlı Aile Danışma Birimleri ise faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedirler.
- Aile danışmanlığı hizmetinin 2012 yılı yönetmeliğine göre, Türkiye’de verilen eğitimler 300 saati teorik, 30 saati süpervizyon uygulamasından oluşan 150 saatlik uygulama dersleriyle birlikte toplamda en az 450 saatlik bir eğitimle aile danışmanlığı eğitim sertifikasyonu tamamlanmış olmaktadır ve eğitimi başarıyla tamamlayan kişiler “aile danışmanı” unvanını elde etmektedir. Ancak bu unvanı kullanabilmenin bir ön şartı da yine aynı yönetmelikte belirtilen sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, PDR, çocuk gelişimi, tıp ve hemşirelik bölümlerinin birinden lisans mezunu olmaktır.

- Her ne kadar bu hizmetin kapsamını belirlemek için belirli bir takım yönetmelikler çıkarılmış olsa da Türkiye’de aile danışmanlığı hizmeti, henüz belirli standartlara ve akreditasyona tam olarak kavuş(a)mamıştır. Mevzuattaki birtakım boşluklar, aile danışmanlığı sertifikasyon eğitimindeki yetersizlikler, bu eğitimleri alanların “aile danışmanı” unvanıyla kamusal alanda karşılığının henüz olmayışı, eğitimlerde verilen dersler ve içeriklerinin (müfredatın) belirli standartlarda olmayışı, bu eğitimleri veren eğiticilerin yeterliliklerinde de bir takım belirsizlikler olması; özel aile danışmanlık hizmetleri ve merkezlerinde yaşanan suiistimler, danışmanların yeterliliklerinin sorgulanması; aile danışmanlığının hizmet/uygulama bağlamında belirli bir kuruma bağlı olmayışı ve bundan kaynaklı denetimlerin oldukça yetersiz kalması vb. konular ülkemizde aile danışmanlığının henüz belirli standartlara ulaşmadığını göstermektedir.
- Mevzuat bağlamında Türkiye’de aile danışmanlığı ile ilgili 2013’te gerçekleştirilen Aile Danışmanlığı Meslek Standartları çalışması, önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) ile Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ) arasındaki işbirliği ve koordinasyon çerçevesinde yapılan bu çalışmada aile danışmanlığı hizmetinin mesleki standartları belirlenmiş ve 18.04.2014- 28976 tarih ve sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Ancak aile danışmanlığında mesleki standartların belirlenmesi önemli bir gelişme olsa da henüz aile danışmanlığının meslek olarak resim düzlemde onaylanmamış olması nedeniyle gerek mesleki yeterliliğin belirlenmesinde gerekse aile danışmanlığının yasal dayanak ve kurumsal örgütleniş çerçevesinde eğitimlerinin akredite edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira akreditasyon sürecinin tamamlanması ile birlikte Türkiye’de aile danışmanlığının yasal dayanağı ve kurumsal örgütlenişi ve eğitimlerin verildiği müfredat sistemi tam bir netlik kazanmış olacaktır.⁷²
- Türkiye’de aile danışmanlığı alanındaki bir diğer problem ise, aile danışmanlığı ile aile terapisi arasındaki kavramsal ve uygulama karmaşasıdır. Araştırmalarımız sonucu, bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. İlk görüş, “*aile danışmanlığı ile aile terapisi arasında birbirinden farklı yönleri konusunda bir görüş birliğine*

⁷² Hali hazırda (bu çalışmanın yapıldığı tarihler itibariyle) aile danışmanlığı ile ilgili kurumsal ve yasal düzlemde akreditasyon eksikliği ve standart bir uygulamadan yoksunluk devam etmektedir.

varılamamıştır ve aralarında fark olduğuna dair tartışmalarda hem gereksiz hem de faydasızdır” şeklinde iken; bir diğer görüş “aile danışmanlığı ile aile terapisi arasındaki en temel fark aile içi sorunlara müdahale farkıdır. Danışmanlık daha çok yüzeysel sorunlar ile “yönlendirici” boyutta ilgilenirken, terapi daha çok tedavi gerektiren veya sorunlara çözüm noktasında bir üst seviyede terapötik bir beceri gerektiren bir uygulama alanıdır” diye belirtilmektedir. Kanaatimizce her iki görüşün kendi içinde doğruluk payları bulunmakla birlikte bu alanda hem uluslararası geçerliliği olması hem de belirli bir kurumsal kimliğe kavuşmuş olması nedeniyle Avrupa’daki uygulamaları da göz önüne aldığımızda her iki kavram ve/veya hizmet arasında pek fark bulunmadığı yönünde çalışmalar ve görüşler yoğunluktadır. Bu minvalde danışmanlık ile terapi arasında “sorun çözme” boyutunda birtakım farklılıklar olduğu kabul edilse bile; gerek danışmanlık gerekse terapi hizmetinin en temel amacının “koruyucu”, “önleyici”, “geliştirici”, “güçlendirici” ve “iyileştirici” hizmetler/uygulamalar/faaliyetler sunması olarak düşünüldüğünde her iki hizmet arasında pek fark bulunmadığı kanaatini daha baskın çıkmaktadır.

- Öte yandan Türkiye’de bu alanda birtakım belirsizlikler ve yetersizlikler bulunmasına karşın, bu hizmete göz ardı edilmeyecek boyutlarda ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu sebeplerden ötürü Türkiye’deki aile danışmanlığı hizmetinin belirli standartlara ulaşabilmesi ve toplumdaki insanlara yararlı bir şekilde hizmetler sunabilmesi için bu konuyla ilgili bir sonraki bölümde birtakım öneriler de sunulacaktır.

Öneriler

Bu çalışmanın ilk üç bölümündeki teorik çerçevede aktarılan bilgiler, son bölümde yapılan derinlemesine görüşmeler ve sonuç kısmında elde edilen verilerin tümü göz önünde bulundurularak, araştırmanın konusu ve içeriği gereği, daha çok aile içi sorunlara yönelik aile danışmanlığı hizmetinin;

- İçerik ve kapsam,
- Aile danışmanlığı sertifikasyon eğitimi,
 - Verilen eğitimlerin yasal ve kurumsal dayanakları ve yeterliliği
 - Eğitimde verilen dersler ve içerikleri (müfredat),
 - Eğitimi veren eğiticilerin genel durumu ve yeterliliği
 - Eğitimi veren kurumların genel durumu ve yeterliliği
- Kamusal ve özel alanda aile danışmanlık uygulaması (hizmetleri),
- Aile danışmanlığının yasal ve kurumsal boyutu,
- Aile danışmanlarının niteliği,
- Aile danışmanlığı ile ilgili diğer konular

gibi alt başlıkları kapsamında aşağıda bir takım öneriler sunulmuştur:

1. Türkiye'nin tüm şehirlerinde halka ücretsiz olarak aile danışmanlığı eğitimleri verilmelidir. Aynı zamanda ücretsiz verilen aile danışmanlığı hizmetleri aracılığıyla koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar, Türkiye'deki aile içi sorunları çözme noktasından daha çok önem taşımaktadır. Nitekim aile danışmanlığının temel amacı; sorunları tedavi etmekten çok en başta koruyucu, önleyici tedbirler alınmasını sağlamak; gerektiğinde ise buna ek olarak iyileştirici, güçlendirici, geliştirici hizmetler sunmaktır.
2. Yerel yönetimlerde (Belediyeler), bulunduğu il veya ilçenin nüfus yoğunluğu da göz önünde bulundurulacak şekilde, yeterli sayıda (en az 1 tane) aile danışmanı görev yapmalıdır.
3. Aile sosyal hizmeti çerçevesinde aile danışmanlığı hizmetleri ve uygulamaları ülkenin her iline, ilçesine, kasabasına ve mahallesine ulaşabilecek düzeyde yerleşmeli ve aileler – tıpkı aile hekimlerine ulaşabildiği gibi – aile danışmanlarına ulaşabilmelidir. Aile danışmanlığı hizmetinin yerleşmesi

konusunda dikkat edilmesi gereken nokta ise, içinde bulunulan sosyo-kültürel kodlar ve ihtiyaçlar çerçevesinde aile danışmanlığı hizmetinin ve uygulamasının verilmesi gerekliliğidir.

4. Türkiye’de artık aile danışmanlığı sertifika programı/eğitimi kaldırılmalı yerine aile danışmanlığı alanında lisans ve lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) programlar açılmalıdır. Açılacak programların dersleri ve müfredatları aile danışmanlığı alanına doğrudan girebilen farklı branşların bütünlüğü içinde, yani multi-disipliner çerçevede, olacak bir şekilde tasarlanmalıdır. Aynı şekilde bu programların derslerini verecek akademisyenlerin ve eğiticilerin de multi-disipliner çerçevede alanında belirli bir yetkinliği olanlar içerisinden seçilmelidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu programlar açılırken hızlı davranılmamalı, belirli bir sistematik çerçevede ilk dönemlerde belirttiğimiz yeterliliğe sahip birkaç temel üniversite belirlenerek programlar açılmalı, ilerleyen dönemlerde ise uzun süreli hedefler konularak zaman ve toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurulacak şekilde ihtiyaç ortaya çıktıkça söz konusu programlar hayata geçirilmelidir.
5. Aile danışmanlığı eğitiminin ders ve müfredatlarını ASPB-YÖK işbirliğinde koordineli bir şekilde belirlemeli ve müfredat için belirli bir standart düzenleme getirilmelidir. Aynı zamanda müfredatlar Türkiye’nin sosyo-kültürel kodlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulunduracak şekilde hazırlanmalıdır.
6. Aile danışmanlığı sertifika eğitimleri belirli bölgelerdeki merkezlerde toplanmalı ve bunun için de o bölgenin sosyo-ekonomik profili göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin Türkiye’nin her coğrafi bölgesinde, o bölgenin en aktif 2-3 illinde bulunan (sertifikasyon eğitimini verebilecek nitelik ve yeterliliğe sahip olması koşuluyla) merkezlerde aile danışmanlığı eğitimleri verilmelidir. Buradaki amaç rasgele her yerde eğitim verilmesini önlemek ve bu eğitimlerin nitelikli yerlerde ve yeterliliğe sahip kurumlar tarafından verilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda bu eğitimi verebilecek kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Ancak bu eğitimleri verebilecek kurumlar nitelikli denetimlerden geçerek belirlenmelidir.
7. Aile danışmanlığı eğitimlerinde verilecek derslerin büyük bir çoğunluğu terapötik ve danışmanlık becerilerini kazandırabilecek nitelikteki derslerden

oluşmalıdır. Böylece eğitim alacak kişiler bu derslerde; “etkin dinleme”, “beden dilini kullanma”, “etkin soru sorabilme”, “açık uçlu sorular sorabilme”, “yüzleştirme yapabilme” gibi becerilerin nasıl kazanılacağını öğrenme imkânı bulacak ve bu sayede danışman olacak kişiler; insanlarla iletişim kurabilmesinde ve sorunları çözebilmesinde önemli derecede gelişim kaydedecektir. Ayrıca terapötik ve danışmanlık becerileri derslerini lisans programlarında alamayanlar burada bu beceriyi kazanabilme imkânını elde etmiş olacaklardır. Burada da dikkat edilmesi gereken nokta ise, terapötik ve danışmanlık derslerini verecek eğiticilerin de bu becerilere hâkim kişiler olmalıdır. Bu alanda sahada uygulayıcı olarak görev yapanlara da bu eğitimi verebilecek imkânlar oluşturulmalıdır. Bir başka ifade ile aile danışmanlığı eğitimlerini sadece akademisyen kökenli eğiticiler değil; aynı zamanda sahada aktif çalışan uzman ve profesyonel meslek elemanları (aile danışmanı veya aile terapisti) da verebilmelidir. Bu çerçevede özellikle uygulamalı dersleri alanda uygulayıcı olarak çalışan profesyonel meslek elemanları vermelidir.

8. Aile danışmanları (uygulamalı olarak hizmet verenler) ve aile danışmanlığı eğitimi veren eğiticiler, 6 aylık veya 1 yıllık sürelerle – aile danışmanlığı eğitimi alanlar gibi – süpervizörlük eğitimlerini yenilemeli/süpervizyon eğitimlerini yeniden almalıdır. Çünkü süpervizyon, vaka demek; vaka, sorun demek; sorun, insan demek ve insan, anı anına uymayan bir varlık demektir. Yani insanın olduğu her yerde potansiyel olarak sorunlar mevcut olabilmektedir. Ayrıca her insan kendine özgü bir yapıda olduğuna göre, insanın oluşturduğu sorunlar da kendine özgü olacaktır. Bu nedenle her sorun/vaka kendine özgüdür ve bu vakalara yönelik çözümler bulabilmek için kişinin uzman olsa bile, kendini sürekli yenilemesi ve güncellemesi gerekmektedir. Zira kişilerin yaşadıkları sorunlar da toplumsal koşullar değiştikçe güncellenmektedir.
9. Aile danışmanları yılda biri yurtiçi biri yurtdışı olmak üzere en az 2 tane aile, aile sorunları, aile danışmanlığı, aile terapisi veya aileye yönelik hizmetler konulu uluslararası sempozyum, kongre ve panellere katılmalıdırlar. Bu yönlerde aile danışmanlarının kendini geliştirmesi, sorun yaşayan ailelere sağlıklı hizmet verebilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

10. Hali hazırda uzaktan eğitim şeklinde verilen aile danışmanlığı eğitimleri en kısa sürede hiçbir taviz verilmeksizin yetkili birimler tarafından kapatılmalıdır. Çünkü aile danışmanlığı eğitimi formel, yüz yüze çalışmayı iletişim kurmayı gerektirecek bir eğitimidir. Gerçek anlamda yüz yüze iletişim kurulmaksızın sanal sistem yoluyla verilen eğitimlerin niteliği ne kadar sağlıklı ve verimli olacağı şüphe konusudur. Ayrıca AÖF mezunlarının aile danışmanı olabilmesi için en az 1 yıl süreyle ilgili eğitimleri örgün bir şekilde alması sağlanmalıdır.
11. Özel veya kamusal olarak açılan ADM'lerin ve daha sonra bu hizmetleri ADM'lerden devralan SHM'lerin verdiği danışmanlık hizmetleri kamuoyuna açık, şeffaf, denetlenebilir, hesap verilebilir eksende olmalıdır. Örneğin uzman bir aile danışmanı, aileyi/danışanı nasıl yöneteceği; görüşülecek seansları hangi koşullarda, nasıl ve neye göre planlayacağı; sorunları çözmeye yönelik gerektiğinde uygulayacağı müdahalelerin neler olacağı ve bu müdahaleleri bir sonraki seansa göre nasıl belirleyeceği; müdahale gerekmeyen bir sorun ise, bu soruna yönelik koruyucu, önleyici, iyileştirici, geliştirici ve güçlendirici bir hizmeti, çalışmayı nasıl uygulayacağı veya danışanın yaşadığı soruna yönelik farkındalık kazanma becerisi için onu nasıl yönlendireceği – gizlilik ilkesi ihlâl edilmeden – gibi faaliyetler şeffaf bir şekilde kamuoyuna sunulabilmelidir.
12. Açılan ADM'lerde ve daha sonra ADM'lerin devredildiği SHM'lerde çalışacak olan profesyonel meslek elemanları mevzuatta belirtilen branşların her birinden en az birer kişi olmak üzere tüm alanlardan uzman meslek elemanlarını bulunduracak şekilde ve hizmet niteliğinin ise multi-disipliner ekip çalışmasıyla yeniden organize edilerek düzenlenmelidir. Bununla birlikte ADM'ler doğru bir yerde konumlandırılması, örgütlenmesi, kurumsallaştırılması gerekmektedir ve bu merkezler, aile danışmanlığı hizmetleri gibi toplumdaki tüm kesimin ulaşabileceği şekilde sayıca ve nitelikçe arttırılmalıdır.
13. Evlenecek adaylara evlilik öncesi eş adaylarının birbirlerini tanımalarını sağlamaya ve evlilik kurumunu temel düzeyde tanıtmaya yönelik genel evlilik konularını içeren evlilik danışmanlığı eğitimleri belediyeler tarafından zorunlu hale getirilmelidir. Bu eğitimleri almayanların nikâh işlemleri başlatılmamalıdır. Böylece evlenecek çiftlerin evliliği ve evleneceği kişiyi temel düzeyde de olsa tanınması için farkındalık sahibi olmasına imkân sağlayacaktır. Çünkü,

araştırmamızda gerek literatür düzeyinde gerekse görüşme gerçekleştirdiğimiz profesyonel meslek elemanlarından edindiğimiz bilgilere göre aileler/çiftler/kişiler tarafından aile danışmanlığına başvuru yapma sebepleri içinde sayılan ilk 5 sorundan bir tanesi yeni evli çiftlerin çeşitli sebeplerden kaynaklanan evliliğe ve birbirlerine uyum sağlayamamaları, eşlerin birbirlerini tanıyamamasından dolayı yaşanan bir takım iletişim/evlilik çatışmaları ve kişilik çatışmalarıdır. Bu veri, günümüzde evlenen çiftlerin genelde evlilik kurumunu veya niçin evlendiğini bilmeden, evlendiği eşini tanımadan evliliği gerçekleştirdiğini bizlere göstermektedir. Nitekim son yıllarda aile ve evlilik danışmanlığına gelen evli çiftlerin çoğunda sorunlara bir müdahale gerekmesinden daha çok evliliği koruyucu, önleyici tedbirler almaya yönelik hizmetler verilmesi gerektiğinin üzerinde durulmaktadır. Nitekim Türkiye’de boşanmış çiftler üzerine yapılmış araştırmalarda; boşanmış çiftlerin çoğu evlilik öncesi çift eğitimi almaları sonucu yaşadıkları sorunları daha kolayca çözebileceklerine inandıkları ve bu nedenle evlilik öncesi evlilik danışmanlığı eğitimine olumlu baktıkları görülmüştür.

14. Aile danışmanlığı hizmetinin alt dalları (evlilik danışmanlığı, çocuk ve ergen danışmanlığı, çift danışmanlığı, cinsel danışmanlık, manevi danışmanlık, arabuluculuk, aile eğitimi, aile terapisi vb.) geliştirilmeli ve bu alanda nitelikli uzmanlar yetiştirilmelidir.
15. Aile danışmanlığı eğitimini başarıyla tamamlayabilmek için ulusal çaplı geçerliliği olan ve beceriyi ölçecek düzeyde bir yeterlilik sınavı yapılmalıdır.
16. Aile danışmanlığı hizmeti multi-displiner bir alan olarak düşünülmelidir ve bu çerçevede ilgili olan her branşın ve o branştan mezun olan kişilerin görev ve yetki dağılımı Bakanlık tarafından mevzuatta net bir şekilde belirlenmeli, danışmanlık hizmetleri bu belirlenen sınırlar çerçevesinde verilmelidir. Böylece branşların homojenleşmesi önlenerek daha sağlıklı bir danışmanlık hizmeti sunulabilmektedir.
17. Modern dünyada insanlar hastalandıklarında doktora gittikleri veya olası bir arıza durumunda araçlarının bakım ve onarımı için “yetkili” servise başvurdukları gibi aile içi sorunlar veya aile üyelerinin kişisel sorunları baş gösterdiğinde de – sorunun niteliğine göre – toplumdaki insanların bir aile danışmanına/terapistine

başvuracak bir bilinç oluşturulmalıdır. Bu konuda ehil kişilere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

18. Aile danışmanlığı hizmetinin yeterli bilgi donanımına ve birikime sahip profesyonel meslek elemanları ve bu alanda iletişim becerisi oldukça yüksek deneyimli kişilerle yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aile danışmanlarının yetkinliğini ve donanımını arttıracak türden hem ilgili kurumlarca yetkili kişilere yönelik kurum içi hem de genel olarak hizmet içi çalışmalar yapılmalıdır.
19. 2012 yılında ASPB tarafından çıkarılan yönetmelik ile birlikte artış gösteren aile danışmanlığı eğitimlerinin standart hale getirilerek, ASPB tarafından denetimi/takibi yapılmalıdır. Denetim sonucunda mevzuata uygun olmayan eğitim programlarının iptal edilmesi veya belirli bir süre içinde onların tekrar düzenlenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca söz konusu eğitim programları zaman içerisinde uluslararası düzeydeki bir standarda taşınmalıdır.
20. Toplumsal değişmelere bağlı olarak aile kurumunda ortaya çıkan değişim ve dönüşümler gerek aile içinde gerek toplumsal bağlamda aile üyelerinin bireysel ve toplumsal olarak bir takım sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Ailenin, kurumlar ve üyeler bazında gerçekleşen toplumsal değişmeler sebebiyle yaşadıkları problemleri çözme noktasında tedavi edici danışmanlık hizmetlerinden destek almaları ailenin sağlıklı bir yapıya kavuşması açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle ailede yaşanan sorunları anlayabilmek için öncelikle aile kurumunda yaşanan değişim ve dönüşümler çerçevesinde ortaya çıkan çeşitli sorunlar tespit edilmeli akabinde de bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla psiko-sosyal ve rehberlik içerikli aile hizmetleri kapsamında “Aile danışmanlığı” hizmetinden aile üyelerinin destek alması sağlanmalıdır.
21. Aile danışmanlığı alanına yönelik nitelikli TV ve radyo programları yapılmalı ve basın organları aracılığıyla alanda ihtiyaç duyulan konularda bilimsel temele dayanan güncel makaleler yazılmalıdır.
22. Bu çalışmanın yapıldığı tarihe kadar aile danışmanlığı konusuyla ilgili teorik ve pratik çalışmaların nitelik ve nicelik bakımından oldukça parçacı ve kısıtlı bir yapıda olduğu fark edilmiştir. Bu nedenle alanda içerik ve kavramsal açıdan teorik ve pratiğin bir arada yoğrularak bütüncül ve sistematik düzeyde bir

bilimsel eser ortaya koyabilmek bu çalışmanın temel nihai hedefini oluşturmuştur. Bilimin sürekli ve kümülatif olarak ilerlediği göz önüne alındığında bu çalışmanın da kendi içinde bir takım eksiklikleri doğal olarak bulunacaktır. İlerleyen dönemlerde aile danışmanlığı alanında daha ileri düzeyde bilimsel çalışmalar yapılacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda danışmanlık hizmetleri alanında bilimsel çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir ışık tutmak niyeti çalışmamızın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla alana katkı sağlayacak her türlü bilimsel çalışmanın yapılması gerektiği düşüncesiyle çalışmamız gelecek araştırmacılara hem bir katkı sağlaması, hem bir yön vermesi/kapı aralması ümidi taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmada bulunacak olası eksiklikler, geliştirilerek alana yönelik daha ileri seviyede yeni bilimsel çalışmalar ortaya konulması, konuyla ilgilenecek araştırmalara tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arslanoğlu, İ. (2013). *Sağlıklı İnsan İlişkileri ve Etkili İletişim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balkanlıoğlu, M. A. (2014). *Evliliğin Şifresi: Mutlu ve Uzun Evliliğin 40 Sırrı*. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Baltaş, A., ve Baltaş, Z. (1995). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (K. Özdoğan, & B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Benokraitis, N. (2005). *Marriages and Families: Changes, Choices and Constraints*. Pearson Education.
- Berksun, O. E., ve Hızlı Sayar, G. (2013). *Aile ve Eş Terapileri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bilen, M. (2009). *Sağlıklı İnsan ilişkileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bustan, H. (2015). *İslam ve Aile Sosyolojisi*. (Z. Aydaş, Çev.) İstanbul: el-Mustafa Yayınları.
- Carlson, J., Sperry, L., ve Lewis, J. A. (2005). *Family Therapy Techniques: Intergranting and Tailoring Treatment*. New York and Hove: Routledge.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (2.Cilt: Kimliğin Gücü)*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cizmeci, E. (2016). *Aile, Medya ve Serbest Zaman*. İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.
- Collange, C. (1997). *Boşanma Salgını*. (S. Akten, Çev.) Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Corey, G. (2015). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. (T. Ergene, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Cummings, E. M., ve Davies, P. T. (2014). *Çocuklar ve Evlilik Çatışması: Aile Tartışması ve Çözümünün Etkisi*. (G. Şendil, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dallos, R., ve Draper, R. (2016). *Aile Terapisine Giriş: Sistemik Teori ve Uygulama*. (Ş. Kesici, C. Kiper, & A. Mert, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Dattilio, F. M. (2015). *Bilişsel Davranışçı Çift ve Aile Terapisi: Klinisyenler İçin Kapsamlı Bir Rehber*. (M. Benveniste, S. Kızıltaş , & P. Turanlı, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Davison, G. C., ve Neale, J. M. (2004). *Anormal Psikoloji*. (İ. Dağ, Çev.) Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- DİB. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dokur, M., ve Profeta, Y. (2006). *Aile ve Çift Terapisi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dökmen, Ü. (2016). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet*. Ankara: SHUDER Yayınları.
- Duyan, V., Özgür Sayar, Ö., ve Özbulut, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Duyan, V., Yolcuoğlu, İ. G., ve Artan, T. (2014). *Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak (İnsan Davranışının Kökenleri ve Sosyal Çevrenin Etkileri)*. İstanbul: Nar Yayınevi.
- Engström, G. (2013). *Aile İçi Şiddet: Çaresi Ne?* İstanbul: Dönence Basım ve Yayın.
- Erkal, M. E. (2012). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkilet, A. (2007). *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları*. Ankara: Hece Yayınları.
- Fukuyama, F. (2015). *Büyük Çözülme: İnsan Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması*. (H. Kaya, Çev.) İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Geçtan, E. (1981). *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*. Ankara: Maya Matbaacılık.
- Geçtan, E. (1982). *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*. Ankara: Maya Matbaacılık.
- Giddens, A. (1998). *Sosyoloji : Eleştirel Bir Yaklaşım*. (M. Esengün, & İ. Öğretim, Çev.) İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel, & C. Güzel, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Dü.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*. (T. Erdem, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.

- Gladding, S. T. (2015). *Aile Terapisi; Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*. (İ. Keklik, İ. Yıldırım, Dü, D. D. Kepir Savoly, F. Arıcı Şahin, İ. Keklik, Ö. Haskan Avcı, Ö. Ulaş, S. Demirtaş Zorbaz, . . . T. Acar, Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Goldenberg, H., ve Goldenberg, I. (2008). *Family Therapy An Overview* (Seventh Edition). USA: Thomson Higher Education.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da Aile*. (S. Arısoy, Çev.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gottman, J., ve Silver, N. (2016). *Evliliği Sürdürmenin Yedi İlkesi*. (E. Deniz, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güran Koşar, N. (1992). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı* (2. Baskı). Ankara: MN Ofset.
- Haley, J. (1988). *İletişim: Psikolojik Sorunlar ve Psikoterapi*. (A. Uzunöz, Çev.) Ankara: Çark Kitabevi Yayınları.
- Havva, S. (1989). *El-Esâs Fi't-Tefsîr (3. Cilt)*. (M. B. Eryarsoy, & H. Ünal, Çev.) İstanbul: Şamil Yayınevi.
- İbrahimoğlu, D. (2004). *Evlilikte Doğru Seçim Ailede Mutluluk*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- İnanç, N., ve Hatipoğlu, S. (1995). *Sağlıklı Toplumlar İçin Sağlıklı Aile*. Ankara: Damla Matbaacılık.
- Kirst-Ashman, K. K., ve Hull, G. H. (1999). *Understanding Generalist Practice*. Nelson-Hall Publishers.
- Kongar, E. (2016). *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lebow, J. L. (2014). *Çift ve Aile Terapisi*. (H. Uğur, & M. Şahin, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Macionis, J. J. (2015). *Sosyoloji*. (V. Akan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mavili Aktaş, A. (2009). *Evlilik ve Sadakatsizlik*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Mavili, A. (2014b). *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Mavili, A. (2015). *Ben ve Ailem*. Konya: Atlas Akademi.

- Murdock, N. L. (2016). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları: Olgu Sunumu Vakalarıyla*. (F. Akkoyun, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Nazlı, S. (2014). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. (A. Arslan, Çev.) Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Nichols, M. P. (2013). *Aile Terapisi*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nirun, N. (1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Özabacı, N., ve Erkan, Z. (2014). *Aile Danışmanlığı, Kuram ve Uygulamalara Genel Bir Bakış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM.
- Özgüven, İ. E. (2012). *Cinsellik ve Cinsel Yaşam*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Özgüven, İ. E. (2014). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özüğurlu, K. (2013). *Evlilik Raporu : Evlilik - Aile ve Yaşam Birlikteliği*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Satir, V. (2016). *İnsan Yaratmak*. (S. Yeniçeri, Çev.) İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Sayar, K. (2016). *Ruh Hali*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi : Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Sharf, R. S. (2016). *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları: Kavramlar ve Örnek Olaylar*. (N. Voltan Acar, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şen, B. (2015). *Boşanma Arabuluculuğu*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tarhan, N. (2015). *Son Sığınak Aile*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Turan, N. (2009). *Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aile için Sosyal Hizmet (3. Baskı)*. (V. Duyan, Ed.) Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Vatandaş, C., Özkaya, C., Aydın, M., Tekin, M., Can, B., Arabacı, C., ve Çıtlak, O. (2016). *Türkiye'de Aile : Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*. İstanbul: SEKAM Yayınları.
- Velidedeoğlu Kavuncu, N. (2011). *Kadın Erkek İlişkilerinde Sorunlar ve Çözümleri*. Ankara: Efil Yayınevi.

Walczak , Y., ve Burns , S. (1999). *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*. (İ. Ersevrim, Çev.) İstanbul: Özgür Yayınları.

Willi, J. (2012). *Aşk ve Evlilik Terapisi: Kadın ve Erkeğin "Birlikte" Gelişimi*. (İ. İgan, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yakalı Çamoğlu, D. (2016). *Kaynana Ne Yaptı, Gelin Ne Dedi? : Ailedeki Kadınlar ve İlişkiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yolcuoğlu, İ. G. (2014). *Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet*. İstanbul: Nar Yayınevi.

Zastrow, C. (2014). *Sosyal Hizmete Giriş*. (Ç. Karaca, D. Baran Çiftçi, G. Koçoğlu, Dü, A. Aykara, A. Beyazova, B. Yakut Çakar, Ç. Karaca, D. Baran Çiftçi, E. Yıldırım, . . . V. Yılmaz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

Zastrow, C., ve Kirst-Ashman, K. K. (2015). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II : Yetişkinlik - Yaşlılık*. (E. Türközü, B. Alparslan, & O. Uraz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

Kitap Bölümleri

Adams, R. (2015). Çocuklar, Gençler ve Ailelerle Çalışma. R. Adams, L. Dominelli, ve M. Payne (Dü) içinde, *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (E. Fırat, Çev., s. 349-369). Ankara: Nika Yayınevi.

Aksoy, P. (2016). Aile İçi İlişkiler ve İletişim. G. Baran (Ed.) içinde, *Aile Yaşam Dinamiği* (s. 67-110). Ankara: Pelikan Yayıncılık.

Aktay, Y. (2014). Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler. M. Aydın (Ed.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 181-188). İstanbul: Açılım Kitap.

Arslantaş, H. A. (2013). Aile Kurumu ve Aile İçi Şiddet. Y. Şişman (Ed.) içinde, *Sosyal Sorunlar* (s. 26-79). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.

ATA-AÖF. (2011a). Sosyal Hizmet Kuruluşları-II (13. Ünite). *Sosyal Hizmet Bilimine Giriş* (s. 1-27). içinde Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.

ATA-AÖF. (2011b). Türkiye'de Kadın ve Aile (Ünite-5). *Türkiye'nin Toplumsal ve Ekonomik Yapısı* (s. 1-26). içinde Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.

Ateş, R. (2015). Evlilikte İlk Yıllar, Çatışmalar ve "Güç" Kavramı. H. Yavuzer (Ed.) içinde, *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* (s. 114-124). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Avcı, N. (2016). Aile Eğitimi ve Katılımı. A. Arıkan, & B. Dinç (Ed.) içinde, *Aile Eğitimi* (s. 88-119). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Avşaroğlu, S. (2015). Aile İçi İlişkiler ve İletişim. A. Kaya (Ed.) içinde, *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* (s. 249-272). Ankara: Pegem Akademi.
- B. Kıray, M. (1984). Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmeleri. T. Erder (Ed.) içinde, *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler* (s. 69-78). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Başaran, E. (2014). Ailenin İşleyişi Ya Da Gerçekleştirimi. M. Aydın (Ed.) içinde, *Sistemik Aile Sosyolojisi* (s. 141-168). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bray, J. H., ve Easling, I. (2013). Yeniden Evlenme ve Üvey Aileler. W. M. Pinsof, & J. L. Lebow (Ed.) içinde, *Aile Psikolojisi: Bilimin Sanatı* (E. Gök, Çev., s. 315-350). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Can, İ. (2014a). Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu? M. Aydın (Ed.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 51-81). İstanbul: Açılım Kitap.
- Can, İ. (2014b). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını. M. Aydın (Ed.) içinde, *Sistemik Aile Sosyolojisi* (s. 65-91). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Canatan, K. (2013). Aile Kavramının Tanımı. K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 53-64). İstanbul: Açılım Kitap.
- Carlson, J., ve Fullmer, D. (1992). Family Counseling: Principles for Growth. R. L. Smith, & P. Stevens-Smith içinde, *Family Counseling and Therapy: Major Issues and Topics* (s. 27-52). Michigan: ERIC Counseling and Personnel Services Clearinghouse.
- Çağan, K. (2013). Ailenin İşlevleri. K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 83-93). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çamur Duyan, G. (2016). Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler. Y. Genç, & H. Taylan (Ed.) içinde, *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet* (s. 74-103). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Çamur Duyan, G. (A). Aile Sorunlarına Bakış-I (5. Ünite). *Ailelerle Sosyal Hizmet* (s. 1-28). içinde Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.
- Çamur Duyan, G. (B). Aile Sorunlarına Bakış-II (6. Ünite). G. Çamur Duyan içinde, *Ailelerle Sosyal Hizmet* (s. 1-22). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Çamur Duyan, G. (C). Ailelerle Sosyal Hizmet (10. Ünite). *Ailelerle Sosyal Hizmet* (s. 1-19). içinde Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.

- Çelik, E. (2015). Cinsel Doyum. A. Akın, ve E. Çelik (Dü) içinde, *Psikolojide Güncel Kavramlar - III: Aile ve Evlilik* (s. 111-128). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Deborah, Capaldi, Shortt, J. W., ve Kim, H. K. (2013). Eşe Karşı Saldırganlık Hakkında Yaşam Boyu Gelişimsel Sistemler Perspektifi. W. M. Pinsof, & J. L. Lebow (Ed.) içinde, *Aile Psikolojisi: Bilimin Sanatı* (E. Gök, Çev., s. 165-196). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Dikeçligil, F. (2014). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. M. Aydın (Ed.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 13-50). İstanbul: Açılım Kitap.
- Dutton, M. A., El-Khoury, M., Murphy, M., Somberg, R., ve Bell, M. E. (2013). Yakın Partner Şiddetinde Kadınlar: Önemli Gelişmeler ve Yeni Açılımlar. W. M. Pinsof, & J. L. Lebow (Ed.) içinde, *Aile Psikolojisi: Bilimin Sanatı* (E. Gök, Çev., s. 226-264). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Duyan, V., ve Adıgüzel, C. (2016). Aile Danışmanlığı. G. Baran (Ed.) içinde, *Aile Yaşam Dinamiği* (s. 331-362). Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Erbay, E. (2013). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. İ. Tomanbay (Ed.) içinde, *Sosyal Hizmet Uygulamaları* (s. 58-83). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Erdoğan, S. (2016). Ailenin İşlevleri. Y. Yazıcıoğlu, & S. Erdoğan içinde, *Toplumsal Yaşamda Aile* (s. 42-63). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Ergin, H. (2015a). Eşler Arası İletişim Çatışmaları. H. Yavuzer (Ed.) içinde, *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* (s. 187-210). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, T. (2015b). Evlilik İlişisini Geliştirmeyi Amaçlayan Çalışmalar. H. Yavuzer (Ed.) içinde, *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* (s. 172-186). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eşsizoglu, A. (2012). Aile ile İlgili Temel Kavramlar. A. Eşsizoglu, Ç. Yenilmez, G. Güleç, & Y. Yazıcıoğlu içinde, *Aile Yapısı ve İlişkileri* (s. 3-19). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Genç, Y. (2011). Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihsel ve Kuramsal Gelişimi-II (10. Ünite). *Sosyal Hizmet Tarihi* (s. 1-29). içinde Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.
- Genç, Y., ve Taylan, H. H. (2016). *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet*. (Y. Genç, & H. H. Taylan, Ed.) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Gökçen, A. (2014). Aile Türleri ve Başlıca Sınıflandırmaları. M. Aydın (Ed.) içinde, *Sistemik Aile Sosyolojisi* (s. 93-119). Konya: Çizgi Kitabevi.

- Guerin, P. J. (1976). Family Therapy: The First Twenty-Five Years. *Family Therapy: Theory and Practice* (s. 1-22). içinde New York: Gardner Press.
- Gül, G. (2015). Aile ve Evlilik Kurumu. H. Yavuzer (Ed.) içinde, *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* (s. 20-28). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güleç, G. (2012). Aile ve Evlilik. Ç. Yenilmez (Ed.) içinde, *Aile Yapısı ve İlişkileri* (s. 62-79). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Jouriles, E. N., McDonald, R., ve Skopp, N. A. (2013). Eş Şiddeti ve Çocuklar. W. M. Pinsof, & J. L. Lebow (Ed.) içinde, *Aile Psikolojisi: Bilimin Sanatı* (E. Gök, Çev., s. 265-289). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1984). Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. E. Türköz (Ed.) içinde, *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Karataş, K., ve Nadir, U. (2016). Aile Danışmanlığı. A. Arıkan, & B. Dinç (Ed.) içinde, *Aile Eğitimi* (s. 120-147). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Karkıner, N. (2016). Türkiye'de Aile, Ebeveynlik ve Çocuklar. *Aile Eğitimi* (s. 2-27). içinde Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Kaya, A. (2015). İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçleri. A. Kaya (Ed.) içinde, *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* (s. 1-29). Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, Ş. (2016). Türkiye'de Aile Çalışmaları. A. Arıkan, ve B. Dinç (Ed.) içinde, *Aile Eğitimi* (s. 28-56). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Köse, B. (2012). Geçmişten Günümüze Aile. N. Adak (Ed.) içinde, *Değişen Toplumda Değişen Aile : Sosyolojik Tartışmalar* (s. 15-38). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Markman, H. J., Kline, G. H., Rea, J. G., Piper, S. S., ve Stanley, S. M. (2013). Evlilik Eğitiminde Kuramsal, Metodolojik ve İlkesel Sorunların Örneklemesi: Aile Psikolojisi İçin Sorunlar. W. M. Pinsof, & J. L. Lebow (Ed.) içinde, *Aile Psikolojisi: Bilimin Sanatı* (E. Gök, Çev., s. 134-162). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Mavili Aktaş, A. (2013). Aile Danışmanlığı ve Hizmet Yaklaşımı. H. Acar, N. Cengiz, & E. Akman içinde, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet: Temelleri ve Uygulama Alanları* (s. 181-194). Ankara: Maya Akademi.
- Oğuz, V. (2016). Ailede Parçalanma. G. Baran (Ed.) içinde, *Aile Yaşam Dinamiği* (s. 149-180). Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Özbay, F. (1984). Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması. T. Erder (Ed.) içinde, *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler* (s. 35-68). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

- Özkalp, E. (2013). Aile ve Toplumsal Gruplar. E. Özkalp, M. A. Kasapoğlu, F. Turan, Z. Y. Odabaş, & Z. Sungur içinde, *Davranış Bilimleri - I* (s. 85-117). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Sarı, Ö. (2014). Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı. M. Aydın (Ed.) içinde, *Sistemik Aile Sosyolojisi* (s. 1-39). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sezal, İ. (2003). Toplum ve Aile. İ. Sezal (Ed.) içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s. 134-165). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Siyez, D. M. (2015). Kişilerarası İlişkilerin Başlangıcı ve Gelişimi. A. Kaya (Ed.) içinde, *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* (s. 61-92). Ankara: Pegem Akademi.
- Subaşı, N. (2014). Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları. M. Aydın (Ed.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 101-117). İstanbul: Açılım Kitap.
- Tekin, M. (2014). Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın. M. Aydın (Ed.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 259-273). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yavuzer, H. (2015). Aile İlişkileri ve Çocuk. H. Yavuzer (Ed.) içinde, *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İletişim Becerileri* (s. 164-171). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H., ve İşmen Gazioğlu, E. A. (2015). Evlilik Okulu Projesi. H. Yavuzer (Ed.) içinde, *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* (s. 9-19). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, E. (2013a). Aile ve Evlilik Türleri. K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 65-81). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, E. (2013b). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile. K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 121-138). İstanbul: Açılım Kitap.
- Zeybekoğlu Dündar, Ö. (2014). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. N. Adak (Ed.) içinde, *Değişen Toplumda Değişen Aile : Sosyolojik Tartışmalar* (s. 39-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sürelî Yayınlar

- Akdemir, A., ve İlgün, E. (2013). Başlıca Aile Terapisi Okulları. *Türkiye Klinikleri*, 6(1), 10-20.
- Aktaş, A. M. (2004). Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı. *Aile ve Toplum*, 2(7), 33-43.
- Akyıl, Y., Üstünel, A. Ö., Alkan, S., ve Aydın, H. (2015). Türkiye'de Çift ve Ailelerle Çalışan Uzmanlar: Demografik Özellikler, Eğitim ve Klinik Uygulamalar. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 35(1), 57-84.
- Alacahan, O. (2010). Aile Birliğini Oluşturan Faktörler ve İşlevleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 289-298.

- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. (2010). Research On Divorce: Continuing Trends And New Developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650-666.
- Ambrosino, S. (1979). Integrating Counseling, Family Life Education and Family Advocacy. *Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work*, 60, 579-585.
- Barış, İ. (2009). Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri (İstanbul Örneği). *Sosyoloji Konferansları*, (39), 87-114.
- Bayer, A. (2013/2). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV(8), 101-129.
- Bernard, B. (1999). Family Communication: Cohesion and Change. *Journal of Family Social Work*, 10(4), 49-62.
- Bozkurt Şimşek, T. (1988). Endüstrileşmiş Toplumlarda Aile Yapısına Sosyo-Psikolojik Açıdan Genel Bir Bakış. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 6(1-2-3), 15-31.
- Burleson, B. R., ve Denton, W. H. (1997). The Relationship Between Communication Skills and Marital Satisfaction: Some Moderation Effects. *Journal Marriage and the Family*, 59(4), 884-902.
- Conger, R. D., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Conger, K. J., Simons, R. L., Whitbeck, L. B., . . . Melby, J. N. (1990, August). Linking Economic Hardship to Marital Quality and Instability. *Journal of Marriage and Family*, 52(3), 643-656. doi:10.2307/352931
- Çayıroğlu, Y. (2016). Modern Zamanlarda Ailevi Çözülmenin Psiko-Sosyal Dinamikleri. *Mehir Aile Dergisi*, (3), 10-40.
- Davis Kean, P. E. (2005). The Influence of Parent Education and Family Income on Children Achievement: The Indirect Role of Parental Expectations and The Home Environment. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 294-304.
- Demirbilek, M. (2016). Aile Danışmanlığı: Bir Uygulama Örneği. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (TJFM & PC)*, 10(2), 109-120.
- Demirkan, S. (2006). Türk Ailesinin Korunması ve Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları ile İşbirliğinin Önemi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(9), 91-95.
- Durğun, A. (2016). Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri. *Mehir Aile Dergisi*, (3), 83-95.
- Ekşi, B. (2005). Evliliğe Hazırlık Aşamasındaki Karı-Koca Adaylarının Evlilik ve Anne-Baba Olma Üzerine Düşünceleri. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(8), 75-84.

- Eşel, E. (2006). İnsan Cinselliğinin Biyolojik ve Evrimsel Temelleri. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 16(4), 274-288.
- Framo, J. L. (1996). A Personal Retrospective of the Family Therapy Field: Then and Now. *Journal of Marital and Family Therapy*, 22(3), 289-316.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *H.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67.
- Görgün Baran, A. (2004). Türkiye'de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 31-41.
- Güran, N. (1983). Aile Hizmetleri. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 1(1), 13-21.
- Hallaç, S., ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Hamamcı, Z., Buğa, A., ve Duran, Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Yaşantısı ile İlgili Bilgi Kaynaklarının ve Evlilik Öncesi Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(26), 33-50.
- İçağasıoğlu Çoban, A., ve Özbesler, C. (2009). Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 31-41.
- İçli, G. (1997). Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım. *PAÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3), 59-67.
- İl, S. (2001). Polisin Aile Yaşamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(3), 50-58.
- Kapız, S. Ö. (2002). İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi. *D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 139-153.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(2), 89-98.
- Karataş, K., ve Baykara Acar, Y. (2011). Aile Destek Hizmetlerinde Kalite Standardı Geliştirme. *Aile ve Toplum*, 7(26), 9-32.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Kongar, E. (1970). Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(2), 58-83.
- Korkut, Y. (2001). Aile Danışmanlığı ve Aile Terapisi Hizmetleri. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, (22), 111-133.

- Korkut, Y. (2007). Türkiye'de Aile Terapisi ve Terapistlerinin Durumu: Eğitim Standartları, Terapi Yönelimleri, Çalışma Biçimleri ve Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Çalışma. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 27(1), 13-30.
- Lam, C. M., ve Lam, C. M. (2003). Parent Education: Revision and Vision. *Asian Journal of Counseling*, 10(2), 147-168.
- Lebow, J. L., ve Gurman, A. S. (1995). Research Assessing Couple and Family Therapy. *Annual Review of Psychology*, 46, 27-57.
- Mavili Aktaş, A. (2000). Evlilik Danışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (1), 53-68.
- Mavili Aktaş, A. (2002). Aile Terapisinin Gelişimi ve Ruh Sağlığı Alanındaki Yeri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 113-119.
- Meriç Yazan, Ü. (1989). İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma. *Sosyoloji Dergisi*, 3(1), 147-174.
- Nadir, U. (2013). Aile Danışmanlığı Eğitimlerinde Popüler Film Kullanımı ve Yapısal Aile Terapisi Kuramı ile Dalgaların Prensi Filminin Analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 129-143.
- Özkan, İ., Kaya, N., Bodur, S., & Kucur, R. (2000). Konya İl Merkezinde Akrabalık İlişkileri. *S.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, (16), 151-156.
- Özkan, Y., ve Kılıç, E. (2013). Aile'nin Psiko-Sosyal Destek İhtiyacını Karşılama Yeni Bir Model Önerisi: Aile Sağlığı Merkezlerinde Aile Psiko-Sosyal Destek Birimi. *Sosyal Politikalar Çalışmaları*, 7(30), 25-44.
- Pehlivan, H. (2008). Anne Eğitim Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 4(15), 55-66.
- Pina, D. L., ve Bengtson, V. L. (1993). The Division of Household Labor and Wives' Happiness: Ideology, Employment, and Perceptions of Support. *Journal of Marriage and Family*, 55(4), 901-912.
- Sanders, M. R. (2000). Community-Based Parenting and Family Support Interventions and the Prevention of Drug Abuse. *Addictive Behaviors*, 25(6), 929-942.
- Seyler, D. L., Monroe, P. A., & Garand, J. C. (1995). Balancing Work and Family: The Role of Employer-Supported Child Care Benefits. *Journal of Family Issues*, 170-193.
- Şener, A., ve Terzioğlu, G. (2008). Bazı Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler ile İletişimin Eşler Arası Uyuma Etkisinin Araştırılması. *Aile ve Toplum Dergisi*, 4(13), 7-20.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 4(14), 7-31.

- Taylan, H. H. (2009). Türkiye'de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler. *S.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 117-138.
- Taylan, H. H., ve Danış, Y. (2016). Sosyal Değişme ve Türkiye'de Boşanma Olgusu. *Mehir Aile Dergisi*, (3), 41-57.
- Tezel Şahin, F., ve Özbey, S. (2007). Aile Eğitim Programlarına Niçin Gereksinim Duyulmuştur? Aile Eğitim Programları Neden Önemlidir? *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(12), 7-12.
- Tüzer, V. (2001). Kronik Hastalıklar ve Yeti Yitiminde Sistematik Aile Yaklaşımı. *Klinik Psikiyatri*, 4(3), 193-201.
- Üstündağ, A. (2014). Yapısal Aile Danışmanlığı ve Bir Olgu Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33), 113-126.
- Voydanoff, P. (1990). Economic Distress and Family Relations: A Review of the Eighties. *Journal of Marriage and Family*, 52(4), 1099-1115. doi:10.2307/353321
- Yasa, İ. (1973). Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 1-10.
- Yıldırım, E. (2005). Bir Modernite Rüyası: Ailenin Sonu mu? - Kütahya Yetiştirme Yurdu Örneği -. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(8), 93-100.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler Arasındaki Uyum: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(4), 49-58.

Bildiriler ve Şurular

- Babaoğul, M., ve Şener, A. (2013). Aile Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinde Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü'nün Yeri ve Önemi. İ. Çayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 403-409). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Bahadır, A. (2013). Aile İçi Çatışmalar - Nedenleri ve Sonuçları. İ. Çayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi* içinde (s. 170-176). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Balta, S. (2013). Aile Terapisi / Danışmanlığı Eğitimi Program Modeli Olarak Uluslararası Aile Terapileri Derneği (IFTA) Asgari Eğitim Standartları ve Yaşar Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (YÜSEM) Aile Terapisi Eğitim Programı. İ. Çayboylu (Haz.) içinde, *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi Bildiriler Kitabı* (s. 303-310). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

- Beder Şen, R., ve Demirkan, S. (2008). Türkiye'de Aile Eğitimi ve Yerel Yönetimler/Sivil Toplum rgtleri İçin Uygulamalı Bir Model nerisi. *V. Aile Şurası: "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri* (s. 114-127). 5-7 Kasım 2008, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Berkay, F. (1998). Kültürel Değerlerin TaŐıyıcısı Olarak Aile, Kitle İletişim Araçları ve Gelecek. *III. Aile Şurası Bildirileri*, s. 539-543. 25-27 Mayıs 1998, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Çamur Duyan, G. (2001). Farklı Dnglerdeki Ailelerin Sosyal, Demografik ve Ekonomik Nitelikleri. *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri)* (s. 216-225). 9-11 Mayıs 2001, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları Başkanlığı.
- Çopur, Z., ve Erkal, S. (2013). Aile Politikaların Değerlendirilmesi. İ. ayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi* içinde (s. 93-99). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Davarcı, Y. (2014). Aile Eğitim Programı: Uygulamada Karşılaşılan Problemler ve çözüm nerileri. *VI. Aile Şurası: Komisyon Raporları ve Bildiriler* (s. 197-210). Ankara: T.C. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Din, A. (2013). Aile Danışmanlığı Hizmetleri. İ. ayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 311-313). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Doğan, S. (1994). Aileye Yönelik Psikolojik Yardım: Psikolojik Danışma. *Aile Kurultayı: "DeđerŐim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler* (s. 339-349). 16-18 Kasım 1994, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Duman, N. (2001). Aileye Yönelik Hizmetler İçinde Aile Tedavisinin nemi. *I. Uluslararası Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri)* (s. 184-187). 9-11 Mayıs 2001, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Duyan, V. (2013). Ailenin Değerlendirilmesi: Psikososyal Perspektif. İ. ayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi Bildiri Kitabı* içinde (s. 389-391). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Erel, S., ve Bener, . (1998). Ailede Sosyo-Ekonomik DeđerŐim ve Kadın. *III. Aile Şurası Bildirileri*, s. 519-529. 25-27 Mayıs 1998, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Kafescioğlu, N. (2013). Evlilik ve Aile Terapisi. İ. ayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Politikalar Zirvesi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 298-302). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

- Kargı, E., ve Akman, B. (2006). Üniversiteli Gençlerin Bakış Açısıyla "Aile İçi Sorunlar". *Küreselleşen Dünyada; Sosyal Hizmetin Konumu, Hedefleri ve Geleceği* (s. 140-144). Antalya: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Kayır, A. (2001). Ailede Cinsellik, Cinsel Yaşam ve Sorunları. *I. Uluslararası Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri)* (s. 8-19). 9-11 Mayıs 2001, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Koşar, N. (2001). Türkiye'de Aile Hizmetlerinin Geleceği: Beklentiler, Hedefler (2.Panel-4.Konuşmacı). *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri)* (s. 83-89). 9-11 Mayıs 2001, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Mavi, Ö., Çeri, A., ve Çabuk, G. T. (2006). Aile Mahkemelerinin İşleyişinde Uzmanların Rolü. *Küreselleşen Dünyada; Sosyal Hizmetlerin Konumu, Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı*. Antalya: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Mavili Aktaş, A. (2014a). Aile Danışmanlığı Eğitimi, Öncelikleri ve Etik. *VI. Aile Şurası: Komisyon Raporları ve Bildiriler* (s. 87-98). Ankara: T.C. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Özbay, M. H. (2001). Evlilik Kurumunda Kadın Erkek İlişkileri. *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri)* (s. 20-21). 9-11 Mayıs 2001, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Özbesler, C. (2011). Sosyal Hizmet Eğitiminde Aile Tedavisi Yaklaşımları ve Aileye Yönelik Sosyal Hizmet. V. Işıkhani, T. Tuncay, & E. Erbay (Haz.), "*Sosyal Hizmet Sempozyumu 2011: "50. Yılında Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi: Sorunlar, Öncelikler ve Hedefler"* (Konferanslar ve Bildiriler) içinde (s. 120-122). 15-16 Aralık 2011, Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmet Bölümü.
- Özdemir, U., Laçın, A., Yiğit, T., Saruç, S., ve Kaya Kılıç, A. (2006). Boşanmış Bireylerin, Boşanmaya Uyum Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Küreselleşen Dünyada; Sosyal Hizmetlerin Konumu, Hedefleri ve Geleceği* (s. 203-209). Antalya: T.C. Başbakanlık SHÇEK.
- Özen, S. (1994). Kentsel Alanlarda Ailede Ebeveyn-Genç İlişkileri ve Kuşaklararası Farklılıklar: İzmir'de Bir Araştırma. *Aile Kurultayı: "Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler* (s. 214-220). 16-18 Kasım 1994, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmalar Kurumu Başkanlığı.
- Santur, A. (1998). Kültürel Değişim Sürecinde Aile. *III. Aile Şurası Bildirileri*, s. 571-576. 25-27 Mayıs 1998, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Sayar, K., ve Bağlan, F. (2012). Modern Çağda Ailenin Dönüşümü. *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkânlar-Çözümler)* (s. 171-177). İstanbul: SEKAM.

- Taylan, H. H. (2016). Sakarya Üniversiteleri Öğrencileri Penceresinden Türkiye’de Aile İçi Sorunlar. *International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS) – Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi – Bildiriler Kitabı* (s. 459-474). 24-26 Ağustos 2016. İstanbul: PESA (Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi).
- Tekin, M. (2012). Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın. *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu: Sorunlar, İmkanlar, Çözümler* (s. 113-125). İstanbul: SEKAM yayınları.
- Toprak, H. K. (2008). Dinin Aile Bütünlüğüne Katkısı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile Destek Hizmetleri. *V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri* (s. 65-70). 5-7 Kasım 2008, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Yıldız, İ. (2013). Türkiye'de Ailenin Güncel Sorunları: Pedagojik ve Teolojik Açından Bir Değerlendirme. İ. Çayboylu (Haz.), *Uluslararası Aile ve Sosyal Politiklar Zirvesi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 151-157). 2-3 Ocak 2013, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politiklar Bakanlığı.

Araştırmalar ve Raporlar

- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık AAK.
- ASAGEM. (2008). *Aile Hizmetlerinde Sivil Toplum Kuruluşları İle İştişare Toplantısı: 29 Şubat - 2 Mart 2008 Diyarbakır Toplantı Raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık ASAGEM
- ASAGEM. (2009a). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık ASAGEM.
- ASAGEM. (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık ASAGEM.
- ASAGEM. (2011). *Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları*. Ankara: T.C. Başbakanlık ASAGEM Yayınları.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmet Müsteşarlığı Yayınları.
- Çayboylu, İ. (Haz.). (2002). *2001 Aile Yılı Raporu*. Ankara: T.C. AAK Başkanlığı Yayınları
- DPT. (1989). *Türk Aile Yapısı: VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Şener, A., ve Terzioğlu, G. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*. Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Yayınları.

Tamar, D., Ögel, K., ve Çakmak, D. (Haz.). (1997). *Uyuşturucu Madde Kullanımının Aile Üstüne Etkisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Yayınları.

TAYA. (2006). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)*. Ankara: ATHGM.

TAYA. (2011). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011*. Ankara: ATHGM.

Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları. (1994). *Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları*. ANKARA: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.

Diğer Yayınlar

Alkan, A. (1991). Şehir, Şehirleşme, Aile. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, s. 960-964. T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.

Alpaydın, Y. (2012). *Aile Eğitim Programı: Eğitici El Kitabı*. Ankara: T.C. ASPB Yayınları, ve ATHGM Yayınları.

Alpaydın, Y., ve Canel, A. N. (2011). *Aile Eğitimi Programları Üzerine Notlar*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

ASAGEM. (2009b). *Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Avcı, N. (1991). İletişim ve Aile. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 2, s. 627-628. T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.

Bilgin, V. (1991). Yapısal Özellikleri İtibariyle Ailenin Görünümü. *Türk Aile Yıllığı 1991* (s. 41-52). Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı.

Canel, A. N. (2012). *Evlilik ve Aile Hayatı*. İstanbul: Nakış Ofset; T.C. ASPB.

Çiftçi, A., ve Biçici, İ. (2005). *Aile Rehberi*. Ankara: T.C. Başbakanlık ASAGEM Yayınları.

Ergün, M. (1991). Sanayileşme ve Ailenin Görevlerinde Meydana Gelen Değişmeler. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, s. 893-895. T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.

KSGM. (2008). *Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı*. Ankara: T.C. Başbakanlık KSGM.

Kuzgun, Y. (1991). Aile Danışmanlığı Hizmetleri. *Türk Aile Ansiklopedisi 1*, (s. 87-92). Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.

Sezal, İ. (1997). *Aile Nedir?*. Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Yayınları.

Taylan, H. H. (2005). Türkiye'de Geleneksel Aile Yapısı ve Değişen Cinsiyet Rollerini. *Toplumsal Yapı Analizleri (Doktora Dersi Makale Ödevi)*, 1-11.

- Tezcan, M. (1990). Toplumsal Değişme ve Aile. *Türk Aile Yıllığı (1990)* (s. 66-72). Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.
- Tolan, B. (1991a). Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller. *Türk Aile Ansiklopedisi, 1*, s. 208-213. Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.
- Tolan, B. (1991b). Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru: Dünyada ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi. B. Dikeçligil & A. Çiğdem (Der.) içinde, *Aile Yazıları - 2 : Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, s. 491-503. Ankara: T.C. Başbakanlık AAK Başkanlığı Yayınları.
- TÜİK. (2005-2015). *2004-2014 Yılı Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*. Ankara: T.C. TÜİK Yayınları
- V. Aile Şurası. (2008). *V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Komisyon Kararları*. ANKARA: T.C. Başbakanlık ASAGEM.

Tezler

- Akyürek, A. (1990). *Aile Tedavisi ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baltacı, G. (2010). *Aile Danışmanlığı Hizmetinden Yararlanmak İsteyen Evli Kadınların Nitelikleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canel, A. N. (2007). *Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çamur Duyan, G. (2000). *Aile İşlevleri ile Ailenin Sosyal, Demografik ve Ekonomik Nitelikleri ve Yaşam Döngüsü Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Göç, M. (2006). *Ailelerin Psiko-Sosyal Sorunları ve Aile Danışma Merkezinden Yararlanma Eğilimleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kontaş, Y. M. (1992). *Çeşitli Ülkeler ve Türkiye'de Aile Politikası Uygulamaları ve Türkiye İçin Politika Önerileri*. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Özbesler, C. (2001). *Çocukluk Çağı Lösemileri ve Sosyal Destek Sistemlerinin Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıtaş, S. (2011). *Lomber Disk Hernisi Ameliyatı Olan Hastalara Verilen Eğitimin Yaşam Kalitesi Öz-Bakım Gücü ve Cinsel Doyum Üzerine Etkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Sezgin, S. (2007). *Multiple Sklerozlu Hastalarda Cinselliğe Dair Derinlemesine Duygu ve Düşüncelerin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Taylan, H. H. (2003). *Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: "Selçikli Köyü Örneği"*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, H. (2011). *Yeni Bir Toplumsal Dönüşüm Sürecinin Üretim Birimi Olarak: Teknoparklar*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M. (2007). *Periton Diyalizi Tanısı Alan Hastaların Cinsel Davranışlarının Belirlenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yönetmelikler ve Kalkınma Planları

- ASPB. (2007). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB. (2009). *Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Açılacak Aile Danışma Merkezleri Hakkında Yönetmelik*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB. (2011). *633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB. (2012). *Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB. (2013). *Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- DPT. (1995). *7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. T.C. Devlet Planlama Teşkilatı. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=3&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1> adresinden alındı.
- DPT. (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=2&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1> adresinden alındı.
- DPT. (2006). *9. Kalkınma Planı (2007-2013)*. Devlet Planlama Teşkilatı. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=1&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1> adresinden alındı.

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *10. Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=12&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1> adresinden alındı.

MEB. (2011). *Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği*. Mevzuat: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/27807_0.html adresinden alındı.

MYK. (2014). *Ulusal Meslek Standardı - Aile Danışmanı (Seviye 6)*.

TMK. (tarih yok). *Türk Medeni Kanunu (TMK)*. TBMM: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> adresinden alındı.

İnternet Kaynakları

Acar, E. (2015, 21 Ağustos). *Ekonomik Kriz ve Kaygılar*. 03.01.2017 tarihinde Radikal Gazetesi: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ertan-acar/ekonomik-kriz-ve-kaygilar-1419174/> adresinden alındı.

ASPB. (2014a, 29 Eylül). *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı*. 10.05.2017 tarihinde (Bakanlık) Merkezi Birimler: <http://www.aile.gov.tr/birimler> adresinden alındı.

ASPB. (2014b, 29 Eylül). *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı*. 10.05.2017 tarihinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/teskilat-yapisi/teskilat-semasi> adresinden alındı.

ASPB. (2014c, 29 Eylül). *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı*. 10.05.2017 tarihinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü / Aile Danışmanlığı: <http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/aile-danismanligi> adresinden alındı.

ASPB. (2014d, 29 Eylül). ASDEP Eğitim Sunumları (01.12.2014-08.12.2014). *ATHGM, Aile Eğitimi ve Danışmanlık Hizmetleri Daire Başkanlığı Tanıtım Sunumu (01.12.2014)*. 10.05.2017 tarihinde Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. <http://www.ailetoplum.gov.tr/asdep-egitim-sunumlari/01022014> adresinden alındı.

ASPB. (2014e, 29 Eylül). *Aile Şuraları Tarihçesi*. 10.05.2017 tarihinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/aile-suralari> adresinden alındı.

Doherty, W. J. (1992, 1 May). *Private Lives, Public Values: The Future of the American Family*. 10.01.2017 tarihinde Psychology Today: <https://www.psychologytoday.com/articles/199205/private-lives-public-values> adresinden alındı.

Erkan, Z. (2009, 21 Aralık). *Ekonomik Kriz ve Toplumsal Gerginliğin Aile Üzerinde Etkileri*. 03.01.2017 tarihinde Mynet: <http://www.mynet.com/haber/saglik/toplumsal-gerginlik-aileleri-etkiliyor-486110-1> adresinden alındı.

Kuşgözoğlu, T. (2011, Şubat). *Aile Danışma Merkezleri ve Aile Danışmanlığı*. 23.05.2017 tarihinde TavsiyeEdiyorum.Com: http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_6529.htm adresinden alındı.

Peterson, R. (2009, 1 May). *Families First-Keys to Successful Family Functioning: Communication*, Elektronik Sürüm. 19.01.2017 tarihinde Virginia Cooperative Extension: <https://www.pubs.ext.vt.edu/350/350-092/350-092.html> adresinden alındı.

Turna, R. (2016). *Evlenince Değişti*. 27.02.2017 tarihinde Algı Psikodrama Kişisel Gelişim ve Psikolojik Danışma Merkezi: <http://www.algipsikodrama.com/yazi/32/evlenince-degisti.html> adresinden alındı.

WHO. (2006). *Gender and Human Rights Retrieved From*. 11.04.2017 tarihinde World Health Organization: Http://www.who.int/Reproductivehealth/Topics/Gender_Rights/Sexual_Health/En/ adresinden alındı.

<http://ailetoplum.aile.gov.tr/>.

<http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/aile-danismanligi>.

<http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/asdep-sosyal-hizmet-merkezleri>.

GÖRÜŞME SORULARI

Bu görüşme formu; Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalında “Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Aile Danışmanlığı” adlı Yüksek Lisans Tezi çalışması için hazırlanmıştır. Bu çalışma; 2012 yılında Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çıkarılan Aile Danışma Merkezleri yönetmeliği çerçevesinde, Türkiye’de aile içi sorunlara yönelik aile danışmanlığı hizmeti ile ilgili “verilen eğitimin genel durumu ve içeriği”, “aile danışmanlık hizmetinin kurumsal ve yasal dayanağı”, “aile danışmanlığının Türkiye’deki uygulama alanında yaşanan olumlu & olumsuz durumlar” vb. başlıklarda aile danışmanlığı’nın Türkiye’deki seyrini ve genel profilini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Sorulara vereceğiniz samimi cevaplar ve katkınızdan ötürü şimdiden teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Taylan

Taner ALGAN

Araştırma Yöneticisi

Yüksek Lisans

Öğrencisi

SORULAR

- 1. Alanda çalışan bir meslek elemanı veya alan ile ilgili akademik çalışmalar ve uygulamalar yapan bir akademisyen olarak aile danışmanlığı sizin için neyi ifade etmektedir?**
 - a. Genel olarak aile danışmanlığı hizmetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 2. Günümüzde aile danışmanlığının ortaya çıkışının ve aile danışmanlığı hizmetine duyulan ihtiyacın temel sebepleri sizce neler olabilir?**
- 3. Aile danışmanlığının Türkiye’deki gelişimi ve seyri hakkında düşünceleriniz nelerdir?**
 - a. Türkiye’de aile danışmanlığı eğitimleri ve uygulamaları aile içi sorunları çözmeye yeterli nitelikte midir? Yetersiz ise neden? Neler yapılabilir?
 - b. Türkiye’deki aile danışmanlığı hizmetinin kurumsal durumu, aile danışmanlığı eğitimleri, eğitimi veren kurumlar, verilen eğitimdeki müfredat ve aile danışmanlığı mevzuatı hakkında düşünceleriniz nelerdir?
 - c. Aile danışmanlığının Türkiye’deki Uygulama boyutu sizce ne durumdadır?

4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yetkililerince *“İstanbul'daki sokak aralarında aile danışma merkezi levhasıyla iş yapan merdiven altı merkezlerle ilişkin, "Buraya giden çiftlerin boşanarak çıktığına yönelik ihbarlar üzerine denetim başlattık. Yetkin kişiler tarafından açılmayan yerleri kapatmak için çalışmalarımızı sürdürüyoruz"* şeklinde yapılan açıklamalar hakkında düşünceleriniz nelerdir?
5. Aile danışmanlığının; aile tedavisi, aile terapisi, aile arabuluculuğu, aile eğitimi ve aile rehberliği gibi aileye yönelik çeşitli açılardan verilen destek hizmetlerinden (varsa) farkı nelerdir?
6. Aile danışmanlığı için sizlere müracaat eden kişilerin/ailelerin genel profili (eğitim durumu, yaş seviyesi, ekonomik durum, başvuranların cinsiyet dağılımı vb.) nedir?
7. Aile danışmanlığına başvuru yapan danışanlar genel olarak hangi sorunlar sebebiyle başvurmaktadır?
 - a. Sorunlar daha çok hangi alanlarda yoğunlaşmaktadır?
 - b. Danışanların ve sizlerin gözünde aile danışmanlığı hizmeti bu sorunlara ne derecede çözüm bulmaktadır?
8. Aile danışmanlığı, ailelerin var olan sorunlarını “danışmanlık” düzeyinde çözmek için ortaya çıkmış bir hizmet olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda “sorunları çözmek” ifadesi sizde neleri çağrıştırmaktadır?
 - Profesyonel bir meslek elemanı olarak ailelerin sorunlarını çözmek için ne tür bir metodoloji benimsersiniz?
 - (Örn: Boşanma seviyesindeki bir çift için sağlıklı bir boşanma sağlamak mı? Ailede yaşanan herhangi bir sorunun çözümünde ilgili aile üyelerinin hepsiyle birlikte ortak bir karara/sonuca varmak mı? vb.)
9. Türkiye’de aile danışmanlığı alanında en yetkili kişi siz olsanız Aile Danışmanlığı ile ilgili (eğitim, uygulama, kurumsallık, mevzuat, sorunlar bağlamında) neler yapardınız ve Türkiye’deki aile yapısı göz önüne alındığında ne tarz bir Aile Danışmanlığı Modeli önerirsiniz?
10. Aile danışmanlığına ilişkin son olarak neler eklemek istersiniz?

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Elazığ'da doğmuştur. 2012 yılında Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuş ve 2008-2010 dönemlerinde aynı üniversitenin Eğitim Fakültesi bünyesindeki Felsefe Grubu Öğretmenliği Pedagojik Formasyon Eğitim Programını tamamlamıştır. 2014 yılında Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak atanan Algan, 2015 yılı itibariyle Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaya başlamıştır.

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı'ndan 2017 yılında mezun olan Algan, 2015 yılında Celal Bayar Üniversitesi'nde düzenlenen "*Sosyal Hizmet 2015: Türkiye'de Sosyal Hizmet Uygulamasının 50. Yılı*" adlı ulusal sempozyumda Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN ile birlikte oluşturduğu ve sunduğu "*Televizyon Programlarının Çocuklar Üzerindeki Etkilerinin Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirilmesi*" adlı çalışması ve 2016 yılında Uşak Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "*Scientific Cooperation For Future International Conference 2016*" adlı uluslararası kongrede sunduğu "*Aile Danışmanlığı: Dünü, Bugünü ve Yarını*" adlı çalışması da *İnsani ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*'nde yayınlanmıştır. Halen Fırat Üniversitesi'nde Sosyal Hizmet Bölümü'nde görev yapan Arş. Gör. Taner ALGAN; "aile", "aile sorunları ve ailenin dönüşüm", "aile danışmanlığı", "sosyal medya ve sosyal hizmet", "sosyal sorunlar" gibi konularda çalışmakta ve bu alanlara ilgi duymaktadır.